תלמוד בבלי · אחרונים · ראשון לציון · סדר זרעים

ראשון לציון על ברכות

רבי חיים בן עטר

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

ראשון לציון על ברכות

רבי חיים בן עטר

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/ראשון-לציון-על-ברכות/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611161422 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א - מאימתי 5
דף ב. 5
דף ב: 6
דף ד. 7
דף ח. 7
דף ח: 7
דף ט. 11
דף ט: 13
דף יב. 13
פרק ב - היה קורא 17
דף יג. 17
דף יד. 22
דף יד: 25
דף טו: 26
דף טז. 26
פרק ג - מי שמתו 29
דף כ: 29
דף כא. 29
דף כא: 36
דף כב: 37
דף כד. 37
דף כד: 37
דף כה. 38
דף כה: 39
דף כו. 40
פרק ד - תפלת השחר 41
דף כו: 42
דף כז. 44
דף כז: 45
דף כח. 46
דף כט. 47
דף כט: 47
פרק ה - אין עומדין 48
דף לא: 48
דף לב: 49
דף לג: 50
דף לד. 51
פרק ו - כיצד מברכין 51
דף לה. 51
דף לה: 59
דף לו. 62
דף לז. 65
דף לז: 68
דף לח. 74
דף לח: 75
דף לט. 77
דף לט: 78
דף מ. 79
דף מ: 81
דף מא. 84
דף מא: 87
דף מב. 87
דף מב: 91
דף מג. 93
דף מג: 96
דף מד. 97
פרק ז - שלשה שאכלו 97
דף מה. 97
דף מה: 98
דף מו. 98
דף מו: 99
דף מז. 101

דף מח. 107
דף מח: 109
דף מט. 111
דף מט: 116
דף נ. 117
דף נ: 118
דף נא. 119
פרק ח - אלו דברים 120
דף נב. 120
דף נב: 121
דף נג. 125
דף נג: 127
פרק ט - הרואה 129
דף נד. 129
דף נט: 135
דף ס. 136
דף סג. 139

ברכות

פרק א - מאימתי

דף ב.

משעה שהכהנים וכו' רש"י כתב דהשתא דנהיגי לקרותה בציבור מקמי הכי בעוד היום הוא לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה ועיקר מצותה שאנו יוצאי' י"ח בה היא מה שאנו קורין על המטה פ' ראשונה ע"כ והתוס' לא נראה להם להלכה שיוצאין בפרשה ראשונה לבד וכתבו שסומכין על דעת ר' יהודה דאמר זמן תפלת מנחה עד פלג המנחה וממילא מאז מתחיל זמן ערבית והראיה דאשכחן דקאמ' תלמודא בפרק תפלת השחר בפיסקת תפלת המנחה עד הערב ר"י אומר עד פלג המנחה וז"ל א"ל ר"ח לר' יצחק התם אמר רב כהנא הלכה כר"י כו' הכא מאי וא"ל מדרב מצלי של שבת בע"ש כו' שמע מינה הלכה כר' יהודה כו' ע"כ. שמעינן מינה דמאן דסבר כר' יהודה דזמן תפלת מנחה עד פלג המנחה מצי לצלויי תפלת ערבית דמסתמא חשיב ליה ערב והגם דלא הוי זמן שכיבה דהא לא דריש בשכבך ובקומך וכמו שכתבו התוס' בע"ב ד"ה א"ל יע"ש. שוב דחו התוספות הך דכר"י עבוד משום דמצלו מנחה ג"כ סמוך לחשיכה והוי כתרי קולי דסתרן והעלו דעיקר סמיכתן הוא ככל הנהו תנאי דבסמוך דמיקרי זמנה קודם צאת הכוכבים והוכיחו מרב דהוה מצלי דשבת בערב שבת ע"כ. דבריהם תמוהים היכי מוכיחו מההיא דרב דההיא קאמר הש"ס דכרבי יהודה ס"ל ולפי מה שכתבו דהוי תרתי דסתרן ממילא רב לא הוי מצלי מנחה סמוך לחשיכה ותו רב דמצלי מצלי בעוד השמש כדמשמע להדיא התם בפ' תפלת השחר ולהנהו תנאי ליכא בהו מאן דמתיר לקרותה בעוד השמש כדמוכח להדיא דהא מאן הוא בכולהו הנהו תנאי דמקדים זמנה ר' אליעזר דאמר משקדש היום דהוא בין השמשות אבל בעוד היום ואצ"ל שעה ורביע ליכא מאן אמרה וכ"כ הטור להדיא. ואין דברי התוס' מיושבים אצלי וישוב דבריהם הוא כדרך שכתב הרא"ש שהביא הך דרב דצלי של שבת בע"ש לדרך קמא דכרבי יהודה עבדי אבל למה דאמר דכהנהו תנאי עבדי לא מצי לצלויי אלא בין השמשות כתנא דמקדים בכולהו אבל מקמי הכי לא יצא ידי חובתו ודחה הרא"ש הך דרב דצלי וכו' משום דאפשר דהוה קרי קריאת שמע בתר הכי בזמנה. ולדעתי דברי רש"י עיקר דבק"ש שעל המטה נפקי דהא ממ"נ אי כר"י ס"ל קשה תרתי חדא משום תרתי דסתרן. ועוד אי שמעת ליה לר"י דאמר לאו זמן מנחה לילה מי שמעת ליה דאמר וההיא דרב הא דחה ליה הרא"ש ברוח מצויה. ואי כהנהו תנאי מאן שמעת ליה דמקדים בכולהו ר"א בין השמשות אמר מקמי

הכי לא אמר ואינהו צלו בעוד היום. והרמב"ם כתב בפרק א' מהלכות תפלה וז"ל ויש לו להתפלל תפילת ערבית של לילי שבת בע"ש וכן יתפלל של מוצאי שבת כו' ובלבד שיקרא קרית שמע בזמנה אחר צאת הככבים ע"כ. גילה דעתו דהך דרב הוה מיהדר וקרי קרית שמע בזמנה. וז"ל בפרק א' מה' ק"ש איזהו זמן ק"ש בלילה מצותה משעת יציאת הככבים כו' ואמר מצותה לגבי עד חצי הלילה והגאונים והרי"ף גם כן פסקו דדוקא מצאת הככבים. ולענין הלכה נרא' לי דאם צבור מצלו בין השמשות מצלי בהדייהו כיון דאיכא מסמך גאולה לתפלה דהוי עת רצון ומצינן למיסמך אדרבי אליעזר אבל מקמי הכי ליצלי ביחיד:

שם גמ' תנא אקרא קאי מהכא דייקינן דתנא דמתני' סובר קרית שמע דאוריתא דאי כמאן דאמר קרית שמע דרבנן וקרא דבשכבך כו' בתלמוד תורה מאי אקרא קאי ולדברי שמואל דאמר דרבנן לא משנינן הכי אלא חסורי מחסרא והכי קתני חייב אדם לקרות קרית שמע שחרית וערבית מאימתי קורין כו' ומשום דלאו קושיא אלימתא היא לא טרח תלמודא למימר הניחא כו' אלא לשמואל כו' והגם דלא אמרינן חסורי מחסרא בתחילת המשנה הכא שאני דהא משתמעת נמי דצריכי לקרות מדקתני מאימתי קורין ק"ש. איכא למידק אמאי אין מברכין על קרית שמע אשר קדשנו במצותיו וצונו לקרות שמע. וראיתי להרב אבודרהם דיהיב טעמא כיון דעיקר טעם הברכה הוי לקבל עליו עול מלכות שמים קודם לעשית המצוה. בקריאת הא איכא שם ומלכות בפסוק ראשון ע"כ ולמאי דחמיתיה לרב עמרם גאון שהביא דברי הרא"ש דהאידנא דקורין בציבור קרית שמע מבעוד יום שאין אנו יוצאין ידי חובתינו אלא בק"ש שעל המטה וצריך לברך עליה אקב"ו לקרות קרית שמע ע"כ. לדבריו ז"ל אינו צודק טעם אבודרהם ואולי כי דוקא בקרית שמע שעל המטה תקנו ברכה זו כיון דלא קרו לה אלא משום מזיקין בהיכא דצריכין למיפק בה ידי חובת מצות קרית שמע בעי לברוכי כי היכי דמנכרא מלתא דלחובה קרי לה:

דף ב:

תוס' א"ל ר"י תימא וכו' וי"ל וכו' דלא דריש כו' ע"כ. האי שינוייא הוי למאי דלא קיימא לן כוותיה לענין דין זמן ק"ש אבל למאי דדייקו התוס' בדיבור א' שאחורי הדף דעליה סמכינן האידנא דמצלינן בעוד היום לא מצינן למימר הכי דהא דרשת בשכבך ובקומך הלכתא נינהו ועיקר תירוצא להאי קושיא הוי הכי לדידהו דחכמים קאמר להו ר"י לדידכו דסוברים כחכמים דפליגי עלי בזמן תפילת המנחה ואומרים עד הערב כו' ועיין בדברי הרא"ש כי כן הדברים:

דף ד.

גמ' וחכ"א עד חצות חכמים כמאן ס"ל אי כר' אליעזר כו' לעולם כרבן גמליאל והא דקאמרי עד חצות כדי להרחיק את האדם כו' ע"כ. משמע דגם במשמעות דברי חכמים מחייבי הכי דלא תימא דר"ג איהו הוא דמשוה דעת חכמים לדעתו ולא כן תנאי דמסברי להו אלא לכ"ע ת"ק לא קאמר אלא למיגדר מלתא וקשה במאי פליגי ת"ק ור"ג וליכא למימר דלא פליגי דהא קאמר תלמודא בדף ח' וז"ל אמר ר' יהודה אמר שמואל הלכה כר"ג כו' מכלל דפליגי רבנן עליה ואפשר דת"ק סובר דקנסינן לעובר מחצות ואילך ואינו שכר זמן ק"ש בעונתה ור"ג סובר דעובר על דברי חכמים הוי אבל שכר ק"ש בזמנה קרי. או אפשר דר"ג לא ס"ל הך תקנה דעד חצות ואי שהי ולא קרא לא עבר אדרבנן. והרמב"ם פסק בפ"א מהל' ק"ש וז"ל איזהו זמן ק"ש כו' עד חצי הלילה ואם עבר יצא שלא אמרו כו' אלא להרחיק כו' ע"כ וכתב הכ"מ דפסק כחכמים ע"כ. משמע מדבריו דסובר דר"ג פליג בתקנתא וקשה חדא דהרי פסקי' בש"ס אמר ר' יהודה אמר שמואל הלכה כר"ג וכמו כן בפירוש המשנה כתב הרמב"ם והלכה כר"ג. על כן נראה דסובר רמב"ם ז"ל דפלוגתייהו היא אם עבר חצות לילה ולא קרא לת"ק פקע כלילה וקרינן עליה מעוות לא יוכל לתקון ור"ג סבר דלא קנסינן ליה כולי האי וכדרך הראשון שכתבנו כדקאמר בש"ס וכדבריו בפי' המשנה ופי' האי פלוגתא דת"ק ור"ג לפום מאי דכתיבנא הכי היא דרבנן סבור קנסינן ליה הכי כי היכי דידע דבתר האי זמנא לא מקיים מצות ק"ש בעונתה ובהכי יזרז ולא ליפשע בה כל ימיו ור"ג סבר דכולי האי לא קנסי' ליה דילמא איתרמי ליה ופשע ולא קרא עד חצות וכיון דידע דלא מקיים בתר הכי מצות ק"ש לפשע ולא לקרא ופסק רמב"ם כר"ג דקאמר ישנו לזמנה בתר הכי ואמר יצא י"ח וכדקאמר הש"ס הלכה כר"ג והם דבריו בפי' המשנה:

דף ח.

גמ' אמר אביי מריש כו'. עיין מה שכתבתי במגילה דף נ"ט ד"ה אמר אביי ע"ש:

דף ח:

גמרא תניא רשב"י אומר פעמים וכו' איכא דמתני כו' ועיין מ"ש התוס' בד"ה לא לעולם ליליא ובד"ה לעולם יממא הוא כו' עיין בדבריהם הנה לדבריהם ז"ל חולק רשב"י אדר' עקיבא דלרשב"י אינו יוצא י"ח של ערבית אחר ע"ה ולר' עקיבא לתירוצא קמא אינו יוצא משעלה ע"ה אלא של ערבית ולא של שחרית ולתירוץ אי נמי יוצא בה בין של ערבית בין של שחרית ותירוצם ז"ל ראשון גם שני לא נהירי. תירוצא קמא כבר הרגישו בקושית ר' עקיבא אר' עקיבא ומה שתירצו תרי תנאי אליבא דר' עקיבא לאו תירוצא

הוא. ומה גם דהך דר' עקיבא דקתני משיכיר בין חמור לערוד לא מתנייא בשם תנא אחרינא ותירוץ בתרא קשה דמהיכא יס"ד שיצא י"ח ק"ש של ערבית אחר הנץ החמה דאיצטריך ר' עקיבא לחוש לה. תו קשה ליתני כה"ג פעמים שאדם קורא ק"ש קודם הנץ החמה ויוצא בה ק"ש של לילה ופעמים שאדם קורא ק"ש באותו זמן ויוצא בה י"ח ק"ש של יום ובדרך זה שמעינן נמי דלא נפיק בשל לילה אחר הנץ החמה ממה דדייק קודם הנץ ודוק:

ולדידי חזי לי דטפי מצינן לתרוצי בהך דרשב"י דאחת קודם שיעלה ע"ה כו' דאתא לאשמועינן דאינו יוצא בשל יום קודם שיעלה ע"ה הגם דאיכא אינשי דקיימי בההיא שעתא והא חידותא הוי טפי מהך דכתבו הם ז"ל דאשמועינן דלא נפיק בשל לילה אחר הנץ החמה דזו אינה צריכה לפנים וכפי זה לא פליגי הך דרשב"י אהך דרשב"י משום רבי עקיבא וזמן עלות השחר עד הנץ החמה ישנו זמן ק"ש של שחרית ושל ערבית דהא איכא דגנו ביה ואיכא דקיימי ביה. אי נמי טפי מיסתבר לי למימר דטעמא דלא אמר רשב"י בהך דמדנפשיה פעמים שאדם קורא ק"ש שני פעמים משיעלה ע"ה הוא לפי הקדמתו הך דרביה דכבר אמר דיוצא בשל ערבית משיעלה ע"ה ולא אתא אלא לחידותא דדינא דיוצא בשל שחרית נמי משיעלה עמוד השחר להכי לא איצטריך ואדרבא אי הוי תני לה איכא למיפרך והרי אמרה חדא זימנא וטעמא דר' עקיבא דלא תני הך דיוצא בשל שחרית משעלה ע"ה דאשמועינן רשב"י מצינן למימר דפשיטא ליה דמשיעלה ע"ה יממא הוא ככללא דדינא כל דבר שמצותו ביום כשר כל היום כו' וכולן שעשאן משעלה ע"ה יצא הרי דיממא הוי ובשעת הצורך יוצא ודאי דר' עקיבא נמי בעת הצורך איירי כדדייק פעמים כו' פי' אם נצרך. אלא דרשב"י חש למאן דטעי במילתיה דרבי עקיבא דדוקא קתני דמשעלה ע"ה לענין ק"ש לא הוי יממא ותני דה"ה דנפיק בשל שחרית ואורחייהו דרבנן דבתראי חיישי ומפרשי מאי דקמאי לא חשו ליה. אלא דמשמע דלדעת רשב"י כל דהוצרך מצי למיקרי ק"ש של ערבית משעלה ע"ה והגם דשגג ואישתלי ולא קרא עד ההוא זמנא הרי זה קורא אבל לענין הלכה מדקאמר תלמודא דההוא עובדא דההוא זוגא דרבנן דאשתכור כו' דאניסי נינהו וקאמר ריב"ל כדאי הוא רשב"י למיסמך עליה בשעת הדחק משמע דלא פסקי' הלכה כותיה אלא בשעת הדחק כהך עובדא דאשתכור כו' או שעת הדחק דדמי לאניס. הגם דאיהו אמרה למלתיה בכל גוונא ובזה נמי מאי דקאמר הש"ס אמר ר' יהודה אמר שמואל הלכה כר"ג דמשמע אכולה מלתא דקתני עד שיעלה ע"ה מצי למיקרי ותו לא נמי לא מפלגא אהא הלכתא דה"ק עד שיעלה ותו לא כל דלא אניס דבאניס לא איירי ומאי דקא' להו לבניו אם לא עלה כו' דמשמע דאם עלה

פטירי ה"ק אם לא עלה הוי מלתא דפסיקא דחייבין אתם לקרות אבל אם עלה איכא למיבחן בטעם עכבת קריאתם אם שוגגים אם אנוסים אם שוגגים לא ליקרו אם אנוסים יקראו ומשכחת לה דאם אנוסים הוו הגם דעלה ע"ה הורה להם לקרו' אי נמי שוגגים ואיתרמי ועדיין לא עלה ע"ה ואית לן למימר נמי דפליג ר"ג וסובר אפי' אנוס משעל' ע"ה לא הוי זמן ק"ש אלא דאנן בהאי פרטא דדינא לא פסקי' אלא כרשב"י אבל כל דלא אניס הלכה כר"ג דדוקא עד שיעלה ע"ה דלא כרשב"י אלא דחזיתיה להרי"ף בהלכות דכתב אהנהו תרי מתניתות דרשב"י ודרשב"י משום רבי עקיבא הלכתא נינהו. ונראה דסובר בפירושא דמלתא דקא' ריב"ל בשעת הדחק קאי אמלתיה דרשב"י פי' דרשב"י בשעת הדחק אמרה למילתיה דנפיק בק"ש של ערבית משעלה ע"ה תו חזיתיה דעביד חילוקא דדינא בין קריאת שמע של ערבית אחר ע"ה לק"ש של שחרית אחר ע"ה דק"ש של שחרית הגם דלא אניס אלא דהיה משכים לצאת לדרך או בדיעבד משא"כ של ערבית דוקא אניס כדדייק הרי"ף אניס או חלה ע"כ. ולדרכו אורח צדיקים כאור נוגה מאי דלא תנא רשב"י פעמים שאדם קורא ק"ש משעלה ע"ה ויוצא כו' גם בהך דמשם ר' עקיבא נמי משום דההיא דרשב"י איירי הגם דלא אניס והגם דשגג ולהכי דוקא קודם שיעלה ע"ה הוא דנפיק בשל ערבית והך דמשם ר' עקיבא איירי דוקא בדאניס להכי לא תני אלא של שחרית אבל של ערבית לא תני כי היכי דלא תטעה להשוותם וכפי האמת שאני פעמים דקתני בהך דרשב"י מפעמים דקתני בהך דרבי עקיבא ודוק:

ופש גבן למידק בהני תרי מתנייתא בשלמא הך דרשב"י דקתני אחת קודם ע"ה אמרינן דאתא לאשמועינן דלא כרבנן דפליגי עליה דר"ג ואמרי עד חצות. אלא הך דמשם ר' עקיבא אמאי אצטריך למיתני אחת אחר הנץ החמה פשיטא מי איכא דסלקא דעתיה למטעי דאחר הנץ החמה לאו יממא הוא והוה נראה לי לומר דתנאי קבעי תרי הלכתות לב' בני אדם עז"ה לחד למיקרי ק"ש של לילה קודם ע"ה ושל יום אפילו משיעלה ולחד למיקרי של לילה אחר עלות ושל יום אחר הנץ והיינו מי שדרכו לקום משעלה ע"ה אם כן לדידיה זמן קימה הוא משעלה ע"ה האי לא מצי למיפק י"ח ק"ש של ערבית משעלה אלא דוקא קודם ע"ה אבל אחר ע"ה זמן ק"ש של שחרית הוא דקרינן ביה ובקומך והיינו ברייתא דרשב"י. ומי שדרכו לקום אחר הנץ החמה דלגבי דידיה משעלה ע"ה זמן שכיבה הוא לגבי דידיה לזה מצי לקרות של ערבי' באותו זמן ולא של שחרית דלא זמן קימה הוא לגבי דידיה ואינו יוצא י"ח אלא דוקא אחר הנץ החמה והני מילי דמפלגינן לומר מאן דגני למאן דלא גני אלא דוקא בזמן זה דמשעלה ע"ה עד הנץ החמה אבל מקמי ע"ה ואחר הנץ החמה פשיטא דהגם דאשכחן דאיכא מאן דגני אחר הנץ החמה ומאן

דקאים קודם ע"ה בטלה דעתייהו דלא מפלגינן ביה דכל קודם ע"ה ליליא ודאי וכל מהנץ החמה יממא ודאי ומהשתא מתדייקי מתנייתא שפיר עז"ה פעמים שאדם קורא ק"ש פעם אחת קודם שיעלה ע"ה דוקא לזה הוא דקאמינא לך שקורא ק"ש של שחרית משעלה ופעמים שאדם קורא ק"ש משיעלה ע"ה לזה האיש לא שרינן ליה לקרות ק"ש של שחרית אלא אחר הנץ דלא מזכינן שטרא לבי תרי דלא שרינן לאדם אחד לקרות בזמן זה של ע"ה של ערבית ושל שחרית דהוי כחוכא ואטלולא ולא יקשה בעיניך לומר היכי מיחשיב ע"ה ליליא לאדם זה בשביל דאיהו גני ולאדם זה יממא בשביל דקאים דהא כיון דקושטא הוא דאיכא אינשי דקיימי בהך שעתא כדקאמר הש"ס וקושטא הוא דאיכא אינשי דגנו בההיא שעתא מאן דקאים דאמינא ליה דהוי יממא אית ליה כמה בני אדם דכותיה וכן מאן דגני ומלתא דסברא הוא דרחמנא אמר בשכבך ובקומך האי קרי ק"ש של ערבית משעלה ע"ה דהך שעתא גני בה איהו וכמה דכותיה והאי קרי ביה של שחרית משום דקאים בההיא שעת' איהו וכמה בני אדם דכותיה אלא דלא חזינא לרבוותא דאתערו בהאי חילוקא דדינא ומשמע דסבור דלא מפלגינן באינשי ולדידהו נראה לי מיהא לומר דמאי דהוצרך ר' עקיבא למיתני אחת אחר הנץ לאשמועינן מיהא דמאן דקרי ק"ש של ערבית משעלה ע"ה לא שרינן ליה למיקרי סמוך לה של שחרית אלא דוקא אחר הנץ החמה ולפחות כל דליכא אונס גמור כגון מי שהשכים לצאת לדרך לא שרינן ליה ומחייבינן ליה להמתין עד הנץ החמה משום דמיחזי כתרתי דסתרן והכי נמי הך דרשב"י דתנא א' קודם ע"ה אתא למימר דלא שרינן למיקרי של יום משעלה ע"ה דלא אניס מיהא אלא אי קרי של לילה קודם ע"ה אבל אי קרי של לילה אחר ע"ה לא מצי למיקרי בזמן עצמו של לילה משום דהוי תרי דסתרן וכתיב דרכיה דרכי נועם. והן הנה כללי דפסקי דינין דנפקי לן בהאי דינא. ק"ש של לילה מצוה מן המובחר עד חצות דהא מודה ר"ג דפליגי רבנן עליה ועבדי סייג ובהא הלכתא כוותייהו ודאי ואסיר למיכל משחשכה עד דקרי ק"ש כדמשמע מבריתא דמייתי בש"ס דקתני אדם בא כו' נכנס לבית הכנסת כו' ע"כ. וכמו כן דייקי התו' התם ובהא אפילו ר"ג מודה בסייג ובדיעבד ואפילו מזיד מצי לקרותה עד שיעלה ע"ה דהא פסקינן הלכה כר"ג דקתני עד ע"ה מצי לקרות ומשמע בין שוגג בין אנוס כדמוכח מן הש"ס דמשעלה אינו זמן ק"ש של לילה למי שהזיד ולא קרא ואפילו דיעבד והיינו פעמים דקתני רשב"י ואם נאנס יכול לקרות' גם משעל' ע"ה והיינו פעמים דקתני רשב"י משם ר' עקיבא קרית שמע של שחרית זמנה אם נדחק יכול לקרותה משעלה ע"ה ודוקא שקרא ק"ש של ערבית קודם ע"ה אבל אם נאנס וקרא ק"ש של ערבית משעלה ע"ה לא מצי לקרות של שחרית באותו זמן הגם

שנדחק לא שרינן ליה לקרות אלא עד הנץ החמה ואם עבר והזיד וקרא אפשר לומר דלא עשה כלום ואפשר דיצא דיעבד בשעת הדחק. זה הכלל דלא מצי למיקרי קרית שמע של ערבית ושחרית יחד בזמן א':

דף ט.

גמ' הקטר חלבים כו' ואלו אכילת פסח לא קתני ורמינהי ק"ש והלל ואכילת פסחים עד שיעלה ע"ה. אמר ר' יוסף לא קשיא הא ר' אליעזר הא ר' עקיבא דתניא כו' ע"ש. כתב הרמב"ם פ"ח מה' קרבן פסח וז"ל כבר ביארנו בכמה מקומות שאין הפסח נאכל אלא עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה ודין תורה שיאכל כל הלילה עד שיעלה עמוד השחר ע"כ. קשה מנ"ל להרמב"ם לומר עד חצות היכא אשכחן דעבוד רבנן תקנתא באכילת פסחים. ונראה דדייק לה מתלמודא דמוקי לר"ג כר"א כדקאמ' הא ר"א הא ר' עקיבא ואמאי אפילו אם ת"ל דר' עקיבא היא לא קתני אלא מלתא דאמור רבנן עד חצות כדי להרחיק כו' אבל בפסח דלא עבוד רבנן תקנה לא קתני אלא ודאי דסובר הש"ס דאי הוה ס"ל ר' עקיבא עד שיעלה ע"ה הוה תני לה דבה נמי עבוד רבנן תקנתא ותמצא דגם הקטר חלבים כתב הרמב"ם דמצותו עד חצות ונראה כי טעמו של הרמב"ם הוא לפסוק הלכה עד שיעלה ע"ה הגם דאיכא סתמא דש"ס דקתני עד חצות חדא הך דקתני הפסח אחר חצות מטמא את הידים ואידך הך דקתני בפרק איזהו מקומן הפסח אינו נאכל אלא עד חצות ודייק תלמודא דמדאורייתא קאמר מדדייק אינו נאכל אלא כו' ע"כ א"כ דסתם לן תנא כר"א הא איכא סתמא אחריתי במס' מגילה וז"ל כל דבר שמצותו בלילה כשר כל הלילה וגרסי' עלה לאתויי מאי לאתויי אכילת פסחים ודלא כר"א וכו' ע"כ הרי סתם לן תנא כר"ע ומעתה ליכא למפס' דינא על פי סתמ' דמתני' והגם דסתם בתרתי כר"א ובחדא כר"ע הא אמרי' בש"ס מה לי חדא סתמא מה לי תרי סתמי וליכא למשמע מינה והדרינן לכללין דר' עקיבא ור"א הלכה כר' עקיבא מחברו רבי יהושע ור"א הלכה כר' יהושע וא"ת אמאי לא סמכינן אר"ג דמתני' דמוקמינן ליה כר"א והוו להו ראב"ע ור"א ור"ג ורבי עקיבא ור' יהושע תרי והלכה כרבים ואין הלכה כר' עקיבא מחבריו הא ליתא דכיון דלא מסיימא מלתא בודאי לומר דר"ג כר"א ס"ל דאיכא למימר דר"ג בפלוגתא לא קא מיירי כדמשנינן בכמה דוכתי ככללין קיימא לן ועיקר. וליכא לאקשויי מהא דגרסינן בפסחים דף ע"א וז"ל מנין לאימורי חגיגת חמשה עשר דנפסלין בלינה שנאמר ולא ילין חלב חגי עד בקר וסמיך ליה ראשית למימרא דהאי בקר בקר ראשון: מתקיף לה רב יוסף טעמא דכתיב ראשית הא לא כו' הוה אמינא בקר שני מי איכא מידי דבשר אפסיל מאורתא ואמורין עד צפרא אמר אביי אלמא לא והרי פסח לראב"ע דבשר אפסיל מחצות ואמורין

עד צפרא אמר רבא הכי פריך מי איכא כו' דתניא כו' לא ילין כו' לימד על חגיגת י"ד שנאכלת לב' ימים ולילה א' או אינו אלא ליום ולילה כשהוא אומר ביום הראשון לבקר הרי בקר ב' כו' טעמא דכתיב ביום הראשון לבקר הא כל היכא דכתיב בקר סתמא בקר ראשון אע"ג דלא כתיב ראשית ע"כ ליכא לאוכוחי ממה דקאמר אביי והרי פסח לר"א ש"מ דכוותיה קאי דהא אפי' לר' עקיבא לא פליג עליה דר"א מהך טעמא אלא מטעם קרא דבחפזון וממילא אתה למד דאי לאו הכי לא מרחקא מלתא לומר דבשר איפסיל מחצות ואימורין עד צפרא. וממאי דמסיק נמי הש"ס כל היכא דכתיב בוקר סתמא בוקר ראשון ליכא לאוכוחי דסו' הש"ס כר' אלעזר דאי כרבי עקיבא הא אמר בהדיא דהוה אמינא בקר בקר ב' הא בורכא היא דהא אי תימא דמתני' דהכא לא אתיא אלא כר"א מי מצי רב יוסף להקשות אדרב כהנא דמצריך ראשית מדברי ר"א ולימא מי איכא מידי כו' דלימא ליה והלא רבי עקיבא דאמר בקר בקר שני ומאי אולמיה אלא ודאי דמתניתא דהכא אתיא נמי כר' עקיבא דכל בקר ראשון משמע כדקתני הכא והך בקר דקרבן פסח דסבר הכא רבי עקיבא למימר בקר שני הוא משום דהוה ס"ד למילף משלמים דידהו דהיינו שלמי י"ד והגם דכתיב בקר סמך עלן קרא למילף משלמים דשוים הם ת"ל בקר והיינו נמי דדייק הכא תלמודא כל היכא דכתי' בקר סתמא בקר ראשון פי' מן הסתם מפרשינן ליה זולת אי איכא גילוי דמלתא או איזה טעם לפרש ליה ב' אה"נ דמפרשינן ליה ב' וכדברי ר' עקיבא בבקר דפסח דקס"ד אי לאו דקאמר קרא הזה ולדרכנו נתישבה תמיהת התוס' התם:

וליכא לאקשויי נמי ממה דגרסינן בפ"ק דר"ה דף ב' דגרסי' התם וז"ל אמר מר צריך שיהיה לילה ויום מן החדש מנלן ר' יוחנן אמר מערב עד ערב ר"ל אמר עד יום האחד ועשרים לחדש בערב מאי בנייהו אמר אביי משמעות דורשין איכא בנייהו רבא אמר חצות לילה איכא בנייהו כו' ע"כ ומשמע דכר' אלעזר סברי דאמר עד חצות לאו מלתא היא דה"ק מאן דגמר מעד יום האחד נכנס זה בגדר המחלוקת דר"א ורבי עקיבא ונפקא מינה לר"א מחצות ואילך ומאן דגמר מערב עד ערב לא נפקא פלוגתא בהא מילתא ובין לר"א בין לר' עקיבא מתחילת הלילה הולך אחר היום ותו כד דייקינן מ"ט לא קאמר אביי כרבא דהא בהך מלתא לא מצי למכחש מעד יום כו' חצי לילה לא הוי בכלל וכמו שפי' רש"י שם משא"כ מאן דמפיק לה מערב עד ערב אלא ודאי דסובר אביי דמ"ד מעד יום כו' לא מפליג חצי לילה הראשונה מחצי לילה האחרונה הגם דהך חובה והך רשות וכי היכי דאשכחן דסמכינהו קרא דאמר שבעת ימים תאכל מצות דחצי לילה ראשונה בכלל ז' ימים הויא ולהכי אמר דליכא ביניהו אלא משמעותא דקראי וכפ"ז בין לר"י

בין לר"ל לא משמע כל הלילה דהא מערב עד ערב בהכרח מתחלת הלילה וכיון דהיינו נמי דשמעי' מעד יום וכו' א"כ דלא מפליג זמן חובה מזמן רשות ומצית לאוקומינהו כר"א ומצית לאוקמינהו כר' עקיבא והגם דקי"ל דאביי ורבא הלכה כרבא ה"מ בפלוגתא דאיפליגו בסברתם אבל כל דפליגי בפירושא דמלתא דקמאי לית לן האי כללא. ועיין מ"ש במס' מגילה סוף פ"ב ותו אפילו לאוקמתא דרבא איכא למי' כדדייקי' במלתיה דר' יוחנן אמאי לא גמר מעד יום האחד מאי אולמיה דהאי קרא מהאי קרא וליגמר מהאי וליפוק חצי לילה קמא אלא דטעמו הוא דסובר כרבי עקיבא דכל הלילה וכד פלגינן זמן חובה מזמן רשות א"כ ליכא לילה קודם ליום ואמר מר צריך לילה ויום והלכה כר' יוחנן. מסקינן דליכא לאוכוחי מהאי סוגיא דסובר תלמודא הלכה כר' אלעזר:

דף ט:

גמ' וגומרה עד הנץ החמה כו' פירו' עד הנץ החמה לכתחילה ומאי דקתני סיפא הקורא מכאן ואילך לא הפסיד קאי אכולהו תנאי דמתני'. ופי' מכאן ואילך היינו כוליה יומא וטעמא דמלתא דכי היכי דק"ש של ערבית זמנה כל הלילה דפירוש ובשכבך הוא כל זמן שכיבה ה"נ ק"ש של יום זמנה כל היום דפי' ובקומך כל זמן שאתה עומד וליכא פלוגתא בין ר"א לר"י אלא לכתחילה ואפילו לסב' ר' האיי גאון דמפרש מכאן ואילך היינו שעה ד' לבד לא פליג ר"א במהנץ החמה עד סוף שעה ד' שהוא זמן ק"ש של שחרית. ולענין הלכה נראה דפשטא דמלתא דכוליה יומא קרי ק"ש בברכותיה כדמשמע מתלמודא דקאמר מאי לא הפסיד לא הפסיד ברכות אלא דלא קרא ק"ש בעונתה דאמור רבנן בפי' ביה והגם דגאון פי' בהדיא מכאן ואילך שעה ד' הא איכא בה"ג דלא פי' הכי ואמר מכאן ואילך סתם דמשמע כוליה יומא גם מדברי הרי"ף דקאמר סתם מכאן ואילך לא הפסיד ולא מפליג בין שעה ד' ש"מ דכוליה יומא וכפסק הרמב"ם וסמ"ג ז"ל וכן עיקר. וכל זה לענין ברכות אבל לענין ק"ש עצמה חייב כל היום מצותה מדאורייתא ואם נסתפק אם קרא חייב לקרותה ד"ת כל דאיכא שהות ביום. ולס' האחרונים שרצו לדייק תיבת ובקומך שעת קימה וליכא מאן דשכיב טפי מהך שיעורא אין דבריהם מוכרחים ומה גם למאי דקאמר תלמודא פרק מי שמתו ההוא בד"ת כתיב. ודייקו חכמי הישיבה ה' ישמרם מהכא דלא כוותייהו דא"כ גם בד"ת חיובא הוא בקומו ולא כן הוא ומינה למאי דמוקי לה בק"ש דמסתמא לא פליגי בהכי:

דף יב.

גמ' פשיטא היכא דנקיט וכו' בפירושא דהאי סוגיא נשתנו דעות גדולי דעה ולדידי חזי לי דישובא דסוגייא כשיטת רש"י דבעיא הכי היא אם התחיל ובירך בא"י אמ"ה וכונתו

היתה שהיה כוסו מלא חמרא וסיים בדשכרא פי' במקום שיאמר בפה"ג אמר שהכל אבל לא שחזר מכונתו שבירך אדעתא דחמרא ועקרה כשאמר שהנ"ב אלא שגמר הברכה בל' היפוך דעת כונת ברכתו הגם שידע אח"כ הפך מה שהיה חושב דאם נתכוון כשאמר שהנ"ב ועקר לכונת ברכתו אפילו גמר כל הברכה ואמר בפה"ג וחזר ואמר שהנ"ב תוך כדי דבור כדיבור דמי ויצא הגם שכולה ברכה בכונ' בפה"ג היתה ולדרך זה לא קשה קושית הרמב"ן במלחמות שהקשה לדרכו של רש"י ודחה דבריו דודאי מודה רש"י כל דהוי תוך כדי דיבור דכדיבור דמי ודוקא אי הדר בדעתיה מכונה ראשונה ועקר ולדרכו של רש"י ידוייק מאי דקאמר בתר עקר ברכה שהוא בא"י אמ"ה כו' ומסתברא דלרש"י ה"ה דהוי בעיא אי גמר בפה"ג וחזר ואמר שהנ"ב על דרך הראשון שכתבנו אי בתר עיקר ברכה אזלינן כו'. והרמב"ם כתב בפ"ח מה' ברכות וז"ל לקח כוס של שכר בידו והתחיל הברכה ע"מ לומר שהכל וטעה ואמר בפה"ג אין מחזירין אותו כו' הואיל ולא היה בעיקר הברכה טעות ואע"פ שטעה בסופה יצא ואין מחזירין אותו ע"כ. ולפי טעם זה אם לקח כסא דשכרא וחשב דהוי חמרא ובירך אדעתא דחמרא וגמר אומר שהנ"ב לא יצא ולדברי רבי' פי' דבעיין כפי' רש"י והטעות הוי בכונה כשבירך בא"י אמ"ה וסובר דאיפשיט' בעיין ממה דקאמר הש"ס שאני התם דיצא הגם דפתח במעריב הוא משום דחתים יוצר המאורות וכמו כן נמי טעמא דרישא דקאמר לא יצא הגם דאמר עיקר הברכה יוצר אור משום דחתם המעריב ערבים ובעי למחתם ביוצר המאורות אבל בלאו האי וכגון בשאר ברכות דלית להו חתימא הגם דלא אמר אלא בא"י אמ"ה בכוונה הצריכה יצא דקי"ל בירך בלבו יצא ובעיקר ברכה היה בלבו על האמת והדר פריך הש"ס השתא דטעמא דיצא הוא משום החתימה דיוצר המאורות אבל עקר הברכה לאו מידי הוא הניחא לרב דאמר כל ברכה כו' אלא לר"י וכו' ומשני כיון דאמר רב כו' פי' לאו דסתר מאי דקאמר כיון דאמר יוצר המאורות אלא תירוצא חדא הוא דהא המתרץ מעיקרא פשיטא דידע דלר' יוחנן לא מצי קאי הך תירוצא ואהא סמך וכל הא לאו דיחויא הוא ומינה דבתר עיקר ברכה אזלינן והיינו פסקיה דהרמב"ם בפ"ח מה' ברכות ומאי דכתב בפ"א מהלכות ק"ש וז"ל בשחרית פתח ביוצר וסיים במעריב לא יצא פתח במעריב וסיים ביוצר יצא כו' שכל הברכות כו' ע"כ פי' כיון דעיקר הברכה ישנה על מדת יום ומדת לילה אלא דבעי להכיר של שחרית משל ערבית ובזה אזלינן בתר החתימה אם חתם בשחרית המעריב לא יצא וכן להפך:

שוב ראיתי להרב כסף משנה שבחר לו דרך חיים אלא דאייתי שאלת חכמי לוניל להרמב"ם ותשובתו להם וז"ל השאלה יורינו רבינו ואם שכר שעורים איך יצא ומרנא

ורבנא אלפס ז"ל הולך על זה הדרך וחתרנו למצוא היבשה ולא יכולנו שהרי פירות השכר אינם יוצאים מהגפן ודמי לפתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור דלא יצא הראנו אתה רבי' את האור כי טוב. תשובה יראה לי שאין הדברים אמורים אלא בשכר היוצא מהגפן כמו בנזיר מיין ושכר יזיר ובאותו שכר של ענבים שאין אדם רואה בכוס אם שכר אם יין וכשיבא אדם לטעות ויפתח ע"מ שהוא שכר ויסיים בפה"ג אבל בשכר שעורי וכיוצא בו לא איירי רבנן בדבר זה כלל וכי יש מי שיאמר לקח בידו תמרא ופתח אדעתא לברך בפה"ע וסיים המוציא לחמ"ה יצא אטו בשופטני עסקינן ומה מקום לשגגה זו אלא בשכר היוצא מן הגפן כו' עכ"ל. שאלה ותשובה זו לית נגר דיפרקינה כי מלבד דההתשובה מוסתרת מפסקי הרמב"ם עוד לה דמוסתרת רישא לסיפא והב"י פנה והלך לו מפי'. ומאי דניחא לי למימר בה הוא דבין חכמי לוניל בין רמב"ם סוברים בפשיטות דכל דעיקר הברכה הולך ע"כ בתר עיקר הברכה אזלינן בין לקולא בין לחומרא ושאילו חכמי לוניל על מאי דבעי תלמודא דהיכא דנקט כסא דשכרא וסבר דחמרא ובירך אדעתא דחמרא וכו' דפשיטא דלא יצא וגדלה תמיהתם על הרי"ף דפסק דיצא ומאי דאמרו ודמי לפתח במעריב ערבים כו' צריך להגיה דדמי לפתח במעריב כו' דיצא דהיינו רישא דמתני' והדעת מחייבת הכי דאי לא יצא קאמרי אמאי לא הוכיחו מרישא דמתניתין דקתני פתח ביוצר והוכיחו מסיפא ופי' הכי הוי והלא השכר לא נפיק מגפן דנימא דדמי לפתח במעריב דיצא מטעם גופיה דקאמר תלמודא כדי להזכיר מדת יום כו' ודוק והשיבם הרמב"ם דמלתא דפשיטא דלא יצא ובזה נמי גילה דעתיה אמאי לא הביא בהלכותיו האי דינא דנקט כסא דשכרא וסבר דחמרא ופתח אדעתא דחמרא וסיים בדשכרא דלא יצא דהוי מלתא דפשיטא אלא דמאי דבעי בש"ס דפסק בה הרי"ף דיצא הוי בשכרא דנפיק מגפן דמשך שייך פה האי ברכתא וסובר הרמב"ם דהיינו נמי בעיית הש"ס והכי פירושא היכא דנקט כסא דשכרא כו' וטעה בו דהוי חמרא משום דדמי ליה והוא אומר שאין אדם רואה בכוס כו' פי' אינו מכיר בהם משום דדמו אהדדי וימשך האדם בזה לטעות שיחשוב שהוא יין ויסיים בפה"ג בעי הש"ס כיון שמין גפן הוא וכשבירך הגם דכונתו היה על הגפן לא הפליג מין זה של שכר מדעתיה בחושבו גפן כי גם זה מגפן הוי ומישך שייכא גם עיקר הברכה ואזלינן בתר חתימה במסיים בדשכרא או דלמא בתר עיקר ברכה ולא הזכיר אלא חמרא ופשיט ליה כו' דהא דמיא לסיים ביוצר אור דמישך שייך מעריב בשחרית ויוצר אור בערבית אלא דבעי לומר עיקר הברכה דשחרית יוצר אור ועיקר הברכה דערבית מעריב ערבים וסתמא דש"ס לא הוה ידע להא מלתא מעיקרא אלא דסתמא דתלמודא בתרא:

ופירושא דמפשיט הכי הוא ת"ש שחרית פתח ביוצר אור וסיים במעריב לא יצא פתח במעריב וסיים ביוצר אור יצא הרי כיון דסיים ביוצר הגם דאמר בתחילה מעריב ערבים יצא ה"נ דכוותה הגם דפתח בדחמרא כיון דסיים בדשכרא יצא ותרוייהו בין הך דפתח בדחמרא אכסא דשכרא בין הך דפתח במעריב בשחרית מישך שייכי גם בעיקר הברכה רמז הענין שמברך עליו ברכת מעריב בשחרית קאי בה נמי יוצר מהך דרבה בר עולא להזכיר מדת יום בלילה וכו' ברכת בפה"ג אשכרא מחמרא מחשיב נמי כגפן ואפשר דהמפשיט ידע מעיקרא נמי להאי דלהזכיר מדת יום אלא דסתמא דתלמודא מפרש ליה בסיומא דמלתא לגבי דידן דלא ידעינן ודחי לעולם דלא יצא הגם דסיים בדשכרא והגם דרוב שכרא מגפן קאתי וטעמא דיצא בסיים ביוצר אור בשחרית הוא משום דקאמר ברכה בחתימה ברוך יוצר המאורות וכגון דא אמרי' שפיר דכיון דמישך שייכא בתחילת הברכה יוצר אור יצא מה שאין כן בהיכא דפתח בדחמרא אכסא דשכרא הגם דסיום בדשכרא כיון דבסיומא ליכא ברכה כל עיקר לא מהני מאי דמישך שייכא שכרא בהיותו מהגפן למיפק י"ח ברכת שכרא כדרכה הגם דסיים בדשכרא ובהא פסק הרב האלפסי דנפק ודוקא בשכרא דנפיק מגפנא דמישך שייך. ומה שאמר בסוף התשובה וכי יש מי שאומר כו' לקח בידו תמרא כו' טעות הוא דבכה"ג יצא ודאי כדכתב הרב ז"ל גופיה בפ"ח מה' ברכות. ותו דלא דמי למאי דשאילו ליה חכמי לוניל ואין הנדון דומה לראיה אלא דבמקום תמרא צריך לומר נהמא והוי מציאות גופיה דשאילו ליה חכמי לוניל עז"ה לקח בידו נהמא ופתח אדעתא לברך בפ"הע שאינו ברכתו דהוי מציאות עצמו דלקח בידו כסא דשכרא ופתח אדעתא לברך בפה"ג וסיים ואמר המוציא לחם מן הארץ ודאי דלא יצא וכמו כן הגם דסיים בדשכרא אשכרא דלא יצא אטו בשופטני עסקינן דסבור דינא כהאי פי' ולהכי לא חש הרי"ף לפרושי למלתיה דלא מיירי בהכי דפשיטא דליכא למיטעי. ומאי דקאמר תלמודא בסיומא דסוגייא גבי מאי דבעי לפרושי זה הכלל כו' לאתויי בעיין ודחי לאתויי נהמא ותמרי ובעי למימר דאכל נהמא וקסבר תמרי וקאמר עלה היינו בעיין התם נמי דמי לשכרא דגפן ויין ולברכות ק"ש דהא כיון דבברכה שלאחריו עסקינן מישך שייכא ברכה ג' לנהמא דהא מזכיר בה תנובת השדה ואפי' למאן דסובר מהפוסקים דלא אמרי' תנובת השדה אלא בברכת על המחיה ולא בכל ברכה מעין ג' עכ"ז הרי הוא אומר בה מעין ג' ולהכי הוא דס"ד דנפיק אם טעה והתחיל אדעתא דתמרי בברכה אחרונה וסיים בדנהמא אבל בברכה ראשונה לא יצא ודאי דקרא לסוברים כן שופטני והש"ס מסייעו ממה דלא קא מוקי הא דנהמא ותמרי בכה"ג כגון דלקח בידו נהמא וסבר תמרא ובירך אדעתא דתמרא והאי דינא דהרי"ף משמע מדברי הרמב"ם דלא יצא

מדיהיב טעמא בהך דפתח ביוצר אור כו' שכל הברכות כו' אחר חתימתן פי' חתימתן היינו ברכת החתימה כשישנה כראוי יצא ודוקא במאי דקמן כיון דבעי להזכיר מדת יום במדת לילה וכו' ומטע' ברכת החתימה אבל מלת החתימה כההיא דנקט כסא דשכרא ובירך אדעת' דחמרא הגם דהוי שכר לא יצא וכדכתיבנא לעיל בישובא דדברי הרמב"ם. ולפום האי פירושא הוי הרמב"ם דלא כהרי"ף בהך דינא. וא"ת להרמב"ם אמאי אם פתח בשחרית ביוצר אור וסיים במעריב לא יצא י"ל דטעמא הוא משום דבעי בה חתימה ואי לא חתם לא יצא י"ח כמו שכתב הרמב"ם בפ"א מהלכות ק"ש וז"ל מקום שהתקינו לחתום אינו רשאי שלא לחתום כללו של דבר כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים לא יצא וחוזר ומברך כמטבע ומאי דנפק הגם דאמ' מעריב ערבי' בשחרי' משום דכלל בה מדת יום נמי אלא דלא מפרשא להדי' וכיון דחתים בה לבסוף הרי היכירא לפתיחה דקאי נמי אדיממא ועיקר ההיכר הוי בחתימה אבל אי ליכא חתימה בתר דעת עיקר הברכה אזלינן ולפום האי פירוש' מאי דפסק הרמב"ם בפ"ח מהלכות ברכות דאם עיקר הברכה על נכון הגם דסיים הברכה בטעות יצא טעמא הוי משום דאזיל לשיטתו דכתב בפ"א מה' ברכות בירך בלבו יצא אפי' לא הוציא הברכה בפיו ה"נ כיון דעיקר הברכה היתה בכונה הצריכה לו יהיה דלא גמר הא נפק ליה במאי דאיכוין בעיקר ברכתו וכל זה דוקא אם לא נתכוון בסוף ברכה הבא בטעות לעקור כונת הברכה אבל אם נתכוון לעקור כונת עקר הברכה לא יצא:

פרק ב - היה קורא

דף יג.

גמ' היה קורא בתורה וכו' אם כיון לבו כו' ובש"ס ש"מ מצות צריכות כונה ומסיק בדחייתו בקורא להגיה ע"כ. ורמב"ם בפ"ב מהלכות ק"ש כתב וז"ל הקורא את שמע ולא כיון לבו בפסוק ראשון שהוא שמע ישראל לא יצא י"ח והשאר אם לא כיון לבו יצא אפי' היה קורא בתורה כדרכו או מגיה את הפרשיות האלו בשעת קריאה יצא והוא שכיון לבו בפסוק ראשון ע"כ. הנה מדברי הש"ס מוכח דבמגיה בעי לכוין לקרות אפילו למ"ד מצות לא בעו כונה וא"כ קשה היכי פסק הרמב"ם דיוצא בקורא להגיה ותגדל הקושיא דהרמב"ם פסק להדיא גבי שופר ומגילה דבעו כונה כמ"ד מצות צריכות כונה והיכי פסק הכא דאפילו קורא להגיה יצא ואם דעתיה לפרושי אומרו אם כיון לבו יצא דקתני במתני' דקאי אפסוק ראשון א"כ מאי קאמ' תלמוד' ש"מ מצות צריכות כונה הא אפי' לרבא דאמר אין צריכות כונה פסק בסמוך דפסוק ראשון בעי כונת הלב והגם דשאני

הך דקאמר בעי כונת הלב היינו פירושן של דברי' ושאני האי מלת' דמצות בעו כונה דפי' הוא כונה לצאת ידי חובתו בקריאת' זו. עכ"ז הא מיהא רבו יתירא אשתכחת בקרא דשמע ישראל מצינן למימר דאפילו למ"ד לא בעו כונה פסוק דשמע ישראל בעי כונה: והרב כ"מ ראיתי שכתב וז"ל בקורא להגיה וכו' וסובר רבינו דהאי אוקמת' היא לפום מאי דמתמה הש"ס ש"מ מצות צריכות כונה וקאמ' דאינן צריכות כונה ומאי אם כיון לבו אם כיון לקרות אבל לדידן דקי"ל דצריך לכוין בפסוק ראשון פי' דמתניתין היינו היה קורא בתורה אפילו להגיה אם כיון לבו בפסוק ראשון יצא ואם לא כיון לבו בפסוק ראשון אפילו היה קורא שלא להגיה לא יצא ואין להקשות הא אפי' למאי דהוה סלקא דעתין למ"ד אין צריכות כונה כלל הקורא להגיה לא יצא וכל שכן לדידן דמצריכי' כונה דהיא הנותנת ולמאי דהוה ס"ד כיון דאין שם כונה אפילו בפסוק ראשון בעינן מיהא כונה לקרות אבל לדידן דאיכא כונה גמורה בפסוק ח' שאר פרשיות אפילו קראן להגיה לית לן בה עכ"ל הרב ז"ל. וקשה לי בדבריו ראשונה מה שדקדק לומר לפום מאי דמתמה ש"מ לא ידענא במאי הכריח הרב ז"ל דהש"ס מתמה דפשיטא דלאו הכי משמע אלא ה"ק מי שמעינן ממתני' מצות צריכות כונה ודחי מתכוין לקרות ואי מפרשינן לה דרך תמיהה ה"ק דכיון דאמוראי פליגי בהכי שפיר מצי תלמודא מתמה לס' האומר אינן צריכות כונה והא צריכות ודחי וכו' ודחיה זו דדחי תלמודא לאו מלתא פסיקתא אלא דמצינן לפרושי הכי ולא מותבינן למ"ד אין צריכות כונה ודרך זה הוא הנכון ותדע דבפ' ראוהו ב"ד דף כ"ח מותיב הש"ס לרבא דאמר אין צריכות כונה ממשנה זו ומשני כיון לבו לקרות אבל לס' ר' זירא דאמר התם דבעי פונה לא משנינן הכי אלא מתניתין כפשטה ודברי מרן הכ"מ ז"ל לקו"ד לא הבינותים דהא אפי' למ"ד מצות אינן צריכות כונה סובר להדיא דלעולם פ' ראשון בעי כונה שלימה ותדע דמאן דאמר מצות אין צריכות כונה הוא רבא כדאיתא להדיא התם בפרק ראוהו דמצינן לפרושי כיון לבו דקתני מתני' בפסוק ראשון בזה ליכא פלוגתא כל עקר ורבא גופי' הוא דחדית להאי דינא אמאי לא מפרשינן מתני' אליביה הכי והוצרך לאוקומה אוקמתא דלאו כהלכתא דקורא להגיה בשאר הפרשיות לא יצא:

ותו קשיא לי בדבריו ז"ל מאן חתים עלה דהא מלתא דאם קרא פ' ראשון בכונה שלימה אפי' יקרא השאר להגיה יצא ומה גם לסב' הרב דדעת רבינו היא דג' פרשיות דאוריתא במה יוצא י"ח קריאתן שצריך שיקראם בכונה לצאת מפני שקרא פסוק ראשון ומה גם למאי דמשמע מדברי הרב שפירש בתיבת להגיה וז"ל בקורא להגיה את הספר אם יש בו טעות ע"כ. והנה הגהת הס"ת צריך להגיה גם בחסירות ויתירות ובזה צריך

לשנות המקרא ולקרות המסורת שבזה ישתנה משמעות התיבה והא נמי דמיא לקריאה דמתנמנם דאמרינן דיצא ובכה"ג מפליגא מדעתי' כונת יציאת י"ח הקריאה של הפרשיות שהוא קורא והבן:

והנכון בעיני לומר דדעת רמב"ם ז"ל היא לפום מאי דגילה הרב דעתו בפ"ב מהלכות מגילה ובפרק ב' מהלכות שופר דבעי כונה לצאת י"ח מצוה וטעמו ז"ל נראה דאפליגו רבא ור' זירא במס' ר"ה דף כ"ח וז"ל שלחו ליה לאבוה דשמואל כפאו ואכל מצה יצא כו' אמר רבא זאת אומרת התוקע לשיר יצא וכו' אלמא קסבר מצות אין צריכות כונה ע"כ ובתר הכי אמר הש"ס וז"ל א"ל ר' זירא לשמעיה איכוין ותקע לי אלמא קסבר משמיע בעי כונה וכו' תנאי היא דתני' שומע שומע לעצמו ומשמיע משמיע לפי דרכו א"ר יוסי בד"א בשליח צבור אבל ביחיד לא יצא עד שיכוין שומע ומשמיע עכ"ל. לפום האי סוגיא הוי הא מלתא פלוגתא דרבא ור' זירא ולהכי קאמר הש"ס בברכות אמתני' דקתני אם כיון לבו לימא קסבר מצות צריכות כונה ומכרעינן הלכת' כמ"ד הכי ודחי לא בקורא להגיה וכמו שדחה הש"ס ג"כ התם בר"ה אליבא דרבא וקימא מלתא בפלוגתא דלרבא לא בעו כונה ולר' זירא בעו כונה ואיכא פנים לפסוק הלכתא כרבא משום דבתראה הוא ואיכא פנים לפסוק כר' זירא ומהטעמים שכתב בית יוסף יעש"ד ולא מכרעא מלתא להלכת' וכיון דכן נראה דרמב"ם אזיל בהא מלתא לחומרא בדאורייתא ולקולא בדרבנן ככללי ספיקין ודעת רמב"ם בק"ש היא דפסוק ראשון הוא דהוי דאוריית' ושאר הפרשיות לא הוו אלא מדרבנן ולזה כתב דפסוק ראשון בעי כונה פי' ולא כונת יציאת החיוב לבד אלא דבעי ג"כ כונת הלב והיא עדיפא אבל שאר פרשיות אפי' כונת יציאת י"ח נמי לא בעי ויוצא אפי' בקורא להגיה והוא אומרו והשאר אם לא כיון לבו כו' אפי' היה קורא בתור' כדרכו או מגיה את הפרשיות אלו בעונת קריאה יצא פי' ואין כאן כונת יציאת י"ח ואהא מלתא דכונת יציאת י"ח גמר אומר והוא שכיון לבו בפסוק ראשון דבעי' שיכוין לבו בפסוק ראשון לצאת י"ח ולא יועיל אם נתן דעתו להבין הפסוק אם לא כיון לצאת:

ובזה נתישב למה כפל רמב"ם לומר והוא שכיון לבו בפסוק ראשון שנתכון לשני דברים דבעי כונת יציאת י"ח. אי נמי אפשר לומר הטעם שכתב בסוף הדברים והוא שכיון כו' נתכוון להתנות על השאר שכתב שיוצא אפילו להגיה והוא שכיון לבו בפסוק ראשון אבל אם לא כיון בפסוק א' אפילו ידי חובת השאר לא יצא וכשחוזר לקרו' פסוק א' צריך לחזור לקרות כל הפרשיות ולא אמרינן הא נפק ליה חובת קריאת הפרשיות ואיכא למימר דדוקא בקרא הפרשיות בכה"ג הוא דחוזר לקרו' הכל אם לא כיון בפסוק ראשון אבל אם קרא הפרשיות בכונה לצאת י"ח ולא נתכון בפסוק ראשון משמע דכשחוזר

אינו צריך לחזור אלא לפסוק ראשון ולא מיקרי זה קורא למפרע כיון דהא מיהא כבר קרא פסוק א' במקומו ואינו חוזר אלא משום כונה ואל תקשה לפ"ז דדעת רמב"ם במילי דאורי' בעי כונה לצאת ידי חובה ובדרבנן לא בעי מידי א"כ מגילה אמאי פסק הרמב"ם בפ"ב הקורא המגילה בלא כונה לא יצא כבר כתבנו שם דבמגילה מודים כ"ע דבעי כונה לצאת משום פרסומי ניסא וכדברי הרב המגיד התם. וטעמו דרמב"ם דפסק דפסוק ראשון לבד הוא דאורייתא הוא מההיא דאמ' ר' אילא משמי' דרב וז"ל אמ' שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ונכנס בשינה יצא ע"כ. הרי דפסוק ראשון לבד הוא דהוי דאוריתא וכתבו הרמב"ם בפ"ב מהלכות ק"ש וז"ל היה ישן מצערין אותו עד שיקרא פסוק ראשון ומכאן ואילך אם אנסתו שינה אין מצערין אותו ע"כ ופשטא משמע דהגם דישן לגמרי ולא קרא אלא פסו' ראשון דיצא והרא"ש פי' דמיירי שקרא שא"פ מתנמנם וזה דוחק ופשיט' דבדברי רמב"ם מיהא לא מפרשי' הכי דאין דרך הפוסקי' לסתומי מלתייהו: והרב כ"מ כתב דרמב"ם נמי סובר דבעי מיהא קריאת מתנמנם ובלא קריאה כלל לא יצא ורצה להוכיח כן ממה שכתב בפ"ב קראה מתנמנם יצא:

ואני אומר אחר המחילה לעול' דאפי' ישן ממש קאמ' רמב"ם אלא דאחר האמת לא קאמ' רמב"ם דאפילו ניעור משנתו אח"כ דפטור מקריאת ג' פרשיות של ק"ש שחייבוהו רז"ל לקרות דפשיטא דחייב לקרות' אם נסתלק האונס וההיא דקאמ' בפ"ב קראה מתנמנם יצא שהוא ענין אחר דאין צריך לחזור לקרותה אח"כ ונפטר הוא בקריאה זו וברור הוא. ומה שנסתייעו הסוברים בדעת הרמב"ם ז"ל דכל הג' פרשיות דאוריתא מההיא דכתב בפ"א וז"ל וקריאת ג' פרשיו' אלו על סדר זה היא הנקרא' ק"ש ע"כ. קשי' לי וכי אם אין קריאת שלש פרשיות כאחד מן התורה לא יקרא להם שם ק"ש וליכא למיטעי בדבריו דסמך אמאי דכתב בדין קריאתן דמצטער בשינה פטור ומדין הקורא אותם מתנמנם יצא ואי תימא דהוו דאוריתא מי יצא והלא כבר פסק רמב"ם בהלכות שופר ובהלכות מגילה דמצות בעו כונה ומה כונה מצי עביד מתנמנם ואמאי גרע דין ק"ש משאר מצות אלא ודאי דלא הוי אלא מדרבנן. וכן ראיתי להרשב"א שכתב כמו שכתבתי בדעת הרמב"ם וכך היא דעתו ודעת הרא"ה וס' אוהל מועד אלא דאכתי קשה למאי דפסק רמב"ם דאפי' היה קור' להגיה לא יצא דהרי אפילו למ"ד מצות אינן צריכות כונה מודה דבקורא להגיה לא יצא כדמשמע הכא ובפ' ראוהו ב"ד להדיא. וי"ל דסובר רמב"ם דמאי דדחי תלמודא אליבא דרבא דאמר אין צריכות כונה דמאי דקתני אם לא כיון לבו לא יצא דמיירי בקורא להגיה לא דחי הכי אלא מקמי דאשכח תנאי דפליגי בהכי אי מצות צריכות כונה או לא אבל בתר דאשכח תנאי דפליגי אי צריכות כו' לא מפלגינן בהכי ולשנויי כל הנהו

שינויי דחיקי אלא אמרינן דרבא סבר כתנא דסבר אינן צריכות כונה וכל הנהו מתנייתא דמתדייקי הפך מילתי' דרבא אתו כמ"ד צריכות כונה. ומהשתא ל"ש קורא להגיה לא שנא קורא כדרכו יוצא י"ח לדעת רבא דאמר אינן צריכות כונה ותדע דאיכא סברא להדיא בתלמודא דלא מחלק בהכי אליבא דרבא דקא' הש"ס התם בפ' ראוהו ב"ד דף ל"ג ע"ב אמתני' דקתני והמתעסק לא יצא קאמ' הש"ס הא תוקע לשיר יצא לימא מסייע' ליה לרבא דאמר התוקע לשיר יצא וקא' דלמ' תוקע לשיר נמי מתעסק קרי לי' עכ"ל. הרי דהגם דמתני' דלא יצא קתני להדיא מתעסק דהיינו להתלמד ואינו מתכוין לתקיעה כל עיקר ורבא לא אמ' דיצא אלא מתכוין לשיר ואעפ"כ לא מסייעא ליה מלתא לתלמודא לפלוגי בהכי וסבר דחדא מלתא היא ומאן דאסר בהא אסר בהא ומאן דשרי בהא שרי בהא ומתני' דקתני מתעסק לא יצא ה"ה לשיר דשקולין הן ומתני' כמ"ד בעו כונה ורבא כמ"ד לא בעו כונה. ומהשתא למאי דפסקי' כרבא במילי דרבנן דלא בעו כונה אפי' קורא להגיה יוצא י"ח ק"ש. וא"ת סוף סוף כיון דאשכחן דלהגיה גרע טובא לו יהיה דאמרה תלמודא לס' רבא לשנויי מתני' הא מיהא שמעי' דגרע האי לאו קושיא היא דהא פשיטא דמתני' דמגילה דתנן היה דורשה כותבה ומגיהה אם כיון לבו יצא ע"כ מדקתני מגיהה בהדי דורשה משמע כי היכי דדורשה וכותבה קאמ' התנא יצא הגם דכותב ודורש ה"ה מגיה נמי הגם דמגיה הוא יצא אם כיון לצאת ודוקא במגילה הוא דבעינן בה כונת הלב אבל בפרשיות ק"ש לבד פסוק ראשון דלא בעינן בהו כונת הלב אם קראם להגיה יצא זו היא כונת רמב"ם וליכא לאקשויי למאי דמשני תלמודא לס' רבא בקורא להגיה דמשמע להגיה לא יצא והרי משמע ממתני' דמגילה כפום האי דדייקי' מינה דיוצא דאיכא למימ' דיסבור רבא דהא בהא תליא דאי אמרי' לי' דבעי כונה לצאת ממילא בעי נמי לקרות קריאה הגונה והגם דדרך זה דחוק ביותר דהא בתר דקתני היה כותבה דורשה בעי כונת הלב ק"ו הוא למגיהה בשלמא אי אמרי' דמאי דקתני מגיהה היינו אפי' קראה כקריא' המגיה יצא אם כיון לבו היינו דאצטריך מתני' לאשמועי' אלא אי אמרי' שקוראה קריאה שלימה פשיטא דיצא דהשתא דורשה כותבה הגם דבמלתיה קאי דעדנו כותבה ודורשה יצא מגיהה דעקר למלתיה מבעיא עכ"ז מצי' לדחוקי לס' רבא דקמ"ל הגם דמגיהה לידע חסרון התיבות והאותיות הנרגשות בקריאה אעפ"כ יצא אם כיון לבו ולהכי לא אותביה תלמודא כל דמצי לדחוקי וליתובי וכל זה למאי דס"ד מקמי דידעי' דאיכא תנאי דסברי להדיא דלא בעי כונה כרבא אבל בתר דאשכח תלמודא תנאי דפליגי בהכי תו לא דחקינן ומתניית' כפשטיי' כדכתי' תו ראיתי להוכיח דקריאה זו דלהגיה לא מיפסילא מדאשכחן בירושלמי דאמ' בפ' היה קורא ופסקה הרמב"ם פ"ב

מהל' ק"ש וז"ל קראה מתנמנם יצא עכ"ל ומסתברא לי דהקורא מתנמנם נשמטים מתחת לשונו אותיות מהתיבה ואינו מדקדק לומר התיבה בשלימות ולפעמים אומר חצי תיבה ואפ"ה קאמ' דיצא ומינה נמי דאם היה מגיהה דיצא ומה גם קריאה כה"ג מיקרי קריאה דיש אם למסורת והא עדיפא יותר מקראה מתנמנם ומאי דקתני במתניתין דמגילה דף י"ז וז"ל היה דורשה כותבה ומגיהה אם כיון לבו יצא כו' ורישא דקתני קראה מתנמנם יצא אל תטעה מזה להקשות לדרכינו ולומר דמתנמנם חשיב לי' תנא מקורא להגיה דלא היא דלעולם לגבי קלקול הבא בקריא' מחמת כונתו נים ולא נים או מחמת שקורא להגיה לדעת החסירות ויתרות יכולים לומר דהבא מחמת הנמנום גרע מטעמא דכתיבנא או לפחות שוים אלא דהקורא להגיה חסר לו כונת קריאה לצאת י"ח ואנן בעינן במגילה כונת קריאה אליבא דכ"ע כדדייקינן התם להכי התנה התנא אם כיון לבו יצא משא"כ מתנמנם דמיירי בקורא לצאת י"ח אלא דמתנמנם בקריאתה קמ"ל דאעפ"י שקוראה בלא דקדוק יצא ואולי דלא זו אף זו קתני מתני' לא מיבעי' קורא להגי' דיצא אם כיון לבו לצאת אלא אפי' מתנמנ' יצא כיון שכיון לבו וליכא לאקשויי זקשויי לפ"ז דסובר רמב"ם קריאת ג' פרשיו' לבד פסוק א' דרבנן א"כ אמאי פסק בפ"ב מהל' ק"ש נעלם ממנו בין פרשה לפ' כו' חוזר לואהבת כו' היה קורא וכתבתם כו' חוזר לוכתבתם דשמע כו' ע"כ והא הכא בקרא פסוק ראשון ודאי מיירי דהוי דאורי' ומשם ואילך דרבנן הוא דהוי ואמאי חוזר משום ספק הא לאו פירכ' היא דסובר רמב"ם דהך מתני' דקתני להאי דינא אתיא אפי' למ"ד אין חיוב מדאורי' אלא פסוק ראשון חייבוה לחזור הגם דהוי מדרבנן כיון דאתיליד ריעותא בקריאתה עצמה דהא טעה וקריאה כזו גריעא דאנן סהדי דטעה ולעולם אין חיוב מדאוריתא אלא פסוק ראשון אי נמי סובר רמב"ם דכל ספיקא דהוי במלתא דאין בה ברכה מהדרינן ליה אפילו בספק דרבנן וההיא דאמרי' בדף כ"א ספק קרא ק"ש אינו חוזר וקורא מתפרשא דבברכותיה קאמ' והכי מוכח מדברי ה"ה בפ' ג' מהלכות מגילה וחנוכה דמאי דקא' אינו חוזר וקורא בברכותיה קאמ' וכפי זה כל דליכא אלא קריאה בעלמא חוזר וקורא מספק אפי' במלתא דרבנן:

דף יד.

גמ' אמר רבא ימים שהיחיד גומר בהם את ההלל כו' פירושו הכי הוא דימים דגומר בהם ההלל עבדינן הפרש בין אמצע הפרק לבין פרק לפרק בהפסקה כדעבדינן בק"ש דאנו אומרים בין פרק לפרק פוסק דהיינו לשאול מפני הכבוד ולהשיב שלום לכל אדם ובאמצע לא אבל בימים שאין גומר הוי באמצע כבין הפרקים ופוסק גם לשאול מפני הכבוד ולהשיב כו'. וקושית הש"ס מרבינא דלא פסק לרב בר שבא היינו לשאול באמצע

הפרק ומשני לא חשיב עליה דרבינא להפסיק מפני הכבוד וקשה לרמב"ם דמפרש דמאי דקתני מתני' מפני הכבוד היינו כגון רבו ואביו ומי שגדול ממנו ומהכא משמע אפי' חשוב בעיניו וכדעת הרא"ש. ומכח זה מכריח אני לומר דפירושא דמילתיה דרמב"ם במאי דקאמר בפ"ג דה' חנוכה סתם ימים שהיחיד כו' בין פרק לפרק פוסק פי' אין איסור לפסוק כל עיקר ויכול הוא לשאול בשלום כל אדם שהוא חפץ לשאול בשלומו וכפשט דבריו וכפי' המגיד משנה ודלא כהסוברים בדבריו דכדין ק"ש קאמר וכפי זה פריך הש"ס שפיר לרבינא דלא פסיק לרב בר שבא כיון דאין איסור לפסוק ומשני אינו חשוב בעיניו ולפי שהיה עוסק בהלל לא רצה לפסוק וה"ה אם היה עוסק בתורה לא היה מפסיק לשאול בשלומו וזהו שכתב הפר"ח משום אורח ארעא:

שם גמ' בעי אשיאן כו' השרוי בתענית מהו שיטעום כו' א"ל טועם ואין בכך כלום תניא נמי הכי מטעמת אינה צריכה ברכה והשרוי בתענית טועם ואין בכך כלום עד כאן. בפירושא דהאי סוגיא אפליגו בה רבוותא לדברי התוס' ודעמייהו טועם ופולט קאמר אבל טועם ובולע אפילו כל דהו אסור לשרוי בתענית וצריך ברכה ראשונה ומאי דקתני בבריתא מטעמת אינה צריכה ברכה לפי שברכה ראשונה נתקנה על כל הנאה ואפילו אכל כל שהוא ואפי' הריח ריח טוב קמ"ל דבהא לא. ורמב"ם כ' בפ"א מה' ברכות וז"ל ומטעמת אינה צריכה ברכה לא לפניה עד רביעית ע"כ משמע מדבריו דטועם ובולע קאמר תנא מדדייק במלתיה דלא בעי ברכה לאחריה ש"מ דבולע דאי לא תימא הכי מהיכא תיתי דלבריך כל שלא בלע רביעית וסובר נמי דעד ועד בכלל קאמר תלמודא. ובפ"א מה' תענית כתב וז"ל ומותר לו לטעום התבשיל ואפילו בכדי רביעית והוא שלא יבלע אלא טועם ופולט ע"כ מהכא משמע דמפרש טעמא טעימה דקתני מתני' היינו ופולט וקשיא דבריו אדבריו:

ונראה כי רמב"ם ז"ל דייק סוגיין הכין מאי דבעי אשיאן אכילה ושתיה קביל עליה כו' פי' דאי אמרינן אכילה ושתיה קביל עליה נפיק לן דינא דדוק' שיעור רביעית הוא דאסור דכל פחות לא מיקרי שתיה אבל פחות שרי אפי' לבלוע ואי אמרינן הנאה קביל עליה אסיר אפי' לפלוט דהא מיהא הנאה פורתא הויא ומאי דאמר ליה טועם לאו כלום הוא איכא למידק אמאי לא אמ' ליה מעין צדדי הבעיא או הול"ל אכילה ושתיה קביל עליה או הול"ל הנאה קביל עליה ואמאי שינה לומר בלשון זה אלא ודאי דכונתו היא לומ' דהגם דהנאה קביל עליה אעפ"כ טועם ואין בכך כלום. פי' לו יהיה דהנאה קביל עליה טעימה מועטת כהא דפולט לאו כלום ולהכי לא הוי מספיק בשינויא דהנאה קביל עלי' דה"א דאפי' טועם ופולט נמי לא ומתני' דקתני מטעמת אינה טעונה ברכה ממה דקתני אינה

טעונה ברכה מוכח דטועם ובולע קתני דאי פולט מהיכ' תיתי דצריכה ברכה דאיצטריך למימ' דאינ' טעונה ברכה ומאי דקתני סיפא והשרוי בתענית טועם וכו' לאו בטעימא דרישא קאי אלא בטועם ופולט ולא אתא תנא לדמותה למטעמת דרישא ממה דדייק ואין בכך כלום הרי זה מורה באצבע דבפולט קמיירי ולאו כלום עבוד ובהכרח לפרושי הכי דאי לא תימא הכי הוי איפכא ממאי דדייקי' מהש"ס דהש"ס קאמר תניא נמי הכי דמשמע דכותיה קיימא מתני'. ולפום האי שיטה נפיק לן דינא דלענין ברכה אפי' טועם דבולע לא בעי ברכה ולענין השרוי בתענית דוקא טועם ופולט הוא דשרי והיינו פסקיה דרמב"ם. אלא דדחיקא לי לפלוגי פירושא דטעימה דסיפא מטעימה דרישא דמטעמת דקתני ברישא היינו ובולע וטעים דסיפא דתענית ופולט דמאן פלג לך לו יהיה דהש"ס נימא דסבר הכי. ותו אי תימא דפלגינן פי' דמטעמת דרישא לפי' דטעים דסיפא א"כ מאי דמסיים תלמודא ואמר עד כמה ר' אמי ור' אסי טעמו עד רביעתא ע"כ לא ידעינן מאי עבידתייהו דר' אמי ור' אסי אי בתעניתייהו קאמר או לענין ברכה קאמר דלא הוו מברכי. והנה פשטא הוי דבתעניתא קאי דאי לענין ברכה העיקר חסר דבעי למימר ולא בריכו אבל אי אמרינן דבתעניתא קיימי עיקר דינא הוי במאי דקאמר טעמו עד רביעתא: **ומהשתא** בשלמא אי אמרינן דדין טעימה לענין תענית כדינא לענין ברכה שפיר דאמרינן הגם דהך דר' אמי ור' אסי לענין תענית הוי ומינה לענין ברכה. אלא אי אמרינן דמפלגינן דינייהו וטעימה דלא בעי ברכה אסירא לענין תענית היכי גמרינן דינא דטעימה ובליעה לענין ברכה מדין טעימה ופליט' דבדין תענית דשאני האיך דבלא פליטה להכי טעמו עד רביעית משא"כ טעימה ובליעה אימא דלא וליכא למימר דאה"נ דלא גמרינן והרי רמב"ם ז"ל גופיה השוה בשני הלכות דעד רביעית שפיר דמי בין לענין ברכה בין לענין תענית וליכא לדחוק דתרתי עבוד ר"א ור"ח בתעניתא בלא פליטה ודבליעה בלא ברכה דלא משמע הכין מתלמודא. ומאי דחזי לי לדידי טפי למימר הוא דתלמודא מתפרש הכין ומתפרש הכין מצינן לפרושי דמיירי בבליעה ומצינן לפרושי דמיירי דוקא בפליטה וכ"ש דינא דתענית ל"ש דינא דברכה וכל הנהו דיוקי דדייקינן בסמוך לא מכרחי מידי ויכולין לידחות ברוח מצויה והמשכיל יבין. וטעמו דרמב"ם הוא כיון דהש"ס מתפרש הכין ומתפרש הכין לזה בדין ברכות דקי"ל ספק ברכות להקל והו"ל ספיקא דרבנן דברכות אלו לא הוו אלא דרבנן כדקאמר רמב"ם בסמוך להאי הלכה ומצינן נמי לפרושי מאי דקאמר מטעמת אינה צריכה ברכה אפילו בבליעה פסקינן הכי ובדין תענית דאיכא ספק דאוריתא דאי אמרינן דלא קאמר מותר אלא בפליטה אבל בבליעה נמצא זה עובר על קבלת תענית שהוא בלא יחל דאוריתא ולהכי פסק דצריך לפלוט. ומילתייהו דר"א ור"א

כפשטא דבתענית קיימא ומינה לדין ברכה וחדא מלתא נינהו. אלא לדידן דמספקא לן אי פולט אי בולע קאמר הוא דפלגינן הכי. זו הוא שיטתו דרמב"ם ז"ל ולשיטה זו אם עבר וטעם ובלע כדי רביעית אינו חייב דספיקא הוי:

דף יד:

גמ' תניא רשב"י אומ' בדין הוא שיקדים שמע לוהיה כו' ע"כ. הרמב"ם בפ"א מהלכות ק"ש כתב וז"ל ומקדימין לקרות פ' שמע מפני יחוד ה' ואהבתו ותלמודו שהוא העיקר שהכל תלוי בו ואחריה והיה אם שמוע שיש בה ציווי על זכירת כל המצות ואח"כ פ' ציצית שגם היא יש בה ציווי זכירת כל המצות ע"כ. רבינו דקדק לומר בפרשת שמע שיש בה יחוד ה' ואהבתו ותלמודו כי הוא זה פי' עול מלכות שמים דקתני במתני' וגם מה שאמר רשב"י שיש בה ללמוד וללמד וכו' ואמר בטעם קדימת והיה אם שמוע שיש בה זכירת וכו' דלא כמתניתין דקתני טעם משום דנוהגת ביום ובלילה והכ"מ ישב מה שישב ואין דבריו נראים הגם שנניח ההגהה שהגיה בדברי רמב"ם שהעיקר חסר בדבריו והנכון בדברי רמב"ם הוא בהקדים לדקדק בדברי תנא דמתני' דקתני טעם לקדימת והיה לויאמר מטעם נוהגת ביום ובלילה הלא עיק' פ' ויאמר הוא בשביל מצות זכרון יצ"מ ומצותה היא ביום ובלילה דכתי' למען תזכור את יום וכו' אלא ודאי דאי משום הא דזכירת יצ"מ לבד ודאי לא תקדים לוהיה הגם שזמנה ביום ובלילה וטעמא הוא משום דוהיה אם שמוע יש בה זכרון ציווי כל המצות ויצ"מ אין בה אלא מצות זכירת יצ"מ ולא הוצרך תנא לטעמא דזו זמנה גם בלילה כו' אלא בשביל זה שכתוב בפ' ציצית וראיתם כו' וזכרתם את כל מצות ה' מעתה הושוו והיה לויאמר לזה נתן טעם התנא בשביל שאין זמן ראית ציצית וזכירה התלויה בה אלא ביום משא"כ והיה והוא מ"ש הרמב"ם והיה אם שמוע שיש ציווי על זכירת כל המצות פי' דזולת זה אם לא היה בה אלא זכירת מצוה אחת לא תקדים לויאמר שקדמה בתורה. ואמר ואח"כ פ' ציצית הנה דקדק לומר פ' ציצית ולא אמ' פ' ויאמר כדרך זכרונה עד עתה בדבריו בזה העירך שמה שמוזכר ג"כ בפ' ויאמר וזכרתם את כל מצות אינו אלא ביום שהוא זמן ציצית שזה כבר הודיע הרב שאין מצותו אלא ביום ותמצא שכתב סמוך לזה ממש וז"ל אע"פ שאין מצות ציצית בלילה כו' ע"כ הרי דמלתא ידיעה היא שאין זמן ציצית בלילה ולהכי לא הוצרך לתת טעם למה לא הקדים פ' ויאמר לוהיה: ומ"ש רמב"ם שגם היא יש בה כו' הוא לתת טעם אעקרא דמלתא למה תקנוה בק"ש בשלמ' ראשונה ושניה משום דאתמר בהו ודברת בם בשכבך ובקומך אלא פ' ציצית למה ואמר לפי שדומה לפ' שניה שיש בה זכרון כל המצות:

דף טו:

גמ' אי אתמר הכי אתמר א"ר יוסף מחלוקת בק"ש דכתיב שמע ישראל אבל בשאר מצות דברי הכל יצא. והכתיב הסכת ושמע ישראל ההוא בדברי תורה כתיב ופירש"י בכל המצות בכל הברכות ע"כ. ומדקמייתי תלמודא הא דרב יוסף בסיומא דשמעתא משמע דהכי סבר דבשאר מצות לא בעי שמיעה ומדקתני ר"מ במתני' דלעיל דעל לבבך אחר כונת הלב הן הן הדברים משמע דהגם דלא הוציא בשפתיו כונת הלב מוציאתו ידי חובתו ולא פליגי עליה אלא בק"ש משום דכתיב שמע אבל בשאר ברכות לא. והכי פסק רמב"ם ז"ל וסמ"ג דהגם דלא הוציא בשפתיו שפיר דמי אלא דהרא"ש הכריח שצריך להוציא בשפתיו מיהא משום דדברים שבלב אינם דברים וכן היא ס' רש"י ור' חננאל ורבינו יונה ויכולני לומ' דלא קאמ' ר"מ על לבבך אחר כונת הלב הן הן הדברי' אלא בק"ש דגילה ביה קרא אבל בשאר ברכות קיימי ככללין דדברים שבלב אינם דברים. ולדידי חזי לי בדעת הרא"ש ודעמיה ולמאי דקי"ל ספק ברכות להקל בהיכא דבירך בלבו ולא הוציא בשפתיו כל עיקר אי מחייבינן ליה לחזור לברך או אמרינן ספק ברכות להקל ומכרעא לי מלתא דבברכות דאוריתא כגון ברכת המזון שאם אנו מקילין בברכה נמצא שהוא מבטל מצוה דאוריתא לזה צריך לחזור ולברך ובשאר ברכות שהם מדרבנן אם בירך בלבו הגם שלא הוציא בשפתיו אין לו לחזור ולברך ועיקר ומרן פסק בברכת המזון שצריך לחזור ולברך ואין ללמוד מינה לשאר ברכות שהם מדרבנן:

דף טז.

גמ' קרא וטעה ואינו יודע כו' בין פרק לפ' יחזור לפרק ראשון כו' ע"כ פירש"י לפ' ראשון להפסק ראשון והיה אם שמוע ע"כ הגם דמשמעות אומרו פ' א' הוי ואהבת עם כל זה לא חש למיטעי דפשיט' דלהפסק ראשון קאמ' דהא כיון שיודע שהתחיל ואהבת ויודע שסיים הפרק הא ודאי שקרא פ' ראשונה ואמאי חוזר פעם שניה לקרותה ש"מ דלהפסק ראשון קאמ' והרמב"ם בפ"ב מהלכות ק"ש כתב וז"ל נעלם ממנו בין פרשה לפרשה ואינו יודע איזו פרשה כו' חוזר לפרשה ראשונה שהיא ואהבת כו' עד כאן ודבריו נפלאו למה יחזור לקרות פרשה ראשונה והגם דלישנא דפרק ראשון מוכח כותיה אף על פי כן אין דעת אנוש מקבלת הלכתא בלי טעמא. והרב בעל לחם משנה יישב כי כיון דנעלם ממנו ולא ידע באיזה הפסק הוא זה יורה כי לאו אדעתיה בקריאת הפרשה ואנן בעינן קצת כונה שלא יהיו מצות בזויות עליו וכמו שכתב הרשב"א והביאו בית יוסף ע"כ אין דעתי מקבלת כל כמין דין דלא קאמר הרשב"א דבעינן קצת כונה אלא בההיא דפועלים וצריכין להבטל ממלאכתן בשעת קריאה כתב שלא יהיו מצות בזויות עליו

שהוא עושה מלאכה וקורא אבל אם אינו פועל ואבדה כונתו כל עיקר אין צריך לחזור ואפילו ידעינן בודאי שקראה בדרך זה יצא ואצ"ל בנדון דידן דאיכא למימר דמחשבה נזדמנה לו בין פרק לפרק ושכח מקומו איו. וחזיתיה למרן שנתן טעם לדברי רמב"ם דכיון דצריך להפסיק בין לעולם ועד לואהבת אם כן איכא לספוקי גם אם יקרא ואהבת ע"כ ולדידי חזי לי דאה"נ שאם נכנס תחת גדר מבוכת טעותו שלא התחיל ואהבת דינא יהיב כדעת עליון אלא דבהיכא דברירא ליה דהתחיל ואהבת תו ליכא למיחש ומעתה צריכין לאוקומי דברי רמב"ם בנסתפק גם אם התחיל ואהבת ואין דבריו מוכיחין הכי ממה דדייק במלתיה ואינו יודע איזו פרשה השלים דמשמע דיודע ודאי דקרא פרשה אחת והיכא כתיבא דפסוק ראשון דשמע ובשכמל"ו נקרא פרשה: ומה שכתב הרב דכיון דצריך להפסיק בין לעולם ועד כו' הא מלתא לא מחליא ליה שם פרשה ומה גם דלרמב"ם לא הזכיר בהלכותיו הפסק זה כל עיקר: ואולי כי במה שכתב רמב"ם וקורא פ' בשכמל"ו בלחש נקרא הפסק והכי קאמר נעלם ממנו כו' והספק בא לו בדרך זה שאינו יודע מה פרשה קרא הדין הוא דגם התחלת הפרשה דואהבת בכלל כי כיון דלבו בל עמו איכא לספוקי נמי שבקריאת בשכמל"ו שהיא בלחש שקריאתה משונה ממה שלפניה ושלאחריה חשב שהוא בין פרשה לפרשה אף זה מן הטעות לו וצריך עוד לחזור לואהבת:

שם גמ' אמר ליה ר' יוחנן לא שנו אלא שלא פתח בלמען ירבו ימיכם אבל פתח וכו' סירכיה נקיט ואתי ע"כ: פירש רש"י וז"ל סירכיה נקיט אין לטעו' מכאן עד אמת ויציב וכו' פירוש דאם אמר למען ירבו ומצא עצמו באמצע אמת ויציב ונפל לו הספק אם קרא ויאמר לאו ספיקא הוא דודאי שקרא ויאמר דכשיגמור פסוק למען ירבו סירכיה נקיט ואמר ויאמר ולא ידלג ויאמר אמת סמוך ללמען ירבו משא"כ בגמר פרק ואהבת יכול הוא לטעות ולדלג והיה אם שמוע ולא מסרך בפיו אחרי בשעריך והיה אם שמוע ולדרך זה אם אחר שאמר למען ירבו נפל לו ספק אם קרא והיה או טעה בוכתבתם דשמע וסמך ליה למען ירבו צריך לחזור ולקרות והיה. וסברא זו אין דעת חכם מרחקתה בין מאי דאמרינן דאם. נסתפק אם קרא ויאמר דסירכיה נקיט ולא מדלג לומר על הארץ אמת ויציב בין מאי דאמרינן דהגם דאמר למען חיישינן דלמא טעה כשאמר וכתבתם קמא וסמך לה למען ירבו וחזיתיה לרמב"ם בפ"ב מהלכות ק"ש שכתב וז"ל היה קורא וכתבתם ואינו יודע אם הוא בוכתבתם דשמע וכו' חוזר לוכתבתם דשמע ואם נסתפק לו אחר שקרא למען כו' אינו חוזר כו' ע"כ מסתברא לי דיודה רמב"ם למציאות דפי' רש"י ז"ל בדברי ר"י דאינו צריך לחזור אלא דרש"י אינו מודה בדברי רמב"ם ז"ל והדעת מכרעא למימר

דתליא מלתא באופן הספק אם נסתפק אם אירע לו כזה דטעה וגמר אומר למען ירבו אחר וכתבתם דינא יהיב כדעת רש"י ואי ספקיה הוא בוכתבתם אם היא קמא או בתרא ולא בשגרא דלישנא דבזה כשנחייבהו לחזור לראשון איכא תרי ספיקי ספק קמא וספק זה מתברר בלמען ירבו שקרא אלא צריך אתה לבוא בספק אחר והוא לטעון דילמא טעה בלישניה והו"ל תרי ספיקי וכה"ג לא מחמרינן לדעת רמב"ם ובמציאות זה הוא שכתב דאינו צריך לחזור כו' ולהכי דייק היה קורא וכתבתם ואינו יודע כו' פירש שהספק לא נפל לו אלא בזה אבל אם נפל בשגרא דלישניה צריך לחזור לוכתבתם קמא והבן:

שם גמ' אבל מברכין לאחריו שתים עיין מה שכתבתי בדף מ"ח בד"ה משה תקן להם לישראל ושם ישבתי הענין בס"ד:

שם גמ' ת"ר בשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה כו' ובלכתך בדרך פרט לחתן כו' ע"כ. פשטה הכין הוא דאי הוה עסיק במצוה מקמי דמטי עידן דק"ש ומטי לא ליקרי הגם דליכא שהות למיקרי ק"ש ומבטלה ומסתברא דהגם דאיכא שהות למיעבד הך מצוה וליכא שהות לק"ש כיון דקדם ועסק במצוה לא לפסיק ואי לא הוה עסיק במצוה ומטי זמן ק"ש חמינן אי הויא מצוה עוברת יקדים למצוה אי איכא שהות לק"ש ואי ליכא שהות לק"ש לא הגם דמיבטלא מצוה משום דק"ש אית ביה תרתי ת"ת ומצות ועול מלכות שמים והראיה דפוסקין מת"ת לק"ש אלא דקשה הלא ת"ת עדיף מכל המצות ונדחין המצות מקמיה וכדתנן אין מפסיקין לתפלה הגם דמתבטלת לגמרי ות"ת גופיה נדחה מקמי ק"ש והיכי אמרינן הכא דנדחית ק"ש מקמי שאר מצות ואפילו זמנה עובר ואין זמן שאר המצות עובר מטעמא דהתחיל במצוה. והרמב"ם פ"ד מהל' תפלה כתב וז"ל מי שהיה לבו טרוד ונחפז לדבר מצוה פטור מכל המצות ומק"ש לפיכך חתן שנשא בתולה פטור מק"ש עד שיבוא עליה ע"כ. משמע מדבריו דסובר דטעם פטור העוסק במצוה הוא משום דמטריד הו"ל כעוסק במלאכה דמיחזי כעראי וכל העוסק במצוה טריד לביה בה זולת מי שהיה לבוש ציצית או תפילין דלא עביד מידי דכבר אנח ליה דכבר הניחו או נתעטף בו ולא מטריד לביה ולדידיה נמי דוקא אם התחיל במצוה אבל אם עדיין לא התחיל אסור להתחיל ולהטריד לביה ויבטל ק"ש דקריאת שמע עדיף מת"ת דעדיף מכל המצות. ומאי דכתב רמב"ם בפ"ב מהלכות ק"ש וז"ל היה עוסק בת"ת והגיע זמן ק"ש פוסק וקורא כו' היה עוסק בצרכי רבים לא יפסיק אלא יגמור כו' ויקרא אם יש לו עת כו' ע"כ. לא תידוק מהכא דדוקא בצרכי רבים הוא דלא יפסיק משום דחמיר אלא הוא הדין כל מצוה שהתחיל ועסק בה לא יפסיק ומטעמא דכתב שם בפ"ד מה' תפלה וסמך אמאי דפסק בפ"ד מהל' ת"ת וטעמא דדקדק לומר צורכי רבים לפי מה דכתב בפרק

ו' מהלכות תפלה דצורכי רבים כתלמוד תורה יש מקום לומר דכי היכי דתלמוד תורה פוסק הכי נמי צורכי רבים דלכל השוה אותם קמ"ל דלהא מלתא לא דמו צורכי רבים לת"ת וטעמא משום דמטריד בצורכי צבור והוה ליה טירדא דמצוה ופטריה רחמנא כיון דהתחיל ודוקא התחיל אבל לא התחיל ת"ת עדיף ואין צריך לומר קריאת שמע:

פרק ג - מי שמתו

דף כ:

גמ' א"ל רבינא לרבא נשים בברכת מזון דאורייתא או דרבנן ת"ש בן מברך לאביו ועבד לרבו ואשה לבעלה וכו' וליטעמיך וכו' ע"כ משמע דלא איפשיטא. ולדידי חזי לי דהגם דדחי רבינא לרבא לא שבקינן פשיטותיה דרבא מקמי דחויא דרבינא ומה גם דהך דחויא ממשמעותא דמתניתין הויא דלא מצינן למימר דנעלמה ממנו הך דחויא. וכיון דכן הוא מצינן למימר דסובר רבא דבבן לא חש תנא למיתני דבאכל אביו שיעורא דרבנן מיירי משא"כ אשה דהו"ל לפרושי. ונקט לה תנא בהדי בן משום דשוים הם לענין זה דאמור רבנן דתבוא מארה כו' דקאי אכולהו דאתמר במתני' ולענין הלכה לכתחלה חיישינן לספק דאוריתא ודיעבד אם ברכו לאחרים יצאו ולא זו אף זו דאם נסתפקו אם ברכו אם לא דצריכין לחזור ולברך כי הנה רבו הפוסקים דהוי דאוריתא רבינו האיי גאון ובה"ג והרי"ף ז"ל והרמב"ן והרשב"א והר"ן בהוכחות מוכיחות דמדאוריתא. והכי נראה שהיא דעת חכמי לוניל. והגם דהרמב"ם והרז"ה והרא"ש והתוספות ז"ל פסקו דבספיקא קיימא כיון דרבים הם הפוסקים דאוריתא כוותיהו עבדינן ועוד דכל הגאונים קיימי הכי כותייהו פסקינן כל דיד:

דף כא.

גמ' ספק אמר אמת כו' פי' וגם ק"ש דאי פשיטא ליה דקרא ק"ש פשיטא דאינו חוזר לומר אמת וכדמשמע שסמוך דקאמר אי משום יציאת מצרים הא אדכר לה הא למדת דטעם חיוב חזרת אמת ויציב הוא משום יציאת מצרים ושיעור משמעות דברי רב יהודה הכי היא מי שנסתפק אם קרא ק"ש ואמת ויציב ובא לישאל אמרינן ליה על ק"ש שאינו חוזר ועל אמת חוזר. וכבר העירו הראשונים למה אין אומרים לו חזור וקורא ק"ש דאית בה תרתי מלכות שמים ויציאת מצרים וכדיהיב טעמא נמי למתניתין דקתני מהרהר בלבו ואינו מברך כו' ויישבו מה שיישבו והוא קצת דוחק. אבל אם לא נסתפק אלא בק"ש ופשיטא ליה דקרא אמת ויציב אמרינן ליה דכיון דאמר אמת בודאי דקרא ק"ש דאין אדם קורא אמת ויציב מקמי ק"ש. ולטעם זה לכ"ע אינו צריך לקרות ק"ש וכן אם פשיטא ליה

דקרא ק"ש ונסתפק באמת ויציב אינו חוזר לומר אמת ויציב דהא אמר יציאת מצרים ולר' אלעזר אם נסתפק בק"ש הגם דנסתפק נמי באמת ויציב קורא ק"ש ותו ליכא חיוב בקריאת דאמת ויציב מדאוריתא. וחמיתיה להגאון בה"ג שכתב וז"ל והלכתא ספק קרא ק"ש כו' חוזר וקורא ספק אמר אמת ויציב חוזר ואומר וקשה ממ"נ אי ודאי קרא ק"ש הרי הזכיר יציאת מצרים ואם נסתפק הרי צריך לחזור לקרות ק"ש וכשנסתפק באמת ויציב הא אמר יציאת מצרים בק"ש דמצדה הוא דאנו אומרים אמת ויציב דאוריתא. ונראה שצריך להגיה בדברי בה"ג בק"ש חוזר באמת כו' אינו חוזר והא מלתא אתיא בין לרב יהודה בין לר' אלעזר דכיון דודאי אמר ק"ש למאי דאנו מחייבין אותו לחזור ולקרות ק"ש מס' א"כ הרי הזכיר יציא' מצרים. וחזיתיה לרמב"ם שכת' בפ"ב מה' ק"ש וז"ל ס' קרא ק"ש ספק לא קרא חוזר וקורא ומברך לפניה ולאחריה. ובתשובות הרשב"א כתב וז"ל קשה על דברי רבינו שהוא ז"ל כתב שכל הברכות דרבנן וכל שנסתפק אם עשה המצוה אע"פ שעיקר המצוה דאוריתא או שהוא מסופק אם הוא חייב במילת מי שנולד מהול או שמיני דסוכה שהוא ס' שביעי לא מברכינן כלל כו'. ואני אומר דאולי דעת הרב דסבור דמעיקרא כך היתה תקנה שכל שהוא חייב לקרות צריך לומר גם ברכותיה כו' ע"כ קושית הרב קושיא ומה שתירץ לאו תירוצא הוא ומנא לן דהכי תקון ומאי דהוכיח מהא דספק קרא ק"ש חוזר וקורא דמשמע כל הפרשו' הגם דאין חיוב מן התורה אלא פסוק ראשון. לאו דמוייא הוא דהתם לא מברך אלא קריאה כקורא בתורה וכדכתיבנא בדף י"ד אבל ברכות מנא לן דאמור רבנן דמברך מספק. והרב בעל כנסת הגדולה חלק בכונת רמב"ם בין ספק שישנו בעיקר החיוב לספק שנולד אחר שישנו ודאי לחיוב והביא דבריו הרב פר"ח ז"ל וכתב עליו הנפק ואשריה וקיימיה. ואני אומר דהגם דלישנא דהרמב"ם מתדייק בדרך זה גם החילוק מוסבר עכ"ז אין נראה לע"ד מכמה טעמי חדא מנא ליה לרמב"ם דבספק שנולד אחר שחל החיוב מברכי' מס' כיון דסוף סוף ספיקא הוי ולא אשכחן לה בש"ס לאו מלתא היא שרמב"ם יקבע ברכות ותו אי דייקינן דברי רמב"ם דלא פטר בספק ברכה אלא אי אתיליד ספק בעיקר החיוב א"כ ה"ה נמי אם ודאי קרא ק"ש ונסתפק אם בירך צריך לחזור לברך ואמאי כתב רמב"ם דאין צריך. וליכא למימר דלא אמרינן הכי אלא בדעיקרו מדאוריתא ובספק דרבנן ובודאי קרא ק"ש ליכא אלא ספק דרבנן הא ליתא דאי דייקינן דברי רמב"ם דמאי דכתב באותה תשובה אופן הספק כגון אם נסתפק לנו אם עשיית דבר זה מצוה שנצטוינו או לא ע"כ דכונתו דלא קאמר אין מברכין אלא במין ספק כזה ולא בספק שנולד בתר דחל החיוב א"כ מה דמסיים בה רמב"ם וז"ל בין שהיה הצווי על אותה עשיה מדבריהם בין שיהיה מן התור' ע"כ כי היכי

דדייקינן מילתי' דלא פטר אלא בספק שנולד בעיקר הדבר לענין דאוריתא דייקינן נמי לענין דרבנן דלא קאמר אין מברכין על הספק אלא כשנולד הספק בעיקר אבל כל שנולד בתר דחל החיוב ודאי לא מקילינן בברכות והדרא קושיין אמאי פסק ספק קרא ברכות אינו חוזר ומברך. ותו קשה ממה דכתב רמב"ם באותה תשובה בסיום דבריו וז"ל וה"ה לכל ספק מצוה ע"כ הרי דכלל הרב כל מין ספק מצוה והיינו שנסתפק אם עשאה וטעה דנקט רמב"ם בלישניה מציאות הספק בעיקר המצוה משום דביה משתעי השואל דהא חכמי לוניל הקשו ליה למה שפסק באנדרוגינוס דאין מברכין ממה דמברכין על י"ט ב' מספק ולהכי כתב תשובתו בנדון עצמו ולעולם להא מלתא לא שנא. ותו קשה ממאי דמקשה הש"ס במס' שבת מדמאי דאין מברכין עליו ומשני אביי ודאי דדבריהם בעי ברכה ספק דדבריהם לא בעי ברכה ע"כ. ודמאי דמי לספק ק"ש וברכותיה דהא תבואה חייבת ודאי היא דבר תורה אלא דאית בה ספיקא אם הפריש מעשר או לא ואמור רבנן דחוזר ומפריש מספק ואעפ"כ קאמר אביי דכיון דתקנת רבנן על הספק היא לא מברכינן ומינה למאי דקמן בספק ק"ש וברכותיה דאמור רבנן דליהדר לא מברכינן על הספק והגם דרבא משני אמאי דפריך התם ממה דמברכינן אי"ט שני דטעמא דדמאי דאין מברכין הוא משום דרוב עמי הארץ וכו' וממילא בספק ק"ש דדמי לה באין הספק וספיקה ספק שקול מברכין הא ליתא דממה דכתב הרמב"ם בפ"ג מהלכות מגילה וחנוכה וז"ל ולמה מברכין על ב' והם לא תקנוהו אלא מפני הספק כדי שלא יזלזלו בו ע"כ משמע דפסק כאביי דמשני למאי דפריך התם מי"ט ב' לדמאי שאני י"ט ב' שלא יזלזלו בו ולא כמו שתירץ רבא דטעמא דדמאי מפני שרוב עמי הארץ וכו' ולמאי דפירש התם ה"ה דסובר רמב"ם והגאונים ז"ל דרבא לא פליג אדאביי וטעמא דהוצרך למימר רוב עמי הארץ מעשרין משום כיון דתקינו רבנן וגזרו על הדמאי במצוה של דבריהם ממש הוה להו לתקוני בברכה אלא משום דרוב עמי הארץ כו' ע"כ. הנה מדברי הרב המגיד מוכח דאי לאו האי טעמא דהוי כמצוה של דבריהם כו' לא הוה טרח רבא למצוא האי טעמא דרוב ע"ה כו' כי הגם דתבואה בת חיובא היא ודאי אלא דאיכא ספק אם הפריש או לאו אעפ"כ לא מברכינן אהאי ספיקא. והגם דהא מלתא דכתב המ"מ לא ניחא לי למימר הכי בדברי רמב"ם דהא רמב"ם גופיה כתב בתשובה לחכמי לוניל והביאה הכ"מ בסוף ה' מילה וז"ל ופריך אביי הכי השתא התם כי היכי דלא לזלזולי כו' ואתא רבא ופריק לו פירוק אחר ואמר אל תאמר שכל דבר שעיקר תקנתו מפני הספק לא תקנו חכמים ברכה שהרי י"ט מפני הספק ותקנו לו ברכה ותדע למה לא תקנו ברכה למעשר של דמאי מפני שרוב ע"ה כו' ע"כ. הרי דלהדיא כתב רמב"ם דפליג רבא אדאביי דסבר דכל דבר דעקר תקנתו

מספק אין מברכין ודלא כדברי המ"מ ויהי מה גם מדברי רבא משמע דלא שנא ליה במאי דמחלק הפר"ח דהא מינה קא מוכח דמברכין על ספק דבריהם הוא מי"ט ב' וי"ט ב' לאו גברא בר חיובא הוא וקאמר רבא דמברכין על כי האי ספיקא וא"כ ממה נפשך אי גמרינן מהכא לכל ספיקי לברך עליהו הגם דלא אדכר בדבריהם בפי' הברכה גמרינן נמי הגם דגברא לאו ודאי בר חיובא כהא דמילת אנדרוגינוס כו' ואי לא גמרינן מינה אלא לדהיכא דאדכר ל"ש הך דמילת אנדרוגינוס ל"ש ספק ברכות ק"ש ומנא ליה הרמב"ם למימר דמספק צריך לחזור ולברך ק"ש וברכותיה בין אם פסק כאביי בין אם פסק כרבא. ולא מצינן למימר דסובר רמב"ם בהך דרבא דיהיב טעמא מפני שרוב ע"ה מעשרין משום דהוקשה ליה בהך דדמאי כיון דתבואה בת חיובא אמאי לא מברכינן הגם דספיקא הוא ולהכי יהיב טעמא משום דרוב ע"ה מעשרין אבל אי לאו האי טעמא הגם דספיקא הוא חייב לברך ודלא כדעת המ"מ שכתבנו למעלה. הא ליתא דממה דכתב רמב"ם שם בפ"ג מהלכות מגילה וז"ל אבל דבר שהוא מדבריהם ועיקר עשייתן מפני הספק כגון מעשר דמאי אין מברכין עליו ע"כ. הנה ממה דקא יהיב טעמא בדמאי מפני הספק משמע דטעם שישנו בספק הוא הסובב שאין לברך עליו וקאמר כגון מעשר דמאי פי' כל דדמי ליה ואי תימא דכל דדמי לדמאי דבר חיובא הוא אלא דאיכא ספיקא אי נפיק י"ח אמרינן ביה דחייב לברוכי מספיקא היכי קאמר רמב"ם אבל דבר שהוא מדבריהם וכו' כגון דמאי הא ליתא ושאני דמאי דספיקיה ריע דרוב עמי הארץ מעשרין אבל בלאו האי טעמא הגם דספיקא הוא מברכינן. ואין להתעקם בעקישות הדעת ולומר דמאי דאמר רמב"ם כגון מעשר דמאי בזה הודיענו דדוקא דמאי משום דרוב ע"ה מעשרין ולא חש לפרש דמלתא ידיעא היא דרוב עמי הארץ כו' ובזה הוא דאין מברכין אבל אי דמי לדמאי במה שהוא מין הספק ולא דמי לדמאי בשיעור מיחוש הספק מברכין זה אינו אמת חדא וכי רמב"ם סמך על הקורא בספרו דיקדים לקרות הש"ס להבין דבריו דאל"כ מנא ידעינן דטעמא הכא הוא משום כי רוב עמי הארץ מעשרין הן ומה גם דלסברת רש"י כפי מה שפירש בגמ' דגיטין מוכח דסובר דלא אמר רוב עמי הארץ מעשרין הן אלא אביי אבל רבא פליג הוא עליה וסובר מחצה ומחצה הם וא"כ הוה ליה לאשמועינן דטעמו הוא משום דרוב עמי הארץ מעשרין הן:

ועוד ממה דגמר אומר ולמה מברכין על י"ט שני כו' ע"כ משמע דהוצרך לישב טעם ברכת יו"ט שני כי היכי דלא תקשה מיניה למה שכתב הרב בטעם שאין מברכין על הדמאי ואם דברי הרב בדמאי דאין מברכין הוא מטעם דרוב עמי הארץ מעשרין הן אבל בלאו האי טעמא מברכין אדמאי מטעמא דתבואה היא בת חיובא א"כ מה מקום

לקושית יו"ט שני אלא ודאי דלא חש הרמב"ם להך טעמא דרוב ע"ה מעשרין הן דסוף סוף ספיקא היא. ותמצא הרמב"ם בפרק תשיעי מהלכות מעשר וז"ל כשמפרישין מן הדמאי תרומת מעשר ומעשר שני אין מברכין עליהן מפני שהוא ספק ע"כ. ואם איתא דטעם שאין מברכין עליו הוא לפי שרוב ע"ה מעשרין הן ולא מהני טעמא דספק לאו הכי הוה ליה למימר אלא ודאי דלצד היותו ספק גם בלאו הך טעמא דרוב ע"ה מעשרין הן לא מברכינן. ורבא דאמר שאני דמאי כו' סובר דכל ספק דרבנן מברכין עליה ודוקא דמאי ולא פסק הרב כותיה וכמו שהוכחנו מתשובתו שהשיב לחכמי לוניל. אי נמי לדברי המ"מ דהשוה דעת רבא לדעת אביי אתא רבא למימר אמאי לא הוי דמאי כודאי דדבריהם כו' כאמור בדבריו שם ולעולם לגבי הא מלתא דברכות מוכח מדברי הרמב"ם דלא שנא דמאי דהוי ספק מעשר לא שנא ספק אכל מצה שאנו אומרים חוזר ואוכל אין לברך מספק ודוקא יו"ט שני מטעם דלא אתי לזלזולי ביה והדברים כנתינתן מסיני ודלא כהפר"ח. והעיקר אצלי בזה הוא כמו שגילה הרמב"ם דעתו להדיא בסיום הך תשובה דמילה וז"ל הלכך כל דבר שנמצא בפי' לחכמים שמברכין עליו בין שהיה ודאי דבריהם כגון נר חנוכה ומקרא מגילה בין שהיה ספק דבריהם כגון י"ט שני מברכין עליו ודבר שלא תקנו לו חכמים ז"ל ברכה בפירוש אין מברכין עליו כו' ע"כ ולפום האי כללא סליק שפיר פסקיה דספק קרא ק"ש דחוזר וקורא אותה בברכותיה דאיהו ז"ל תלמודא אשכח ודייק מיניה דבהיכא דנסתפק אם קרא ק"ש בברכותיה דחוזר וקורא ומברך והוא ממה דאמר ר' יהודה ספק קרא ק"ש כו' אינו חוזר כו'. הוקשה ליה לדברי ר' יהודה דהגם דסובר ק"ש דרבנן היא אמאי לא קאמר דקורא ק"ש דאית בה תרתי וכדכתיבנא בסמוך ולא ניחא ליה הך שינוייא דחיקא דכתבו התוספות ומפרשה על זה הדרך אם נסתפק בק"ש אם קראה בברכותיה או לא קראה כל עיקר אינו חוזר וקורא אותה בברכותיה וטעמא משום שאין מברכין על הספק דרבנן אבל אמת ויציב קורא פי' אבל ברכת אמת ויציב לבד קורא אותה בברכותיה הגם דספיקא הוא כיון דאמת ויציב דאוריתא הגם דהברכה שבה אינה אלא מדרבנן אעפ"כ מברך מספק וכן הם דברי הרב מ"מ בפ"ג מהלכות מגילה וז"ל דהא בהדיא אמרי' בברכות ספק קרא ק"ש כו' אינו חוזר וקורא מספק ק"ש דרבנן כו' אלמא כל ספק דדבריהם לא בעי מיהדר וברוכי וכו' ע"כ משמע דמפ' מאי דאמר רב יהודה אינו חוזר וקורא היינו בברכות וממילא אומרו חוזר ואומר אמת בברכות קאמר ומינה נשמע לר"א דאמר ספק קרא ק"ש חוזר וקורא דבברכותיה קאמר דפליג אדר"י דקאמר אינו חוזר לקרותה בברכותיה וקסבר ר"א ק"ש עצמה דאוריתא וחוזר וקורא אותה בברכותיה וכי היכי ד ובר ר"י באמת ויציב להיותה

דאורי' חוזר ומברך עליה ה"נ סובר ר"ח בק"ש דחוזר ומברך ותו דאי לא תימא הכי אדמהדר ר"א לפלוגי ולמימר ספק התפלל ספק לא התפלל אינו חוזר ומתפלל ליפלוג בק"ש עצמה ולימא הכי ספק קרא ק"ש וכו' חוזר וקורא ק"ש בלא ברכות וליכא למימר דתפלה אצטריכא ליה לאפוקי מדר"י דא"כ הו"ל לפלוגי בעיקרא דדינא אי מצי יחיד להתפלל תפלת נדבה או לא ולא בפרט זה דספק התפלל. ואולי דחידוש קמ"ל דהגם דאיכא ספק אם לא התפלל לא מורי' ליה להתפלל בלא חידוש ואם התפלל תהיה נדבה ועכ"פ הו"ל לר"א לסייומי מאי דקמיה דמשתעי ביה דהיינו ברכות ק"ש מאי הוי דינא בהו ולימא נמי הך דתפלה דהא לא מצי' למילף ספיקא דברכות ק"ש מספק דתפלה דהא תפלה כל ספיקא דהוי בה לא הוי אלא מדרבנן דמדאוריתא לא בעי אלא פעם א' ביום מה שאין כן ק"ש הגם דברכות עצמן מדרבנן ק"ש דעלה נתקנו בין דלילה בין דיום הוי דאוריתא אלא ודאי דמאי דקאמר חוזר וקורא ק"ש בברכותיה קאמר. נמצאת אומר דבין לר"א ובין לר"י אם היה סובר דק"ש דאוריתא אם נסתפק בק"ש חוזר וקורא בברכותיה ולא חלק ר"י אלא משום דסובר דק"ש לאו דאוריתא ולהכי פסק רמב"ם דחוזר וקורא אותה בברכותיה דהא אשכחן בש"ס דתקינו לה ברכה ודוקא אם נסתפק בק"ש דהוי דאוריתא אבל ודאי קרא ק"ש ונסתפק בברכות אינו חוזר דלא אשכחן דתקון רבנן לברך ברכות אלו מספק להכי פי' רמב"ם שאם נסתפק בברכות לבד דאינו חוזר ומברך מטעם דכיון דקרא קריאה שהוא חייב בה מדאוריתא אין לברכות סרך דאוריתא ואין לברך ואפשר למיהב טעמא להאי מלתא דחוזר ומברך ברכות עם ק"ש דכיון דתקון רבנן הני ברכות ואסמכום לק"ש הגם דבנפשייהו קאי דהא לא הוו כשאר ברכות דתקינו רבנן לשאר מצות כגון ברכת ציצית ברכת לולב שאנו מברכין אקב"ו על דבר זה אלא שאנו מברכין על המאורות ועל אהבת ישראל ופשוט הוא דמצי אינש לברוכינהו בלא ק"ש וא"כ אמאי אסמכינהו רבנן אק"ש ואמור בשחר מברך שתים לפניה ואחת לאחריה כו' אלא ודאי דאיכוון בהכי לאחמורי בהו כדין ק"ש דהוי של תורה לענין אם נסתפק בק"ש וברכותיה דחוזר וקורא ק"ש קורא נמי ברכות אבל אם ודאי קרא ק"ש וספק קרא ברכות הדרן לכללין דכיון דהברכות דרבנן לא מברכינן ולפום האי טעמא אם נסתפק בפדיון בנו אם פדאו חוזר ופודהו ואינו מברך. א"נ אם נסתפק אם אכל מצה בליל פסח או אם אכל מרור חוזר ואוכל ואינו מברך דהא לא אשכחן דאמור בפי' דמברכין בהאי ספיקא. גם לא דמיא לברכות דק"ש ואם נסתפק אם קרא ההגדה או לא קרא אינו חוזר וקורא אותה בברכתה גאל ישראל הגם דדמייא לברכות ק"ש כיון דלא אדכר בש"ס ולדברי הפר"ח חוזר ומברך לכולהו וה"ה אם נסתפק אם שמע תקיעות שופר כראוי חוזר ומברך

ואין הדברים מתקבלים מצד עצמן וכדכתיבנא עיקר ומאי דכתב רמב"ם באותה תשובה דחכמי לוניל וז"ל וכל מצוה שעיקרה מן התורה ונסתפק לנו אם אנו חייבים בה לא תקנו לה חכמים ברכה אעפ"י שנראית מן התורה כמו שית' כו' ע"כ. לאו דוקא שנסתפק לנו בה אם אנו חייבים אעיקרא דדינא אלא ה"ה אם אנו חייבים ודאי ונסתפקנו אם יצאנו ידי חובתה וכמו שסיים וה"ה לכל ספק מצוה פי' בין שחייב בה ונסתפק אם עשאה אם לא עשאה בין שהמצוה דאוריתא בין דרבנן ומאי דאמר לא תקנו לה ברכה פי' ברכת המצות שהיא אקב"ו לא תקנו חז"ל ברכה זו על הספק כל עיקר אלא בי"ט מטעם דלא אתי לזלזולי אבל ק"ש ברכת ק"ש ודכוותה בהא לא משתעי הכא רמב"ם דהא אשכחן דתקינו רבנן דמברכין על ספיקא בהדי דאוריתא. ובדין ברכת שחיטה על בן פקוע דכתב הרשב"א דמברכין כיון דתקינו רבנן עליה ברכה כבר כתבתי בספר פרי תואר דכיון דלא הוי אלא משום מראית העין לא מברכינן וכדעת הר"ן מסתבר ומה גם בברכות דרבנן וחששתם חשש איסור לא תשא ואם לא בירך אינו מעכב:

שם גמ' אמר ר"ז אמר שמואל היה עומד בתפלה וכו' רבו הדעות בפי' דהאי מימרא והרי"ף והרמב"ם והרא"ש סוברים כל שהתחיל אדעתא דחובה לא מצי להשלים אפי' בנדבה וצריך להפסיק ואינו מועיל מה שמחדש בה אלא דק' ממאי דקאמר הש"ס בסמוך ואי אשמועי' הכא משום דלא אתחיל כו' משמע דלא חידש בהך דהיה עומד ומתפלל אלא הגם דהתחיל פוסק. ולדבריהם דבהתחיל אין לגמור הגם שיחדש בה מה מקום לעשות צריכיות כיון דמפלגי בדינייהו דהך דהיה עומד לא מהני חידוש והך דהתפלל ונכנס ומצא ציבור מתפללים אם מחדש בה. יעמוד ויתפלל אם ירצה. אלא מוכרח לומר דע"י חידוש ש"ד. וי"ל דניחא ליה להש"ס למיעבד צריכותא על זה האופן ולומר דאי לא אשמועינן הך דהיה עומד הייתי אומר דאם התחיל לא יפסוק עכ"פ אפי' אין לו דבר לחדש כדמשמע ממה שהקשה עלה בסמוך מההיא דהני בי רב ולהכי אמר הכא דאי לא אשמועינן דהיה עומד ה"א דאם התחיל אינו מפסיק דהיכי מצי למימר דה"א דע"י חדוש יגמור דהא לא כן הוא דאפילו בלא חידוש ס"ד דיגמור אבל בתר דשמעי' דמפסיק ולא חיישינן להתחיל שמעינן דאפילו ע"י חידוש לא יגמור דכלום מנ"ל דע"י חידוש יתפלל מהך דנכנס ומצא ציבור מתפללין איכא לפלוגי דדוקא התם כיון דמתחיל בנדבה משא"כ הכא דהתחיל בחובה אין לו לגמור דהוי"ל חצי חובה וחצי נדבה ואינו יכול להתפלל חצי תפלה נדבה ודו"ק היטב:

וראיתי להר' פר"ח שהק' קושי' זו ואחר המחילה לא דק אלא דא"ל בהאי דקאמ' דאי אשמועי' קמייתא ה"מ יחיד וכו' משמע דאי לא הוה שני לן א"נ הוה נקט לדינא דקמייתא

ביחיד וצבור עז"ה התפלל ביחיד ונמצא צבור מתפללי' ושכח והתפלל ונזכר פוסק כו' תו לא הוה בעי למימר הא דהתפלל ונכנס לב"ה כו' וקשה מנא ידעי' דבעי' שיחדש בה דבר וא"כ אצטריך לאשמועי' בהא דדוקא אם יכול לחדש בה דבר כו' ואית מאן דבעי למימר דמאי דהוצרך הש"ס לעשות צריכיות הוא דוקא לסיומא דמלתא דשמואל דאמר ואם לאו אל יתפלל אבל רישא דמלתיה בלא"ה איצטריכא ליה ואין דבריו נראים דא"כ מאי משני ה"מ יחיד ויחיד אבל יחיד וצבור כמאן דלא צלי כו' הלא גם ביחיד לגבי ציבור קאמר שמואל בתחילת דבריו אם יכול לחדש בה דבר דמשמע דדוקא ע"י כן והיכי טעי' למימר כמאן דלא צלי דמי ולא בעי חידושא אלא ודאי דאכולה מימרא דשמואל קא עביד צריכותא והדרא קושי' לדוכתה מנא ידעינן דבעי חידושא אלא ודאי דסובר הש"ס דאין תפלת נדבה בלא חידוש מלתא פשיטא היא וכדברי רבינו האיי גאון כדדייק מהך דקאמר זמנין תלתא וכמו שהביא דבריו הרא"ש:

דף כא:

גמ' במאי קמיפלגי מ"ס יחיד אומר קדושה כו' משמע דלכ"ע ימתין למודים ול"פ אלא בקדושה והרמב"ם לא כתב דין זה דימתין בשביל מודים. ולדבריו קשה אמאי קאמר תלמודא מ"ש יחיד כו' דילמא לעולם אליבא דכ"ע אין יחיד אומר קדושה ואיכא בינייהו אם צריך להמתין בשביל מודים מ"ס צריך ומ"ס א"צ להמתין. וי"ל דמדלא אמר ריב"ל אלא עד שלא יגיע לקדושה ולא אמר גם לקדושה ש"מ דלא חייש להאי דמודים ומאי דקאמר הש"ס דקא מפלגי ביחיד או' קדושה משמע ליה ממאי דלא קאמר ר"ה עד שלא יגיע ש"צ לקדו' ש"מ דיחיד אומרה ואתא תלמודא למימר דלא תימא דלכ"ע יחיד אומר קדושה והכא קא מיפלגי משום דמיחזי כמי שאינו מודה במי שמקדשין אותו הקהל כי היכי דאמר ר"ה במודים דהגם שהוא אומר מודים כשמתפלל אעפ"כ משום דמיחזי כו' קמ"ל. וא"ת לימא הכי לכ"ע יחיד אינו אומר קדושה והכא בהא קא מיפלגי מ"ס ימתין למודים ומ"ס לא י"ל דהש"ס דייק לה מדברי ריב"ל דא"ת דמודה ר"ה דיחיד אומר קדושה ול"פ אלא במודים אם כן הו"ל ריב"ל למי' הכי א"צ להמתין למודים דהא מלתא דימתין לקדושה לר"ה נמי ימתין אלא ודאי דפליגי בהא וא"ת בהא דוקא כבר כתבנו דדייק הרמב"ם מדלא קאמר ריב"ל גם לקדושה ש"מ דוקא קאמר. תו דייק מדפליג ריב"ל אדברי ר"ה אי תימא דאיהו נמי מודה במודים דילמא ר"ה חדא ועוד קאמר דאפילו למודים ימתין ולא דמיעט בזה קדושה דכ"ש הוא דקדושה מדאוריתא אלא ודאי דריב"ל פליג אדר"ה לכל מאי דמשמע מדבריו בין אם סבור דיחיד אומר קדושה וה"ט דלא הזכיר קדושה בין אם סובר דאין יחיד אומר קדושה וחידוש קמ"ל ר"ה דאפילו למודים

צריך להמתין לזה קאמר ריב"ל דדוקא לקדושה צריך להמתין ולא למודים. ותו סובר הרמב"ם דכיון דאין כאן אלא משום ששחה עם הצבור דיכול לשחות והוא עומד ומתפלל למה ימתין מלהתפלל תפילתו ולהכי כל דלא אתמר בהדיא בדברי ריב"ל חולק הוא והלכה כותיה:

דף כב:

גמ' ת"ר היה עומד כו' פי' דוקא עומד ומתפלל הוא דמתירין שחוזר לתפילתו הגם דעודם מ"ר טופחים על ברכיו ועל בגדיו אבל מקמי הכי כל דעודם טופחים אסור וכדמסיק רבא בדף כ"ה יעויין שם:

דף כד.

גמ' והתניא היה ישן במטה כו' פי' רש"י ואשתו בכלל בני ביתו והק' התו' ד"ה והתניא דלא אשכחן אשתו דמקרייא בני ביתו ע"כ פי' דבריהם דלא אשכחן דמוכרח לפ' במא' בני ביתו דהוי אשתו בכלל ועיין מה שפי' בד"ה דף כ"ט ובזה מתו' מה שהק' הפר"ח בליקוטי א"ח:

דף כד:

גמ' מתעטש אמתעטש נמי ל"ק כו' הרמב"ם כתב בפ"ב מה' תפלה מי שגיהק ופיהק ונתעטש בתפלתו אם לרצונו ה"ז מגונה ואם בדק גופו קודם שיתפלל ובא לאונסו אין בכך כלום ע"כ. משמע דמחלק בנתעטש בלאונסו ולרצונו ותלמודא קאמר להדיא בשלמא מגהק כו' והוצרך לשנויי מתעטש אמתעטש ל"ק כאן מלמעלה כאן מלמטה. וראיתי להרב הלח"ם שפי' דברי רמב"ם דמיירי בעיטוש דלמעלה דוקא והוכיח ממאי דקרי הרב בסמוך לשל מטה יצא ממנו הרוח כו' וכתב עוד דרמב"ם לא גריס כגירסתינו כו' יעש"ד ודבריו ז"ל קשים חדא מנלן לחדש גירסא אחרת מה שלא נמצא בשום פוסק שגורס כן והרי בה"ג והרי"ף גורסים כגירסתינו. ותו היכי מ"ל שיבדוק עצמו בעיטוש שלמעלה שכתב הרמב"ם שיבדוק עצמו קודם. ותו ק' דבגמרא אמרינן בעיטוש המתעטש למעלה סי' יפה לו והרמב"ם כתב אין בכך כלום ולא כן הו"ל למימר אלא ה"ז משובח. ע"כ נראה לי דפי' דברי הרמב"ם הכי הוא דתלמודא דקא פריך מתעטש אמתעטש ולא ניחא ליה לשנויי כדשני במגהק ומפהק הוא להיותו סובר דעיטוש דקאמר היינו מלמעלה וכפ"ז אין עיטוש לרצונו אלא לאונסו ואחר שחידש לו דההיא דמכוער בעיטוש דלמטה נחזי אנן במאי אוקימנא לכולה מתני' דקתני גיהוק ופיהוק מגונה בלרצונו א"כ עיטוש נמי ברצונו דכוותייהו אבל כל לאונסו לאו מגונה הוא וכפ"ז אה"נ דהוה מצי לאוקומי מתעטש דרבי בלאונסו ומלמטה אלא דלא בעא תלמודא לאוקומי ברבי מלתא

דלא מיעלייא כיון דאשכח לאוקומי בעיטוש דלמעלה דמשובח ולעולם עיטוש דכתב רמב"ם היינו מלמטה דלמעלה אדרבה סי' יפה לו ומה שדקדק הלח"ם ממה שכתב רמב"ם סמוך לדין זה יצא לו ממנו רוח לאו דיוקא הוא דטעמיה הוא משום דאתא לאשמועינן דינא דבעי לשהות עד שיכלה להכי דקדק למימר בהאי לישנא. ועוד אולי דנקט מתעטש דמשמיע קול בהפחה אבל בלא קול אינו נקרא מתעטש. ומה שלא כתב הרמב"ם ז"ל דין מתעטש מלמעלה משום דאדרבא סי' יפה לו ותלמודא לא הוצרך להזכיר דין אלא לפי דאשכח דרבי נתעטש ומתניתין קתני סי' רע לו כיון דהזכיר בתרווייהו לשון עיטוש הק' עיטוש אעיטוש ואה"נ אי לא הוה משכח אלא חד מתניתא דמגנא בעיטוש מסתמא הוה מוקי לה במלמטה ודעת המק' כשהק' דסבר עיטוש מלמעלה היינו משום הך דרבי דנתעטש וס"ד דבמאי דמוקמי' לעיטוש דרבי מוקמינן לעיטוש דברייתא וחידש לו דמצי לפרושי חד במלמטה וחד במלמעלה וטעמא דרמב"ם דלא פיר' דבמתעטש מלמטה קא' סמך להבין ממה דמחלק בין לאונסו ללרצונו וזה לא שייך בעיטוש דמלמעלה ופשוט:

דף כה.

גמ' איתמר ריח רע שיש לו עיקר כו' משמע לכאורה מדברי ר"ה דכל שהרחיק ד' אמות מעיקר הריח הגם דעדין איכא ריח הוה ליה כריח שאין לו עיקר משם והלאה אלא דהרמב"ם ז"ל כתב ריח רע שיש לו עיקר מרחיק ד"א וקורא אם פסק הריח ואם לא פסק מרחיק עד מקום שיפסוק הריח ע"כ. ונראה דסובר רמב"ם דהכא לא איפליגו ר"ח ור"ה במיחוש ריח רע עצמו דלכולי עלמא כל דמריח אסור דהא אפילו ריח שאין לו עיקר קאמר בסמוך דלא דבעו מיניה מר"ש ריח שאין לו עיקר וכו' מעתה מאי דקאמר רב הונא הכא מרחיק ד' אמות פי' הגם דלא מוכח מידי כיון דאיכא ריח רע בעיקר בעי לתרחיק ד' אמות הגם דאיכא מחיצה בינו ובין עיקר הריח. תו א"ל אמאי פסק הרמב"ם כרב הונא והרי אמרינן בגמרא תניא כוותיה דר"ח לא יקרא אדם כו' והגם דקאמר עלה לית הלכתא כהאי מתניתא כו' אלא כי הא דתניא כו' ליכא למישמע מינה דאכולה מתניתא קא' רבא לית הלכתא אלא דוקא אהנך דאשכח מתניתא דפליגא עלה דלאו כל כמיניה למימר לית הלכתא כמתניתא כל דלא אשכח מתניתא אחריתי. ונראה דמדלא פריך תלמודא אדרב הונא מהך בריתא ש"מ דמצי רב הונא למסבר כסברתו גם בתר דידע להך מתניתא דלא קא מחמיר האי תנא להרחיק ד"א ממקום שכלה הריח אלא למאי דסבור דמרחיק מצואת הכלבים וחזירים הגם דלא עבד עורות תוכן אבל לדידן דלא אסרי' בכה"ג מצי

למימר נמי דלא אסרינן תוך ד"א סמוך לפסיקת הריח וכיון דליכא להכריע מהך ברייתא דלא כרב הונא אזלי' בהאי דינא דאין הלכה כתלמיד במקום הרב:

דף כה:

גמ' אפילו תימא ר"י דילמא כותיקין משמע דוקא במי שרגיל כותיקין א"נ בתיקן עצמו כותיקין אבל בלא"ה הגם דהשתא בעי למיעבד כותיקין לא שרי' ליה להתכסות במים ויקרא אלא יעלה ויתכסה ויקרא כל דאיכא שהות לקרות כר"י אלא דהרמב"ם בפ"ב הלכה ז' לא מפליג ומשמע מדבריו דלכ"ע קאמר דיתכסה במים ויקרא כותיקין מלעלות ולהתכסות ולקרות אחר עלות השחר ועיין מה שאכתוב בס"ד בריש פ' תפילת השחר:

גמ' יתכסה במים והרי לבו כו' פי' דמדקתני יתכסה במים משמע דחייש ללבו רואה את הערוה ולהכי מק' בכח והלא אין המים מונעים לבו מראות הערוה ומ"ש והרי לבו ר"ל והרי עדין לבו רואה את הערוה ומשני במים עכורים והיינו כיסוי במים דקאמר תנא ומדקא מסיים בה דדמו לארעא סמיכתא משמע דאי לאו האי טעמא לא מהני עבידותייהו. וקשה אמאי לא מהני כל שאין לבו רואה את הערוה וכהא דקתני בתר הכי בבריתא וי"א עוכרן ברגלו דמש' כל שמסכסך במים עד שהמים הולכים הנה והנה ומונעים הראיה ש"ד. הרי דגם דסובר לבו רואה את הערוה אסיר אע"פ כן בעוכרן ברגלו מתיר. וי"ל דעוכרן דקאמר היינו שיעלה מקרקעית המקוה או המעיין עפרורית עד שיהיו המים נעכרים והיינו עכורין דקאמר ר"א בר רב ולענין הלכה בדין לבו רואה את הערוה נראה לפי מאי דדייקי' במאי דקתני מתני' יתכסה דלחששת לבו רואה וכו' הוא דקתני לה א"כ הרי סתם לן תנא דאסיר אבל ממה דפריך הש"ס והרי לבו רואה כו' בפשיטות ליכא למישמע מינה דהכי פריך נמי והרי עקיבו רואה את הערוה:

שם גמ' אמר ר"ג וכו' רב יוסף אמר וכו' נראה דהלכה כעובדא דרב יוסף וכן משמע פסק הרי"ף והרמב"ם כתב בפ"ג מהלכות ק"ש וז"ל נתן רביעית מים לתוך מי רגלים של פעם א' מותר לקרות כו' וק' אמאי לא פסק הרמב"ם דין אם קדמו מים למי רגלים כיון דאיפליגו בה אמוראי בגמ' דגם הרי"ף שדרכו לסתום דבריו כאן פירש ואמר ל"ש בתחילה ל"ש בסוף והרמב"ם מדקדוק לשונו משמע שקדמו מ"ר ואח"כ נתן רביעית מים ומינה דאם המים קדמו אין צריך רביעית כת"ק דר' זכאי דיחיד ורבים הלכה כרבים ולא בעי רביעית דאמרינן קמא קמא בטיל ור"י לנפשיה הוא דעבד אלא דקשה אמאי לא אשמועינן האי דינא בפי' דאם המים קדמו לא בעי רביעית מים. וי"ל דמידי דהוה י"נ דאמרינן ממלא אדם כל היום כולו וקמא קמא בטיל ושרי ולא הוצרך הרמב"ם לפרשה:

שם גמ' ת"ר גרף של ריעי כו' רש"י והתוספות והרא"ש ז"ל והרשב"א ור' יונה והמרדכי כולהו ס"ל דסתם גרף ועביט הם של חרס. אלא דהרמב"ם כתב כלשון הברייתא ולא חלק לומר דמיירי של חרס ואולי כיון דמלתא דפשיטא היא דלא מיקרי אהאי לישנא דגרף ועביט אלא של חרס לא חש לפרושי ולא אשכחן בכולהו רבוותא מאן דפליג בהאי פיסקא דדינא דדוקא בכלי חרס מיירי. וראיתי להרב פר"ח דכתב דר' לא שנא ליה ודחה מאי דאמור רבוותא דסתם גרף ועביט של חרס ואמר דל"ש דכל כלי של מ"ר נקרא עביט כו' והוכיח מברייתא דקתני לעיל בש"ס כלי ששפכו ממנו ולא קאמר גרף כו' יע"ש. ולי נראה עיקר דעת הנך רבוותא וטעמם דאי כל כלי הניתן בו מ"ר וצואה יקראו עביט וגרף הול"ל כלי של מ"ר וכו' ולמה כינוהו בשם גרף ועביט אלא לסמן דבכלים דבליעי מהם מיירי והגם שאין בהם כלום ניכר בפנים מ"מ מלאים הם מבליעתם וכדבר ששמן ועב וכדמתרגמינן כר הגמל עביטא לשון עביט ואיזהו כלי ששואב בצונן ושאיבתו קשורה בו הוי אומר כלי חרס ולפ"ז כשאמר רבי' גרף ועביט כאי' אמר כלי חרס. וההיא דקתני למעלה כלי שנשפכו ממנו מ"ר ההיא לאו בעביט מ"ר מיירי אלא בכל כלים ואפילו של מתכות וזכוכית ואפי' אליבא דרש"י וסיעתיה וטעמא דאיסור משום דכיון דהוו בהו מ"ר הגם שנשפכו עדיין יש צחצוחי מ"ר בדופני הכלי ולהכי דייק לומר שנשפכו פי' נשפכו ממ"ר ולא נתנגבו ולחששת טפיחה שבדופניהם קאמר:

דף כו.

גמ' אמר ריב"ל ס"ת צריך לעשות לו מחיצה עשרה כתבו הרשב"א והרא"ש והאחרונים דריב"ל לא פליג אמתני' דקתני בסמוך עד שיניחם כלי תוך כלי אלא דמפרשא דקאי אתפילין לבד והרמב"ם כתב בפ"י מה' ס"ת וז"ל בית שיש בו ס"ת אסור לשמש מטתו בו עד שיוציאנו או עד שיניחנו בכלי ויתן הכלי בכלי אחר שאינו מזומן לו וכו' או עד שיעשה לו מחיצה גבוהה עשרה אם לא היה לו בית אחר כו' ע"כ משמע מדבריו דמחיצה גבוהה עשרה קולא היא ונראה כי הקולא היא אי לא מצי ב' כלים למיעבד כלי תוך כלי ואין לו אלא גלימא א' אם יכסנו בה לא מהני משום דבעי כלי תוך כלי בין לתפילין בין לס"ת וריב"ל לטפויי היתירא אתא. ומ"ש מרן הכ"מ דמחיצה עדיף מכלי תוך כלי מדברי רבי' לא משמע הכי ופשוט ממה שהקדים לומר דין כלי תוך כלי וסיים או עד שיעשה מחיצה כו' ואי הא עדיפא הו"ל להקדימה ולומר או יניח כלי תוך כלי ופשוט:

פרק ד - תפלת השחר

שם גמ' ורמינהי מצותה עד הנץ החמה כי תניא ההיא לותיקין כתב הרי"ף וז"ל ורמינהי מצותן כו' אבל לדברי רבנן עד חצות ע"כ משמע שאין דבר זה אלא למדת חסידות ואינה חובה לכל אדם ואפילו לכתחילה מצי לעכובי בתר הכי ולצלי. והרמב"ם ז"ל בפ"ג כתב וז"ל תפילת השחר מצותה שיתחיל להתפלל עם הנץ החמה וכמו כן כתב בהלכות ק"ש וז"ל ואיזה זמנה ביום מצותה שיתחיל לקרות קודם הנץ החמה כדי שיגמור ולקרות לברך כו' עם הנץ החמה ע"כ אם כן דחובת כל אדם לכתחילה לקרות כותיקין ולהאי טעמא כתב הרב בפ"ב בדין ירד לטבול אם יכול לעלות וכו' קודם שתנץ החמה ולא הפליג בין ותיקין לשאינ' ותיקין דמשמע דלכ"ע דינא הכי:

שם גמ' ותו לא כו' טעה ולא התפלל ערבית וכו' קשה מאי פריך מהך דר"י דההיא דוקא טעה אבל זמנה בעונתה עד חצות ואפילו לכתחילה. ונראה דסובר הש"ס דמאי דקתני עד חצות הוא גמר זמנה ואם כן היכי מצי צלויי שחרית ב' כו' והרי אזדא לה זמנה ולהכי משני ליה כולי יומא מצלי ואזיל פי' לא כמו שאתה חושב דעד חצות דוק' ומאי דקאמר עד חצות לענין דנוטל שכר מצות תפילה בזמנה מכאן ואילך אפילו התפלל שחרית ב' וכו' אינו נוטל שכר מצות תפילה בזמנה ואפילו היה אנוס דהא באנוס מיירי הך דמתפלל ב' והא דמיא למאי דאמור רבנן בדין ק"ש דעד ג' שעות הוא זמנה והקורא אחר ג' שעות ביום אפילו היה אנוס לא יצא י"ח ק"ש בעונתה ועיין מ"ש בדף ט' לדעת הרמב"ם וממ"ש כאן יבא ע"נ מ"ש שם:

שם גמ' שחרית מתפלל מנחה כו' מה שלא אמר מנחה מתפלל ערבית ב' בהדי הני תרי בבות משום דפשוט הוא דמ"ש ומה שאמרה אח"כ משום דבעו לה מיניה ואמר ערבית מתפלל שחרית ב' להשמיענו הגם דרשות היא ואמר שחרית יתפלל מנחה ב' דלא תימא דליכא תשלומין אלא לערבית דרשות היא אבל שחרית כיון דחובה היא קנסוהו כיון דפשט ולא התפלל בזמנה קמ"ל דיתפלל ובהיכא דלא התפלל שחרית בשבת איכא לספוקי אי מצי להתפלל מוסף ולהתפלל תשלומיו א"ד כיון דמזכיר תפילת מוספין לא יזכיר ב' ולא אמרו שיתפלל ב' אלא בשאר תפילות וכי היכי דאין אנו אומרים אם לא התפלל מוסף לא יעשה תשלומין בלילה כמ"ש התוס' ומטעם שכתב הרא"ש בשם רשב"ם ודעתי נוטה לצד הא' טפי. ובהיכא שלא התפלל שחרית והתפלל מוסף איכא נמי לספוקי אי מצי לעשות תשלומי שחרית במנחה כיון שכבר התפלל תפלה אחרת לצד שנאמר דמצי לעשות תשלומי תפילה במוסף הו"ל אחר ב' תפילות ולא אמרו אלא תפלה הסמוכה לה לפי דעת הרמב"ם וסיעתיה. א"ד ס"ס הרי ישנו לזמן תפלת המוספין

עדין ולא אמרו שאינו עושה תשלומין שלפני פניה אלא בתפלה שעברה היא וזמנה. ודעתי היא הגם דצד הא' מסתבר טפי עכ"ז לענין הלכה כיון דאיכא רבוותא שלמים וכן רבים דלא מחלקי וסברי דאיתנהו לתשלומין אפי' לפני פניה מטין להתיר בהא מלתא מיהא כוותייהו והבא לשאל אחר זמן תפלת שחרית אם יעשה תשלומיו מוסף ב' או מנחה ב' הי מינייהו עדיף היכא דמטי שש שעות ומחצה עדין לא התפלל מוסף פשיטא דאורינן ליה להתפלל מוסף אחר ד' שעות דבעי להתפלל מוסף ולא יאחר כמו שפסק הרמב"ם והטור ג"כ דנקרא פושע אם איחר אחר ז' שעות אזי יתפלל תשלומיו אחר מוסף והגם שכתב הרב מ"א בשם ס' נ"ץ דיתפלל שחרית עם מנחה לא ידעתי מנ"ל וצריך להתישב בדבר:

שם גמ' מתיבי מעוות לא יוכל כו' הנה מצינן למימר דה"ק מתני' לא יוכל לתקון מה שהפסיד דהגם שיש לה תשלומין הא אסיקנא דשכר מצוה בזמנה לא יהבי ליה אלא דיוקא דמתניתין דקתני ביטל משמע דלא מיירי אלא במזיד וכדדייק ר' אשי בסמוך וא"כ אי מוקמי' ליה לשכר תפלה בזמנה מאי איריא ביטל אפילו שגג אלא ודאי דלעיקר התפלה קאמר דאין לה תשלומין כיון דהזיד ולא יוכל לתקון כל עיקר. וממה דדייק הש"ס שביטל במזיד משמע דוקא הזיד ממש אבל כל שהיה טרוד בעסקיו ולא התפלל לא מיקרי הזיד וזה לשון הרמב"ם בפ"ג מהלכות תפילה כל מי שעבר עליו זמן תפלה ולא התפלל במזיד אין לו תקנה ואינו משלם בשוגג או שהיה אנוס או טרוד משלם כו' ע"כ הנה ממ"ש טרוד משמע אפילו בעסקיו וכתב או שהיה אנוס לגלויי דמאי דאמר או טרוד דלאו טירדא דאונס דא"כ היינו אנוס ומעתה כל דלא התפלל מחמת עסקיו מתפלל ב':

דף כו:

גמ' ורמינהי טעה ולא הזכיר וכו' קשיא ע"כ בה"ג והרי"ף ז"ל כתבו בהלכות בריתא קמייתא דשניה עלתה לו וכו' הגם דפסקו בדין טעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו. וכתב הרי"ף דטעמא הוא לאו משום שלא הזכיר הבדלה אלא משום דמחשבתו ניכרת מתוך מעשיו דעביד לקמייתא תשלומין ולא"ה בעי למיעבד אלא לאקדומי דחובה וכפ"ז אם התחיל להתפלל אדעתא דחובה וגמר ג"כ אדעתא דחובה אלא דטעה וחשב לעשות בשניה תשלומין דהבדלה בחונן הדעת דהא זמנה הוא בזה א"צ לחזור ולהתפלל ולהכי דייק בבריתא ואמר ואם לא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה ע"כ. ולא אמר טעה לומר שלא עשה הדבר בטעות ע"ד שכתבנו אלא בכונה א"נ טעה בראשונה וכשראה שטעה חשב שתהיה הראשונה לתשלומין והתפלל שניה לחובה

אבל לעולם כל דהוי כנדון דכתבנו יודה הרי"ף שאינו חוזר. ולזה כתב וז"ל גלי אדעתיה דהא בתריתא היא חובת שעתיה הלכך בעי כו' ע"כ. דון מינה בהיכא דגלי דעתיה להיפך כדכתי' דלא בעי מהדר צלויי. ומה שדייקו התו' מדברי הרי"ף לדין אם שכח ולא הזכיר ר"ח במנחה או לא הזכיר של שבת במנחה של שבת דחוזר ומתפלל בלילה איכא טעמא דמסתבר כיון דמה שהתפלל הוא שלא כהוגן חוזר ומתפלל תשלומיו כהוגן מה לי יוסיף או לא יוסיף ודעת הרמב"ם בפ"י מה' תפלה כדעת הרי"ף ומלתא דסברא היא ומאן דחולק בהא לא משמע מיניה דהכריע למעשה

שם גמ' יעקב תקן תפל' שחרית כו' מהכא דייקו רבותינו בעלי התוס' דתפלת ערבית מתפללין אותה מבע"י דהא איהו התפלל תפלת ערבית ורצה לילך אח"כ אלא ששקע' לו השמש כמ"ש בחולין דף צ"א והוכחה זו נראית בעיני וק' לחכמים דאמרו במתני' תפלת המנחה עד הערב דמשמ' ממש עד הלילה והלא הוי זמנה של תפלת ערבית. ולדעתי ליכא הוכחה וליכא מידי דהאי תנא דדריש ויפגע זו תפלת ערבית אתי כר' יהודה דסובר עד פלג המנחה ולרבנן דפליגי עליה לית להו מהכא דיעקב תקן תפלת ערבית ותפילות לאו אבות תקנום והך פגיעה תפלה בעלמא התפלל במקום שהתפללו בו אבותיו:

שם גמ' שהרי תמיד של שחר וכו' משמע דאי אתרמי להו ולא הקריבו בד' תו לא מקריבי ולהכי דכותה בתפלת שחרית וכמו כן תמיד של בין הערבים מדקבע ר"י תפלת המנחה עד פלג המנחה שכן תמיד כו' ואם עבר זמן זה אי' מתפלל והרמב"ם כתב בפ"א מהל' תמידין ומוספין ואימתי זמן שחיטתן של בקר קודם שתעלה החמה ופעם אחת דחקה השעה את הציבור בבית ב' והקריבו תמיד של שחר בד' שעות תמיד של בין הערבים כו' עד סוף היום ע"כ. משמע דתמיד של שחר זמנו כשהאיר המזרח ובשעת הדחק עד ד' שעות אבל לא אמ' אם עבר זמן זה הנז' אין להקריבו אלא הדבר עומד שקול ותמיד של בין הערבים זמנו עד הערב אף שלא בשעת הדחק. ומצאתי בזה טעם למה שכתב דאם התפלל תפלת שחרית מד' עד חצות יצא ידי חובת תפלה וכו' דהא לא אשכחן דאמור בבחירתא דמארבע ואילך אי דחקא להו שעתא לא מקרבי ויודה ר"י דאם עבר והתפלל תפלת שחרית דיצא י"ח תפלה. ודוקא עד חצות אבל מחצות ואילך לאו בקר הוא ואין זמנו של תמיד של שחר אז ומינה לתפלת מנחה לר"י דאמר בה עד פלג המנחה טעמא הוא משום דלא אשכחן שהקריבו תמיד של בין הערבים פי' קטורת של בין הערבי' שנקרא ג"כ תמיד למעלה מפלג המנחה ולו יהיה שאם נתעכבו ולא הקטירו קודם פלג המנחה שיקטירו אח"כ מ"מ לא היה כך בדבר שכנגדו תקנו ולהכי אם עבר ולא התפלל

בהך זמן והתפלל בתר הכי שכר תפילה בזמנה לא יהבי ליה ורבנן סבור דיהבי ליה נמי שכר תפילה בזמנה דאשכחן בתמיד של בין הערבים שקרב עד הלילה:

דף כז.

גמ' מאן דעבד כמר כו' מדברי התוס' בתחילת פ"א מוכח דמאן דעבד כמר וצלי מנחה בשעה ורביע קודם הלילה לא מצי לצלויי ערבית בהך זמנא וכן להפך ומדברי הרמב"ם ז"ל מוכח דגם מאן דמצלי מנחה בשעה ורביע כרבנן מצי לצלויי בזמן עצמו ערבית וז"ל בפ"ג מה"ת זמן תפלת מנחה גדולה כו' וזמן כו' נכתב עוד באותו פרק ויש לו להתפלל תפלת ערבית של לילי שבת כו' משמע מדבריו דה"ה ערבית של כל יום אם רוצה יתפלל מבע"י וכ"כ הכ"מ וטעמו מדקאמר הש"ס מאי אין לה קבע כו' ומסיק כמאן דאמר רשות. והוק' לרבי דלימא להדיא רשות אלא דה"ק וכיון דהויא רשות אין לה קבע ומצי לצלויי קודם הלילה ובהכי ניחא מ"ש הש"ס מאן דעבד כמר כו' פי' הגם דעבד כר"י וכרבנן לא מחזי כתרי קולי דסתרן וטעמא כיון דתפילת ערבית רשות מהאי טעמא לא קבעו לה זמן ומצי לצלויי ביממא ולעולם כל שקיעת החמה יממא הוא. וליכא למימר דסובר רבינו כדעת התוס' ור"י דא"כ למה כתב הלכה פסוקה ויש לו להתפלל אותה עד שקיעת החמה ובתפלת ערבית כתב שיתפלל אותה מבע"י ומדלא התנה משמע דס"ל היפך מהתו' ועוד למה נתן טעם לצלויי מבע"י משום דכיון דרשות היא לא דקדקו בזמנה ואי תימא דהאי דינא לא הוי אלא למתפלל מנחה כר"י עד פלג מנחה א"כ משם עד הלילה זמנה של ערבית קבוע הוא אלא ודאי כמ"ש. והרב הלח"ם פיר' בדברי רבי' שכונתו היא דהגם דהלכה כר"י עכ"ז הו"ל לקבוע זמנה מצאת הכוכבים כו' יע"ש. ודבריו קשים דמה כונתו במ"ש הו"ל לקבוע אי על רבנן הא קבעו לה דממה שאמרו תפלת המנחה עד הערב ש"מ דאז מתחיל תפלת ערבית. ואי על ר"י זמנה הוא שעה ורביע קודם הלילה וכמו שדייקו האמוראים ממאן דמצלי של שבת בע"ש דסובר כר"י דהוי לילה לענין תפלת ערבית וזמנה קבוע כשאר תפילות. אלא מחוורתא כדאמרי' דכונת הרמב"ם היא לומר דאפילו לדעת רבנן דפסק כוותייהו בתפלת מנחה מצי לצלויי ערבית בשעה ורביע קודם הלילה ולהכי פסק כרבנן בתפלת המנחה ואע"פכן פסק דיש להתפלל ערבית מבע"י. עוד הק' הלח"ם ממאי דקא' הש"ס רב אקלע לבי גניבא כו' ש"מ תלת ש"מ מתפלל של שבת כו' ולדברי רבי' לימא ש"מ ארבע דתפלת ערבית רשות. ולדעתי אי מהא לא איריא דאטו מי לא מצי אמר דסבר כר"י ולעולם תפלת ערבית חובה וזמנה לר"י שעה ורביע קודם הלילה להכי לא החליט הש"ס ולמי' אלא דמצלי של שבת בע"ש אב"א משו' דסבר כר"י אב"א דסבר כרבנן וסובר תפילת ערבית רשות ולא דקדקו בקביעות זמנה. ויש

להביא ראיה לדברי ממ"ש רבי' בפ"ב מהל' תמידין ומוספין דתמיד של בין הערבים זמנו עד הלילה. הרי שפסק רבינו כרבנן וכמ"ש. וכפ"ז מ"ש כר"י דאז לא הוה מצי לצלויי מפ"ה ולמעלה הגם דלא אתמר הלכ' כמר פי' בגמ' כיון דלא איתמר הלכ' כו' ה"ק כיון דלא איתמר הלכ' כמר דהיינו חכמים אעפ"כ מאן דעבד כמר פי' דמצלי מנחה בפלג המנחה דזמנה הוא דהלכה כת"ק דר"י ומאן דעבד כמר לצלויי ביה תפילת ערבית עבד ולא משום דהוי לילה אלא משום דאין לדקדק בזמן תפלתה כדקתני במתני' אין לה קבע והשתא ניחא דאמר תלמודא דלא אתמר הלכתא ורבינו פסק כחכמים ובזה מיושב ג"כ מאי דק' לכאורה דלמה לא קאמ' הש"ס כיון דלא אתמר כו' אזלינן ככללין דהלכה כת"ק ובמ"ש יבא ע"נ גם בזה יתורץ מה שק' לכאורה בל' הש"ס דקאמר נחזי אנן כו' אדרבא כו' דאמאי לא קאמר בדרך הוכחה ברורה מדרב מצלי כו' אלא בדרך נחזי אנן וכן מאי דמשני אדרבא כו' מאי אדרבא איכא בדרב הונא וכד דייקת שפיר אין הלכה כתלמיד במקום הרב ובמ"ש לדעת רבינו א"ש דהש"ס ס"ד להוכיח מדמצלי רב דערבי' בהך שעת' דמצינן למימר דטעמיה הוא משום דס"ל כר"י והוא אומרו נחזי אנן ודחה הש"ס דלא הוי ראיה דאפי' תימא דס"ל כרבנן ומצי לצלויי דערבית בהך שעתא דכיון דרשות היא אין לה זמן קבוע ואדרבא טפי איכא לאוכוחי ממאי דלא מצלי רב הונא עד לאורתא ש"מ כרבנן ס"ל ולהכי הוו מהדרי אמצוה מן המובחר לצלויי באורתא דמקמי הכי זמן מנחה הוא לרבנן והא נמי לאו הוכחה אלימתא דכרבנן ס"ל דהא לרבנן נמי מצי צלויי מבע"י ואם כן מאי הוכחה מדלא מצלו דכרבנן ס"ל ומהשתא ליכא לאוכוחי לא מרב ולא מרב הונא לא כרבנן ולא כר"י ולהכי קאמר כיון דלא אתמר וכמ"ש:

דף כז:

גמ' שאני צבור דלא מטריחנא להו כו' נראה דדוקא בדצלו דמ"ש בשבת כיון דעכ"פ אסירי בעשיית מלאכה עד שחשיכה אבל בדצלו דשבת בע"ש דאי אמרי' לא מטרחינן לא מחמרינן עלייהו לאסור עשית מלאכה טפי ניחא לשרויי להו מלאכה הגם דמטרחי להו לצלויי. וליכא למימר דשרינן להו מלאכה ולא מטרחינן להו לצלויי דהא מחזי כתרתי דסתרן דלגבי תפלה לא הוי טעות ולגבי מלאכה הוי טעות ומחזי כעביד מלאכה בשבת אבל מדברי התוס' ד"ה שאני צבור וז"ל ואע"ג דלא מטא זמן איסור בעשית מלאכה כו' משמע שאם התפללו של שבת בע"ש אסורים במלאכה הגם דטעותא היא דהא לא מהדרי' להו ואולי דטפי ניחא דלא לאטרוחינהו לכולהו לצלויי מלשרויי להו למעבד מלאכה בשביל מאן דאית לי' מלאכה אלא דהרא"ש ז"ל כתב שאני צבור דלא מטרחינן להו שנית כמו שמטריחין ליחיד אבל מלאכה בע"ש אלו ואלו מותרים ע"כ. משמע

מדבריו דהגם דלא מטרחינן להו לצלויי בשבת ויוצאים במה שהתפללו בע"ש בטעות אעפ"כ מותרים במלאכה ואולי כיון דידעי דמצלי' דשבת בע"ש הגם דיממא הוא הגם דצלו בטעות ואמינא להו דהוי צלותא לאו משום הא הוי שבתא ומצו למעבד מלאכה. אלא דק' לי טובא להרמב"ם שהשמיט מהלכותיו ג' דינים דנפקי מהאי סוגיא א' דאם צלי מבע"י אסור במלאכה הגם דעדין לא קדש היום. ב' אם היה בטעות מצי לעשות מלאכה וחוזר ומתפלל. ג' דצבור לא מטרחינן להו לצלויי הגם דצלו בטעות והגם דסובר רבינו דהלכה כר"ע דאין מצות תוספת מחול על הקדש לא מצי למימר דאי צלי בלא טעותא שרי למעבד מלאכה דהא בסוגיין מוכח דאי קביל עליה אסור ממאי דמשני רבא להזיע אלא דמצינן למימר דנראה לרבינו דכל דצלי דשבת וקביל עלויה שבת פשי' דאסור במלאכה ולא איצטריך לאשמועינן והא נמי דצלי בטעות טעותא הדרא וכאלו לא קביל עליה ושרי למעבד מלאכה אלא תפלה הו"ל לאשמועינן דיחיד בעי למהדר וצבור לא מטרחינן להו. ונראה דהרמב"ם ז"ל דייק הש"ס דלא הוצרך לשנויי שאני צבור אלא למאי דפריך מהך דרבי להוראת אביי לרב דימי ואביי הא אשכחנא ליה דגילה דעתו בהדיא דסובר דתפלת ערבית חובה ולדידיה מדקדקין בזמנה ומאי דמשני תלמודא טעותא הוא פי' דלסבר' אביי כל דצלי מקמי חשיכה טעותא הוי דהא לא זמנה הוי למאי דנימא הלכה כרבנן דהכי מסקנא וכד פריך טעותא מי הדרא מהך דצלו צבור כו' סבור הש"ס הגם דצלו שלא בזמנה לא הדור ואהא משני שאני צבור אבל לדידן דקי"ל תפילת ערבית רשות ואין מדקדקין בזמנה בין יחיד בין צבור אפילו צלו בטעות לא הדור דכל עת זמנה הוי ולהכי כיון דכתב הרמב"ם דאין מדקדקין בזמנה כיון דהיא רשות שמעינן דכל דצלו אפי' בטעות יצאו י"ח ולא מפלגינן בין יחיד לצבור

דף כח.

גמ' ושל מוספין כל היום אר"י ונקרא פושע. כתב הרמב"ם בפ"ב מהל' תפלה וזה לשונו תפלת המוסף זמנה עד ז' שעות וכו' משמע דלרבנן גופייהו דאמרי כל היום סברי דפושע הוי כל דעבור ז' שעות ולפ"ז פסק כת"ק. אלא דמדר"י נשמע לזמן המובחר דת"ק אימת ושניא האי דינא מתפלת השחר מד' שעות ואילך דהתם לא אורינין ליה להתפלל כל דעבור ד' שעות אלא דלעביד תשלומין אלא דוקא אם עבר והתפלל יצא והכי דייק לשון הרמב"ם. והכי דייק דברי הרי"ף דכתב וז"ל היכא דעבר וצלי לאחר ד' שעות שכר תפלה יהבי ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבי ליה ע"כ. והטעם דיצא בדיעבד כבר תמהו עליו הב"י והאחרונים בזה ומה שישב הב"י אינו נראה וכבר הקשה עליו הלח"ם בקושי הנרגש לכל אדם עיין מ"ש בדף כ"ו ד"ה שהרי תמיד של שחר:

שם גמ' ת"ר היו לפניו ב' תפלות א' של מוסף ואחת של מנחה כו' פי' תוך ז' שעות מיירי דעדין לא נקרא פושע לתפילת מוסף אעפ"כ כיון דמטו קמיה ב' תפלות מקדים של מנחה דאי בתר ז' שעות אמאי פליג ר"י כיון דת"ק נמי מודה דקודם ז' שעות יקדים של מוסף ודוקא דבעי לצלויינהו אהדדי עבוד רבנן מעליותא לתדיר להקדימה אבל אי לא בעי לצלויינהו יחד בהדי הדדי פשיטא דיקדים תפלת מוסף כי היכי דלא ליקרי עלה פושע ולהכי דייק באו' היו לפניו ב' תפלות דמשמע דמיירי במוכנים לפניו לעשות שניהם. והך דנעילה ביום הכפורים דמיא להיו לפניו שניהם יחד לעשותם וטעמ' דמקדימין דמוסף ממ"ש הרמב"ם סוף פרק ג' משמע דטעמא הוא משום דכיון דהוו בצבור חיישינן לטעות. ומה שכתבו התוס' לתת טעם לזה פירוש דבריהם הוא דמיירי שאין מתפללין תיכף סמוך למוסף מנחה דאי לא תימא הכי דמו להיו שניהם לפניו קודם סעודה. וא"כ לפעמים דמצלינן מוסף ומנחה אהדדי ואנו מאריכין במוסף ומנחה ואין לנו זמן להפסיק ביניהם צריכין אנו לטעם שכתב הרמב"ם ז"ל:

דף כט.

גמ' והשקיף בה שנים ושלש שעות. וטעמא דהמתינו לו כולי האי משום דאחרינא נמי אפשר דלא ידע לה דק"ו הדברי' ומה שמואל דאיהו עצמו תקנה שכחה ולהכי המתינו לו כולי האי. ולחששת המינות הא מסיק בש"ס דאתחיל בה פי' דאמר למלשינים אל תהי תקוה דהא התחיל למילט להו אבל בלאו הכי לא. ובהיכא דטעה בשאר הברכות או בברכת המינים בתר דאתחיל כתב הרמב"ם דממתין להו שעה א' פירש זמן מה כפי רוב הצבור וכפי טרחתם ולהכי לא קאמר שעה א' דלשתמע דתיבת שעה הוא מנין השעות והלח"מ ר"ל דנתכוון הרמב"ם להך דקתני מתני' ולא יהיה סרבן באותה שעה ואין זה כדאי:

דף כט:

גמ' לא אמרו אלא שרגיל לומר תחנונים וכו' ובהיכא דגמר תחנוניו מסתברא דאי תחנוניו קביעי בכל יום בשוה כי גמר נמי תחנוניו כעקר רגליו דמי אבל אם רגיל לומר תחנונים כאשר יזדמן לפעמים מקצר ולפעמים מאריך כל דלא עקר רגליו חוזר לעבודה דאפ' שיזדמן לו עוד תחנונים ואה"נ אם סילק עצמו להדי' דלא לימא מידי עוד פשיטא כעקר רגליו דמי ועי' בירו':

שם גמ' אמר ר' יעקב אר"ח כל היוצא לדרך כו' אמר אביי כו' הרמב"ם השמיט כל הדינים הנשמעים מזאת הסוגיא והגם דכתב בפר' י' מה"ת וז"ל יצא בשלום אומר מודה כו' ובשם כו' לא הזכיר בה חתימה והש"ס קאמר דחותם בה בא"י ש"ת. ותו דקאמר

אביי דבעי למימר בלשון רבים והרמב"ם אמר לשון יחיד ותו דתלמודא קאמר עד פרסה והרמב"ם ז"ל לא הזכיר שיעור. ותו דתלמודא מייתי פלוגתא דר"ח ור"ש אי בעמידה בעי למימר או בהליכה ואיכא פלוגתא בין האחרונים וראשונים אי הלכה בעמידה או בהליכה והרמב"ם לא גילה דעתו בזה והרב הפר"ח כתב דנ"ל דסובר הרמב"ם דהך מימרא דרב חסדא בתפלה קצרה שצריך להתפלל במקום סכנה דקתני מתני' מיירי יעש"ד ודבריו קשים מכמה טעמי מלבד דמשמעות או' תפלת הדרך אינה ת"ק דקתני במתני' דהך היא תפלת חובה והא דתפלת הדרך דהכא תקנוה כדי שלא יהיה נזוק בדרך. אלא שחוץ מזה קשה טובא חדא מאי קמ"ל ר"ח כל היוצא לדרך צריך להתפלל מתני' היא ואה"נ אי הוה אמר ר"ח במלתיה נוסח תפלת הדרך היינו אומרים דבאגב דבא לומר תפלת הדרך מאי היא אמר נמי צריך להתפלל כו' אלא כיון דאין בדברי ר"ח אלא דמצריך לומר תפלת הדרך מאי קמ"ל מתני' היא ותו היכי קאמר הפר"ח דר"ח חידש נוסח תפלת הדרך והא לאו הכי הוא דתלמודא הוא דקאמר מאי היא תפלת הדרך ולא ר"ח. ותו מאי קבעי מאי תפלת הדרך הא תנא לה במתני' דאפליגו בה תנאי ותו וכי ר"ח פליג אמתניתין דתנאי אפליגו כל חד אמר נוסח אחר ואתא איהו ופליג אכולהו ותו תלמודא אמאי מייתי בתר דפסק הלכתא כאחרים אם לא שנאמר דסובר הלכתא כותיה וא"כ הדרא קושיין להרמב"ם ז"ל דפסק בפ"ד מה"ת שיאמר הושע וכו' על כן בוחר אני לומר דסובר הרמב"ם דמהך ברייתא דבפ' הרואה דקתני נוסח תפלת הדרך בלא חתימה דמתנייא בדוכתה דהיא עיקר נדחו דברי ר"ח דאמר דבעי ברכה ור"ח לא שמיע ליה הך ברייתא דאי שמיע ליה הוה הדר ביה. גם אדחי הך דאמר אביי דבעי למימר בלשון רבים דהא מתניתין בלשון יחיד קתני לה והך דאפליגו ר"ח ור"ש אי בעי לאו' מעומד מפרשה רבי' דקאי אתפלה קצרה דקתני במתני' ודלא כהתוספות דכתבו דקאי אתפלת הדרך ומאי דלא כתב עד פרסה סובר דלא בעי' זה אלא למאי דאמר דבעי ברכה אבל למאי דכתבנו דלא בעי ברכה אה"נ דלימא בכל גוונא וליכא שיעור:

פרק ה - אין עומדין

דף לא:

גמ' אני האשה כו' אמר ריב"ל מכאן שאסור כו' פירש מדכתב נצבת עמכה משמע ששניהם היו נצבים הא למדת שאסור לישב ובמאי אי מלפניו מ"ש ישיב' אפי' העברה אסור וכדאמרינן בפרק תפלת השחר דף כ"ג אסור לעבור כנגד המתפללין ואוקמינן לה בתוך ד"א אלא ודאי בצדדין אבל מלאחריו אין לאסור וכן פסק הרמב"ם בפרק ה' מה"ת

וז"ל אסור לישב בצד העומד בתפלה או לעבור לפניו עד שירחיק ד"א ע"כ. פירוש עד שירחיק קאי לעובר וליושב ודברי הרמב"ם עולין כפירושינו בגמרא. ומה שכתבו התוס' והרא"ש שצריך ד"א לכל רוח לא ידעתי מנ"ל. וראיתי שרמז הרא"ש בתיבת בז"ה עולה שנים עשר. ולכאורה קשה אם כדבריו צ"ל ששה עשר ויכולין לומר שלא רמז הפ' אלא צדדים ואחור דאסור בישיבה והעברה ומותר בעמידה משא"כ לפניו דאפי' לעבור אסור אלא דלא ידענא מנ"ל לאסור לאחור וכדברי הרמב"ם עיקר דלאחריו מותר לישב:

דף לב:

גמ' אריב"ל המתפלל צריך לשהות שעה אחת אחר תפילתו. קשה דהמשנה לא חייבה לכל אדם אלא מדת חסידות בעלמא אמרה וליכא למימר דדוקא קודם תפלה אבל אחר תפלה חיובא הוא על כל אדם דתינח כדברי ריב"ל אלא מתניתא מאי איכא למימר דקא מייתי הש"ס תנ"ה המתפלל צריך שישהה שעה א' קודם תפלתו ושעה א' אחר תפלתו דל"ש קודם ל"ש אחר צריך שעה א' ובגירסת הרי"ף והרא"ש גרסי בדברי ריב"ל שעה א' קודם ושעה א' אחר ואולי דמתני' דקתני חסידים הא' רבותא נקטא דהגם דחסידים הוו ומוכנים להתפלל מתוך כובד ראש וביטול מחשבות עכ"ז היו שוהים שעה א' כו' ומכ"ש שאר בני עלמא דבעי למעבד הכי א"נ דטעמא דנקט במתניתין חסידים הראשונים לאו למימרא דמדת חסידות הוא דהוי אלא לומר דהאי דינא ממעשה חסידים הוא דלמדי' ליה דחזו להו דעבדי הכי וכי היכי דלא תימא דמדת חסידות הוא דהוי אתא ריב"ל וחידש דדינא הוי הכי לכ"ע. והרי"ף הביא בהלכותיו הא דריב"ל משמע דס"ל דהכי הלכתא וכן משמע מדברי הרא"ש ג"כ. אלא דהרמב"ם כתב בפ"ד מה"ת וז"ל כיצד היא הכונה כו' לפיכך צריך לישב מעט קודם כו' לפיכך צריך לישב מעט אחר התפלה כו' הרי דלא פסק דין זה דשעה א' קודם ושעה א' אחר אלא לחסידים ולשאר העם מעט יספיק. ואולי שהוקשה לו קושייתנו דממתני' משמע דוקא חסידים ומריב"ל משמ' דהוי דינא לכ"ע ולא גריס בדברי ריב"ל שעה א' אלא כל המתפלל צריך לשהות מעט קודם תפלה ואחר תפלה וא"צ שעה א' אלא החסידים והסברא מסכמת לדעת זו. ותדע מדקא מתמה הש"ס אחסידים תורתן היאך משתמרת ומלאכתן אימתי נעשית ואי תימא דדינא דכ"ע הכי מאי קא מתמה כנ"ל. ולדברי הרמב"ם ניחא דלא בעי מדינא אלא מעט. ולדעת הרי"ף והרא"ש לא קא מתמה תלמוד' אלא אמתניתא דשעה א' קודם ושעה א' בתפלה ושעה א' אחר כך דנמצאו ג' שעות בכל תפלה אבל לכ"ע הגם דבעו שעה א' קודם ושעה א' אח"כ לא מתעכבי אלא ו' שעות בשהיות ג' תפילות וחצי שעה תספיק לכלהו ג' תפילות. ונראה דכגון אנן בזמן הזה שקודם התפלה אנו אומרים פרשיו' התורה ופרקי

משניות ושירות ותשבחות מה שאנו מתעכבים בהם יעלה ג"כ לשהיית שעה א' קודם התפלה והגם דעסק התורה לא יועיל לשהיית שעה א' מדקאמר תלמודא על חסידים הראשוני' תורתן אימתי כו' הכא שאני כיון שנתקנה קריאה זו קודם תפלה יועיל לזה גם מה שאנו מתעכבין אחר התפילה בקריאת אשרי וקדושה דסדרא כו' יועיל לשהיית שעה א' אחר התפלה מהטעם עצמו ובמנחה ובמעריב שאין אנו שוהים כ"כ אלא מעט יצאנו י"ח מיהא לדעת הרמב"ם ולא כחסידים הראשונים:

דף לג:

גמ' א"ר זירא כל האומר שמע שמע כאומ' מודים מודים כו' פרש"י ז"ל מלתא תיבה תיבה ושונה מגונה הוא דהוי שתוקי לא משתקינן ליה שאין זה דומה למקבל עליו ב' רשויות אלא למתלוצץ. אמר פסוק שלם ותני ליה משתקים מפני דמחזי כשתי רשויות ע"כ. והרמב"ם כתב בפ"ב מהלכות ק"ש וז"ל קרא פסוק וחזר וקראו פעם ב' הרי זה מגונה קרא מלה א' וכפלה כגון שקרא שמע שמע משתקין אותו ע"כ טעמו ז"ל דהא ר' זירא דייק ואמר שמע שמע כאומר מודים מודים וכי היכי דמודים מודים פירש הוא שכפל ב' תיבות מודים דכוותה שמע שמע שכפל לומר שני פעמים תיבת שמע. ותו ממאי דקא דייק במתני' לומר הקורא את שמע וכופלה ש"מ דבכופל פסוקא קאמר דאי בכופל תיבה לא הוה תלי דינא בק"ש והכי הול"ל האו' שמע שמע או הקורא שמע שמע וכולהו רבוותא הגאון בה"ג ורבינו האיי והרי"ף ז"ל כולהו פי' בסוגיא כהרמב"ם. ור"ח וגם הרא"ש ממה דמייתי דעת הרי"ף בסיום דבריו כותיה מסיק להלכה ועיקר וטעמא דבכפילת תיבה משתקין אותו דמחזי כשתי רשויות כיון דאין הפסק בכפל אבל בכופל פסוק כשחוזר לומר שמע כבר הפליג מאמירתו הראשונה ואין הכר למיחוש ב' רשויות ולזה אין משתקין אותו אבל מגונה הוי דלא נתן דעתו לכוין בפעם א' והוצרך לכפול ודבר זה הוא כקבלת עול מ"ש וכדא"ל אביי לר"פ חברותא כלפי שמיא וזהו גנותו א"נ טעמא דמשתקין בכפל התיבה משום דאין הדבר מוכיח דמשום כונה דהגם דלא אמרה בלא כונה כשנתעוררה כונתו לכפול את התיבה פעם ב' לא היה צריך לכופלה ודי לו במה שיחשוב בה סמוך לגמר קריאתה ולא היה צריך לכופלה ומה גם דדי לו בכונת הנשאר מן הפסוק שהוא העיקר ולהכי מחזי כשתי רשויות ומשתקין אותו משא"כ כל הפסוק ולהכי במודים ליכא אלא דינא דמשתקין אותו בכופל תיבה אבל אם אמרה עד האל הטוב וכופלה לא נאמר בה ה"ז מגונה כאומר פסוק' דשמע וכופלו דאם אנסתו מחשבתו ולא כיון יחזור ויכוין ואין בכך כלום. ולדעת רש"י דמשתקין אותו באומר פסוק היה נראה דדכותה צריך לפרושי דאמר מודים מודים משתקין אותו דהיינו שאומר הברכה

או חלק ממנה אבל אם אמר תיבת מודים ב' פעמים ה"ז מגונה ולא משתקין ליה. וא"ל דלא אמר רש"י בכופל התיבה הוי מתלוצץ ולא מחזי ב' רשויות אלא בתיבת שמע אבל תיבת מודים מודה רש"י ז"ל דכפל התיבה מחזי שפיר כב' רשויות דמודה לזה ולזה ח"ו. ולדרכו אינם מתיישבים דברי ר' זירא על נכון דאמר דאומר שמע שמע כאומר מודים מודים ודברי הרמב"ם והגאונים עיקר:

דף לד.

גמ' מהיכן הוא מתחיל מתחלת הברכה וכו' כתב הרמב"ם ז"ל בפ"י מה"ת וז"ל מהיכן הוא מתחיל כו' אם טעה בא' מן האמצעיות וכו' איכא לספוקי אם דוקא דטעה טעות דהיחיד חוזר לראש אבל טעות דאין היחיד חוזר לראש גם ש"ץ שני העומד במקום ש"צ א' אינו חוזר אלא למקום שעמד בו דהא הא דאמר רב הונא טעה בג' ראשונות חוזר לראש דוקא בטעה וחתם בטעו' כגון שלא הזכיר גבורות גשמים וחתם הברכה או כגון שהשמיט אתה גבור ואמר אתה קדוש וחתם הברכה אבל אם נזכר קודם שיחתום אין צריך לחזור אלא לברכה שבה טעה ודכותה נמי הוי האי דינא בש"צ העומד במקום ש"צ הטועה דדינו על סדר האמור א"ד דס"ס כיון דאמור רבנן חוזר לתחילת ברכה שטעה בה ושלש ראשונות ברכה א' נינהו צריך לחזור לתחילתם וראשון עיקר. אלא לפום הך ישובא דישב הרי"ף להך סוגיא דריש פרק ג' שאכלו דף מ"ו דקאמר תלמודא עד היכן ברכ' הזימון ופליגי אמוראי למר עד נברך ולמר עד הזן ומייתי הש"ס מתניתין דאיפליגו תנאי בהכי דתניא ברכת המזון שנים שלש ומפ' הרי"ף דה"ק אם היו ב' וכל אחד יודע א' חלק מברכת המזון דהיינו א' יודע ב' וא' יודע א' או ג' בני אדם וכל א' יודע א' כו' יעש"ד. מוכח דלא מפלגינן ברכתא חדא לשנים דאי לא תימא הכי אמאי שנים ושלש דוקא ואפילו ששה נמי אם היו יודעים כל א' חצי ברכה כל א' יאמר מה שיודע ואפילו חצי ברכה ונמצאת כל ברכת המזון נשמעת לכולן מביניהם. אלא ודאי דאין א' מוציא י"ח חצי ברכה ומינה למאן דקמן כיון דג' ראשונות א' הן אינם יוצאים י"ח אם שמעו חלק ממנה מאדם א' וצריך להתישב בדבר:

פרק ו - כיצד מברכין

דף לה.

גמ' אלא סברא הוא כו' איכא פנים למימר דכל ברכות חוץ מברכת מזון סברא הוא דהוו ואפילו ברכת ז' המינים ואפי' דכרם וההוא דקדש הלולים אסמכתא בעלמא וכמ"ש התוס'. ואיכא פנים למימר דדוקא דבר שאי' נזרע כגון בשר כו' הוא דמייתי' ליה מסברא

אבל כל גידולי קרקע ולפחות ז' המינים מיהא דאוריתא. והרמב"ם ז"ל כתב בפ"א מה"ב וז"ל מ"ע מן התורה לברך אחר ב"מ שנאמר ואכלת ושבעת כו' ובפ"ח מה"ב אחר שכתב דין ברכות פירות שנשתבחה בהם א"י ושאר ברכות הפירות כתב לבסוף וז"ל כל הברכות האלו אם נסתפק לו אם בירך אם לא בירך אינו חוזר ומברך לא בתחי' ולא בסוף מפני שהן מד"ס ע"כ. הרב ז"ל גילה דעתו דגם הך דכרם דכתיב ביה קדש הלולים לא הוי אלא מד"ס וקרא אסמכתא בעלמא. אלא דנ"ל בדעת הרמב"ם דגם אם אכל דבר שברכתו בתחילה מזונות ולבסוף על המחיה ברכתו לבסוף היא מדאוריתא מדלא דייק לומר בפ"א מ"ע לברך על הפת או על הלחם ואמר אכילת מזון משמע כל אכילה שבאה מה' המינים בכלל דהא מזון נקראת וכדאי' במס' עירובין וז"ל המשנה הנודר מן המזון מותר במים ובמלח ופריך הש"ס מים ומלח הוא דלא איקרי מזון לימא תהוי תיובתא דרב ושמואל דאמרי תרווייהו אין מברכין במ"מ אלא על ה' המינין בלבד כו' אמר רב הונא באומר כל הזן עלי ע"כ. ופי' רבינו בפירוש המשנה וז"ל אבל מי שנשבע שלא יאכל מזון אינו אסור עליו אלא מה' המינים ע"כ מעתה נתברר דמ"ש רבינו בהל' ברכות אחר אכילת מזון היינו דבר הבא מה' המינים אלא דקשה לי ממאי דאמרינן לקמן בפרקין דף מ"ד משנה אכל תאנים וענבים וכו' מברך אחריהם ג' ברכות דברי ר"ג וחכ"א ברכה א' מעין ג' ואמרינן עלה בש"ס מ"ט דר"ג דכתי' ארץ חטה כו' וכתיב ואכלת ושבעת וברכת. ורבנן ארץ הפסיק הענין ע"כ ממאי דקא משני תלמודא לסב' רבנן ארץ הפסיק הענין ולהאי טעמא הוא דאמור דמברכינן מעין ג'. דוק מינה דברכת מעין ג' אינה וברכת דאמר קרא ומינה דגם ברכת ג' דמברכין על ה' מיני דגן לבד מפת לאו דאור' ולא הוי דאור' אלא פת והוא הלחם שאמר הפ' תאכל בה לחם ולמיקם עלה דמלתא יש לשאול אמאי תקון מעין ג' בה' המינים כיון דלא אמרה תורה ג' ברכות אלא בלחם ואולי דתקון כעין ברכת התורה לשבח פירות שנשתבחה בהן א"י וליכא לאוכוחי ממאי דאמרי' בסוגיין אלא דגמר מז' המינין דמשמע דהלכה כר"ג דהא כולה סוגיא לא קיימא ואה"נ דהוה מהדר הש"ס למפרך הניחא לר"ג אי הוה קיימא סוגייא וה"נ כתבו מהאחרונים דלא דייקינן מידי מהאי סוגיא ומהשתא לא נתבררו דברי הרמב"ם אמאי כתב ברכת המזון ולא כתב ברכת הפת כיון דבתיבת מזון נכלל בה אפי' דייסא דהוי מה' המיני' והגם דאיכא לשנויי דהרמב"ם . נקט לישנא דמתני' דדוחק הוא דלא בא הרמב"ם לסתום כמתני':

ונראה דלעולם ברכת המחיה דאוריתא הוי ומאי דעבוד רבנן בה מעין ג' ולא ג' הוא משום דאין דרך אכילתם של ה' המינים הכי ודרך אכילתם המעולה הוא פת ולהכי עבוד בהו רבנן ברכה מעין ג'. ומאי דקא יהיב תלמודא טעמא למעין ג' דז' המיני' משום

דאיפסיק ארץ לפי דז' המינים הגם דאכלי להו דרך אכילתם לא מברכי עלייהו אלא מעין ג' ואי לאו דאיפסיק ארץ הוינא מברכין עלייהו ג' והשתא הושוו ז' המינים דרך אכילתם לה' המינים שלא כדרך אכילתן ואיכא בינייהו הא מדרבנן הא מדאוריתא. ואפשר דמהאי טעמא כתב הרי"ף בע"פ דדברים הטעונים ברכה במקומן כגון פת ומיני דגן ודברים שאינם טעונים ברכה במקומן כגון יין ושאר מיני פירות ע"כ הרי דמשוה מיני דגן לפת והם במדריגה יותר מז' המינים ואפשר שהוא מטעם שכתבנו ואין אנו צריכין למ"ש הר"ן דהוי מטעם דדרך לעשות קביעות באכילתן ולדבריו מי לא עסקינן שאכל פת הבאה בכסנין ודברים שאינן מ"ק שדרך לאוכלן עראי ואעפ"כ כתב הרי"ף טעונין ברכה במקומן ולדרכינו איכא טעמא אלא לדברי הרמב"ם אשכחן ליה בפ"ד מה"ב דמשוה כל ז' המינים בדין זה דבעי ברכה במקומן ומיושב וליכא לאקשויי כיון דאין כן דרך אכילת ה' המינים אם כן מאי דאמרה תורה לחם לא הוי אלא ה' המינים דרך אכילתן הא לא קשיא. לעולם לחם דאמר רחמנא אפי' דייסא ומ"ק לחם מיקרי אלא כיון דמקרא לא משתמע להדיא דבעי ברוכי ג' ברכות דוברכת אמר רחמנא אכולא מלתא קאי אלא דהתורה מסרה הדבר לחכמים במקום שנר' להם לתקן א' מעין ג' יתקנו ובמקום שנראה להם לתקן ג' יתקנו להכי תקנו כסדר הזה ותדע דהא לחם דכתב רחמנא לאו פת ממש קאמר מדפריך הש"ס לקמן בפיסקת חוץ מן היין א"ה נבריך עלויה ג' ברכות פי' על היין ומשני לא קבעי אינשי סעודתייהו עילויה. הרי דלחם דאמר רחמנא לאו פת לבד הוא אלא מידי דזיין וסעיד ולהכי פריך אמאי לא מברכינן ג' על היין ומשני דלא קבעי ודייסא ומיני מזונות דלאו פת נינהו הגם דקבעי אינשי סעודתייהו עלייהו וסעדי לב כיון שאין דרך המשובח בה' המינים אלא פת תקינו בהו רבנן מעין ג' ומהשתא ברכת מעין ג' דה' המינים לפום דאסיקנא לדעת הרמב"ם דהוי מדאוריתא דלחם מיקרי אפי' מ"ק וכדומה אם בירך ג' ברכות במקום מעין ג' מסתבר לומר דיצא. אבל אם בירך על הפת מעין ג' לא יצא ודאי דג' חייב לא מעין ג' אבל מעין ג' ישנה בשלש. אבל אם בירך על ז' מינים ג' ברכות נראה דלא יצא דהא לאו עיקרייהו מוברכת דכתיב בתורה דלאו לחם מיקרו ודוקא יין דקא' תלמודא דדמי לפת דמסעד סעיד כדאמר בשלהי סוגיין לזה אם בירך עליו ג' יצא דבכלל לחם דאמרה תורה הוא. וה"ה תמרי נמי דקא' תלמודא בהך בעיא דספ"ק דברכות דאם אכל תמרי וקסבר נהמא ופתח בנהמא וסיים בתמרי יצא דא"נ סיים בדנהמא יצא משו' דתמרי נמי מיזן זייני ע"כ. הרי דאם בירך אתמרי ברכת מזון דיצא אבל ענבים ותאינים ורמונים וכדומה אם בירך עליהם ג' ברכות לא יצא דלא הוו בכלל לחם שאמרה תורה. אלא דקשה לי בדברי הרמב"ם אמאי השמיט דין אם בירך

אתמרי דנהמא יצא כדקאמר תלמודא וכן אם בירך על היין בה"מ יצא ומדלא כתבה משמע דהוי בכלל מ"ש רבינו בפ"א מהל' ק"ש דכל המשנה ממטבע כו' וחוזר ומברך. ונראה לומר דסובר דמאי דקאמר תלמודא דא"נ סיים בדנהמא יצא פי' הוא כך בדין הוא דיצא דהא מיזן זיין אלא דרבנן קבעו לו ברכה בפ"ע ואהני לן הא מלתא להיכא דאתחיל אדעתא דנהמא וסיים בדתמרי יצא. ועיין מ"ש בספ"ק בהך בעיא בפי' שאלת חכמי לוניל להרמב"ם ותשובתו להם ואתה תחזה דמהני האי מלתא דמישך שייך לענין טעות התחלת הברכה הגם דלא מהני אי הוה מברך בדרך שהתחיל ולעולם כל מינא ומינא בברכתו הוא דבעי לברוכי ודוקא ברכת שהכל אם אמרה על הכל הוא דיצא כדקתני במתניתין והא פסקה הרמב"ם ז"ל בפ"ח מה"ב וטעמו דהרמב"ם דמפרש הכי בסוגיא משום דהוקשה ליה מהך דרב ושמואל דאמרי אין מברכין במ"מ אלא על ה' המינים בלבד ואי תימא דאם בירך ברכת המזון אתמרי דיצא ה"ה נמי דאם בירך במ"מ בתחילה דיצא וליכא למימר דמאי דאמרי רב ושמואל דאין מברכין כו' אינו אלא לכתחילה אבל בדיעבד אה"נ דיצא א"כ מאי פריך תלמודא בעירו' אדרב ושמואל ממתניתין דהנודר מן המזון דילמא לא קאמרי רב ושמואל אלא לכתחילה אבל דיעבד יצא דמיזן זייני אלא ודאי דדברי רב ושמואל אפי' דיעבד משתמעי אין מברכין וא"כ הדרא קושיין לדוכתה והגם דאידחו דברי רב ושמואל לא אידחו אלא באורז אבל חוץ מאורז כוותייהו הוי הלכתא כדמוכח מדברי הרמב"ם ורבוותא כיון דמדברי ר' ושמואל מוכח דלא מברכין במ"מ אלא לה' המינים מעתה בהכרח לפרושי הך דקאמר תלמודא דאם בירך אתמרי בדנהמא כו' ע"ד האמור:

ומעתה אם בירך בה"מ אתמרי לא יצא וה"ה במ"מ בתחילה דלא . יצא וה"ה בחמרא דאם בירך בה"מ דלא יצא ואפי' בדייסא וכל מעשה ה' המינים דלאו פת הגם דאסיקנא לדעת הרמב"ם דהוי דאורייתא אם בירך בה"מ לא יצא דהא שינה ממטבע שטבעו חכמי' וביר‌ושלמי כתב וז"ל רב הונא אכל תמרי עם דסתיה א"ל רב חייא בר אשי שובקן בתר מזונך ותברך עלייהו תחילה וסוף ע"כ הרי דתמרי לא מפטרי בבה"מ. ויש מי שרצה לדחות דלכתחילה הוא דלא מיפטר ואנן בדיעבד קאמינא ולאו דיחוייא הוא דהא כיון דעיילי‌ה אמאי מחייבינן ליה. ומהשתא נימא דהיינו טעמא דהשמיט הרמב"ם דין הנודר מן המזון דהא כבר גילה דעתו הרמב"ם דלא מיקרי מזון אלא ה' המינים ואורז כשמואל וא"כ הנודר מן המזון אי' אסור אלא בה' המינים ובאורז והנודר מן כל דזיין נמי פשיטא דאסור בכל מין אוכל וכל מידי דזיין ולא איצטריך הרמב"ם להעלותו על ספר דהא מתניתין נמי דקתני לה בעירו' באגב הוא דאייתיה והראיה דלא סדרה רבינו הקדוש

במסכת נדרים דפשיטא דמים ומלח לית בהו שום מזון לגוף ואינם נכללים תחת מאמר כל דזיין. אלא שראיתי לעמוד על עיקר דין זה אל זה אביט בעיקרן של לדברים. גרסינן לקמן בפרקין דף מ"א אמר ר"פ הלכתא דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה טעונים ברכה לפניהם ולאחריהם ע"כ ופרש"י מחמת הסעודה ללפת בהם את הפת כו' יעויין בדבריו. ולדבריו מוכח דדברים דזייני הגם דברכתן מעין ג' ואפי' ברכתן בנ"ר בה"מ פוטרתן הגם דלית להו שייכות עם הפת כל עיקר ואפשר לומר מהכא דאם בירך בה"מ אחריהן הגם דאכלן דרך עצמן דיצא והתוס' והרא"ש פי' דמאי דאמר ר"פ לאחר הסעודה טעונה ברכה לפניהם ולאחריהם מיירי אפי' בדייסא וכדומה כל שלא בא בתוך הסעודה יתחייב ברכה לפניו ולאחריו ולדבריהם יצא להם דברכת שלש אינה פוטרת מעין ג' וא"צ לומר מידי דזיין דאין ברכתו מעין ג' שכתב רש"י ומכח הך פי' דחה הרא"ש מה שפי' רשב"ם בפסחים דף ק"ג שכתבו וז"ל ואע"ג דשמעי' מהכא דבה"מ אפסוקי סעודתא היא לא בעי ברוכי על היין לאחריו מקמי דבריך ברכת מזון לפי שברכת מזון פוטרת דהשתא אחת מעין ג' סגי ליה כ"ש ג' ברכות עצמן ובה"ג כתב דלא בעי ברוכי ברכת היין לאחריו עד לאחר ברכת מזון עכ"ל רשב"ם וכתב עליו הרא"ש ז"ל בפירקין וז"ל וק"ו פריכא הוא דדברים הבאים לאחר הסעודה יוכיחו דטעונין ברכה לאחוריהן ואין בה"מ פוטרתן כו' יעו"ש דוק מינה דלא דחה להך ק"ו אלא לפי' ז"ל בדברי ר"פ אבל לפירוש רש"י דהך דדברים דאחר הסעודה מיירי בפירות ולאו ביין ודייסא ודברים שברכתן מעין ג'. דברי רשב"ם ז"ל קיימי בקיומייהו והגם שנא' דרשב"ם אי' מפרש כדעת רש"י עכ"ז מצי לאוקומי הך דקאמר טעונין ברכה לאחריהם במינים דאין ברכתן מעין ג' ובה"ג כתב וז"ל הלכתא דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך כו' כגון בשרא וכוורי דדרכייהו למיכל בהו ריפתא כו' יע"ש בדבריו שיטת הגאון בסוגיא דר"פ היא כשיטת רש"י ודלא כהתוס' אלא דלדידיה לא מפטרי בבה"מ אלא מין מזון ודבר שברכתו מעין ג' ומדמיעט תמרי משמע דהגם דזייני עכ"ז לאו מזון נינהו כחביצא ומ"ק. ויש להסתפק לדעת בה"ג אם בירך בה"מ על היין אם יצא כיון דקאמר תלמודא דחמרא זיין ומשמח טפי מלחם וממ"ש רשב"ם משמו דלא בעי לברוכי ברכת היין לאחריו עד לאחר בה"מ ליכא למשמע מידי דיש לפרשה דקאי אברכת היין דבה"מ והכי דייק מלתיה דקאמר עד לאחר בה"מ דמשמע דלאחר ב"מ אז הוא מברך דאם כונתו לומר דבה"מ פוטרת לאו הכי הול"ל אלא דבה"מ פוטרת. וחיפשתי בדברי בה"ג ומצאתי שכתב בדף ח' וז"ל בירך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון מקמי בה"מ אבל כוס של בה"מ בעי ברכה ע"כ הנה ממה שסיים אבל כוס של בה"מ בעי ברכה מוכח דלא מברכין על היין ברכה

אחרונה בתוך המזון דהא מאי דקאמר אבל כוס של בה"מ וכו' בדבירך על היין שקודם המזון איירי דאי לא תימא הכי ולא קדמה ברכת היין מאי קמל"ן אלא ודאי בשבירך על היין לפניו וקמ"ל דבה"מ מפסקת ומעתה בשלמא אי אמרינן דאין מברכין בתוך המזון ברכה אחרונה של יין שפיר. אלא אי אמרי' דמברכין ברכה אחרונה על היין תוך המזון מאי קמ"ל בה"ג דמברכין על כוס של בה"מ פשיטא כיון דבירך על היין ששתה קודם ברכה אחרונה מהיכי תיתי דפוטר כוס של בה"מ במה שבירך קודם והוא כבר בירך עליו ברכה אחרונה אלא ודאי דאינו מברך על היין בתוך הסעודה ברכה אחרונה כל עיקר והוברר ספיקין בדברי בה"ג דמן הסתם ל"ש איכא כוס של בה"מ ל"ש ליכא אין מברכין על היין ברכה אחרונה בתוך המזון נמצינו או' ג' שיטות בדבר לדעת רש"י כל מידי דזיין ואפילו כרוב ותרדין פוטרתן ברכת שלש ולרשב"ם כל שברכתן מעין ג' פוטרתן בה"מ ולבה"ג דוקא דייסא או חביצא וה"ה פת הבאה בכסנין והיין למאי דפי' בדבריו אבל כל שאר הדברים שברכתן מעין ג' לא. וסברא ד' החולקת על כל הג' סברות הנז' היא דעת הרא"ש והתוספות דסוברים דאפילו דייסא אין בה"מ פוטרתה ונקוט האי כללא בידך כל דמפרש סוגיא דר"פ כפי' בה"ג ורש"י סובר דבה"מ פוטרת מעין ג' או דייסא לבד או כל דברכתו מעין ג' וכל מידי דזיין הא מיהא דייסא לכ"ע פוטרת. וכל דמפרש הסוגיא כדעת התוס' והרא"ש אם כן אפילו דייסא לא מיפטר בבה"מ ולפי מה שדייקנו בהך סוגיא שבדף מ"ב דהרמב"ם אינו מפרש הסוגיא כדעת התוספות והרא"ש ממילא ליכא הוכחה מסוגית ר"פ לומר דברכת ג' אינה פוטרת מעין ג'. ומעתה הרווחנו לדעת הרמב"ם שהשמיט דין זה דמצינן למימר דסובר כדעת בה"ג ורש"י דדייסא מיפטרה בבה"מ כיון דמיזן זיין וברכתה מעין ג' ודוקא דייסא משום דזיין אבל שאר ז' המינים כיון דלאו מזון נינהו לא מברכינן עלייהו ברכת המזון ולא איצטריך הרמב"ם למכתב האי דינא דק"ו הוא כמ"ש רשב"ם ולא אהני האי ק"ו אלא למלתא דברכתא דידה מזונות אבל מלתא דלאו ברכתא דידה מזונות היכי מצי ברוכי ברכת הזן ורשב"ם גופי' לא אמרה למלתיה אלא ביין דאמרו בש"ס דמסעד סעיד לבא כפת ואומר אני דה"נ יסבור הרמב"ם וכמ"ש לדברי בה"ג והגם דהוכחנו לעיל דלא איקרי מזון אלא ה' המינים כדעת רב ושמואל וכל דלאו מה' המינים לא ואפי' תמרי דאמר הש"ס מיזן זייני דיעבד נמי לא יצא אם בירך עלייהו בה"מ וכמ"ש לעיל וא"כ יין נמי נתמעט במלתייהו דרב ושמואל הא ליתא דלא מיעטו רב ושמואל היין דהא ברכת היין היא חשובה יותר מברכת מ"מ דהא הויא פרטית טפי ואם בירך על היין במ"מ לא יצא משום דגריעא להיותה ברכה כללית מברכת בפה"ג דהויא ברכה פרטית אי לאו דאתינא עלה מדין בירך על פרי העץ פה"א יצא דיעבד

והמתעקש בסברא זו מלהאמין בה אוכיחנו מהש"ס דפריך אמאי לא מברכי' עליה בה"מ ומשני משום דלא קבעי אינשי עילויה ע"כ וקשה דתינח לגבי בה"מ אבל לגבי ברכת מ"מ ישנה אפי' לאכילת עראי א"כ הו"ל להקשות אמאי לא מברכין עליו במ"מ אלא ודאי דבפה"ג חשיבא מבמ"מ כדכתי' ומעתה נתמעט היין ג"כ בדברי רב ושמואל דלאו מזון הוא ושפיר יוצא בבה"מ כדייסא ומ"ק ומהשתא קיימי בה"ג והרמב"ם ורשב"ם ז"ל בסברא חדא דדייסא ויין מיפטרי בברכת ג' ורש"י ז"ל מוסיף עלייהו מילי דזייני הגם דאינן מה' המינים ולא מז' המינים:

וראיתי להוכיח דלא כהתוס' מהך דאמרינן בסוף פ"ק גבי הך בעיא היכא דנקט כסא דשכרא בידיה וקסבר דחמרא כו' דקאמר הש"ס כגון דאכל תמרי וקסבר נהמא אכל ופתח בדנהמא כו' דאפילו סיים בנהמא יצא מ"ט תמרי נמי מיזן זייני ע"כ. הרי דאפילו תמרי אם בירך ג' יצא ומכ"ש דייסא דאנן סהדי דזיין טפי מהתמרים והיכי מצינן לדיוקי מהלכתא דרב פפא היפך תלמודא אלא ודאי דליתא לדברי התוס' וסיעתייהו אם לא שנאמר דגם התו' סוברים לפ' הך דתמרי כמ"ש לדעת הרמב"ם אלא אם מפ' פירוש זה בגמרא הו"ל התו' לפרושיה בגמרא. וליכא למידק לדעת רשב"ם דאמר דק"ו הוא מעין ג' פוטרת ג' לא כ"ש לדבריו אמאי קא נגע בה תלמודא בתמרי משום דזייני הול"ל משום דק"ו הוא כדברי רשב"ם בשלמא לדברי רש"י דנגע בה מחמת זיונא שפיר הגם דתלמודא לא קאמר אלא תמרי דאית בה תרתי זיונא וברכתא מעין ג' ולרש"י אפילו כרוב ותרדין עכ"ז מצי לאישתמוטי דתלמודא לא נגע בה אלא מטעם מיזן זייני אלא לרשב"ם. הא ליתא דכבר אסיקנא דלא אמר רשב"ם אלא יין דזיין דמצי לחיולי ברכתא דמזון אבל מידי דלא זיין לא מצי ברוכי על הארץ ועל המזון וראיתי לרבינו יונה שכתב גבי דין דברים הבאי' לאחר הסעודה טעונים ברכה לפניהם ולאחריהם וז"ל ואמרו רבני צרפת דמהכ' שמעינן דברכת ג' אינה פוטרת מעין ג' ואם אכל דייסא וכיוצא בו אחר המזון אעפ"י שהברכה שלו היא מעין בה"מ כו' דאם איתא דפוטרת לא הילי"ל שיברך אחריו. מיהו נראה דדוקא בשאר דברים אבל ביין פוטרת בה"מ מעין ג' ויש סיוע לזה מהש"ס דאמרינן חמרא מיסעד כו' א"ה נבריך עליה ג' ברכות ומהדרינן לא קבעי כו' וכיון דאי לאו דלא קבעי היינו מברכין עליה ג' ברכות כמו על הפת דין הוא שיהיה לו זאת המעלה יותר משאר מינים דברכת ג' תפטור אותו ע"כ. ולפי דבריו דייסא דרך בני אדם לקבוע עליה ואפ"ה אין מברכין ברכת ג' ולזה היינו טעמא דאין ברכת המזון פוטרתן דאי גם בדייסא הוה אמרינן דאין דרך קביעות עליה כמו שאנו אומרים ביין היינו מורין כן גם בדייסא. וראיתי להרב ר"מ רבקש ז"ל שכתב בא"ח סימן ר"ח על דברי רבינו יונה דל"ד יין קא'

אלא ה"ה דייסא ולא אמר יין אלא להוציא שאר דברים ע"כ. וקשה לי על דבריו ז"ל דהא כל דבריו של ר"י על הדייסא בדיוק באו וזהו עיקר פלוגתייהו דרש"י ותו' דענבים ותאנים ורמוני' מודה רש"י וסיעתו דאין בה"מ פוטרתן. נמצינו אומרים דגם לדעת התו' מודים ביין דבה"מ פוטרתו. ומתוך דברי הרא"ש שדחה דברי רשב"ם בדין היין דאין בה"מ פוטרתו אלא מטעם דהוי כדברים הבאים תוך הסעודה מחמת הסעודה נראה דסובר היפך דברי ר"י. וקשה לי טובא לדעת הרא"ש היכי מצי לישב ההיא דקאמר תלמודא אתמרי דאם בירך בה"מ יצא מטעם דמיזן זייני ופשיטא דלא עדיפי מיין וכמ"ש איהו גופיה בשלהי פ"ק כשהביא הך דרבינו יונה. ותו דהתם לא משמע מיניה דפליג עליה דר"י במה שחלק ביין ודייסא והיכי הדר הכא בפרקין ואמר דלא מיפטר היין בבה"מ אלא מטעם היותו דברים הבאים מחמת הסעודה. והגם דשערי התשובה לא ננעלו ויש לישב עכ"ז דברי הרא"ש מוקשים הם מסוגית שלהי פ"ק למאי דפי' בסוגיין בהלכתא דר"פ ודבריו מוקשי' דידיה אדידיה. ליכא לשנויי הך דתמרי לדעת הרא"ש כי היכי דישבנו לדעת הרמב"ם ובה"ג דהא גילה דעתו דלא"ה סבור בפירושה. ויהי מה לענין הלכה יין ודייסא אם בירך עלייהו בה"מ יצא כדעת רש"י ובה"ג ורשב"ם ורי"ו ואפי' לדעת התוס' לס' ר"י ביין מיהא מודים וכל בר מן דין לא יצא ואפילו ז' המינים דהא גם יין לס' רשב"ם בדברי בה"ג לא יצא ואפי' תמרי ולסברת רשב"ם נמי לא ממעט אלא יין כדכתי' משום דאית ביה תרתי זיין וברכתו מעין ג' אבל זיין לבד לא ודלא כרש"י דהוי יחידאה בהא מלתא דכרום וכיוצא בו וכו' ויין שקודם הסעודה צורך הסעודה הוא ומודה אפי' הרא"ש דבה"מ פוטרתו. ומה גם יין של קידוש דצרכי סעודה הוי בין מצד חיובא דסעודה בין מצד דהוי הכנה למה דאכיל בסעודה ותוך הסעודה ומחמת סעודה קרי' ביה וכמ"ש הטור בס"ס רע"ב. והגם דרב עמרם שהביא דבריו הטור שם סובר דאין בה"מ פוטרת ברכה אחרונה של יין ששתה בקידוש סברא זו לא עמדנו על טעמה ועל פירושה. ומה שנדחק הטור לישב דבריו אחר ישובו הדברים תמוהים חדא היכי מצי לצאת י"ח ברכה אחרונה שעל כוס בה"מ בברכת המזון שכבר בירך דאחרונה שאמרו היא אחר שנהנה ותו הבא לחוש לדברי רב עמרם לא מצי לברוכי אכוס בבה"מ כדעת ר"ע דאי תימא דמברכין עליה בפ"ה היכי מצי אמר דבה"מ פוטרתו מברכה אחרונה דא"כ נמצאת ברכה אחרונה קדמה לברכה א' ופשיטא לי דלא חיישינן להך סברא חדא דלא מתפרשא לן מילתיה ותו דהא איכא גאונים וגדולי רבוותא דפליגי עליה כדדייקי' לעיל ותלמודא אזדא כוותייהו ומ"ש הרא"ש דבה"ג סובר דאין מברכין על כוס של בה"מ ברכה אחרונה לא נמצאת סברא זו בבה"ג. ונראה שט"ס הוא וכן מצאתי שכתב בס'

הסמ"ג שוב בא לידי הענין בדברי בה"ג בפרק שלשה שאכלו דף י' ע"א וז"ל וכוס של בה"מ מברך עליה בפה"ג ולא צריך לברוכי בתריה ברכה א' מעין ג' ע"כ ונראה לפרש דבריו ז"ל דכונתו לומר דלא בעי למשתי רביעית דלבעי לברוכי עלויה מעין ג' בכוס דבה"מ הגם דבעי שיעור רביעית לא בעי למשתי אלא רוב רביעית ואנן דמצרכי' למשתי רביעית הוא משום ספיקא אי מברכי' אכזית מהיין ובה"ג סובר דדוקא רביעית הוא דבעי ברוכי וליכא לפרש דטעם בה"ג הוא משום דבה"מ פוטרת ברכה אחרונה דא"כ למה כתב שצריך לברך ברכה א' וכדכתי' בסמוך:

דף לה:

גמ' אר"י אמר שמואל וכן אר"י א"ר יוחנן שמן זית מברכין עליו בפה"ע ה"ד אי דשתי ליה משתא אוזוקי מזיק ליה ע"כ. משמע דכיון דאזיק ליה לא מברכין עילויה והרמב"ם בפ"ח מה"ב כתב וז"ל אבל שתה השמן לבדו או שלא היה חושש בגרונו מברך עליו שנ"ב ע"כ וכבר השיגוהו הראשונים ואני אומר דאין ראיה מהש"ס היפך הרמב"ם דהא מאי דקא מותיב תלמודא אדר' יוחנן אזוקי מזיק ומוכיח ממתני' דתרומה לא הוי אלא דלא לברוכי עליה בפה"ע אבל לא דלא לברוכי עליה כל עיקר ומה דלא מחייב ליה חומשא התורה מיעטה כל כי האי גוונא מן החומש דכתיב כי יאכל פרט למזיק. ותדע שכתב הראב"ד בפ"י מהלכות תרומה בהשגתו לדברי הרמב"ם שכתב דזר שאוכל חטה של תרומה משלם קרן וחומש וכתב עליו הוא וז"ל ורבי היא וקי"ל כרבנן ואע"ג דמברכין עליה בפה"א אפשר דלגבי תרומה מזיק הוא עכ"ל הרי דסובר להדיא הגם דלגבי תרומה מחשיב מזיק ולא מחייב חומש לא מפטר מברכה והגם דאין דבריו ז"ל נראי' בהא דחטה דמברכין עליה בפה"א כברכתה מכח תלמודא דידן כמ"ש בס"ד הא מיהא גילה דעתיה דלא גמרינן דין ברכה מדין חיוב חומש בתרומה ופי' דסוגיא הכא דקא מייתי מהשותה שמן של תרומה ה"ק כיון דאזוקי מזיק כדמשמע מההיא דהשותה שמן של תרומה א"כ אין דרך אכילתו בכך ולא מברכין עלויה ברכה הראויה אבל לעולם יברך עליו שהנ"ב דהאוכל דבר דאית ביה קצת זיונא הגם דמזיק באופן אחר לא מיפטר מברכת שהכל ומפטר מחומש בתרומה. ותדע דזר הכוסס שעורים של תרומה פטור מן החומש ולענין ברכה מברך שהכל כדמשמע מדברי הרשב"א והאחרונים ופסקו רמ"א בהג"ה. וא"ת השתא דמאי דקא מוכח תלמודא מההיא דשותה שמן של תרומה לא הוי אלא לאחותיה מברכה הראויה לו א"כ ליברך בפה"א. י"ל כיון דתלמודא לא אדכר בהדיא דמברכין עליה בפה"א איכא למיחש דילמא דמזיק כולי האי שעור דלא הוי ראוי אפי' לבפה"א ולהכי פסק דמברכין עליה שהכל ועיין עוד בסמוך. ואתינא עלה דההיא דכתב הראב"ד

ז"ל ואע"ג דמברכין עליה בפה"א אפשר דלגבי תרומה מזיק הוא ע"כ. קשה לדבריו מאי קא פריך תלמודא הכא אדר"י דאמר שמן זית מברכין עליו בפה"ע דאזוקי מזיק מהך דתניא השותה שמן של תרומה משלם את הקרן ואינו משלם את החומש ע"כ מאי קו' דילמא הגם דלגבי תרומה מזיק הוא אעפ"כ מברך עלויה בפה"ע מידי דהוה אכוסס חטה דאינו משלם החומש ומברכין בפה"א כדברי הראב"ד. וליכא למימר דשאני שמן דנפיש הזיקא דידיה הא ליתא דא"כ אמאי הוצרך תלמודא למפרך אדר"י מכח הך מתני' דאינו משלם את החומש אלא ודאי דמינה הוא דמוכח דמזיק ולדברי הראב"ד ז"ל ליכא הוכחה אלא ודאי דדברי הראב"ד ליתא. וראיתי להרא"ש שכתב גבי ההיא דקתני על החומץ כו' מברך שהכל הק' מההיא דאמרו בפרק בתרא דיומא דאם שתה החומץ ביוה"כ פטור ובמסכתין אמרה גבי הך דכס פלפלא דרבא אמר אין מברכין עליו כלום ואזדא רבא לטעמיה דאמר כס פלפלי ביוה"כ פטור ע"כ הרי דגמרינן מאכילת יוה"כ ה"נ דכותיה ואמאי השותה חומץ ביוה"כ פטור והכא קתני דמברך עליה. ותי' דמיירי בששתה עם מים ע"כ. ורבינו יונה חלק באופן אחר והוא דהא משמע מהתם ביומא דטובא נהנה הוא וחייב ביוה"כ וכיון דכן מברך ברכה ראשונה דהנאה פורתא מיהא איכא. והרמב"ם כתב בפ"ב מהלכות שביתת עשור וז"ל או ששתה משקין שאינן ראוין לשתיה כגון ציר ומורייס וחומץ חי אפילו אכל ושתה מהן הרבה ה"ז פטור כו' משמע מדברי הרמב"ם ז"ל דהגם דשתה טובא לא מחייב ביוה"כ וא"כ לדעת הרמב"ם ליתא לראייתו. ורבינו גילה דעתו דאינו סובר כדעת הרא"ש ממה דבה' תרומות כשכת' דין חומץ ובה' שביתת עשור התנה בפי' דלא מיחייב אלא דוקא ע"י תערובת אבל חי פטור בין מחומש תרומה בין מחיוב עונש יוה"כ ובהלכות ברכות כתב חומץ סתם ולא התנה בו משמע אפילו חי ובזה גילה דעתו דאינו סובר כהרא"ש ותדע דחומץ סתם הוא חי מההיא דרב גדל דיומא יע"ש. ומעתה נבא לישב קושית הרא"ש לדעת הרמב"ם. ונראה דאי מפרשינן הך דקאמר תלמודא ואזדא רבא לטעמיה דאמר רבא כס פלפלין ביוה"כ פטור עז"ה לא קשה והוא דמאי דאמר רבא הכא אין מברכין הוא למאי דסבר גבי יוה"כ דפטור דאי הוה סביר ביוה"כ דחייב לא הוה אמר אין מברכין לדרך זה ליתא לקו' הרא"ש דלעולם דמ"ל דפטור ביוה"כ וחייב בברכה והיינו ההיא דחומץ אבל לא משכחת לה שיהיה חייב ביוה"כ ולא יהיה חייב בברכה אלא אי מפרשינן ואזדא רבא כה"ג והוא דטעמא דהוצרך לומר פטור הוא לפי שסובר דפטור ביום הכפורים וכיון דפטור ביום הכפורים לאו בר ברכה הוא כפ"ז דייק שפיר הרא"ש ז"ל בדין החומץ דפטור ביוה"כ אמאי מברכינן עלויה. וי"ל דלעולם שאני יוה"כ דאמר רחמנא אשר לא תעונה ודרשי' ביומא פרט למזיק וכל דמזיק

הגם דנהנה קצת פטור אבל ברכת הנהנין דקי"ל דלית ליה שיעור ואפי' כ"ש מברכין כל מידי דאכיל איניש בעי ברוכי ואפשר דגם האוכל אכילה גסה מברך שהכל וחומץ הגם דמזיק בענין א' אית ביה זיונא קצת ודאי ומברכי' עליה. ותדע דהא רבי סובר דמחייב עליה ביוה"כ משום דזיין והגם דפליגי עליה רבנן לאו דחולקין במציאות דלית ביה זיונא אלא משום דהגם דזיין כיון דמזיק והתורה מיעטה מזיק לא מיחייב ומאי דקאמר תלמודא גבי הך דרבא דכס פלפלין ואזדא לטעמיה דאמר ביוה"כ כו' כמאי דדקדק הרמב"ם ואמר שם בפ"ח מה"ב וז"ל הפלפלין והזנגביל כו' יבישים אין טעונין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם מפני שהן תבלין ואינן אוכל ע"כ. פי' דטעמא דאנו אומרים אין מברכין עלייהו לאו משום דאזוקי מזקי אלא מטעם דלאו אוכל נינהו אבל אזוקי לא מזקי. ומהשתא בהאי פרטא דדינא דאין אנו מברכין עליה משום דלאו אוכל הם שוים הם דין ברכות ודין יוה"ך דהא לא נשתנו אלא בדבר דמזיק דרחמנא פטריה ביוה"ך ורבנן הצריכו ברכה א' אפילו מזיק כמ"ש בכוסס שעורים וכדומה לזה אבל דבר שאינו מזיק אם יהיה פטור ביוה"ך תתחייב לפטרו נמי מברכה והיינו דאמר הש"ס ואזדא לטעמיה ופסק הרמב"ם עקר. שוב באה לידי תוספתא דקתני דבש תמרים ויין תפוחים מברכין עליהם כדרך שמברכין על המורייס ע"כ והא מורייס ביום הכפורים קתני מתני' דפטור ואעפ"כ מברכין עליו. ומאי דמשמע מהך דרב גדל דטובא מחייב עליה ביוה"כ דמינה מוכח רבינו יונה הסוגיא התם ביומא דף פ"א משנה שתה מציר ומורייס פטור ובגמ' אמרינן ציר ומורייס הוא דפטור הא חומץ חייב מתני' ר' דתניא כו' יע"ש בסוגיא. הנה רבינו יונה מפרש מאי דאמר רב גדל אימור דאמרי אנא פורתא כו' קאי אדיעבד פי' לא אמר דאינו חייב אלא פורת' פי' רביעית אבל טובא חייב ולהכי כתב כיון דטובא מתהני איניש א"כ לא יצא מכלל הנאה ובריך עלויה ונראה דהרמב"ם הוקשה ליה לשיטה זו של רבינו יונה חדא דכל דבר דאנו אומרים רביעית לא זיין מידי ומזיק אין סברא לו' דטפי זיין ולא מזיק וזה יכול הדוחה לדחות. אלא דתו ק' דפורתא לא משתמע אלא פחות מרביעית ולכת"ל דמשמע נמי רביעית אינך יכול לומר רביעית דוקא ומעתה לא נתן גבול רב גדל שיעור פורתא דקא' כמה הוי לידע מינה שיעור טובא דלחייב עילויה. תו הוקשה לו להרמב"ם בדברי רב גדל אמאי לא כלל למלתיה יחד תנאי דינא דאמר ולימא כה"ג אימור דאמרי אנא דיעבד ופורתא וחי דלשתמע דאם חסר חד מהתנאים לא ואז לשתמע שפיר כר"י דאם שתה הרבה חייב אלא ודאי דמאי דאמר רב גדל אימור דאמרי אנא פורתא הוא דאפי' לכתחילה שרי טובא פי' רוב רביעית לא כיון דדכותיה בשאר משקין חייב עליה משא"כ פחות מרוב רביעית דדכותיה בשאר משקים דראוים לשתיה

לא מחייב עלה לא אסרינן לכתחי' וכפ"ז ה"ט דאמר ר"ג האי חלוקא דפורתא בפ"ע דלאו בדיעבד קאמר לה ולאו בתנאי דיעבד ולא דמיא ג"כ לחלוק חי ומזוג דהך בדיעבד קא מפליג ולהכי פי' הרמב"ם באיסור דלכתחילה דמכין מכת מרדות משמע מדבריו דדוקא הרבה דהיינו שיעור שמתחייב עליו בשאר משקין הוא דמכין עליו מכת מרדות שכתב וז"ל ציר או מורייס או חומץ חי אפי' אכל ושתה מהן הרבה ה"ז פטור מן הכרת אבל מכין אותו מכת מרדות עכ"ל. משמע דוקא ששתה הרבה דאלת"ה הול"ל הכי בין שתה ממנו מעט או הרבה כי היכי דתהוי קאי על המועט גם כן מכין אותו מכת מרדות. ואי לא דייקינן דברי הרמב"ם ז"ל הכי ואמרינן דמכין אותו מ"מ גם על פחות משיעור אמרינן דר"ג דאמר דלכתחילה מעט שרי היינו לס' הטועים בדבריו ואי הוו טועים דלכתחילה קאמר עכ"ז לא הוו טועים דיתיר טובא דדכוותיה חייבי' עליו בשאר משקין. ומהשתא דברי ר"ג מדוייקים יפה ולעולם לסב' ר"ג אפילו שתה ביוה"ך מהחומץ חי ד' לוגין לא מחייב כרת אלא מרדות מדרבנן אסיקנא דאינו מתחייב בשתיית חומץ חי אפילו שתה הרבה כדעת הרמב"ם ועיקר ולא כר"י:

דף לו.

גמרא קמחא דחיטי ריי"א בפה"א ר"נ אמר שנ"ב הרמב"ם בפ"ג מה"ב כת' וז"ל אכל דגן שלוק כמות שהוא מברך עליו בפה"א כו' אבל קמח מברך לפניו שהנ"ב ע"כ ממ"ש דגן שלוק משמע אבל חי אינו מברך עליו אלא שהנ"ב וממאי דסיים אבל קמח כו' משמע הגם דלאו חי הוא אלא כגון שטחן חטים קלויות דאי חי קאמר מאי איריא קמח אפילו חטה שלימה אלא ודאי דפסק כר"נ אפילו בקמחא דקלו חטי וטחנום וכמו כן פי' בה"ג וז"ל ור"נ אמר שהכל כיון דאישתני אישתני ולגריעותא אישתני דחטי מתעבדן כסייאני ומתאכלן וקמחא בעיניה לא אכלי אינשי והלכתא כר"נ ע"כ. פי' מתעבדן כסייאני שקולין אותן ע"י האש וכדומה בתנור ובזה מתעבדן כסייאני אבל קמח הגם דאיתעביד מחטי כסייאני לא אכלי אינשי וכדדייקינן בדברי הרמב"ם וממה דדייק בה"ג במלתיה ואמר הלכת' כר"נ ש"מ דבהכי פליגי וה"נ משמע בדברי הרי"ף ושלא כרבינו יונה יעש"ד. וסוגין נמי הכי מוכחא כמ"ש התו' דפלוגתייהו דר"י ור"נ בקמחא דחזי קצת לאכילה כגון קמח שעושים משבולת שועל דאי בשאר קמח פשיטא דלא פליג ר"י להצריך בפה"א עכ"ל. ומאי דכתב הרמב"ם קמח מברך עליו שהכל פי' בין קמח העשוי משבולין שמיבשין בתנור בין בקמח דעלמא בין דחטי בין דשערי וכדאמרינן בסוגיין קמחא דשערי מברכין עליה שהכל. גם מאי דכתב ברישא דגן שלוק כמות שהוא כו' משמע דאכל ה' המינים קא' כדכתב ברישא וה' המינים אלו כו' נקראים דגן ואם כן ה"ה

אם שלק שערי ובעי לאכלן בעי ברוכי בפ"ה ואיכא לאוכוחי הכי ממה דאמר שמואל אקרא וקמחא דשערי שהכל משמע דוקא קמחא אבל שערי עצמן בפה"א פי' היכא דשלקינהו ואה"נ אי יבשינהו עד דחזו לכוס יברך בפה"א אלא דקשה לסברת הרמב"ם א"כ אמאי לא מחייב חומש זר האוכל שעורים של תרומה. על כן נראה דמאי דנקט קמחא דשערי לומר אפי' קמח דקשה לאוקוקייאני ואצ"ל שערי עצמן אם בשלן או יבשן בתנור וכסס הגם דלא קשו לקוקויאני דמברך שהכל מפני שאין דרך בני אדם לאכול שעורין. והרמב"ם שכתב סתם לא חש למטעי בשערי כמות שהם ואה"נ אי קליף להו ומבשל להו או קלי להו ואכלן דמחייב עלייהו חומש א"נ אפשר דהרמב"ם ז"ל כייל נמי שערי כמות שהם אבל דוקא ששלקן דבזה מתרככין וחזו לאכילה אבל אם יבשן בתנור לא ואי אכיל זר שערי דתרומה בכה"ג מחייב חומש דנקוט האי כללא בידך כל דלא מיחייב עליו זר בתרומה חומש אין מברכין עליו ברכה הראויה לו דהרי אין דרך אכילתו בכך ואי אכיל זר קמחא דשערי דתרומה לא מחייב חומש דהא ק' לקוקייאני וקרינן ביה פרט למזיק ואפילו ר"י דסבר דמברכין אקמחא דחטי בפה"א מודה דאקמחא דשערי מברכין שהכל כדמשמע מתלמודא דמחלק בינייהו. ולמ"ד קמחא דחטי שהנ"ב אם כן קמחא דשערי דמזיק דקאי בברכתו היינו לפי דלית ברכה אחרינא דלקבע עילויה דהא ברכת שהכל היא ברכה הכללית שבכל הברכות ולא ליבריך עליה כלל הא בעי ברוכי אמאי דמתהני כדכתי' לדעת הרמב"ם לעיל בד"ה גופא אלא דפש גבן ליתובי דעתא לפום מאי דכתיב' דחטי דמברכין עלייהו בפ"א דוקא בשלקן או קלאן אבל חיים לא וקשה מהך דפ' בפ"י מה' תרומות גבי זר שאכל את התרומה וז"ל או שכסס את החטים כו' ה"ז משלם קרן וחומש ע"כ. והיה נראה לומר דמיירי דוקא בקלאן או שלקן אבל חיים לא אלא דלא מייתבא דעתא בהכי דסתם קאמר הרמב"ם ואפ"ה חיין במשמע עכ"נ דלעולם תרומה אפי' חיין משלם חומש אבל לגבי ברכות דוקא שלוק או קלוי. והגם דתלמודא משוה דין תרומה לדין ברכות כדמשמע מההיא דפריך לר"י דאמר שמן זית מברך בפה"ע מההיא דשותה שמן של תרומה דאין משלם חומש היינו לומר דכל דאין משלם חומש בתרומה אין דרך אכילתו בכך ואינו מברך עליו ברכה הראויה כדפריך לעיל אבל לא לומר שכל שחייב עליו חומש יברך עליו ברכה הראויה לו דאיכא מאי דמחייב עליו חומש ואינו מברך עליו ברכה הראוי' לו כגון האוכל פרי שאין דרכו לאכול אלא מבושל ואכלו חי בתרומה ישלם חומש ובברכה לא יברך עליו אלא שהכל וזה ברור ומצאתי לבה"ג שכתב בדף ח' וז"ל כל מיני קטניות כגון חמצי טלופחי וכקילי כו' כד רטיבי מברך עלייהו בפה"א יבשן ואכלן בחייותייהו שהכל בשלינון וקלינון בפה"א ע"כ. הרי

שאפי' קטניות דלפעמים אכלי להו אינשי חיין קאמר דלא מברך עלייהו בחיותייהו אלא שהכל ומכ"ש חטי ושערי דליכא מאן דאכיל להו בחיותייהו כל עיקר:

שם גמ' קורא ריי"א בפה"א אוכלא הוא ושמואל אמר שהנ"ב הואיל וסופו להקשות א"ל שמואל לרב יהודה כותך מסתברא דהא צנון סופו להקשות ומברכינן בפ"ה ולא היא צנון נטעי ליה אנשי כו' ע"כ:

הרמב"ם ז"ל בפ"ח מהלכות ברכות פסק בקורא שהכל ולא הביא בהלכותיו הא דצנון נראה דפשיטא ליה דמברכינן בפה"א ופירושא דסוגיא הכי הוא דשמואל לא ס"ד לחלק אלא בעתיד להתקשות ולא שנא נטעי אינשי אדעתא דידיה ל"ש לא נטעי אינשי כו' ולהכי סתר הוא טעמיה מהיא דפוגלא דהגם דעתיד להתקשות ואעפ"כ מברכינן עליה בפ"ה ודחי תלמודא שאני פוגלא דנטעי אינשי אדעתא דפוגלא יש בזה שני דרכים אחד על זה הדרך וכיון דנטעי אדעתא דפוגלא הגם דסופו להתקשות מברכינן בפ"ה ואחד עז"ה כיון דנטעי אינשי אדעתא דידיה ל"ש עתיד להתקשות ל"ש כו' וראשון נראה עיקר דתלמודא משמע דלא פליג אמאי דמחלק שמואל בסופו להתקשות. אלא דמאי דמדמי פוגלא לקורא ודחה דפוגלא נטעי אינשי אדעתא דצנון וסבר סתמא דתלמודא דכונת אומרו נטעי אינשי אדעתא דפוגלא פי' דוקא אדעתא דידיה. אבל קורא הגם דנטעי נמי אינשי אדעתא דידיה כיון דלא הוי כפוגלא דלא נטעי אינשי אלא אדעתא דידיה לאו מידי הוא ולהכי פריך מקפריסי צלף וכו' דהגם דלאו עיקר הפרי ולא נטעי אינשי אדעתא דידיה ואעפ"כ מברכינן בפה"א ומשני דל"ש עיקר הפרי ל"ש שאר דברים כל מידי דדמי לאכילה אמרינן דנטעי אינשי אדעתא למיכל כל מאי דנפיק מיניה דחזי למיכל אבל קורא לא נטעי כל עיקר וניחא להו דלא למיכל אלא להקשות ולהוסיף באילן מה דרבא אילנא ותקיף ואי אכיל להו אכחיש אילנא וכמ"ש רש"י ז"ל ואה"נ דהוה מצי תלמודא לשנויי שאני קורא מצלף דקורא סופו להקשות וכיון דסופו להקשות לאו עיקר הפרי דעליה נטעי אילנא לא מברכינן עליה בפ"ה מש"כ שאר מיני צלף הגם דלאו עיקר פירא נינהו כיון דלאו סופייהו להקשות מברכינן עליה אלא דעדיפא מינה אמר דעקרא דדי' לא דמו לשותא דצלף אפילו מקמי דליקשו ואה"נ אי דמו לשותא דצלף מפלגינן בסופו להקשות

נמצינו אומרים דעיקר הפרי הגם דסופו להתקשות מברכינן כברכתו והיינו פוגלא דבר דלאו עיקר הפרי כהך דעלין ותמרות כו' בצלף כיון דאדעתא דהכי נמי נטעי להו אינשי למכלינהו בפ"ה ודוקא דלא מקשו בסופא אבל אי מקשו בסופא גריעי ולא מברכינן אלא שהכל ואי לא נטעי אינשי אדעתא למכלינהו כהך דקורא דלאו לאכילה קיימי שהכל

הגם דלא הוו מקשו בסופא דאי מקשו אפי' דנטעי אינשי אדעתא דידהו נמי לא מברכינן אלא שהכל וכגון לולבי הגפנים שעתידין להקשות ואינשי נטעי אדעתא דידהו כשותא דצלף דלא מימעט האילן ולפום האי פירושא קיימא מלתיה דשמואל דמפליג בין סופו להקשות לאין סופו להקשות ולהכי לא דחי תלמודא להך מלתא דמחלק שמואל בין סופו להקשות אלא למאי דדחה מצנון גם לא אותביה דמצריך בקורא טעמא דסופו להקשות ולסברת הש"ס הגם דאין סופו להקשות לא מבר' אלא שהכל מטעם דלא נטעי כו' משום דאיכא למימר דשמואל חדא ועוד קאמר:

דף לז.

גמ' והתניא הביאו לפניו פת אורז כו'. בתוך הסעודה מיירי וקמ"ל דלא מפטרי בברכת המוציא ולא בברכת המזון כמעשה קדירה ודחויא דקאמר ואלו הכא בתחלה מברך שהכל כו' לא מיתוקמא הא מלתא במסקנא הכי אלא דעל האורז מברך תחלה במ"מ מכח הך מתני' דמייתי בסמוך ודוחן קאי כדעת רב ושמואל בתחלה שהכל. ולפום האי פירושא דמתניתין דקתני הביאו לפניו פת אורז ודוחן וכו' מברך כו' פי' לא תימא דלא מברך עלייהו בתוך הסעודה אלא מברך תחלה וסוף ולא מיפטר בבה"מ וכל חד בברכה הראויה לו אורז מזונות דוחן שהכל והכי פסק הרמב"ם. ועיין מ"ש בס"ד בדף מ"א ע"ב ומה שמצאתי בחיבורי חפץ ה' שהטתי להשוות דוחן לאורז מההיא דר"ג דקתני פת אורז ודוחן ר"ג אומר ברכה אחת מעין שלש ע"כ. ומדמברך מעין שלש וכו' שמע מינה דבתחלה מברך מ"מ דהא לבסוף מברך המחיה וכו' ולא אשכחן תנא דמפליג להו וקא משוה דוחן לאורז הוכחה שמה הוכחה ואיכא מהגאונים דסברי הכין ועיין בדברי רבינו יונה אלא דכדעת הרמב"ם ז"ל חזי לי והך הוכחה דמדברי ר"ג במאי דנוקי על עומק הסוגיא לאו הוכחה היא. ואיכא למידק בהא מלתא אמאי לא משני תלמודא אהך פירכא דלעיל דהביאו לפניו פת אורז ודוחן מברך עליו כו' כמעשה קדירה כו' ע"כ לישני הא מני ר"ג ולזה יש להשיב דאה"נ אלא דלפום משמעות הברייתא דקתני הביאו לפניו וכו' דמשמע דבתוך הסעודה קאי דאלת"ה לימא על פת אורז ודוחן מברך וגו' אלא ודאי דבתוך הסעודה קא' פי' אחר שגמר הסעודה וקודם שבירך בה"מ ובדין חיוב הברכה קא תני ולא בדין מין הברכה וכיון דכן בחר הש"ס לאוקומה למתני' כהלכתא ולא כר"ג אלא למאי דמשני תלמודא להך רומיא דרמי אמתני' דקתני ולבסוף ברכה מעין שלש מההיא דקתני לבסוף ולא כלום ומשני הא ר"ג הא רבנן לפום האי שינוייא אמאי אתותב רב ושמואל מהך מתני' ולימא הא מני ר"ג אבל לרבנן אין מברכין במ"מ אלא על חמשת המינים והגם דכפי האמת לא מתוקמא הא שנויא דהאי מתני' כר"ג עכ"ז מקמי דידע

תלמודא הך דיוקא דמניה מוכח דהוי דלא כר"ג ומתני' כמות שהיא מקמי דמשבש לה לימא הא מני ר"ג. ותו אמאי לא אוקי דלרב ושמואל לא מצי תהוי תיובתיהו ממתני' דלימא ליה מתני' ר"ג וכי תימא השתא אורז וכו' אין פרוסות קימות מיבעיא כדפריך לקמן לימא ליה אלא מאי רבנן אימא סיפא לבסוף מעין שלש והתניא ולא כלום אלא סמי מכאן הך מתני' ולא יתותבו רב ושמואל מינה. אלא נראה לומר מכח זה דברכת מעין שלש דאמר ר"ג לאו על המחיה אלא כמו ברכת מעין שלש דשבעת המינים שהיא על העץ כו' ה"נ לימא על פת אורז ודוחן על האדמה ועל פירות האדמה כו' ולא יאמר על המחיה וא"ת ס"ס אמאי ידחה הש"ס דברי רב ושמואל מכח מתניתא משבשתא יש לומר לפום מאי דמסיקנא השתא דבמאי דמשבש למתני' לא הוי במלתא דשייכא מישך למלתא דרב ושמואל שפיר דבין אי מוקמינן בין כרבנן קשה לרב ושמואל דהא לא אפליגו ר"ג ורבנן בברכה א' כל עיקר.

ומהשתא אזדא ראיה שהבאתי בספר חפץ ה' מהך דמשוה לון ר"ג והדרי בי ה' יטיב אחריתנו מראשיתנו לעבודתו וחדא מלתא פש גבן ליתובי בה אי דינא דארוזא כיון דקיימא דינא בתחלה במ"מ והוי בכלל דינא דה' המינין אמאי לא מברכינן נמי אתערובתייהו מ"מ כה' המינין וראיתי להריא"ף שכתב דלא אידחי דרב ושמואל אלא בדינא דכל שהוא אבל לא בדינא דכל שיש בו חמשת המינים ודבריו חיים וקיימים דלא דמי למעלת חמשת המיני' דאמרי רב ושמואל אלא נראה דעכ"פ דוקא בהיכא דתערובת מרובה ועקר הוא דאמרינן אורז לא שוה לחמשת מיני דגן דחדית בהו דינא רב ושמואל דמברכינן עליהו מ"מ אבל כל דאין תערובתו עקר ואצ"ל אם הוא עיקר דינא יהיב דמברכין עליו במ"מ. וראיתי להרמב"ם בפ"ג מה"ב דין י' שכתב וז"ל אורז שבשלו או שעשה ממנו פת בתחלה מברך עליו במ"מ ולבסוף בנ"ר ובלבד שלא יהא מעורב עם דבר אחר אלא אורז לבדו ע"כ משמע דדוקא אורז בלא שום תערובת הוא דמברך מ"מ אבל כל שנתערב בכל גוונא לא מברך אלא שהכל ונראה דדעת הרמב"ם ז"ל הוא כיון דרב ושמואל מעטינהו מברכת במ"מ אפי' באנפי נפשייהו ולא נדחו דבריהם אלא מכח הך ברייתא דפת אורז מנא לן לומר דחשיב מזון לברך עליו אפילו נתערב דילמא אם נתערב לא חשיב ומוקמינן דיניה כרב ושמואל ודברי הרי"ף יכולים ג"כ לסבול דרך זה:

שם גמ' טחנה אפאה בשלה בזמן שהפרוסות קיימות תחלה מברך עליהם המוציא ולבסוף שלש ברכות ע"כ פי' פרוסות קיימות ניכרות כי הם פרוסות הלחם והיינו דאיכא עלייהו תוריתא דנהמא גם קיימות שלא נימוחו ועדין הם חתיכות ואין חתיכה פחותה מכזית ועיין מ"ש בס"ד במימרת רב ששת בדין חביצא:

גמ' הכוסס את האורז כו' הרמב"ם השמיט דין הכוס את האורז וטעמא משום דסמך על מאי דכתב בריש פ"ח על פירות הארץ והירקות מברכין בתחלה בפה"א ולבסוף בנ"ד ע"כ ואורז הוא פרי הארץ. ודוקא שקלאו ואכלו או ששלקו והגרעינין שלימות אבל חי אינו מברך אלא שהכל שאינו נאכל כמות שהוא חי וכן מאי דתני לעיל הכוסס את החטה מברך עליה בפ"ה דוקא מבושלת או קלי אבל חי מברך שהכל וכמו שמסר כללא דדינא הרמב"ם שם בהך פר' הלכה ג' וז"ל וירקות שדרכן לאכול שלוקין כו' חיין מברך עליהן בתחלה שהכל כו' כגון כרוב כו' בשלן או שלקן מברך בפ"ה ע"כ הרי חידותא דדינא אפילו כרוב כו' דמשכחת לה שיהיו נאכלים ע"י הדחק לרעב אעפ"כ כיון שדרכן ליאכל מבושלין ברכתן תחלה שהכל ודייק הרמב"ם לישניה במה שאמר שדרכן ליאכל מבושלין ולא אמר שאין דרכן ליאכל אלא מבושלין ודוק ומכאן אתה למד דק"ו הוא לאורז וחטים דאין דרכן ליאכל חי כל עיקר דלא מברכי' עליו חי אלא שהכל ושא עיניך וראה מה שכתבתי בזה בד"ה קמחא דחטי וראיתי להרא"ש והתוס' שסוברין דה"ה חטין חיים דמברכין עליהם בפ"ה ופסקה מרן בשלחנו הטהור ולא הביא בב"י סברת חולק בזה ולא ידענא טעמייהו. גם מדברי גאון משמע דדוקא בחטי קלי הוא דמברכינן בפ"ה כמו שהוכחנו למעלה ובענין ברכת האורז אם בשלו דמברכינן במ"מ שראיתי מסתפקין אם הגרעינין שלמים לברך בפ"ה אומר אני דכל שגרעיני האורז מופרדין אחת אחת והאוכלן לועסן מברך בפ"ה כדרך שמברך על החטים מבושלים דלא עדיף אורז מחטים ואם הגרעינין דבוקים אחת אל אחת ומבושלין הרבה עד שהבא לאוכלן אינו צריך ללועסן ובולען כמות שהן היינו מעשה קדירה שמברך בורא מ"מ הגם שהם שלמים:

שם גמ' אמר לו ר"ג עקיבא עד מתי אתה מכניס ראשך בין כו' קשה וכי אם היה מברך שלש ברכות לא היה מכניס ראשו בין המחלוקות והיה נראה לומר דטעמו הוא דאם בירך שלש יצא גם לרבנן דשלש פוטרת מעין שלש אבל מעין שלש אינה פוטרת שלש אלא למאי דכתיבנא בריש פרקין דשלש אינה פוטרת מעין שלש בשבעת המינים ואין צריך לומר לסברת רבותינו הצרפתים דמשמע דאין שלש פוטרת מעין שלש בשום גוונא ואפילו בחמשת המינים וצריך לומר דטעם הקפדתו דר"ג היא שלא שאל מה יברך ופסק הלכתא כדעתו ובהכי מתדייק שפיר מאי דקאמר קפץ ובירך קפיצה זו למה כיון דר"ג נתן לו רשות לא הוה צריך לקפוץ. אלא הכונה היא לומר שלא שאל דין מה יברך וקפץ מעצמו להכי אמר ליה עד מתי אתה מכניס ראשך כו' ותירץ לו שלא היה צריך לשאול על הדבר ולא פסק מעצמו אלא דכבר ידיעא מלתא יחיד ורבים כו' ואולי דהודיעו בזה דכולהו רבנן דלא כותיה וקבל תשובתו:

דף לז:

גמ' אמר רבא האי ריהטא וכו' דמחוזא דלא מפשי כו' דובשא עיקר והדר ביה רבא כו' ע"כ. מהכא מוכח הגם דמפשי דובשא ודובשא עיקר לא מברכינן אלא אמזונות ורמב"ם בפ"ג מהל' ברכות כתב וז"ל קמח של חמשת המינים שבשלו בקדירה בין שערבו עם דברים אחרים כו' מברך במ"מ בד"א כשהיה המין הזה חשוב אצלו כו' אבל אם היה אחד מחמשת המינים שערב טפילה כו' אינו מברך אלא על העיקר כו' ע"כ. לכאורה דברי רמב"ם הפך הנשמע מסוגיין והגם דגמר אומר רמב"ם ז"ל וז"ל כיצד היא הטפילה המעורבת כגון לפת כו' שערב בו קמח של אחד מחמשת המינים כדי לדבקו אינו מברך כו' ע"כ. הרי גילה דעתו דלא חשיבי חמשת המינים טפילה אלא הדבקו וכדומה אבל לטעמה חמשת המינים עיקר הגם דתערובתם מרובה עכ"ז אמאי כת' בתחלת דבריו דברים דמשמע הפך דברי הש"ס אלא טעם רבינו לומר דמה דאמרינן כל שיש בו מחמשת המינים מברכין במ"מ אין הכונה לומר הגם דתערובתם עיקר כדמשמע מפשטא דסוגייא דקאמר רב ששת בדין ריהטא דמחוזא דובשא עיקר ואף על פי כן מברך במ"מ דאם דובשא עיקר לא מצינן לברוכי על הטפל דמשנה ערוכה היא כל שהוא עיקר ועמו טפילה מברך על העיקר ואפילו בחמש' המינים כדקתני מתני' מברך על המליח ופוטר את הפת אלא היינו טעמא דמברכינן בריהטא דמחוזא במ"מ משום דסמידא נמי עיקר ומאי דאמר דובשא עיקר פי' נמי עיקר אבל כל דאיתיה בתערובת אחד מחמשת המינים לעולם עיקר נמי הוא והיינו חידותא דדינא דקמ"ל רב ושמואל והיינו מה שכתב רמב"ם ז"ל בסוף דבריו וז"ל אבל אם ערב כדי ליתן טעם בתערובת הרי הוא עיקר ע"כ פי' דאפילו בשיעור נתינת טעם אם לכך נתכוון בתערובתו הוא מחשיב עיקר אבל בהיכא דמפרידי חמשת המינים וקא חמינא להו דלא אכלי להו אלא טפל כההיא דמליח ופת עמו דמנכרא מלתא להדיא דודאי טפל מברך על המליח ופטור:

שם גמ' אמר רב יוסף האי חביצא דאית בה פירורין כזית בתחי' מברך הלמ"ה כו' דלית ביה פירורין כו' מנא אמינא לה דתניא כו' ע"כ. הגם דההיא דמנחות אין המצות מבושלות לא מייתי ראיה אלא דלא ירדי מברכתייהו פירורי כזית להיותם פירורין וכן פי' רש"י וז"ל מנא אמינא לה דאפירורין כזית מברכין המוציא ע"כ. הרי דלא מייתי ראיה למבושלים והגם דאיהו בחביצא קאמר סובר דהגם שנתבשלו במלתייהו קיימי. ומה שכתבו התוספות בהך דמנחות כיון דנטגנין בשמן כנתבשלו דמי כו' ע"כ לא ירדתי לסוף דעתם דהא שמן דיהבי במנחות מקמי לישה הוא ומאי דיהבי בהו בתר דהוו מצות לא מנחי להו תו על האש. גם מאי דהעלו בפירושא דחביצא הוא פירורין הנדבקין יחד ע"י

מרק סוף סוף לא דמי למנחות ואפשר לישב ומאי דאתחוור קמן הוא פ' רש"י וא"ת תינח דכזית מברכין הלמ"ה מדקתני פותתן בכזית אלא מאי דקאמר רב יוסף פחות מכזית אין מברכין המוציא מנא ליה והוה נראה לומר דמסברא קאמר ליה דהא כזית גופא אי לאו דתני לה במתניתין דמנחות לא הוה אמר דמברכין המוציא שוב ראיתי דמדיוקא דמתני' קאמר לה והוא מדאצטריך למיתני במנחות נטלן לאוכלן מברך המוציא לחם ואיכא למידק פשיטא מאי קמ"ל אלא ודאי דמלתא אגב אורחין קמ"ל תנא הכא דפירור כזית איתיה בברכת הלמ"ה. ומינה אתה למד דוקא כזית ולא פחות מכאן. ואית לן למיקם עלה דמלתא אי דוקא דאיכא תוריתא דנהמא הוא דמברכין או לא שנא כל דאיכא כזית מברכין המוציא כו'. הן אמת כיון דעיקר הוכחתו דרב יוסף דמברכין על פירורי כזית היא ממנחות ומנחות איכא תוריתא דנהמא דהא לא מבשלי להו אלא מפתתי להו א"כ מנא לן דאפי' ליכא תוריתא דנהמא ואי מדקא' חביצא דאפילו מבושל עכ"ז לא מלתא פסיקתא דחביצא ליכא תוריתא ואדרבה ממה דקאמר רב ששת בסמוך חביצא אפילו פחות מכזית מברך המוציא ומפרש לה רבא בדאיכא תוריתא משמע דאדרבה סתם חביצא איכא תוריתא דהא רבא לא פליג אדרב ששת אלא מפרש למילתיה והיינו דלא קאמר רבא אמר וא"כ מכרעא מלתא למימר דבאיכא תוריתא קאמר. ותו מוכחינן הכי מדקתני במתניתא לעיל בזמן שהפרוסות קיימות כו' במאי מוקי לה רב יוסף אי קיימות בכזית אין קיימות פחות מכזית פשיטא דאם אין קיימות אין מברך עליהם המוציא דהא אפילו בלא בישול הא אמר רב יוסף דאפילו בלא בישול נמי פחות מכזית אינו מברך המוציא וכי תימא בהאי דינא גופיה קמ"ל תנא א"כ העיקר חסר הו"ל למיתני בזמן דאיכא כזית ובזמן דליכא כזית אלא ודאי דמפרש הברייתא הכי בזמן שהפרוסות קיימות פירוש איכא תוריתא דנהמא ואי' הפרוסות קיימות היינו אין קיומן ניכר היותן לחם וכמו שפי' באחד מן השני דרכים למעלה במקומו וכן הביא הרשב"א שני הדרכים ומהשתא כיון דתנא הצריך תוריתא דנהמא ומהך דמנחות דייק רב יוסף דאפילו בלחם בלא בישול לא מברכינן המוציא אלא בפירור כזית ש"מ דתרתי בעינן. והגם דלא קיימא מילתיה דרב יוסף אלא כרב ששת דאפילו פחות מכזית מברך המוציא עכ"ז בהא מלתא אי בעינן תוריתא דנהמא אי לא בעינן לא אשכחן דפליגי עליה דרב יוסף ומדרב יוסף נשמע לרב ששת בהא.

וחמיתיה לגאון בה"ג דכתב וז"ל אם רמו פת בקדירה הו"ל כלי ראשון כיון דמבשלא אע"ג דאיתיה בעיניה נפקא ליה מתורת לחם ומברכינן עליה במ"מ דקתני גבי מצה יוצאין ברקיקי' כו' ובמבושל שלא נימוח דר"מ ר' יוסי אומר יוצאין ברקיק השרוי אבל

לא במבושל ואע"פ שלא נימוח והלכה כר' יוסי ע"כ משמע דאפילו איכא כזית והגם דלא אבדה תוריתא דנהמא כל שנתבשל בישול גמור בקדירה מברך במ"מ וזה מסכים לדברינו אלא בהא מלתא דלא נשתנית צורת הפת הגם דדייקנו ממתני' דקתני פרוסות קיימות דאי איכא תורית' דנהמא מברך המוציא. מתני' דקתני הכי אתיא כר' מאיר והגאון פסק כר' יוסי דהגם דקיימות אין מברך המוציא אי נמי לעולם יודה בה"ג דאם לא נטלה צורתו הגם דנתבשל יברך עליו המוציא ומאי דקאמר אע"ג דאיתיה בעיניה היינו שלא נימוח לגמרי גם מאי דקאמר במלתיה דר' יוסי ואע"ג דלא נימוח פי' אבל נפסדה תוריתא דנהמא אלא דלא נימוח לגמרי אבל אם ניכר תוריתא דנהמא הגם דנתבשל אפשר דיודה ר' יוסי ודרך זה קצת דחוק. אלא דקשה לי לדברי גאון דהא בסוגיין דף ל"ח ע"ב קאמר תלמודא וז"ל ע"כ לא קאמר ר' יוסי התם אלא משום דבעינן טעם מצה וליכא אבל הכא אפי' רבי יוסי מודה ע"כ. הרי דלענין ברכה לא אישתני בהכי ואולי דהך דחייא לא קיימא ממה דמייתי תלמודא בתר הכי פלוגת' בשלקות שמע מינה דבדרך דחוי קאמר והגם דטעמיה דר' יוסי משום דבעינן טעם מצה כדדחי הש"ס בדף ל"ח ומינה נמי לענין ברכה דאין מברכין המוציא דהא אינו לחם אלא דהש"ס דחי דילמא דלענין ברכה לא ירד מכבודו ולא קיימא הך דיחויא כדמשמע התם והגם דקי"ל לענין שלקות דבברכתייהו קיימי שאני פת דאין מברכין עליה המוציא אלא על פת גמור אבל כל דאישתני קצת ואין תוארו תואר לחם מברכין עליה במ"מ כפת הבאה בכיסנין כו' אבל שלקות ברכתם ברכה כללית היא ולא תשתנה ברכתן הגם שנשלקו ואפשר לומר דגם לס' הדוחה הכין הוא בפת דאשתני לברכה אלא דעדיפא מינה קאמר. תו נראה לדייק כן ממה דדייק הש"ס בלישניה כד דחי להך דר"י ואמר וז"ל ע"כ לא קאמר ר' יוסי התם אלא משום דבעינן טעם מצה וליכא אבל הכא אפילו ר' יוסי מודה ע"כ פי' הכא בשלקות הנה ממה דלא מחלק ברקיק' עצמו דביה משתעי ר' יוסי בלענין ברכה במילתיה והדבר מובן דנפלה סברתו דרבן גמליאל דס' דשלקות במחלוקת שנוייה ואזיל ליה לשלקות שמע מינה דאינו סובר ברקיק דלא אישתני לברכתו ולא קשה לדברי גאון מהש"ס וכבר קדם לנו שכל דברי גאונים דברי קבלה והא דקאמרי אמוראי רב יוסף ורב ששת ורבא חביצא מברכין עליה המוציא מפרש הגאון כפי' התוס' אלא דראיתי לרבן דרבוותא הוא הרמב"ם שכתב בפ"ג מהלכות ברכות וז"ל הפת שפתת אותה פתים ובשלה בקדירה או לשה במרק אם יש בפתיתין כזית או שניכר שהם פת ולא נשתנה צורתה מברך עליה בתחלה המוציא ואם אין בהם כזית או שעברה צורת הפת בבישול מברך כו' במ"מ ע"כ. מסיום דברי הרמב"ם ז"ל דכתב ואם אין בהם כזית או שעברה

צורת פת מוכח כדברינו דעכ"פ בעינן צורת פת גם בכזית דמלתא דרבא דקאמר והוא דאיכא תוריתא דנהמא אכולא מלתא קאי וכפשטא דסוגיא כדכתיבנא אלא דמתחילת דבריו אם יש בפתיתין כו' או שניכר כו' מוכח להפך וכבר העירו על לשון זה הראשונים **ונראה** לישב דברי הרמב"ם וקודם נדקדק דברי רמב"ם מה שכתב הפת שפתתה ובשלה אמר פתתה להעירך כי אין שום פיתות מורידה מדין ברכת המוציא אלא אם בשלה אבל בלא בישול לא וכדמשמע בהך בריתא דמנחות דמייתי אביי דפורכן עד דמחזירן לסולתן ואעפ"כ סובר דמברך עליהן המוציא. ומה שאמר תיבת בקדירה לומר דלא מיקרי בישול אלא דוקא בקדירה אבל אם עירה עליהן הגם דהוי ככלי ראשון להא מלתא לא חשבינן ליה נתבשל וכמו שדייקנו בדברי בה"ג ופירוש אומרו או לשה במרק פירוש שעשאה כעיסה אחת הפך הפירורין שמעכה במרק ואפי' היה המרק כותח אלא שלא בשל בקדירה. ואומרו אם יש בפירורין וכו' פירוש חוזר לשני החלוקות בין לנתבשלה בין ללשה כל דאיכא כזית הזית הוא ההיכר דאיכא תוריתא דנהמא בין בלשה ואפילו בבשלה מן הסתם כזית הוא מכירה כי היא נהמא וכמו שכתב המרדכי בפירקין דין קי"ט וז"ל תוריתא דנהמא תואר לחם כלומר צריך שיהיה בו מראה לחם כלומר שלא יהיה נימוח לגמרי אלא ניכר כו' ע"כ. הרי דבשלא נימוחו לגמרי נקרא דאית ליה תוריתא דנהמא ומן הסתם הוי כזית דע"י שנשארו הפירורין כזית נקרא דאית ליה תוריתא ואומרו או שניכר שהן פת פירו' אפילו ליכא כזית שם הם ניכרים הפירורים כי הם לחם ואומרו ואם אין בהם כזית פירש שעל ידה הוא היכר הפת ואצ"ל שאין בו היכר צורת הפת להדיא. ואומרו או שעברה צורת הפת וכו' בזה גילה דעתו דמאי דאמר בתחלת דבריו אם יש בפירורין כזית לא הוי מלתא פסיקתא בהשואה בין בבשלה בין בלשה אלא דבבישול משכחת לה דאפילו אית ביה כזית שנאבדה לה צורת הפת לגמרי ואין לה דין פת והוא אומרו או שעברה צורת הפת בבישול פירוש דאפילו אית ביה כזית אם נאבדה צורתו ודבר זה יהיה דוקא בבשול משכחת לה שיהיה כזית וליכא תוריתא דנהמא וכיון שנתבשל כל כך דהגם דאיכא כזית נעשית בו צורה אחרת ממש שאינה צורת לחם. אבל בלשה במרק הוי דבר מוחלט דכל דאיכא כזית ודאי דהוי בו דין תואר לחם. ומאי דכייל הרמב"ם בתחלת דבריו כיילא חדא דכזי' מהני אפי' בבישול משו' דמן הסתם אפי' בבישול כל דאיכא כזי' איכא תוריתא דנהמא וכמו שכ' התו' בדיבור המתחיל רבא. והגם שאין דרכינו לדחוק בדברי הרמב"ם ז"ל כדרך שאנו דוחקי' בדברי הש"ס והמתני' עם כל זה הכא סמך רמב"ם עלינו שנפרש כן בדבריו מכח סיום דבריו דכתב דאפי' כזי' משכחת לה שיאבד צורתו בבישול. נמצינו אומרים כפי דקדוק דברי

רמב"ם שכתב בסדר זה דכל דאיכא כזית מסתמא איכא תוריתא דנהמא אפילו בנתבשלו אבל אם עבר' להדיא צורת הלחם ואבדה בבישול מברך במ"מ ובלשה במרק כל דאיכא כזית עכ"פ מיקרי דאיכא תוריתא דנהמא בכל גוונא ובהיכא דליכא כזית בעינן דאיכא תוריתא דנהמא ניכר בין בבשלה בין בלשה וכפי זה כשאנו באים לעמוד על כלל הדין עיקרא דדינא הוי תוריתא דנהמא ואין שיעור כזית מועיל אלא דעל ידי כן הוא מכיר הפת וזהו צורתו אם לא שנתהפכה צורתו ע"י בישול כדכתיבנא לעיל

וראיתי להרב בעל כסף משנה שכתב וישב דברי הרמב"ם והוא דחלוקת אם יש בפתיתין כזית או שניכר כו' מיירי בלשה וחלוקת השלילה דואם אין בהם כו' כזית מיירי בבשלה ודבריו דחוקים ע"ש.

שם גמ' טרוקנין חייבין בחלה כו' מהכא משמע דהגם דחייב בחלה אין לדון מינה לברך המוציא כפת גמור דהא מפרש אביי טרוקנין כובא דארעא ובסמוך בעי אביי מרב יוסף כובא דארעא מאי מברך ואמר ליה מ"מ ולא גמר מדין חלה לברך המוציא ואפילו אם קבול עליה אפשר דאין למידין מדין חלה דהא אי לאו הך דמר זוטרא הוה אמינא דאפילו קבע לא מברך המוציא אי נמי בתר דחדית מר זוטרא דינא דקבע אמרינן כל דחייב בחלה אין לך דבר שאין מברך עליה המוציא בקבע מיהא. והא נמי דאדם יוצא ידי חובת מצה בפסח לא גמרינן מינה לברך המוציא ותדע מדקא' בסמוך מר בר רב אשי עלה דכובא דארעא וז"ל ואדם יוצא ידי חובתו בהן בפסח מאי טעמא לחם עוני קרינן ביה הרי דנפיק ביה ידי חובת מצה ומברכינן עליה בורא מיני מזונות אם לא קבע עילויה מיהא. וקשה מהשתא מה פריך אביי בסוגיא דחביצא מבריתא דמנחות דר' ישמעאל דאמר פורכן עד שמחזירן לסולתן ותניא אדם יוצא בה י"ח בפסח מאי קושיא לעולם דלא מברכין המוציא אלא לפרורי כזית אבל פחות מברכין במ"מ ואעפ"כ יוצא ידי חובת מצה בהן מידי דהוה כובא דארעא ומידי דהוה פת שנילושה בשמן ובדבש והיינו פת הבאה בכיסנין לרמב"ם דמברכין עלה מ"מ ולא אמרינן דלא נפק בה ידי מצה אלא מטעמא דלחם עוני אמר רחמנא והאי לחם עושר אבל בלאו הכי נפק בה שפיר ידי חובת מצה בפסח ויש לומר דשאני כזית מצה בליל פסח דחשיבא והגם דליכא אלא כזית הוה ליה כקבע דאמרינן אם קבע מברך עליו המוציא ושלש ברכות והגם דאמרינן כל שדרך בני אדם לקבוע וכו' הכא דרכן של ישראל לקבוע אכזית דמצה דאחשבה להו קרא ושפיר פריך לאביי מדקאמר דנפק בה ידי חובת מצה אלמא מברך עלה המוציא ולרב יוסף אפילו אכל מהפירורים עשרה זיתים משמע דאין מברך אלא מ"מ ומהכא משמע לי דיוצאין בכזית מצה עשויה בביסקוג"ו שהוא אחד מן הפירושים שהובאו בפירוש פת הבאה בכיסנין

דהא מצה עשירה לא הויא ומברך עלה המוציא הגם דלא בעי למיכל אלא זית זו של מצה דמצותה קובעת לה סעודה ובהיכא דהויא מין לחם דאין דינו לברך עליו המוציא אפי' בקביעות מוכח מכח פירכת אביי דאין יוצאין בו ידי חובת מצה בפסח ולענין חלה כל דאין מברכין המוציא בקביעות אין חייבת עיסתו בחלה וכגון הדובשנין כו'. והרמב"ם כתב בפ"ג דברכות וז"ל עיסה שנאפית בקרקע כמו שהערביים שוכני מדברות אופים הואיל ואין עליה צורת פת מברך כו' במ"מ וכו' ע"כ ובפ"ו מהל' חמץ ומצה כתב דיוצאין בה ידי חובת מצה בדבר שברכתו מ"מ אם לא קבע אלא דאיכא לספוקי בדברי רמב"ם בהך דקאמר דעושים הערביים אם היינו כובא דארעא דקא' תלמודא אלא דאינו מפרש בה כפירוש רש"י ז"ל שפירש עושה מקום חלל בכירה אלא מפרש שמניחים העיסה על הקרקע. או אפשר דמאי דכתב הרמב"ם הוא מאי דקאמר תלמודא גביל מרתח דגרסינן בסמוך וז"ל אמר אביי טריתא פטורה מן החלה מאי טריתא א"ד גביל מרתח א"ד נהמא דהנדקא ואיכא דאמרי לחם העשוי לכותח ע"כ. ופירש רש"י גביל מרתח נותנין מים וקמח בכלי ובוחשין בכף ושופכים על הכירה כשהיא נסקת ע"כ. והוא מ"ש רמב"ם כדרך שעושים הערביים. אלא דקשה למה לא כתב רמב"ם ז"ל דין טרוקנין דהא טרוקנין חשיב טפי מגביל מרתח דאלו טרוקנין חייב בחלה ואלו גביל מרתח פטור מן החלה ומדלא כתב אלא גביל מרתח משמע דטרוקנין מברך המוציא אפילו לא קבעי. תו קשה לי בדברי רמב"ם לפי מאי דאמינא דגביל מרתח קאמר אם כן פסק כהך לישנא קמא דפרושא דטוריתא ואשכחן ליה נמי דפסק בפ"ו דביכורים כהך לישנא בתרא דלחם שעושים לכותח חייב בחלה ואמאי השמיט דין זה לענין ברכה וכמו כן לחמא דהנדקא דקא' איכא דאמרי בתרא. ואולי דהרמב"ם כלל כל זה במה שכתב הואיל ואין עליה צורת הפת גם לא ביאר דמיירי בגביל מרתח ודבריו סובלין בין גביל מרתח בין כובא דארעא ונתן טעם דאין עליהם צורת פת וכמו כן לחמא דהנדקא:

שם גמ' א"ד לחם העשוי לכותח. פרש"י וז"ל לחם העשוי לכותח אין אופין אותו בתנור אלא בחמה ע"כ ורמב"ם כתב בפ"ו מהלכות ביכורים הלכה י"ב וז"ל אבל העושה עיסה ליבשה בחמה כו' פטורה מן החלה שאין מעשה החמה לחם ע"כ. ובהלכה י"ד כתב לחם העשוי לכותח מעשיה מוכיחים עליה עשאה כעכין כו' ע"כ. לדברי רמב"ם אין פי' לחם העשוי לכותח שמייבשין אותו בחמה כמו שכתב רש"י שאותה של חמה לית בה תנאה בין עשאה כעכין וכו' והוא מה שהחליט הרמב"ם לומר אין מעשה החמה לחם ולמד רבינו דין זה ממה שאמרו בפ' כל שעה בפי' דבריתא דקתני וחלת המשרת פטורה מן החלה דמפרש לה ר' יוחנן שעשאו בחמה וממה דלא מפליג התם ש"מ דכל

שעשאו בחמה אינו חייב בחלה. ומעתה צריך לפרש מהו לחם העשוי לכותח דאין חייב בחלה אם עשאו כלימודים. ונראה דלחם זה לחם גמור אלא כיון דלא עשאו לאכילה אלא לשוחקו ולערבו בכותח אינו לחם דאמר קרא באכלכם מלחם הארץ וכמו שדייק רמב"ם בטעם משנת עיסת הכלבים שאינה חייבת בחלה יעש"ד ומדברי רבינו שמשון נראה דפליג בפי' המשנה שם על הרמב"ם שכתב וז"ל עיסת הכלבים מפרש בירושלמי כל שערב בה מורסן ופעמים מתערב כל כך עד דלא חזיא לרועים ע"כ. משמע דמפרש בזמן שהרועים אוכלים ממנה פירוש שראויה לאכול ממנה הרועים אבל דברי הרמב"ם מוכיחים דאפילו עשאה גלוסקין שהרי כתב בפ"ז מה' ביכורים הלכה ח' וז"ל העושה עיסה להאכיל הפת שלה לבהמה או לחיה פטורה ומאי דמפליג בעיסת הכלבים הוא לומר הגם דנעשית עיקרה לכלבים בזמן שהרועים אוכלים קצת ממנה נעשית אכיל' הרועים עיקר ואכילת הכלבים טפילה דאין אדם טפל לכלב אפילו באכילה מועטת. ודברי רבינו בנויים על ברית' דספרי דמיעט כל שאינה למאכל אדם ולהכי כלל הרמב"ם בסוף הלכה י"ב וז"ל שאין חייבת אלא עיסה שסופה להאפות לחם למאכל אדם ע"כ והוא מטעם עצמו בלחם העשוי לכותח דלאו לאכילה קאי אלא לכותח ואין בו כזית בכדי אכילת פרס וכל זה בעשאו כלימודי' אבל אם עשאו כעבי' מעשיה מוכיחות דאם יצטרך יאכל ממנו ונכלל בכלל לחם האמור בכתו' באכלכם מלחם הארץ. ולענין מצה בפסח אם אכל ממנה אדם יוצא בה ידי חובתו הגם דעשאה לכותח אם היא משומרת לשם מצה דהא הרמב"ם כתב בפ"ו מהלכות חמץ ומצה דטעמא דאין אדם יוצא ידי חובתו בעיסת הכלבים שאין זו משומרת לשם מצה. ולענין ברכה בין לחם העשוי לכותח ואפילו כלימודים בין עיסת הכלבים בין בזמן שהרועי' אוכלין בין בזמן שאין הרועי' אוכלין מברך על כזית מהם המוציא לחם מן הארץ. ולחם העשוי בחמה אפילו אכל שיעור שקובעים עליו אינו מברך אלא במ"מ אלא דלדעת רש"י ז"ל דפירוש העשוי לכותח הוא העשוי בחמה איכא לספוקי בעשאה בחמה לענין ברכה אם קבע אי גמרינן מדין חיוב חלה ולענין הלכה דברי רמב"ם עיקר דרש"י ז"ל לאו להלכתא נתכוון בפירושו:

דף לח.

גמ' אמר מר בר רב אשי האי דובשא דתמרי מברכין עלויה שהכל נהיה בדברו מאי טעמא זיעא בעלמא הוא כמאן כהאי תנא כו' והא דלא קאמר מר בר רב אשי הלכה כר' יהושע משום דטעמו דרבי יהושע דפטר דבש תמרים הוא מטעם דון מינה ואוקי באתרה כדאמרינן בהעור והרוטב דף ק"ב דר"י קסבר דון מינה ואוקי באתריה דמשקה דתרומ' ילפינן מביכורים דאם קרא שם עלייהו ודרכן והוציא מהן משקין אסורים וסבר אוקי

באתרה דדוקא הנך משקין דכתיבי בהו תרומה שהם תירוש ויצהר אבל שאר משקין דלא כתיבא בהו תרומה אפי' כתיבא בפירות עצמן לא. ולהכי משקה תמרים של תרומה אין בו דין תרומה ולאו מטעם זיעא ולעניו ברכה אימא דמברך בורא פרי העץ להכי אתא מר בר רב אשי ואמר דינא דברכה דמברך עליו שהכל וקאמר תלמודא דלא מתוקמא מלתא דמר בר רב אשי אלא כר' יהושע דלר"א חשיבי כפרי עצמו ובעי ברוכי בורא פרי העץ אבל לר"י דסבר דוקא תירוש ויצהר אי הוה חשיב למשקין של שאר פירות כפרי עצמו לו יהי דדון מינה ואוקי באתר' מה נשתנו שאר משקין מתירוש ויצהר וגמרי' מינייהו כל שאר משקין אלא ודאי דאין שאר משקין של שאר פירות חשיבי כפרי עצמו והיינו דאשמועינן מר בר רב אשי:

שם גמ' שתיתא רב אמר שהכל ושמואל אמר במ"מ ולא פליגי הא ברכ' הא בעבה עבה לאכיל' עבדי לה רכה לרפוא' קא עבדי לה ע"כ. למאי דמסיק דרכה נמי לאכילה מדקא מתיר ליה בשבת ש"מ דחזיא לשתיה ובהיכא דשתי לה שלא לרפוא' נמי כתב הרמב"ם דמברך שהכל וז"ל פ"ג מה"ב קמח של אחד מחמשת המינים ששלקוהו וערבוהו במים או בשאר משקין אם היה עבה כדי שיהא ראוי לאכילה וללועסו מברך כו' במ"מ ולבסוף על המחיה כו' ואם היה רך כדי שיהיה ראוי לשתיה מברך תחלה שהכל כו' ע"כ. וא"ת מ"ש מההיא דאמרינן בדף ל"ט וז"ל מייא דסילקא כסילקא מייא דלפתא כלפתא מייא דכלהו שלקי ככולהו שלקי אמאי גרע האי שתיתא דלא מברך על מיא דידיה בפ"ה שגופו של פרי האדמה מעורב ביה. וי"ל דהא כיון דקמח גופיה לא מברך עליה בפ"ה הגם דשלק ליה במיא במלתיה קאי דלא נשתנה בדרך בישול זה לקבוע עליו ברכת מ"מ זולת אי בשיל ליה עב דחשיב כמעשה קדירה ואי בשיל חטי בעינייהו לא חשיב מייא דידהו לברך עליה בפ"ה משום דקשייתא לא נפק טעמייהו כירקות. ואי עביד מהבצק כמין גרעינין קטנים עגולים או ארוכים קצת ובשיל להו בשולי במים בקדירה הגם דמעשיהן רך ואין אדם לועסן אומר אני דמברך עליהם במ"מ חדא דראוי ללועסן אלא אגב קוטנייהו הגרון מקבלן בלא לעיסה ולא דמי לקמח עם מים ותו דדוקא קמח כיון דהוא אשתני לגריעותא בגריעותיה קאי הגם דעביד ליה שתיתא. ואם לשו במים ועשאו דפוסים דקים כבר עלה מברכתו וקאי הכי ואי בשיל הך בצק ואכלו מברך עליו במ"מ ולא גרע אי בשיל ליה במים רבים ומברך עליו במ"מ:

דף לח:

גמ' בר מן דין כו' א"ר חייא בר אבא אמר ר"י שלקות בפ"ה דההוא תורמוסא כו' ושאלו לר"י ואמר מברכין בפה"א ועוד אר"ח בר אבא אני ראיתי את ר"י שאכל כזית מליח ובירך

עליה תחלה וסוף כו' ע"כ. אמר הני תרתי עובדי חד דתורמוסא וחד דזיתא דתורמוסא הוא לומר דכל דבר שאין דרכו לאכול חי ואכלו מבושל מברך עליו בבשול כברכתו. ודזיתא לומר הגם דדרכו ליאכל בלא מליחה דהוי בישולו כיון שדרכו לאכול נמי בבישול מברך עליו מלוח ג"כ. אבל דבר שדרכו לאכול חי ואין דרכו לאכול מבושל מודה דמברך שהכל. והרמב"ם כתב בפ"ח מה"ב וז"ל דברים שדרכן להאכל חיין ומבושלין אכלן בין חיין בין מבושלין מברך עליהן תחלה ברכה הראויה להן ע"כ וכ"כ התוספות הכא בסוגיין בד"ה משכחת לה כו' וק"ל מנא להו למימר הכי הגם דהס' מסכמת לומר כן מ"מ מדברי רב חסדא דכותיה קי"ל משמע דאין לך פרי דברכתו שוה חי כמבושל אלא דוקא אם נאמר ברכתו חי בפה"א מבושל מברך שהכל ואם ברכתו מבושל בפה"א חי שהכל ממה שאמר ואני אומר כל שתחלתו בפה"א שלקו שהכל וכל שתחלתו שהכל שלקו בפה"א ע"כ הרי דכייל כיילא חדא דאין לך דבר שברכתו שוה בחי כמו בשלוק וטעמא משום דעכ"פ בחד הוי משובח מאידך ומאן דבעי לומר דמשכחת לה תחלה בפ"ה ושלקו בפ"ה פליג אדרב חסדא ולדברי התוספות והרמב"ם ז"ל לא ידענא היך מיישבי דברי רב חסדא. והרשב"א בהלכותיו כתב וז"ל דדברי רב חסדא לאו דוקא והוכיח ממאמר רב הונא במ' פסחים דמברכין אמרור חי בפה"א ובסוף דבריו כתב דהראב"ד כתב דלרב חסדא אפויל לא פגים להו כיון דאשתני מפרי האדמה מברך עליה שהכל ע"כ ודברינו הם דברי הראב"ד והצצתי בטעמו דהרשב"א שכתב מההיא דפסחים דמרור חי קשה נמי יאמר דמברכין עליו שלוק בפה"א ולא שהנ"ב ע"כ נראה דלרב חסדא ודאי דכל שלקות דמברכין עלייהו בפה"א מברכין עליהן חיין שהכל וכן להפך אלא ודאי דלית הלכתא כהאי דרב חסדא בהאי כללא דכייל ואמר וכו' ומאי דפסקו הרמב"ם בדין שלקות בפה"א הוא כרבי חייא בר אבא דאמר שלקו' בפ"ה ומהך דאכל רבי יוחנן זית מליח דמשמע דלא אשתני מברכתו ראשונה ואפילו אתמחו ונפסדת צורתן וכדאמר בדף ל"ט מייא דסלקא כסלקא כו' ופסקו הרמב"ם בפ"ח מהל"ב ותו מהך דרבי זירא דאמר בסמוך וז"ל א"ר זירא כי הוינא בי רב הונא אמר לן הני גרגלידי דלפתא פרמינהו פרימא רבא בפ"ה כו' אידי ואידי בפה"א ע"כ ובתר הכי מייתי תלמודא מימרא דרב פפא דאמר מיא דלפתא כלפתא ע"כ הרי דמברכין אלפתא חייא ואמייא דילה מבושלת ומכ"ש ליפתא עצמה ודלא כרב פפא והיינו פסקא דהרמב"ם ז"ל. ומאי דקאמר תלמודא לקמן בהך בריתא דתרי תלמידא דהוו יתבי קמיה דבר קפרא וכו' וז"ל דכ"ע שלקות ופרגיות שהנ"ב ע"כ הרי דסתמא דתלמודא קסבר דלכ"ע שלקות שהכל לאו מילתא היא דכיון דמייתו בתר הא מלתא כמה אמוראי בתראי דסברי דאפילו לא מנכרי בבישול בפה"א. חדא דרב

אשי אמר כי הוינא בי רב כהנא אמר לן תבשילא דסלקא כו' בפה"א ואידך דרב פפא דאמר מיא דסלקא כסלקא מעתה לא חש דנשמע מדאמר כ"ע שהכל דהכין סביר אלא דהכי קאמר דאפילו אי בעינא למי' דכ"ע שהכל מצינא למי' לאוקמי פלוגתייהו בכה"ג ומכ"ש דמצינן לאוקמי דכ"ע בפ"ה והמברך אפרגיות סבר כיון דחביב אצלו פרגיות הגם דשלקות בפה"א יברך על הפרגיות ומשנה שלמה היא וחכמים אומרים יברך על איזה מהן שירצה ועיין בסמוך ובפירוש המשנה:

דף לט.

גמ' מ"ס שלקות בפ"ה כו' הלכך פירא עדיף וכו' מכולה סוגייא משמע דהיכא דברכתו בפ"ה אית לה עדיפות להקדימה לברכת שהנ"ב והא מיהא בהיכא דשוים לגבי דידיה ואין דבר שברכתו שהכל חביב טפי שברכת בפ"ה קודם וא"כ אמאי לא פסקה הרמב"ם בפ"ח מה' ברכות שכתב וז"ל אם ברכותיהם שוות מברך על א' ופוטר השאר ואם אין ברכותיהן שוות מברך וכו' ואיזה מהן שירצה יקדים ואם אינו רוצה בזה יותר מזה אם יש ביניהם אחד מז' המינים עליו הוא מברך תחילה ע"כ אמאי לא כתב שאם הוא דבר שברכתו בפה"א ודבר שברכתו שהכל יקדים ברכת בפ"ה וג"כ אם היה דבר שברכתו בפ"ה ודבר שברכתו בפה"ע יקדים ברכת בפה"ע כיון דאינו חפץ בזה יותר מזה דזיל בתר טעמא שוב ראיתי להגאון בה"ג שכתב הני תרי חילוקי דכתיבנא וז"ל ובמקום דאיכא בפה"א ובפה"ע בפ"ע קודם בפה"א ושהכל בפה"א קודם עכ"ל. ונראה דהרמב"ם ז"ל סובר כהך סוגייא דמייתי תלמודא בהנהו תרי תלמידי כדפרישית בסמוך. ומה גם דקיימא הלכתא דעל השלקות בפה"א מוקמינן לתרויהו מברך כמלגלג דסברי הכין והמברך בירך אפרגיות משום שרצה לאוכלן קודם והמלגלג סבר שצריך להקדים בפה"א וכמברך קי"ל דבר קפר' סבר כוותיה ומתני' דהיו לפניו וכו' מסייעא ליה וסובר הרמב"ם דהמברך בירך אפרגיות הגם דלא הווא חביבי ליה טפי אלא דרצה ובירך עליהן והגם דבר קפרא יהיב טעמא משום חביבות בשר לדידיה דמלגלג קאמר וה"ק אפילו תימא דבעי לאקדומי בפה"א כסברתך עכ"ז ה"מ אם לא היה אחד חביב אלא שניהם שקולים אבל אם חברו חביב אצלו פרגיות כו' מה לו ללגלג ולעולם דיודה בר קפרא לסברת המברך דאפילו אינו חביב יברך על מה שירצה ויש קצת ראיה ג"כ ממה שלא שאל מהמברך אם הבשר חביב אצלו שבירך עליו תחילה ועיין מ"ש במתני' דהיו לפניו בס"ד:

שם גמ' אמר רבי זירא כי הוינא כו' כי היכי דנמתיק טעמיה ע"כ. הגם דקי"ל דקמחא דחיטי שהכל ההוא אשתני לגריעותא משא"כ הני גרגלידי ומשמע דבשאר ירקות אי פרמינהו פרימא זוטא ואכלינהו חיין דמברך עלייהו שהכל דדוק' הני משום דנמתיק

טעמייהו והני מילי דאכלינהו חיין אבל אי בשלינהו בכל גוונא מברך ברכתייהו מידי דהוה מיא דסלקא דקאמר בסמוך ואי טחין ארוזא ואכליה שהכל ואי בשיל ליה בתר דטחין ליה שהכל ואי נמי בשיל ליה שלם מיא דידיה שהכל ולא דמי למיא דסלקא דדוקא ברכת בפה"א הוא דאמרינן הכי אבל במ"מ לא חשיב לברוכי אלא אארוזא גופיה דאיהו גופיה חידותא דדינא הוי ולברוכי עליה בפה"א הא אשתני וכי היכי דלא מברך אשתיתא רכה דקמחא דחיטי אלא שהכל ה"נ לא עדיף

דף לט:

גמ' אתמר הביאו לפניהם פתיתין וכו' כתב הרמב"ם בפ"ז מה"ב וז"ל מצוה מן המובחר לבצוע ככר שלימה אם היתה שם שלימה של שעורים ופרוסה של חטים מניח פרוסה תוך השלימה ובוצע משתיהן כדי שיבצע מחטים ומשלימה ע"כ שיטת רבינו דמאי דקאמר אבל פרוסה חטים ושלימה שעורים דברי הכל וכו' הם דברי הש"ס דסביר הכין ומאי דקא' וירא שמים וכו' קאי אפרוסה של חטים ושלימה של שעורים וסובר הרמב"ם דהעיקר הוי כדברי ר' ירמיה בר אבא דאמר דהך מלתא דפרוסה של חטים ושלימה שעורים קיימא כתנאי ולא כדיחויא דקדחי תלמודא בדאיכא כהן כ"ע לא פליגי כו' וכמו שגילה דעתו ז"ל בפי' המשנה שפיר' כר' ירמיה וכן בפ"ה מה' תרומות וטעמו הוא משום דדברי רבי ירמיה לאו במסתפק קא' להו אלא אוקמתא קאמר ולהכי לא קא' לימא כתנאי וכוותיה אזדא פשטא דמתניתין דאי תימא דפלוגתייהו דתנאי בדליכא כהן הא איפליגו חדא זמנא במשנה דמקמי הך דבצל קטן ובהכרח לפרש מתני' דפרושי קא מפרש היכי דמי יפה ומתקיים כגון קטן ושלם כו' וזה רחוק מפשטא דמתני' וכדברי ר' ירמיה עיקר וכיון דהוו כתנאי הגם דאמוראי פסקי מפרוסה של חטים הא איכא פלוגתא דתנאי ומה גם לס' הרמב"ם דפסק כת"ק דתורמין בצל קטן שלם ולא חצי גדול שכתב בפ"ה דתרומ' וז"ל תורמין בצל שלם אע"פ שהוא קטן לא חצי בצל אף על פי שהוא גדול בכל מקום עכ"ל הרי דפסק רבינו טעם דת"ק כדברי ר' ירמיה דטעמא דשלם הוי משום חשיבות ולא משום מתקיים מדכתב בכל מקום פי' בין איכא כהן או ליכא וכן פי' הכ"מ ז"ל אלא דקשה אמאי פסק כת"ק כיון דאמוראי ר"ה ור"י כרבי יהודה כדמש' מדברי ר' ירמיה דכוותיה פסק הרמב"ם מדכתב תורמין בצל קטן כו' בכל מקום והגם דקאמ' הגמ' וירא שמים יוצא ידי שניהם לא מוכחא מלתא דפסק הש"ס דלא כוותייהו אלא בהיות טוב כיון דמצי למעבד מלתא דהוי ככ"ע אפילו כמאן דלית הלכתא כוותייהו מה טוב ומה נעים

ונראה דהרמב"ם סובר פירושא דסוגיא הכין פתיתין ושלמין רב הונא אמר בוצע מן הפתיתין פי' אם רצה לבצוע תחילה מן הפתיתין יכול לבצוע ולא איכפת לן מן השלמה כיון שהוא חפץ לאכול תחילה ממנה בין פתיתין גדולים או קטנים לא שנא ור"י אומר שלמין מצוה מן המובחר וסתמא דתלמודא קאמר דפרוסה חטים וכו' ד"ה וטעמו ממתני' דתרומות דקתני כל מקום שיש כהן מן היפה כו' לא פליגי אלא באין כהן מ"ס תורם מן המתקיים והיינו בצל וקטן שלם דקתני בסיפא וכדדחי תלמודא לדר' ירמיה. הרי דשלם אי לא חשיב לכ"ע גרע מפרוס וחשיב ולהכי אמר הש"ס אבל פרוסה של חטים ושלמה של שעורים ד"ה מן הפרוסה ופליג ר' ירמי' ואמר דלאו מלתא דפשי' היא ובפלוגתא דתנאי קיימא מ"ס חשיב עדיף ומר סבר שלם עדיף ומעתה כיון דר' ירמיה סובר דפלוגתא דתנאי היא אפילו איכא כהן ופשטא דמתני' כוותיה קיימא ומאי דקאמר הש"ס אבל פרוסה של חטים כו' לא אתמר בדברי רב הונא ור"י אלא דבני הישיבה ס"ד למימר הכי לסברתם כפי משמעותא דהוו שמעי ממתני' דתרו' לזה פסקי' כר' ירמיה דהכי הוי פשטא דמתניתין והגם דהדר תלמודא ושני לדברי ר' ירמיה ההוא כי היכי דלא תיסק מלתא בקשיא כי כן דרך הש"ס לשנויי פירכי אפילו למאן דלא קיימינן כוותיה. וא"ת למאי דמפרשינן דברי רבי ירמיה דפליג אמאי דקאמר תלמודא אבל פרוסה מן החטים וכו' א"כ הו"לל רבי ירמיה אמר דהוה משמע דפליג לא היא דכגון הני דיוקי לא סתרי דינא ולא בנו דינא ומעתה סליק פסקיה דהרמב"ם על נכון דפסק כתנא קמא דבצל קטן בכללין דהלכה כתנא קמא בדין תרומת בצל קטן דרב הונא ור"י לא אדכר הא במלתייהו אלא סתמא דש"ס ופליג ר' ירמיה וכבר כתבנו טעמו דהרמב"ם דפסק כר' ירמיה. ואימוראי דפליגי לענין ברכת המוציא לא תניא פלוגתייהו כל עיקר בפלוגתא דתנאי דיודה רב הונא דתורמין בצל קטן ושלם אבל לענין ברכה יברך על הפתיתין אם רצונו לאכול מהן קודם הגם דחשיב השלם להיותו שלם. ור"י סבר דמברכין על השלם לצד חשיבות. ופסק הרמב"ם כר"י בה' ברכות וכדדייק באומרו בתחילת דבריו בפ"ז מה' ברכות וז"ל מצוה מן המובחר לבצוע על ככר שלימה ע"כ והיינו דברי ר"י ובתר הכי כתב דאי איכא פת שלימה שעורים ופרוסה חטים מניח כו' מטעם מהיות טוב ואי הוי מציאות דלא מצי לבצוע אלא מחד בוצע מהשלימ' כדכתב בתחילת דבריו מלתא פסיקתא לבצוע מהשלימה:

דף מ.

גמ' אמר ר' זירא כו' אין הלכה כר"י ואמר ר' זירא כו' מ"ט דר"י וכו' למאי דקימא לן דאי אמורא מפרש מלתיה דתנא קאי כותיה חש ר' זירא דלשתמע ממה דמפרש מלתיה דר"י

דפסק כוותיה להכי אצטריך למימר להדיא אין הלכה הגם דמלתא דפשיטא דהלכה כת"ק דהוי רבים לגבי יחיד

שם גמ' מאן תנא דעיקר אילן ארעא היא דתנן וכו' משמע דהלכה כר"י דהא סתם לן הכא רבי כוותיה. והרמב"ם פסק פ"ח מה' ברכות וז"ל בירך על פירות האילן בפ"ה יצא ע"כ הרי דפסק דעיקר אילן ארעא כר"י דאמר מביא וקורא ופ"ד מה' ביכורים כתב וז"ל הפריש ביכוריו ויבש המעיין ונקצץ האילן מביא ואינו קורא לפי שזה כמי שאין לו קרקע שהרי אבדה ע"כ הרי דפסק דלא כר"י וקשה דידיה אדידיה. וראיתי בירושלמי דמייתי פלוגתא בהא מלתא וז"ל ר' חזקיה כו' ר' יהודה היא כו' ור' יוסי דברי הכל פירות האילן בכלל פירות האדמה ע"כ והיה נראה דפסק כהך סברא אלא דקשה דאין דרכו לפסוק כירושלמי כל שהבבלי בהפך ונראה לומר דהרמב"ם ז"ל סובר דרבינו הקדוש פסק כר"י דיעבד דאם בירך יצא אבל לכתחילה להביא ולקרות לא והכי נמי פסק הרמב"ם לענין דיעבד אם בירך סמכינן אדר"י דאמר עיקר אילן ארעא ולענין קריאה בביכורים לא אמרינן ליה לקרות כת"ק ובהיכא דנסתפק בפירא אם עץ או אדמה מסתברא לי למימר דלא יברך בפה"א כיון דלאו הלכה כר"י בלכתחילה ויברך שהכל והגם דשהכל נמי לא קתני מתני' דינא אלא דיעבד כברכת בפ"ה על פה"ע עכ"ז בפה"א דלת"ק דר"י אפילו דיעבד לא יצא משא"כ שהכל דלית פלוגתא דיעבד. והתוס' כתבו דאם נסתפק יברך בפה"א וטעמייהו משום דפסקי כר' יהודה דעיקר אילנא ארעא משא"כ הרמב"ם ובהיכא דטעה וברך על הירקות בורא מיני דשאים נראה דיצא דיעבד מידי דהוה בריך רחמנא מאריה דהאי פיתא דאמרינן לקמן דיצא ודוקא בשוגג אבל לכתחילה לא:

שם מתני' ועל פירות הארץ וכו' פשיטא לא נצרכא אלא לר"י כו' והגם דהא תני ברישא שעל הפת הוא אומר המוציא לחם מן הארץ הוה אמינא פת דוקא אבל חטה בעינה יברך בפה"ע אי נמי דוקא לכתחילה אבל דיעבד אימא נסמוך אדר"י קמ"ל דאפילו דיעבד אם בירך בפה"ע לא יצא

שם גמ' היכא מברכינן בפה"ע היכא דכי שקלת לפרי איתיה לגוזא ע"כ והאי כללא הוי לבד פרי דאטדין ודיערות דלא חשיבי הגם דכי שקלת לפרי איתיה לגוזא ומתקיים שנים רבות עכ"ז לא חשיב לברוכי עליה ברכה פרטיות כזו ומברכינן עליה בפ"ה כדאיתא בירושלמי ומייתי לה התוס' בד"ה איתיה ומסתברא דכל פרי העולה לפני אנשים חשובים ורגילים לאכלו מברך עליו בפה"ע ודברים הרגילים להיות בהם מרים אסור לאכול עד שיטעום כי היכי דלא ליתי לידי ברכה לבטלה וכי טעים לא בעי לברוכי כדקימא לן מטעמת אינה צריכה ברכה:

דף מ:

גמ' ור"י אמר כל ברכה שאין בה מלכות וכו' ע"כ מדקאמר תלמודא אליבא דר"י בישובא דהך מתני' דלא עברתי כו' תני מלהזכיר שמך ומלכותך מוכח דתרתי קאמר ר"י והכי פסק הרמב"ם בפ"א מהל' ברכות וז"ל כל ברכה שאין בה הזכרת ה' ומלכות אינה ברכה ע"כ והכרח הש"ס גופיה כבר כתבתי בחיבורי חפץ ה' טעמו יע"ש

שם גמ' בנימין רעיא וכו' כתב הרמב"ם ואם שינה את המטבע הואיל והזכיר הזכרה ומלכות וענין הברכה וכו' יצא ע"כ כתב עליו הרמ"ך תימא דבה' ק"ש כתב לא יצא ע"כ. והילך דברי רבינו בפ"א מהלכות ק"ש וז"ל מקום שנהגו שלא לחתום אינו רשאי כו' מקום שנהגו לחתום אינו רשאי שלא לחתום כו' כללו של דבר כל המשנה ממטבע שטבעו חכמי' ה"ז טועה וחוזר ומברך ע"כ הרמ"ך סבר דכלל זה כולל כל שינוי ואפי' אמר הזכרה ומלכות וענין הברכ' ולא היא דכלל זה אינו אלא לחסרון הפתיחה או החתימה שטבעו או להפך כמו שגילה דעתו אלא כגון דא צריך לאודועי דההיא דבנימין רעיא חתם נמי ואמר בריך רחמנא כו' בריך הוא דברא פת זה וכדומה וכן מצאתי להרשב"א שכתב כן וטעמא דתלמודא לא הקשה זה אבנימין כדרך שהקשה והא לא אמר ג' ברכות והא לא הזכיר שם ומלכות משום דהני מילי מצי למימר דלא בעינן ג' ברכות מדאוריתא ומאי יצא דרבנן. גם מאי דבעי והא לא אמר הזכרת ה' כיון דלא חדית האי דינא אלא רב משא"כ האי דחתימה משנה ערוכה היא לחתום אינו רשאי ולא חש תלמודא דנימא שלא חתם.

שם גמ' והאמר רב כל ברכה שאין בה כו' דאמר בריך רחמנא מאריה כו'. ראיתי להתוס' והרא"ש שפירשו דרחמנא היינו הזכרת ה' יעויין דבריהם הכא ובפרק הרואה דף נ"ד דאמר להו פטרתון יתי מלאודויי. ולע"ד אין נראה דא"כ מנ"ל לתלמודא דר' יוחנן תרתי קאמר דלמא דפלוגתא דרב ור"י היא עז"ה דלרב אם הזכיר רחמנא או שאר הכינויים יצא ולר"י בעינן דוקא שיזכיר מלכות ואמאי אצטריך לשנויי אמתני' דמייתי אביי לסייועי מלתיה דרב תני מלהזכיר שמך ומלכותך לימא תני מלהזכיר שם מלכותך ותו קשה היכי מצינן לפרושי מאי דקאמר רב הזכרת ה' ר"ל רחמנא דהוי כנוי דהא כינוי לחוד והזכרת ה' לחוד ומאי דניחא לי למימ' הוא דמאי דקאמר הש"ס דאמר בריך רחמנא לאו דאמר רחמנא אלא דהזכיר שמו ית' המיוחד אלא דהש"ס מכנה שם המיוחד בשם רחמנא וכן ההיא דפרק הרואה דאמר פטרתון וכו' מיירי דאמרו בריך שם הוי"ה אלא דמכנו ליה בשם רחמנא. ומעתה מתדייקא מלתיה דרב דאמר הזכרת ה' והוכרח ג"כ הש"ס לשנויי

מתניתין אליבא דר"י תני מלהזכיר שמך ומלכותך דהזכרת ה' דקתני מתני' שם ממש ולא מצי לשנויי אלא אי אמר דר"י תרתי קאמר ותנא תנא ושייר:

שוב ראיתי להרב ר' יונה שכתב בפרק הרואה דהך דרב יהודה דאמר לרבנן פטרתון דמיירי שהזכיר שם ומלכות דאמר רחמנא אלהנא מלכא כו' ע"כ הרי דהזכיר שם ומלכות באומרו אלהנא כי אלהינו הוא אחד מז' שמות שאינם נמחקים אלא דקשה לי למה הוצרך להזכרת רחמנא ואולי דאגב שיטפיה לא דק ועיקר הוא אלהנא מלכא. והרמב"ם בפ"א מהל' ברכות כתב כל ברכה שאין בה הזכרת השם ומלכות אינה ברכה ע"כ ובסמוך אמר עוד ואם שינה את המטבע הואיל והזכיר הזכרה ומלכות כו' יצא ע"כ ופשטא דמלתיה הוא הזכרת שמו יתברך ממש א' מז' שמות כי לא תקרא אזכרה על הכינוי ומה גם שלא פי' הרמב"ם דרחמנא תהיה במקום הזכרה ש"מ דהזכרה ממש קא' דרחמנא ושאר כינויים לאו שם איקרו אלא כינויים כמו שגילה הרמב"ם בפ"ו מהל' יסודי התורה. וראיתי בירו' פ' הרואה דקאמר וז"ל ר' זעירא ורב יהודה בשם רב כל ברכה שאין עמה מלכות אינה ברכה הרי דרב גופיה מצריך מלכות וכי היכי דלא ליהוי פליג ירו' במאי דאתמר משמיה דר"י אפשר לומר דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי רב ור"י:

שם ועל החומץ כו' עיין מ"ש למעלה בדף ל"ה:

שם ועל הנובלות וכו' פרש"י בושלי כומרא שרופי חמה וכו' תמרי דזיקא שהרוח משירן ע"כ ולדבריו ז"ל צריך לומר דאותן דזיקא נתבשלו וראויים לאכילה מבושלי כומרא מדקאמר הש"ס בשלמא למ"ד בושלי כומרא וכו' אלא למ"ד תמרי דזיקא בפה"ע מבעי ליה. וקשה לישני ליה מאי תמרי זיקא דנשב רוחא והפילן פגים וי"ל דאי פגים קאמר דלא חזו לאכילה סובר הש"ס דהיינו בושלי כומרא. והרב רבינו עובדיה כתב בפירוש דמתני' וז"ל נובלות שנפלו מן האילן קודם שנתבשלו כל צורכן קשה דהא אסיקנא בגמ' דנובלות דמתני' דמברך עליהן שהכל אליבא דכ"ע הם בושלי כומרא ולא פליגי אלא בנובלות דקלין שבדמאי ואם כן היכי מפרש במתני' שנפלו מן האילן דהיינו תמרי זיקא דהנהו בעי ברוכי בפה"ע כדקאמר הש"ס בפשיטות ופי' משנת הקלין שבדמאי ראיתי שכתב וז"ל נובלות תמרה תמרים שאינן מתבשלים באילן ותולשין אותן ונותנין אותן זה ע"ג זה עד שיתבשלו ויש אומרים תמרים שהפילתן הרוח קודם בישול ע"כ הנה לפום האי פירושא דבושלי כומרא אנן סהדי דטפי חשיבא מתמרי זיקא דהא בושלי כומרא חזו לאכילה ודאי ודרכייהו בכך להתבשל במכמר ומעתה בהכרח דגריס רבינו עובדיה בתלמודא הכי בשלמא למ"ד תמרי זיקא כו' אלא למ"ד בושלי כומרא דפה"ע בעי ברוכי אלא בנובלות סתמא כ"ע לא פליגי דתמרי זיקא כי פליגי בנובלות תמרא כו'

בשלמא למ"ד בושלי כומרא כיון דחשיבי וראויין ודאן חייב אבל תמרי זיקא הפקרא נינהו ומשני כו' א"ד בשלמא למ"ד בושלי כומרא היינו דהכא קרי ליה נובלות סתמא והתם קרי ליה נובלות תמרא פי' דההיא בתמרי זיקא אלא למ"ד הכא תמרי זיקא ניתני אידי ואידי כו' כיון דהך נמי תמרי זיקא. ולענין דינא נראה דמודה רש"י בבושלי כומרא לפי' רבינו עובדיה דמברכין עלייהו בפה"ע וכמו כן יודה רבינו עובדיה בתמרי זיקא לפי פי' רש"י ז"ל שהם מבושלי' וראויים לאכילה דמברכין עלייהו בפה"ע אלא כל אחד מפרש כפי גירסתיה דהוה גריס בגמ'. אלא דהרמב"ם בפי' המשנה דידן כתב וז"ל ונובלות הם הפירות אשר נפלו מן האילנות פגים קודם שנתבשלו עכ"ל. משמע דמוקי למתני' בתמרי זיקא ומשמע דגורס בגמ' כגירסת רבינו עובדיה שכתב' בסמוך. ובפי' משנת הקלין שבדמאי פי' וז"ל נובלות הם התמרים הנופלות מן הדקל כשהרוח מנשבת עכ"ל אם כן מוקי למתני' דדמאי נמי בתמרי זיקא. וקשה דתלמודא הקשה למ"ד תמרי זיקא דהו"ל תנא להשוות דבריו ועלתה בקושיא ואמאי אהדר אפיה מפי' דקלסיה ופי' דרך דמסיק ליה הש"ס בקושיא

ונראה כי שיטת הרמב"ם בסוגיא הכי היא והנובלות ר' זירא ור' אלעא חד אמר בושלי כומרא וחד א' תמרי זיקא פי' מלתא דפשיטא הוא דנובלות הוא לשון נפילת הפרי מן האילן כאומרו וכאלה נובלת עליה אלא דאפליגו בסדר נפילתן היאך היתה מר סבר בושלי כומרא פי' כמו שפי' רש"י שהאש שורפתן ואין להם עוד אחיזה באילן לינק ממנו ובזה הם נובלות וחד אמר תמרי זיקא פי' לא נפלו לצד הורעתם באחיזה באילן אלא מצד הרוח לבד ופריך הש"ס בשלמא למ"ד בושלי כומרא פי' שנפלו להיותם לקויים היינו דמברכינן שהנ"ב אלא למ"ד שאין נפילתן אלא מצד הרוח היכי פסיק ותני כל שהרוח נושב ונובלו שהכל בפה"ע מיבעי ברוכי ומשני דקושטא הוא דנובלות דהכא הוא שנפלו לצד רעתם והיינו בושלי כומרא ופלוגתייהו דאמוראי בהאיך דנובלות תמרא בהא הוא דמ"ס תמרי זיקא דאפילו חזו לאכילה כיון שהרוח נשב בהו הפקרא נינהו ולהכי פי' הרמב"ם בפי' המשנה דידן נובלות הם הפירות אשר נפלו מן האילנות פגים פי' שנפלו פגים ולא מבושלים וזה יארע מלקות השמש בהם שיבש יניקתם באילן ותיבת פגים שאמר רמב"ם ז"ל דבוקה עם תיבת נפלו וכאילו אמר נפלו פגים ולזה ג"כ לא אמר נפלה ברוח לומר שלא בכח הרוח היתה נפילתה ובפי' משנת הקלין שבדמאי פי' הם התמרים הנופלות מן הדקל כשהרוח נושבת בהם פי' לא פגים הם אלא מצד הרוח נפלו ואין בהם רעה אלא תמרים גמורים הם והיינו תמרי זיקא. ובפ"ח מהלכות ברכות כתב וז"ל והנובלות שהם פגים פי' לאפוקי נובלות מחמת הרוח והם מבושלי' שגם הם נקראים

נובלות אלא דוקא נובלות שהם פגין והיינו בושלי כמרא כי השחתת הפרי מן הסתם הוא שריפ' השמש כל שיתרבה עליו החום משיעור הצריך לו כפי לחות יניקתו נבול יבול ועל זה הוא שיברך שהכל ובפי"ג מהל' מעשר כתב וז"ל ונובלות תמרה והם שעדיין לא הטילו שאור כו' מפני שחזקתן מן ההפקר ע"כ פי' הגם שהם מבושלים אלא שעדיין לא גמרו בישולן ואלו הם שמפיל הרוח שחזקתם מופקרים ומעתה עלו דברי רבינו הגדול כעלות השמש ובישוב נכון בפי' הסוגייא. אלא דפש גבן ליתובי מאי דקא פריך הש"ס בשלמא למ"ד בושלי כומרא היינו דקתני הקלין שבדמאי כו' ספקן הוא דפטור אבל ודאן חייב אלא למ"ד תמרי זיקא ודאן חייב הפקרא נינהו ע"כ בירוש' מייתי פלוגתא דר"י ור"ל אמתני' ר"ל אמר לא שנו אלא דמאי אבל ודאי חייב ור"י אמר לא שנא בין דמאי בין ודאי כו' מתני' מסייעא לר"י מכזיב ולהלן פטור מן הדמאי כו' בין דמאי בין ודאי ע"כ ולפ"ז תלמודא דפריך הכא הא ודאן כו' משמע דכריש לקיש ס"ל. והרמב"ם בפי"ג מהל' מעשר כתב וז"ל פירות שחזקתן מן ההפקר כגון כו' ונובלות תמרא כו' אפילו אמר לו העם הארץ אינם מעושרין הרי אלו פטורין ע"כ דברי רבינו הם כר"י ומגמ' דילן לא משמע הכין וי"ל דסובר הרמב"ם כיון דקי"ל הלכה כר"י לגביה דר"ל פסקינן ככללין ותלמודא דהכא בעי לאוקומי אימוראי ככ"ע ואה"נ אי לא הוה מצי לאוקומי ככ"ע שפיר הוה מצי לאוקומי פלוגתייהו אליבא דר"י וליכא הכרח מהש"ס דסבר כר"ל לסתור כללין דהלכה כר"י ומתלמודא דפריך אתמרי זיקא הפקרא נינהו טפי מבושלי כמרא משמע דתמרי זיקא פשיטא ליה לתלמודא דמפקר להו טפי מבושלי כומרא או לפי שמועטים הם או לפי דזיקא מפרח להו למרחוק ועוברי דרכים מפסידי להו ואכלי להו ואיכא נמי טעמי אחריני ועיין בירו' ריש מס' דמאי. והרמב"ם ז"ל בפי"ג מהל' מעשר כתב וז"ל פירות שחזקתן מן ההפקר כו' ונובלות של תמרא והם שעדיין לא הטילו שאור וכו' מפני שחזקתן מן ההפקר ע"כ פי' הטלת שאור הוא גמר בישולן כמו שכתב בפ"ב מהלכות מעשר וז"ל איזוהי עונת המעשרות וכו' כיצד התאנים כו' התמרים משיפתחו כשאור ע"כ וכל שעדיין לא הטילו שאור הוא סימן להם שהם נובלות שנפלו מחמת הרוח ואפילו ודאן אפקורי מפקר להו ולא שנא שלא הטילו שאור אבל הם קצת התחילו להתבשל דהיינו מה שפירשו בתמרי זיקא לס' הרמב"ם דלא שנא פגים שהם מה שפירשנו בבושלי כמרא פטורין מן המעשר ואפי' ודאן וכר"י דמייתי בירושל':

דף מא.

גמ' אמר עולא מחלוקת כו' מדברי עולא משמע דרבנן דאמרי מברך על איזה מהן שירצה בדוקא קאמרי ופי' שירצה חביב כמו שפירוש רש"י ולא מצי להקדים מין ז' על

המין שהוא חביב אצלו. גם בפלוגתא דמייתי בסמוך דר' אמי ור' יצחק נפחא משמע דטעמייהו דרבנן משום דחביב עדיף וכפ"ז אם יש לפניו חביב ושאינו חביב ורוצה לברך על שאינו חביב ברישא ואח"כ החביב באיזה טעם וסיבה לא מצי והרמב"ם בפ"ח כתב וז"ל היו לפניו מינים הרבה אם היו ברכותיהן שוות מברך על אחד ופוטר השאר ואם אין ברכותיהן שוות מברך על כל א' ברכה הראויה לו ואיזה מהם שירצה להקדים מקדים ואם אינו רוצה בזה יותר מזה אם יש ביניהם אחד מז' המינים עליו הוא מברך תחילה ע"כ מאמר ואיזה מהן שירצה חוזר לשתי החלוקות בין בברכותיהן שוות בין אין ברכותיהן שוות וממה שדקדק לומר שירצה להקדים ולא אמר שירצה יקדים כיון לשלול מקום שממנו תבא לפרש בדבריו מה שפי' עולא במתני' דירצה דקאמר היינו חביב ולעכובא קאמר ליה לזה קאמר מה שירצה להקדים שהרצון לא במין אלא בקדימה והגם דמאחר מין החביב אצלו לבסוף שפיר דמי וקשה הרי לכולהו אימוראי משמע דדוקא חביב אצלו הוא דבעי להקדים ולא הרוצה להקדים ונראה דמפרש רבינו דחביב דקאמרי אימוראי לאו חביב במין אלא החביב אצלו לאכול בתחילה מאיזה טעם שיהיה או מטעם דבעי לאקדומיה כפי הרפואה כמו שתאמר בשר עופות ודגים ובצים דעופות חביבי ליה וכפי הרפואה שכתב הרמב"ם בפ"ב מהל' דעות וז"ל בצים ובשר עוף אוכל בתחילה בצים וכו' לעולם יקדים אדם דבר הקל ומאחר הכבד ע"כ דהגם דאפשר דהבצים לא חביבי ליה באכילתם כבשר עוף עכ"ז מקדים דבר שהוא נכון לו להקדימו או מטעם לאכול באחרונה דברים היותר חביבים לו רוצה עתה להקדים שאינו חביב לו ביותר אלא דלזה שרוצה להקדים קרי ליה תלמודא חביב פי' חביב להקדים והוכרח הרמב"ם לדחוקי הכין משום דהכי משמע פשטא דמתני' דקתני על איזה מהן שירצה ומוטב לדחוק חביב דאימוראי מלדחוק שירצה דקתני מתני' ומאי דכתב הרמב"ם ואם אינו רוצה בזה יותר מבזה פי' אינו רוצה להקדים אחד מהם וסמך על זכרון הקדימה שאמר בסמוך ומה שאמר יקדים מין ז' דין זה יצא לרבי' מההיא דר' ירמיה דמייתי בסמוך. גם מהא דרב חסדא ורב המנונא דמייתי בתר הכי וסובר הרמב"ם דאימוראי לאו משום דסברי כרבי יהודה אלא כרבנן ס"ל דהוו רבים ואעפ"כ כיון שלא היה להם רצון להקדים א' מהם מהדרי לאקדומי כל הקודם בפסוק ודברי רב יוסף דכל הקודם כרבנן אתיא ולהכי נמי הוא דאמר ר"ח לרב המנונא לא ס"ל למר הא דאמר רב יוסף וכו' משום דהא דרב יוסף אליבא דרבנן נמי אמר למילתיה דאי לר"י דוקא מאי קאמר ליה לא ס"ל למר פשיטא דמסתמא כרבנן עבדינן אלא ודאי דמלתיה דרב יוסף אליבא דרבנן נמי היא. וראיתי מאן דדייק איפכא ממה דלא יהיב טעמא ר"ח לקדימת תמרי משום דחביב ש"מ דהלכה כר"י

ואין זה הכרח דדלמ' דספוקי הוא דמספקא ליה בדר"ה אי משום חביבותא עביד ולהכי שאול שאל האיש ותדע דהא לא קאמר ר"י אלא מין שבעה לגבי שאר פירות אבל מין שבעה זה לפני זה לא אמרה אלא רב ומאן לימא לן דאפי' חביב קאמר ר"י יקדים המוקדם ואם כן מאי קאמר ר"ח לר"ה לא ס"ל למר וכו' דלמא הוא ס"ל אלא ודאי כדכתי':

וראיתי להרב בעל כסף משנה דמפרש דברי הרמב"ם שאמר איזה מהן שירצה להקדים היינו החביב ותמיהא לי טובא חדא על מי סמך עלי' הרמב"ם ז"ל לפרושי דחביב קאמר כיון דפשטא דמלתא דירצה לא משתמע הכי ומה גם למאי דדייקנו מתיבת להקדים שכתב הרמב"ם והוא דיוק אמיתי אדרבא שלל שלא לפרש כן בדבריו הגם שהוא פשטא דרוצה חביב. ותו לכשתידוק הגם דאפשר לפרש במתני' חביב אי הוה תני במתני' כלישנא דהרמב"ם לא הוינא מפרשי הכי דבשלמא במתני' הא קתני לשון חיוב יברך על איזה וכו' ולזה מצינן לפרושא דחביב קאמ' ודוקא קתני משא"כ בדברי הרמב"ם שכתב ואיזה מהן שירצה להקדים מקדים לא משמע לישנא דחיובא אלא רשות ואי בחביב איירי הוי דלא כמתני' דמתני' קתני חביב עדיף ודוקא עליו הוא מברך. ומה שראיתי שכתב הרב עוד דמן הסתם אדם רוצה להקדים מאכל היותר חביב וערב עליו משכחת לה להיפך לפי מה שאנו רואים ויודעים דאדם אוכל בסוף מאכל היותר חביב וערב עליו ולענין הלכה יברך על החביב אצלו כיון דאין מפסיד כלום בזה ולחומרא כיון דכולהו רבוואתא בתראי סברי הכין וגם בדברי הרמב"ם גופיה מפרשי חביב הגם דאין דברי הרמב"ם סובלים פירושם כדכתיב'

שם גמ' כל הקודם בפסוק כו' הרמב"ם בפ"ח כתב וז"ל תמרים קודמין לענבים שהתמרים ב' לארץ והענבים ג' לארץ ע"כ איכא למידק אמאי לא אשמעינן דינא דמינים הקודמין לענבים ותמרים שהם שעורים וזיתים והול"ל יקדים זתים שהם א' לארץ לשעורים שהם ב' לארץ. ואיכא למימר דנתכוון הרב ז"ל לומר מלתא אגב אורחיה דדוק' לענבי' קודמין ולא ליין וכסברא שהביאו האחרונים ז"ל לפי שהיין חשיב טפי. עוד נראה דכיון דהאי דקודמין חטה ושעורה לגפן איירי או בפת או במעשה קדרה אבל הכוסס חטה ואצ"ל שעורה לא קדמי וכמ"ש בה"ג להדיא ומן הסתם הכין דעת רבי' ז"ל ולא חש לפרש וכיון שכן בכל גוונא קדמי שעורים אפילו לזתים הגם דסמיך לארץ בתר' וטעמא לאו משום קדימה לבד אלא משום דזייני טפי ובגדר אחד קיימי עם החטים לגבי שאר פירות אלא דלגבי חטים גריעי דחטה קודם לשעורי' בין בפת בין במ"ק והתו' שכתבו שהזית קודם לשעורים נראה דמיירי בכסייאני:

דף מא:

גמ' הלכתא דברים הבאים וכו' פרש"י בתוך הסעודה מחמת הסעודה ללפת בהן הפת בתוך הסעודה אין טעונים כו' דהו"ל טפילה הלכך כל מידי בין מזון בין פירות שהביאו ללפתן אין בו ברכה לא לפניו ולא כו' שלא מחמת הסעודה שאינן ללפת כגון דייסא וכרוב טעונים ברכה לפניהם דלאו טפילה נינהו ואינן בכלל דנפטר בברכת המוציא אבל אחריהם אין צריך דמיני מזון נינהו ובהמ"ז פוטרתן. אחר הסעודה דברים הרגילין לבא אחר הסעודה כגון פירות אפי' הביאן בתוך הסעו' שלא מחמת ליפתן טעוני' ברכה לפניהם דלאו טפיל' ולאחריהן דאין ברהמ"ז פוט' דלאו מזון נינהו ע"כ וכך הם דברי הגאון בה"ג ומה שהקשו התוס' לשיטה זו כבר ישבתי הכל בס' חפץ ה'. ועוד נראה לישב קושיתם העקרית שהקשו ממתניתין דבירך על הפת פטר את הפרפרת וקאמר הש"ס וכ"ש מעשה קדרה הרי דקאמר הש"ס להדיא דפת פוט' מ"ק כגון דייסא כו' הנה ממה דמסיים הש"ס או דלמא אסיפא ברך על הפרפרת לא פטר את הפת פת הוא דלא הא מ"ק פטר ע"כ. ואי תימא דברכת הפת פוטרת מ"ק אמאי בעינן לפוטר' בברכת פרפרת תיפוק ליה מברכת הפת אלא ודאי דברכת הפת אינה פוטרת מ"ק והגם דאיכא לשנויי דבדליכא פת קמיירי הא ליתא דאין פרפרת ומ"ק באים מן הסתם אלא עם הפת. ומעתה הש"ס לא קאמר וכל שכן מ"ק אלא משום דמהדר לישב מלתייהו דב"ש דאמרי אף לא מ"ק מאי קאמרי לזה מצדד לפרושי מלתייהו דב"ש. ולפום האי פירושא אה"נ דאמרי' דמעשה קדרה ברכת פת פוטר' אלא דלא קיימא הכי וכדמש' נמי מפשטא דמלתיה דרב פפא לפי' רש"י גם מה שהקשו התוס' מדאמרו לבן זומא אמאי מברכין על יין נראה דלרש"י כל מידי דהוי צורך הפת כגון לשרות הלחם אחרי אוכלו או ללפת הכל מחמת הסעודה הוי ויין שבתוך הסעודה לשרות הוי ולעולם לא הוי מחמת הסעודה אלא דברי' שהם צורכי הפת וחזי מאן גברי רבוואתא חתמי עליה דהאי פירושא בה"ג ורש"י וריי"ז והרי"ף ז"ל לא גילה דעתו בזה. והרמב"ם ז"ל עיין מ"ש בריש פרקין באורך ובסמוך בסוגיא דאבעיא להו ב"ש ארישא כו' ושם העליתי דהרמב"ם ז"ל לא ס"ל כדעת התוס' אלא כדעת גאון ורש"י בדייסא:

דף מב.

גמ' רב הונא אכיל תליסר ריפתי וכו' ולא בריך כו' הרמב"ם בפ"ג מה' ברכות כתב וז"ל עיסה שנאפת בקרקע כו' הואיל ואין עליה צורת פת מברך עליה בתחילה במ"מ ואם קבע מזונו עליה מברך המוצי' וכן עיס' וכו' והיא הנקרא' פת הבאה בכסנין אעפ"י שהיא פת מבר' במ"מ ואם קבע סעודתו עליה מברך המוציא עכ"ל. משמע מדבריו דלא תליא

מלתא אלא בקביעו' דידי' וכעובדא דרב הונא ולא כדברי רב נחמן וטעמא דמעש' עדיף ותו דהלכ' כרב הונא לגבי דרב נחמן דבקביעות' דידי' תליא מלתא וכן מוכח מדברי הרי"ף שכ' וז"ל רב הונא אכל מפת הבאה בכסנין תריסר רפתי כו' ולא ברירך אמר רב נחמן עדיין מר כפין הוא אלא אמר רב נחמן כל שאחרי' קובעי' מחמ' סעודה וכו' ומסקנא היכא דאכיל ליה בתורת כסנין בתחילה מזונות וכו' והיכא דאכיל ליה בתורת קביעותא מברך עליו המוציא כו' עכ"ל הרי דלא תלה מלתא בקביעו' אחרי' כדקא' רב נחמן אלא בקביעות' דידי' וכדעתי' דרב הונא והיינו פסקיה דהרמב"ם והכי מוכחא דעת בה"ג שכתב וז"ל וה"מ דלא קבע סעודתי' עלה אבל קבע סעודתי' עלי' וליכא ריפת' אחריתי מברך עלי' המוצי' כו' ע"כ משמע דאם לא קבע הגם שאכל שיעור שאחרים קובעים מברך מזונות ומהשתא קיימו בה"ג ורי"ף והרמב"ם בשיטה א'. ומה שדקדק בה"ג לומר וליכא ריפתא אחריתי השמיענו דין דבהיכא דקבע עליה ועל נהמא ובהיכא דאכל דבר מועט שאין דרך בני אדם לקבוע. כתב הרא"ש וז"ל וכתב ר"מ דאם אחרים אינם קובעים אפילו כשהוא קובע אינו מברך דבתר רוב אזלינן כו' והראב"ד כתב ואם הוא קובע עליו אפי' משהו מברך תחילה המוציא כו' ונראים דברי רבינו משה עכ"ל. ואולי דגם הרמב"ם לא אמר אלא אם קבע וכו' ולא הזכיר תנאי אפשר דמן הסתם איירי בקביעות הרגיל ולא מיירי בקבע על שיעור שאין דרך לקבוע ובהא מלתא ליכא פלוגתא בין האמוראים והגם דלא אשכחן מאן דאמר דבעינן שיעור שבני אדם קובעים סתמא כפי' אבל קביעות דידיה בעינן ואם לא קבע אפי' אכל טובא לית לן בה וכעובדא דר"ה. ובהאי פרטא דדינא לא אשכחן ברבוותא קדמאי דפליגי והגם דהרשב"א בהלכות כתב וחזר ר"ה והודה לדברי ר"נ ע"כ. לא ידענא מאין לו והרי ספרי דוקאני בה"ג והרי"ף והרמב"ם מוכח מדבריהם דלא הדר ביה והגם דקי"ל בכולהו דוכתי דאמרינן בטלה דעתו אצל כל אדם הכא לא שייך הא מלתא דחכמים לא אמרו שיברך אלא בקביעות דידיה ובשיעור שדרך בני אדם לקבוע עליו וכן הלכתא ומה גם דהוי מלתא דספק ברכה לבטלה ודלא כפסק מרן ז"ל:

שם גמ' ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כהא דאמר ר"ח בר אשי ג' תכיפות כו' פי' רש"י אין סיום סעודה תלוי לא בגמר ולא בסילוק ולא בשמן אלא במים אחרונים ע"כ. וכן מסכימים דברי הרי"ף שכתב וז"ל כל זמן שלא נטל ידיו לברכה מצי אכיל ע"כ. וכן הם דברי הגאון בה"ג בפ"ג שאכלו ד' י' וז"ל והיכא דאכלו וגמרו סעודתייהו וסליקו תכא ומשו מים אחרונים אסיר ליה למיכל מידי וכו' דאמר רב חייא בר אשי ג' תכיפות כו' ע"כ והרמב"ם בפ"ג מה"ב כתב וז"ל גמר בלבו מלאכול או מלשתות ואח"כ נמלך לאכול או לשתות אעפ"י שלא שינה מקומו חוזר ומברך וכו' ע"כ דבריו ז"ל היפך מסקנת

הש"ס. ונראה לומר דלאו קושי' היא דסוגיא דידן איירי דאסור למיכל ולמשתי אפילו בברכה דלא אסיר אלא אם נטל ידיו ודין זה פסקו הרמב"ם בפ"ו מהל' ברכות שכתב וז"ל ותכף לנטילת ידים ברכת המזון לא יפסיק כו' אפילו לשתות מים אחר שנטל כו' אסור ע"כ. והיינו מסקנא דגמ' דידן דקא' ולית הלכתא כו' אלא כהא דג' תכיפות וכו' ומשמעות תכיפות הוא דאסור לאכול ולא לשתות אפי' בברכה ומוכחא מלתא דתלמודא סביר דהנך אמוראי דמ"ס גמר ומ"ס עקר אפי' בברכה אסרי דאלת"ה אמאי קא' ולית הלכתא אי אינהו לאו באיסור קיימי ואפי' בברכה וה"נ משתמע מלתייהו חדא מדר"ז דלא אכיל ואמאי וליבריך וליכול ותו מדאמר האי לישנא סילק אסור מלאכול משמע דאפי' בברכה קאמר ומאי דכתב בפ"ד לא כתב דאסור אלא יברך על מה שרוצה לאכול או לשתות מחדש. והיה נראה דגמר לה מההיא דע"פ דא"ל רב ייבא סבא לתלמידי דרב הכי אמר רב כיון דאמריתו הב לן ונבריך אתסר לכו למשתי ופי' לה הרי"ף בהלכות וז"ל כיון דאמריתו הב לן ונבריך אתסר לכו למשתי צריכי לברוכי ע"כ והוא עצמו מ"ש הרמב"ם גמר בלבו כו' חוזר ומברך כו' ע"כ. וכד אמר הב לן ונבריך אין לך גילוי דגמר כהאי אלא דחדית לן הרמב"ם דה"ה באכילה דבעי לברוכי אמאי דאכיל בתר הכי דהא הסיח דעתי' ומאי שנא ודלא כי"מ שהביא הר"ן דמאי דאמר כיון דאמריתו הב לן ונבריך אתסר לכו למשתי הוי משום קביעות בה"מ דאסור לשתות אפי' בברכה עכ"ד. דסברא זו היא סברת האמוראי' דמייתי תלמודא דידן דמ"ס גמר ומ"ס עקר ומ"ס שמן והא אידחו דקא' הש"ס עלייהו ולית הלכתא ככל הני כו' וא"ת הא בפסחים נמי אמ' לשון איסור דמשמע אפילו בברכה ואמאי מפרשי' לה בלא ברכה אבל בברכה ש"ד שאני התם דלא אמר אתסר לכו לבד אלא דגמר אומר מ"ט דאסחיתו דעתייכו ה"ז מגיד דעל ברכה קאמר דבעי ברוכי אמאי דשתו בתר הכי דהוי מלתא דגרים הסח הדעת. וה"נ טעמא דאצטריך רב ייבא למימר משום וכו' כי היכי דלא לסבור דאפילו בברכה קא' ומשום קביעות בה"מ כמ"ש המפרשים. אלא ממ"ש הרמב"ם שם בפ"ד דין ח' וז"ל היו שותין ואמרו בואו ונברך בה"מ או בואו ונקדש קידוש היום נאסר עליהם לשתות עד שיברכו כו' ואם רצו לחזור ולשתות קודם שיברכו או יקדשו אע"פ שאינן רשאין צריכין לחזור ולברך תחלה בפה"ג כו' ע"כ. מוכח מדבריו דמפ' הך דרב ייבא סבא דאמר לתלמידי רב משום רב דאסור אפי' בברכה לא מצו למיכל ודלא כפי' הרי"ף דכתיב בסמוך ומרווחי שמעתתי דכל דאמר אסור אפי' בברכה בין סוגיא דידן בין סוגיא דפסחים. ומהשתא צריכין אנו לומר דסובר הרמב"ם דמאי דקא' הכא הש"ס ולית הלכתא וכו' אלא כהא דר"ח בר אשי דתכף לנטיל' ברכה ה"ה נמי אם אמר הב לן דל"ש ולא דחה מהלכה אלא גמר וסילק

ושמן אבל אמר הבו ונבריך כנט"י דמי. ואפשר דעדיפא ולהכי בתר דאשמעינן הרמב"ם ז"ל הא דאמר הבו ונבריך בפ' זה הדר וחדית לן דינא בפ"ו דאסור לשתות אחר שנטל ידיו ומהשתא צריך לידע דינו דהרמב"ם מנין לו דאי סילק בדעתו דבעי למהדר ולברך דכתב בדין ז':

ונראה דגמר לה מדאמרינן התם בפסחים דאמימר בירך אכל כסא וכסא וכו' ואמר נמלך אנא ואמרינן נמי בפרקין רב יצחק בר יוסף איקלע לבי אביי בי"ט חזייה דבריך אכל כסא וכסא וכו' וא"ל נמלך אנא הרי דאם הסיח דעתו מלשתות בעי ברוכי. תו גרסי' בחולין ד' ק"ז וז"ל א"ר זירא אמר רב לא יתן אדם פרוסה לתוך פיו של שמש כו' והשמש מברך על כל כוס וכוס ואינו מברך על כל פרוסה ופרוסה ע"כ. והתם טעמא מאי משום דקא מסח דעתיה ממיכל מעתה בעה"ב גופיה דמסח דעתיה מלאכול נמי בעי ברוכי ואדרבא בעה"ב עדיף משמש דלא מסח דעתיה אלא משום ספיקא אבל בעה"ב אי מסח מסח כל עיקר והיינו פסקיה דהרמב"ם ודוקא ברכה א' אבל אחרונה על מה שכבר אכל לא וכמו שהוכיחו התוס' בע"פ אסיקנא לדעתו דהרמב"ם דאם אמר הבו ונבריך או נטל ידיו אסור לאכול ולא לשתות ואפי' בברכה כדמשמע בסוגיין ומסוגיא דפסחים ואי אכיל או שתי הגם דאינו רשאי מברך בין אם אמר הב לן ונבריך בין אם נטל ידיו ואם הסיח דעתו מלאכול או מלשתות ונמלך לאכול או לשתות יכול לחזור לאכול או לשתות אלא דבעי ברוכי אמאי דאכל ושתי ולא למאי דאכיל גם לא בעי ליטול ידיו אם נמלך לאכול פת דהא אפי' בה"מ לא בעי אמאי דאכל כבר וראיתי להראב"ד שכתב וז"ל לא אמרו לענין אכילה אלא לענין שתיה בלבד אבל לענין אכילה לא הויא הפסקה אלא במים אחרונים כו' ע"כ. נראה דהרב ז"ל לא עמד בסודו של הרמב"ם כפי מה כפי שפי' בו ומרן כתב דלא גריס בסוגיין ולית הלכתא כו' ואין אנו צריכין לזה וכדכתיבנא:

שם מתני' בירך על הפרפרת שלפני המזון וכו' לפי מה שפירש רש"י פרפרת שלפני המזון היינו דגים ופרגיות ושלאחר המזון היינו כיסני יש לדקדק דמאי שייכות יש לפרפרת זו אצל זו לא דמיא לא בברכה ולא במין ואשכחן בש"ס דבעי אפי' ביין שבתוך המזון ושלאחר המזון הגם דדמי במין ובברכה כיון דזה לשרות וזה לשתות לא מפטר דלשתות בברכה דלשרות ומכ"ש בשני דברים שאין ברכותיהן שוות דאפי' דאוכל אותן יחד זה אחר זה צריך כל אחד ברכה לעצמו כיון שאין א' טפל לחברו ונראה בהכרח דדברי רש"י לאו במיני פרפרת דקתני דמפטרי אהדדי מיירי אלא הודיענו סדר מעשיהם שהיו אוכלין פרפרת קודם כו' אבל לעולם פרפרת דקתני מתני' דפוטרת שלאחר המזון

היינו כשהי' שוה במין כגון אם אכל מין פרפרת א' בתחילה ובסוף או פרפראות ששוות בברכותיהן הגם דאינו שוה במין מסתמא הוי דעתיה עליו ופוטרו וזה פשוט:

שם גמ' בירך על הפרפרת לא פטר את הפת. פי' שאוכל הפת עם הפרפרת יחד סד"א דגם הלפתן לצד עריבותו חשיב כעיקר ואם בירך עליו תחילה יטפול לו הפת בלא ברכה קמ"ל וזה לשיטת רש"י ולדעת התוס' שפי' פת צנומא בקערה דלית בה תורית' דנהמא אינו מחוור דמאי שיאטיה דפת הצנומה בהדי פת דנפטריה וברכת מ"מ אינו פוטרת המוציא וי"ל בדוחק:

דף מב:

גמ' איבעיא להו בא להם יין בתוך המזון מהו שיפטור את היין שלאחר המזון וכו'. איכא למידק אמאי לא בעי ביין הבא תוך המזון אי מפטר ביין שלפני המזון מהטעם עצמו דמצדד הבעיין כיון דזה לשתות וזה לשרות ותנא לא קתני אלא ברכת שלפני המזון פוטרת שלאחר המזון דתרוייהו לשתות וליכא למימר דאה"נ דה"ה דהבעיא צודקת דהא מדמהדר הבעיין למציאות אחריתי דלא אדכר במתני' דהיינו בהיכא דלא בירך על יין שלפני המזון מהו לפטור את היין שיאחר המזון מה דינו אלא ודאי נראה דפשי' ליה דפטר דדוקא לשרות הוא דגריעא מלשתות ולא פטר דלשרות את לשתות אבל לשתות פשיטא דפוטרת לשרות וכ"כ התוס' ג"כ. ומאי דקא' הש"ס דלא פטר שלפני את שלאחר אלא בשבתות כו' תנאי זה לא בעינן אלא לפטור שלאחר המזון אבל שבתוך המזון בכ"ג פוטר וכמ"ש התוס' וה"נ מתדייקא מתני' דקתני בא להם יין בתוך המזון כל אחד מברך וכו' ממה דקתני בא להם ולא קתני ועל היין שבתוך המזון יורה דדוקא שבא להם תוך המזון ולא היה להם קודם לברך עליו א"נ היה להם ובירכו עליו ולא היה דעתם לשתות בתוך הסעודה אלא שבא להם מחדש לשתות בתוך הסעודה אבל אם היה להם ובירכו עליו קודם והיה דעתם לשתות ג"כ בתוך הסעודה לא בעי ברוכי ל"ש בשבתות וי"ט ל"ש בשאר ימות השנה וז"ל הרמב"ם ז"ל בפ"ד מהלכות ברכות בא להם יין בתוך המזון כל א' מברך כו' ואינו פוטר את היין שלאחר המזון ע"כ. פסק כתלמידי רב ורב ששת דאין לשרות פוטרת לשתות וכן פסקו התוס':

שם גמ' איבעיא להו ב"ש ארישא כו' תיקו. כתב רמב"ם בפ"ד מה' ברכות דין ו' וז"ל בירך על מ"ק פטר את התבשיל בירך על התבשיל לא פטר מ"ק ע"כ טעמו של רבינו משום דהגם דבש"ס דידן סלקא בתיקו בירושל' פשיט לה דב"ש ארישא קאי דגרסי' התם וז"ל בירך על הפת פטר את הפרפרת ואת מ"ק כדברי ב"ה בש"א לא פטר מ"ק אבל אם בירך על הפרפרת תחלה כל עמ' מודו דלא פטר ולא מ"ק ע"כ הרי דמאי דאיבעיא

ליה לתלמודא דידן פשיטא ליה לירוש' דארישא קאי ומפרשי' מאי דקאמר בירך על הפרפרת לא פטר את הפת ה"ה מיני קטניות דלא פטר ואיידי דאיירי בפת נקט פת והיינו פסק הרמב"ם. ומהשתא לדעת הירושלמי דב"ש ארישא א"כ מוכח דלב"ה ה"ה מ"ק פת פוטרתה דעלה קאי ב"ש אף לא מ"ק ודלא כרש"י ובה"ג ורי"ז שכתבתי למעלה. עוד נראה לומר דלעולם גם הרמב"ם יודה דמ"ק לא מפטר בברכת המוצי' כדעת בה"ג ורש"י ומאי דקתני בירך על הפת פטר את הפרפרת ואמרינן ומכ"ש מ"ק תתיישב בין לדעת הרמב"ם בין לדעת רש"י ובה"ג דמיירי בברכה אחרונה וכמ"ש רש"י בפי' דהלכתא דר"פ דהגם דברכה ראשונה של פת אינה פוטרת מ"ק ברכה אחרונה דהיינו בה"מ פוטרת ודברי הרמב"ם הכי מוכיחים דכתב בירך על הפת פטר את הפרפרת שאוכלין בהן הפת ע"כ והוא כפרש"י דדוקא לפתן ומאי דסיים בירך על מ"ק פטר את התבשיל מיירי בתבשיל דמישך שייך למ"ק וכדרך שאוכלין הישמעאלי' מ"ק עם תבשיל ומעתה חידוש קמ"ל במה שסיי' בירך על התבשיל לא פטר מ"ק פי' הגם דמישך שייך בהדי דידיה ומכ"ש דאם ברך על הפת דלא פטר מ"ק דלית לה שייכות בהדי דידיה ובזה עולים דברי הרמב"ם כדעת בה"ג ורש"י גם ממ"ש בפ' הנז' וז"ל דברים הבאים בתוך הסעודה כו' שהכל טפלה ע"כ ממה שכתב טעמא דטפלה משמע דמיירי בטפל לעיקר שהוא הפת ומ"ק אינו טפל לפת אלא בדנפשיה קאי ואינו טפל לפת אלא לפתן ומכשירי לפתן כגון צנון וחרדל וכל דברים הבאים מחמת אכילת הפת בין לפתן בין דברים הנטפלים ללפתן הכל ברכת המוציא ובה"מ פוטרתן. גם ממה שדקדק הרמב"ם לשנות לשונו ממ"ש בש"ס דבש"ס כתוב בהאי לישנא דברי' הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה ואיהו כתב דברים הבאים בתוך הסעודה והן מחמת הסעודה הורה בזה דפי' הסוגיא לדעתו דלא כהתוס' דלפי' התוס' בדברים הבאים מחמת הסעודה מתני אם באו בתוך הסעודה לא מברכי עלייהו ואם באו הם עצמן אחר הסעודה הדברים עצמן צריכין ברכה ובזה כיילי' אפילו מ"ק דבעי לברך עלייהו תחלה וסוף ואין בה"מ פוטרתן מש"כ להאי לישנא דכתב הרמב"ם שהקדים לומר הבאים בתוך הסעודה והתנה בהן דבעינן שיהיו מחמת הסעודה אבל לא התנה בדברים דמחמת הסעודה דאם אכלן אחר הסעודה דלא מפטר. ומאי דכתב בסוף דבריו דברים הבאים לאחר הסעודה בין מחמת הסעודה כו' אין כונתו לומר בין שהם דברים הבאים מחמת הסעודה אלא פשט דבריו הוא בין אותן הדברים הרגילים לבא אחר הסעודה אם באו מחמת הסעודה ליתובי סעודתא ולמתק הפה והיינו מחמת האכיל' בין שבאו שלא מחמת זה צריכין ברכה כו' אפילו אותם שבאו לשייכות הסעודה כיון שהן באין אחר גמר הסעודה דאלת"ה לא היל"ל ודברים

הבאים דמוכח מלשון זה דלא מיירי בדברים עצמן דהוה עסיק בהו עד השתא. גם לא היה אומר בין מחמת הסעודה דמשמע דקאי על הדברים שדרכן לבא אחר הסעודה אלא הכי הול"ל בין שהם מדברים הבאים מחמת הסעודה אלא ודאי כדכתי'. ותמצא דהתוס' מחקו מהגירסא דברים הבאים ואם היתה יכולה להתיישב באיזה אופן אחר לא היו מוחקים אותה ואם כדברי התוספות לאו הכי הו"ל לכתוב דהרי התוס' מוחקים אותה מגי' הש"ס ומה שדחה הכ"מ בזה מחיל' מכבודו והדברים ברורים דהרמב"ם כרש"י. ומדברי הרי"ף אין הכרע אם כרש"י אם כתוס' והגם דכתב בבבא אחרונה כגירסת התו' עכ"ז הרי כתב ג"כ בבבא אמצעית כהאי לישנא נמי והך בהכרח דלא איירי בדברים עצמן דאיירי בהו ברישא ואפילו לסברת התוס' אלא בדברים אחרים ואם כן ע"כ לסיפא נמי אין להכריח דסובר כדעת התוס'. אבל מדברי הרמב"ם פשיטא לי דכרש"י ס"ל ועיין מ"ש בתחילת הפרק בענין זה באורך. כללא דמלתא דאין לאכול מ"ק בתוך הסעודה על סמך ברכת הפת אלא אם ירצה לצאת ידי כ"ע יברך תחילה ויאכל מהם מעט ואוכל השאר בתוך הסעודה בברכה שבירך עליה קודם ועמ"ש הב"י בסי' קע"ז בשם הגאון מהר"י אבוהב שיש לחוש לדברי רש"י ולכשיביאו לפניו דייסא יאכל עמה פת תחילה וכו' וממה שלא ייחסו הסברא אלא לרש"י ניכר דלא בא לידם הדין בכה"ג וכבר כתבתי למעלה בריש פרקין והעלתי דסברת גאון עיקר בדין זה:

דף מג.

גמ' אמר רב ל"ש אלא פת דבעי היסיבה וכו' ע"ס הסוגיא. והרמב"ם ז"ל כתב בפ"א מה"ב וז"ל רבים שנתוועדו לאכול פת או לשתות יין ובירך אחד מהן וענו אמן הרי אלו מותרים כו'. פשט דברי רבינו מובן דפ' כלישנא קמא והגם דק"ל הלכתא כלישנא בתרא הכא משום ס' ברכות דרבנן לקולא דהא כל הברכות חוץ מן הלחם ברכותיהן מדרבנן אלא דמתשו' רבי' לחכמי לוניל גילה שדעת אחרת עמו דלתרי לישני כתב פסקיה דאפילו ללישנא בתרא נמי שאר פירות לא בעו הסיבה ובזה נתגלה לנו טעם רבי' דנקט בין בוועד הפת ויין בין שאר פירות כשכתב דין א' מברך לכולן בסדר זה ובירך א' הרי אלו מותרים הרי אלו אוכלין וכו' דמשמע דהגם דלאו מלתא מעליא היא יצאו י"ח ברכה והטעם כמו שגילה דעתו דמלתא בעלמא היא כשיברך כל אחד לעצמו אלא דבהסיב' מקילין עליהם בברכה א' מאחד מהם ולהכי תמה רבינו על חכמי לוניל דהיאך רוצים לומר דבשאר פירות אפילו הסבו כל א' יברך לעצמו דזו מעלה היא לפירות טפי ממעלת הפת ומה שראיתי שהשיגו עליו דאדרבה לפי הדבר שמברכין עליו ברכתו חשובה להוציא בה את הרבי' י"ח לא ידענא מאי קאמרי מי זה אמר שיש בזה מעלה ולא ירידה שכוללין

כל האוכלין בברכה א'. וראיתי להוכיח כדברי רבינו ממאי דגרסי' בפ' כ"מ אמ' אביי נקיטי' שנים שאכלו מצוה ליחלק ופירש רש"י בין בברהמ"ז בין בברכת המוציא ע"כ. ואי תימא דחשיב טפי לברך ברכה א' אמאי נחלקין וראיתי להרא"ש שכתב על דברי רש"י וז"ל והעולם לא נהגו כן וכן ההיא עובדא דבר קפרא ותלמידיו שנתן רשות לא' מהם לברך להוציא את כולם ומה שיש חילוק בין ברכה ראשונה לאחרונה כו' היינו משום דתחילת סעודה כו' וה"ר יוסף פי' בשם רשב"ם משום דבה"מ דאורייתא אבל ברכה א' דרבנן לא אחמור כולי האי ויוצא האחד בברכת חבירו ע"כ. מהכא אתה למד דמאי דאנו אומרים א' מברך לכולן לאו מלתא מעלייתא ולהכי הוא דאמרו למעבד הכי בברכות דרבנן ולא בברכות דאוריתא. וגם ההיא דבר קפרא שנתן רשות לאחד מהתלמידים היא ראיה ראויה לסמוך עליה דבשאר הברכות א' מברך לכולן בלא הסבה ופשטה משמע דלא תליא בפלוגתא דרב ור"י מדמייתי לה תלמודא מוסכמת בש"ס והיא דעת רבי' גם מההיא דאמרינן לקמן בפרק אלו דברים ת"ר היו יושבין בבה"מ והביאו אור לפניהם בש"א כל א' וא' מברך לעצמו ובה"א א' מברך לכולן משום שנאמר ברוב עם הדרת מלך. הרי דאחד מברך לכולן הגם דליכא הסבה אלא היו יושבין מקודם גם לא שייך בענין הסיבה ואעפ"כ הקלו בברכה ואמרו אחד מברך לכולן ומ"ש הרא"ש שם לחלק בין האור לפת וז"ל ולא דמי לפת דאמרינן לעיל בישבו דכל אחד מברך לעצמו דשאני התם כיון דצריך הסיבה ולא הסבו לא קביעי לצאת כל א' בברכת חבירו אבל הכא הו"ל כמו יין אליבא דרב דלא בעי הסבה ואפילו לר"י דאמר היין בעי הסבה ה"מ חשיב ורגילין להסב עליו אבל שאר ברכות כמו שהסבו דמו ע"כ וק' לי תינח להך לישנא קמא אלא ללישנא בתרא דלרב אפילו יין לא מהני ביה הסבה ולר"י יין נמי מהני ביה הסבה קשה בין לרב בין לר"י מב"ה דקאמר להדיא א' מברך לכולן גם באור בלא הסיבה. אבל לדעת הרמב"ם ניחא דלכ"ע א' מברך לכולן בכל הברכות אלא דבפת ויין הצריכום לברך כל א' וא' בפ"ע אם לא בתנאי ומאי דיהבו ב"ה טעמא דאחד מברך לכולן משום ברוב עם כו' למגמר מינה דטפי הויא מעליותא שכל אחד מברך לעצמו בשאר ברכות הנהנין דהא לכ"ע מודים דמאי דקתני אחד מברך לכולן בהסבו דאם רצו קתני ואם לא רצו ולא בעו למיפק בברכתא דחד מצי ברוכי כל חד וחד ודוקא בברכת האור הוא דאמור ב"ה משום דהוי ברכת חובת שבח והודאה תקנו חז"ל דאי הוי ברבים טפי מעליא ותדע דלא חשש לה אלא בברכת חובה דהא תנן עשרים נחלקים ומשמע אפילו סמוך לברכה ואמאי לא נימא בהו לא יהיו נחלקים משום ברב עם אלא ודאי דלא אמרינן הכי אלא בברכת החובה או ההודאה אבל בברכת הנהנין שכל אחד מברך על מה שהוא נהנה

לא. ואפשר דבאור עצמו שאמרו אחד מברך לכולן דוקא בבה"מ דהוו ריבוי עם אבל באנשים מועטים הרגילי' להוועד באכילה או בשתיה ליכא להא מלתא דברוב עם ובהא נמי דברכת האור אפשר לומר דלא אמור ב"ה דמהני בה טעמא דברוב עם כו' אלא לפי שאנו אומרים בה שאחד מברך לחבירו בכל גוונא אפילו בלא הסבה כיון דאיכא רוב עם אמרי' לוקמה כדינה אבל אי הוינא אמרי' בה דדוקא בהסבה לא הוו אמרי ב"ה אחד מברך לכולן ותדע עוד דהרי איכא כמה דברים דאנו אומרים בהם דצריך שיוציא בשפתיו ולא יועיל אחר לברך להוציאו כגון תפלה וק"ש דאין ש"צ מוציא בתפילות אלא למי שאינו יודע ולא אמרי' בהו טעמא דברוב עם ומזה אתה למד דמעלה היא שיברך הוא ולא אחרים יברכו והוא יוצא והם דברי רבי' ופשוט:

שוב ראיתי להתו' בפר' לולב הגזול בד"ה שמע ולא ענה שכתבו וז"ל הגם דשומע כעונה מ"מ עונה עדיף ומצוה מן המובחר ע"כ וחילוק זה הוכרחו לו מכח קו' שהוקש' להם התם והוא מוכרח ותו איכא לאוכוחי ממה דגרסינן בפ' ג' שאכלו דף מ"ה ע"ב רב יהודה בר מרימר וכו' כרכו ריפתא בהדי הדדי כו' עד ידי זימון לא יצאתם כו'. הרי ברור דחילוק ברכות טפי עדיף וגם לא חלק ע"ז אלא על ביטול הזימון מיניהו אבל זולת זה ברב עם וכו' ומעתה דברי רבינו משה אמרם. אלא קושטא הוא דבעינן ליתובי תלמודא דידן לדעת רבינו בסוגייא דל"פ תרי לישני דתלמודא קא' להדיא ללישנא קמא ק' רישא וללישנא בתרא קשיא סיפא דמתניתא ולדברי רבינו לא פליגי לישני. גם מאי דמשני לישובא דסיפא מגו דמהניא הסבה לפת מהניא נמי ליין ע"כ. ק' כיון דלסברת רב אפילו ללישנא בתרא אפילו בלא הסבה נמי אחד מברך לכולן מאי מגו דאהני כו' דקא'. ונראה לפרש הסוגיא עז"ה להאיך לישנא דאמר רב ל"ש אלא פת דבעי הסיבה אבל יין לא בעי הסיבה ק' רישא דקתני כל א' מברך לעצמו ואמאי ומשני שאני אורחים דדעתייהו למעקר פי' אינם יושבים ובטוחים שישתו ודעתייהו אי קרו להו קיימי ואזדי להו ולהכי כל אחד מברך לעצמו כד מטי ליה למשתי ודלא כפי' רש"י דפי' דרב בעי ישיבה מיהא דהא הרמב"ם לא התנה באכילת הפירות דאחד מברך לכולן דבעיא ישיבה או אפילו דסובר כרש"י ז"ל בפי' שאני אורחים דקאמר הש"ס והוא מאי דדייק באו' לא בעי היסיבה פי' היסבה הוא דלא בעי אבל ישיבה בעי. ולהאיך לישנא דאמר רב דהיין לא מהניא ליה היסבה פי' דבלאו היסבה נמי אחד מברך לכולן כמ"ש הרמב"ם קשה סיפא דקתני הסבו כו' ובא להם יין אחד מברך לכולן פי' ממה דקתני לה בהדי הסבו משמע דהסיבה הוא דמהניא ליה דא' מברך לכולם אבל בלא היסיבה כל א' מברך לעצמו ומתרץ שאני התם מגו דמהניא כו' פי' לעולם דאפילו בלא היסבה נמי אחד מברך לכולן ומתניתא דקתני

הסבו מתוך דתני לה לגבי פת דבלא היסבה לא מברך אחד לכולן אגב תני דמהניא ליין ולעולם גם בלא היסבה והגם דלא אדכר במלתיה דרב אלא יין חידוש קמ"ל יין דחשוב ומכ"ש שאר פירות דלא חשיבי דא' מברך לכולן ור"י דפליג ביין לבד הוא דפליג דחשיב כפת אבל בשאר פירות ברכה א' דמברך א' מהמצויין שם תפטור לכולן. והוכרח רבינו לפרש הסוגיא בדרך זה משום דהוקשה לו היכי תהוי סברא לומר דבפירות כל אחד מברך לעצמו אפילו בהיסבה והפת והיין המעולי' גריעי משאר פירות לברך עלייהו ברכה א' כמ"ש לחכמי לוניל. שוב ראיתי בס' מעדני מלך שכתב ישוב להך דב"ה דאחד מברך לכולן לאיכא דאמרי בתרא דלא מהניא היסבה אלא ליין דביין טעמא דנר כיון דכשמביאים הנר נהנין כולן כאחד מהני היסבה טפי מיין הגם דהסבו כיון דאינם יכולין ליהנות ביחד לא מהני היסבה ע"כ ואין דבריו מחוורים מי לא עסקינן ביין שכל אחד כוסו בידו מלא ושותין כאחד ואעפ"י כן לא מהני לומר אחד מברך לכולן ובנר מי לא עסקינן דיוצאין בברכת הנר אפילו אותם שהם מרוחקים קצת ואחר ששומעים הברכה מתקרבים לנר או מקרבים להם הנר ליאות לאורו הגם דיש לישב דבנר כיון דהנאתם באה מעצמה ביחד לכולן הוי טפי ישיבתם מהסבת הפת ושערי תשובה לא ננעלו אלא דלדעת הרמב"ם מיהו לא קשה מידי. ודע דכל מאי דאנו אומרי' דבעי היסבה בפת אינו אלא לדין לכתחילה לברך א' לכולן אבל דיעבד אם בירך א' ונתכוון השומע לצאת ומשמיע להוציא יצא ודאי דהא שומע כעונה כדאמרינן בפ"ג שאכלו ובפ"ג דסוכה וז"ל בפ"א מהלכות ברכות דין י"א כל השומע ברכה כו' ונתכוון לצאת בה י"ח יצא ע"כ ובאותו פרק דין י"ב כתב וז"ל רבים שנתוועדו לאכול פת כו' אבל אם לא נתכונו לאכול כא' אלא זה בא מעצמו כו' כל אחד מברך לעצמו ע"כ ממה שסיים כל אחד מברך לעצמו ולא אמר אם בירך אחד לא יצאו מגיד דדיעבד יצאו אלא לכתחילה הוא דאמר כל אחד מברך לעצמו

שם גמ' כל המוגמרות מברכין עליהן בע"ב חוץ ממושק. נראה לי דאי הוו ע"ב בריחייהו ובושמייהו בקיומייהו ואי שריף להו לא יהבי ריחא מעליא כדהוו מקמי הכי לא מברכינן עלייהו אלא מ"ב דהא ירדו ממעלתן שבראם הבורא ית"ש:

דף מג:

גמ' יפיל אדם עצמו כו' מקשים החבירים יצ"ו ומי יאמר שאם לא היה מודה יאודה שלא היתה מכלימתו ואומרת לו ממך אני הרה ולא היתה מפלת עצמה לאש ונ"ל דדייק קרא שאמר שלחה אל חמיה לאמר כו' שהיל"ל והיא שלחה לאמר אל חמיה דאז תהיה הכונה ששלחה לו האמירה עם הסימנים ביד שלוחה אבל לא שלחה הסימנים אליו

ומאו' שלחה אל חמיה לאמר ה"ז מגיד ששלחה לו הסימנים וא"ל בשליחות זה לאיש כו' ומעתה לא חששה ליאודה' שיכפור בסימנים ולומר שקר בימינה ואין בידה להוכיח כדבריה ומזה אתה למד שהסכימה על הדבר שלא תכלימנו הגם שתשרף שהרי הסימנים יצאו מידה והם אצל יאודה ופשוט:

דף מד.

מתני' הביאו לפניו מליח כו' ובגמ' ומי איכא אי וכו' באוכל פירות גנוסר ע"כ. כתב הרמב"ם בפ"ג מה"ב וז"ל כיצד היא הטפילה שאינה מעורבת הרי שצריך לאכול דג מליח ואכל הפת עמו וכו' ה"ז מברך על המליח ע"כ. דקדק לומר שצריך לאכול מליח לומר דוקא היכא דצריך כו' והוא שאמרו באוכל פירו' גנוסר שהם הצריכוהו לאכול מליח אבל בלאו הכי ליכא מידי דמליח עיקר:

פרק ז - שלשה שאכלו

דף מה.

גמ' מנין שאין המתרגם רשאי להגביה קולו כו' בספ' חפץ ה' שחיברתי בימי חרפי פי' דתרוייהו קא' דלא יגביה זה על זה קולו ונקט במלתיה במתורגמן כי הוא עליו ללילך לקולו של הקורא שקדם אליו ולא יגביה ובזה שוו הקולות יחד ובזה שפיר מייתי ראיה לדבריו מדכתיב יעננו בקול דהגם דאין מביא ראיה אלא על הקורא סובר דשוים הם דכלום טעמא מאי אין המתרגם כו' כדי שלא יהא נראה כמתנאה בקולו וק"ו הן הדברים. והרמב"ם כתב בפ"ד מה' ת"ת וז"ל אם היה הרב מלמד כו' ולא יגביה המתרגם כו' יע"ש. מוכח מדבריו דלא בעי מתרגם להשוות קולו לקול הרב אלא בשעה שמדבר עם הרב אבל בשעה שמדבר עם התלמידים ירים קולו הגם כי גבה יותר מקול הרב דאיכא טעמא רבה כי הרב א"צ להשמיע קולו אלא למתרגם אבל המתרגם צריך להשמיע קולו לתלמידים הקרובים והרחוקים והרב גם כן יכול להגביה כשמשיב למתרגם יותר מקול המתרגם כששואל אבל לא יותר מקול המתרגם כשהוא מתרגם. נמצאת אומר כי המתרגם בשעה שמדבר עם הרב צריך שלא יגביה קולו יותר מקול הרב ובשעה שמתרגם רשאי להגביה והרב לא יגביה קולו יותר מקול המתרגם כשמתרגם אבל רשאי להגביה קולו מקול המתרגם כששואלו עד שיגיע לקולו כשהוא מתרגם לא יותר מזה ומעתה מאי דמוכח הש"ס מדכתי' וה' יעננו בקול לקולו של משה פי' בקולו של משה כשהיה מדבר לעם לא כשהיה שואל משה מה' והסברא גם כן נותנת כי לא ידבר משה לפני ה' בקול מפני אימתו ית' כי נורא הוא ולא היה ה' מדבר עמו קול גדול מקולו ליש' ובפ' י"ב מה"ת

כתב הרמב"ם ז"ל וז"ל והקורא קורא פ"א כו' והמתרגם לא יגביה כו' מאי דקמן כ"כ בעי למשמע העם מפי הקורא כמפי המתרגם להכי צריך קול אחד להם בהשואה והגם דלא אמרינן מקרא דוה' יעננו כו' אלא קול הקורא לא יגביה מהמתרגם ומינה לקול המתרגם שלא יגביה מקול הקורא בזמן שהשומעים שומעים משניהם בשוה זה פ' וזה תרגומו והתו' בד"ה בקולו כתבו ופי' רב אלפס וכו' עד שהיה קורא יע"ש. ודבריו ז"ל הם היפך דברי הרמב"ם דלהרמב"ם רשאי המתרגם כשיתרגם לעם להגביה קולו יותר מן הרב כשאין הרב צריך להשמיע קולו אלא למתרגם זולת בעת קריאת ס"ת שגם הקורא צריך להשמיע קולו לכל העם:

דף מה:

גמ' תנינא שמע ולא ענה יצא כו' מאי דלא משני אדר"י דקמ"לן בהיכא דא' מהן בור דאין נחלקין וא' מברך וא' יוצא דא"כ לאו הכי הול"ל אלא אחד מברך ואחד יוצא דאז שומעין דאתא למימר דאינן נחלקים כדי שא' מהן שהוא בור יוצא ומדאמר א' מהם יוצא כו' בברכות כו' משמע דאתא למימר דלא תימא דאינו יוצא קמ"ל דיצא ולזה פריך תלמודא תנינא וכו' ומשני דלא אתא אלא לומר דאין ברכת זימון ביניהם והגם דהוה מצי למימר הא מלתא להדיא אלא דמלתא אגב אורחיה אמר דשומע כעונה וכההיא דאמרינן בריש פ"ק תנא מלתא אגב אורחיה קמ"ל כהנים אימת כו' וכמו כן דרך האמוראי' לכלול דין הידוע באמצעי' דבריהם. והרמב"ם בפ"א מה"ב כתב וז"ל כל השומע כו' יצא אע"פ שלא ענה אמן. ובהלכה שאחריה כתב רבים שנתוועדו וכו' ובירך אחד מהם וענו כולן אמן הרי אלו מותרים ע"כ. וקשה למה הצריך שיענו אמן ממ"נ אם נתכוונו לצאת בברכה אפי' לא ענו אמן ואם לא נתכוונו לצאת מה מועיל עניית אמן. ונראה דה"ה אם לא אמרו אמן דיצאו דטעמא דכתב וענו אמן לאשמועינן דאם לא נתוועדו לא מהני אפי' באמירת אמן אלא כל א' יברך לעצמו והוצרך רבינו להסיר טעות זה לפי שקדם ואמר בהלכה שלפניה אע"פ שלא ענה אמן חש לטעות דבגדר זה הוא דמחלק לנתוועדו ולא נתוועדו קמל"ן או אפשר לומר דקמ"לן דעניית אמן היא תגיד שכוונו לצאת בברכה זו ואה"נ אם לא ענו אמן אלא כיון דמן הסתם יענו מדין שומע ברכת ה' להכי נקט ענו אמן ולא חש עלן לטעות דבעי עניה דהרי כתב בהדיא קודם לדין זה דאין עניית אמן מעכבת כל שנתכוון לצאת:

דף מו.

גמ' לא סבר לה מר להא דר"ה דאמר בוצע מברך ע"כ כתב הרמב"ם בפ"ז מה"ב וז"ל בעה"ב וכו' הגדול שבהם בוצע וכו' רבינו מוקי להא דר"ה בתרוייהו בעה"ב ובהכי לא

פליגא אההיא דר"י דמייתי הש"ס בסמוך משם רשב"י דאמר דבעה"ב בוצע ואורח מברך והגם דממה דלא משני ליה לר"ז מידי משמע דבירך הוא כדעת ר"ה היינו משום דלא הוה שמיעא להו ההיא דר"י משום רשב"י גם ממה דקתני מתני' והוא אומר על המוגמר וכו' דכיון דאתחיל בחדא לעביד לאידך ומאי דקאמר כו' תלמודא ואיהו כמאן ס"ל כהא דאמר ר"י פירושה הכי הוא כמאן ס"ל פי' הגם דלא הוה ידע להההיא דר"ה דאמר בוצע מברך עכ"ז סבר הוא הכי. ומשני דס"ל כהא דר"י פי' הוה ס"ל לר"א סברא דנפשיה דאורח מברך כי הא דר"י וכו' והאי דקאמ' כהא דר"י הוא דברי הש"ס אבל ר"א לעולם לא ידע להא דר"י כל עיקר ותדע חדא דהא אמר לר' זירא לישרי לן מר ואי הוה ידע להא דר"י היכי אמר ליה לאורח לישרי ותו דאי ידע לא הו"ל להשיב לר"ז דמוכיח מהא דר"ה דבוצע מברך והאמר ר"י משום רשב"י ולו יהיה דפליגי ר"ה ור"י הגם דהך דר"י היא משם רשב"י ולא מצי לפלוגי בה ר"ה עכ"ז ס"ס לימא ליה מאי חזית דתסמוך אדר"ה ולא אהך דר"י אלא ודאי דמאי דקא' הש"ס ס"ל כהא דר"י פי' דעת עצמו ולהכי כשהביא לו ר"ז ההיא דר"ה לא הוה כח בידיה לפלוגי מסברת נפשי' כיון דדברי ר"ה משמע סתם בכל גוונא ותו בין ר' זירא בין ר"א מלתא דפשיטא היא דאי הוה שמיעא להו ההיא דר"י הוו משנו להך ב' מימרי דרב הונא ודר"י דחדא מיירי בדיתבי אורח ובעה"ב וחד' דתרוייהו בעלי הבית אלא ודאי דלא הוו ידעי ר"ז ור"א להההיא דר"י משם רשב"י הוו ידעי לה לא הוה מברך אלא ר"ז דאורח מברך:

דף מו:

גמ' והטוב והמטיב פותח בברוך ואין חותם בברוך פירש רש"י וז"ל שאינה סמוכה לחבירתה היא שאינה מברכת המזון אלא על קבורת הרוגי ביתר תקנוה ע"כ והגם דברכת הארץ אח"כ תקנה יאושע וגם ברכת בונה ירושלם דוד ושלמה תקנוה עכ"ז כלהו בדבר ה' נעשו על המזון כי ה' אמר למשה דלעביד הכי אבל ברכת הטוב היא ברכה שאין לה רמז מן התו' שתאמר ועיקרה מד"ס הם תקנוה ותקנו שתאמר בבה"מ ואין לה שום שייכות עם המזון. והרמב"ם ז"ל כשכתב בפ' י"א מה"ב דין דכל הברכות כולן פותחות בברוך וכו' לא רשם חילוק ברכה זו דהטוב דהוי מטעם שהיא ברכה בפ"ע פותחת בברוך הגם שהיא סמוכה וטעמו משום דסמך על מה שכתב בפ"א דין י"ו שכתב שם דאין לה שייכות עם בה"מ וכאילו בפ"ע עומדת ואינה נקראת סמוכה לחבירתה:

שם גמ' מים אחרונים בזמן שהם ה' כו' ובזמן שהם מאה כו' כתב הרמב"ם בפ"ז דין י"ב וז"ל הביאו להם מים לנטילה כל שמברך בה"מ הוא נוטל ידיו תחילה כדי שלא ישב הגדול וידיו מזוהמות עד שיטול אחר כו'. טעם שלא תלה במברך המוציא למאי דכתב

בתחילת הפרק שהגדול בוצע לפי שלפעמים הגדול נותן לקטן לברך בה"מ כדאמרינן לעיל דף ע"ג אמר רב הנוטל ידיו תחילה באחרונה הוא מזומן לברכה רב ור"ח הוו יתבי קמיה דר' בסעודתא א"ל ר' לרב קום משי ידך וכו' ומעתה לא פסיקא מלתא דהבוצע הוא יטול ידיו תחילה אלא המברך בה"מ להכי כתב רבינו מ"ש אלא דקשה אמאי לא כתב רבינו מאי דמחלק בברייתא דמייתי רב ששת דקתני דאם היו רבים מתחילין מן הקטן וכו' ואיכא טעמ' בהאי מלתא כי היכי דלא להוי הגדול יושב וממתין עד שיטלו כל המסובין וגנאי הוא הדבר ולא אשכחן מאן דפליג בהא מלתא תו קשה לדעת רמב"ם דמסוגיין מוכח דמאי דגדול נוטל ידיו תחילה היינו משום דמייתו תכא קמיה ולא יהיה משמר ידיו עד שיטלו כולן ורבינו בתחילת פרק זה לא מפליג מידי אלא בכל גוונא גדול נוטל תחילה. ראיתי למרן ז"ל שתירץ ב' קושיות אלו עז"ה כי מאי דלא מחלק הרמב"ם בנטילה א' משום דמשמע ליה דמתני' דקתני סתם ל"ש מייתו תכא ל"ש לא מייתו תכא קמיה ור"ש דפריך לר"ג גדול יושב וכו' מבדק הוה בדיק לר"ג. והא דלא מפליג רבינו בין ה' למאה משום דלא אמרו הכי אלא בימיהם שהיו מסלקין השולחן מלפני אותו שנוטל אבל האידנא אין מסלקין השלחן מלפני אותו שנוטל ולהכי אפילו מאה נמי איהו קודם ע"כ וקשה לי היכי מצי לפרושי דר"ש יק' לר"ג בדבר שלדעתו אינו אמת ויקבל תשובה היפך סברתו ומלתא כהאי לא הוה תלמודא מייתי לה וטפי נ"ל לומר דכיון דבבריתא מחלק במים אחרונים בין איכא טובא לאנשים בה מעט ש"מ דברישא ל"ש ואפילו לא מייתי תכא דאי במייתי תכא קמיה הו"ל לפלוגי אי איכא טובא מייתי תכא וכו' וליכא למימר דבכל גונא מייתי תכא א"כ היכא מוקמינן אחד מברך לכולן אלא ודאי דלא מייתו תכא קמיה דגדול מקמי דנטלו השאר אלא בהיכא דאיכא טובא א"כ הו"ל לחלק תכא וממה שלא חלק ש"מ דלא מקפידין אהא דיושב ומשמר דאמר ר"ש מאי דאמר ר"ש לר"ג ה"ט משום דא"ל ר"ג דבקיאי פרסאי כו' א"ל אי מתקני כל מה דלדידן לא תקינו ליה כי היכי דיימא דאינון בקיאי טפי. ומאי דמשני הרב בהך דסיפא דמתניתין דקתני היו מאה כו' ורבינו לא מפליג דטעמא הוי משום דדוק' בימיהם כו' ק' לי כיון דרבינו כתב בפרק זה הלכה ה' וז"ל גמרו מלאכול מסלקין השלחן ומכבדין כו' הרי דהיו מסלקין השלחן מלפניהם א"כ לו יהיה דהיו מסלקין מלפני כלן כא' ס"ס הרי הוא יושב וממתין לכולן עד שיטלו ואין כבודו של גדול בכך. ונראה לתת טעם דלא מחלק בין רבים למועטים לפי דלא קתני במתניתין אם היו מאה מתחילין מן הקטן אלא דוקא בימיהם שהיו נוטלין שלחן לפני כל אחד ואחד כמ"ש רש"י ולהכי כשהיו מתחילין מן הקטן לא היה הגדול יושב וידיו מזוהמות כדא' ריש גלותא לר"ש דלא מסלקי תכא מקמי גדול עד דנמטי מיא

לגביה משא"כ לדידן דלא מניחי תכא קמי כל חד וחד בפ"ע אלא שלחן אחת לכולן יחד וכיון דמקמי דליטול ידיו בעי לסלוקי תכא מקמייהו כמ"ש רבינו בהלכה י"א בפרק זה אי נטיל קטן מסלקין תכא מקמי' ומקמי גדול וא"כ גדול יתיב וידיו מזוהמות עד שנוטלין כולן להכי לא מפלגינן בין איכא מאה לאיכא ה' והגם דיושב ובטל עד שיטלו כולן האי עדיף מיושב וידיו מזוהמות. ותו הא כתיבנא לעיל בדין נטילת מים ראשונים אין קפידא בדבר כזה כ"כ ונכון:

דף מז.

גמ' אמר רב יאודה וכו' אין המסובין רשאין לאכול עד שיטעום כו' ת"ר ב' ממתינים כו' פשטא דסוגיא משמע דמימרא דרב יאודה מיירי בפרוסת הפת דאין למסובין רשות לטעום עד וכו' ומתניתא מיירי בקערה שהביאו לפניהם לאכול מלבד הפרוסה שהבוצע יפשוט ידו והכי מוכח נמי מדקתני רישא ממתינין זה לזה בקערה הרי דבקערה איירי והרמב"ם ז"ל כתב בפ"ז דין ה' וז"ל הבוצע נותן פרוסה לפני כל אחד כו' והבוצע הוא פושט ידיו תחילה ואוכל ואין המסובין רשאין לטעום עד שיטעום המברך ואין הבוצע רשאי לטעום עד שתכלה אמן כו' ע"כ. ק' חדא אמאי הכניס דין זה של כיבוד הקערה באמצע דין הבציעה ועוד למה הקדים לומר הבוצע הוא פושט ידו תחילה דאיירי באכילת הקערה שהוא אחר המוציא ובתר הכי הדר לומר ואין המסובין כו' דאיירי בדין פרוסת המוציא ומכח זה נ"ל דסובר רבינו דהך דרב יאודה והך דמתניתין חדא מלתא נינהו דהבוצע הוא יפשוט ידו לאכול תחילה פרוסת המוציא ואתא ר"י וחדית לן דינא דמסובין דאינן רשאין לטעום עד שיטעום הבוצע ע"מ שיהיו יושבין וממתינין לו עד שיטעום והא מלתא לא משתמעא מהבריתא אלא שהוא לא ימתין לגדול אם יהיה שם ויטעום הוא תחילה ומשום הכי כתב רבינו תחילה והבוצע הוא פושט ידו לאכול והוא דינא דשמעינן ממתניתין ובתר הכי כתב ואין המסובין וכו' שהוא דינא דאשמעינן רב ומדברי רבינו משמע דאין הבוצע אוכל עד שנותן פרוסה לפני כל אחד ואחד:

שם גמ' בא לחלוק כבוד לרבו כו' נראה דלאו דוקא רבו או גדול ממנו כו' אלא אפילו מאן דהו ואורחא דמלתא נקט והראיה מההיא דר' דנתן רשות לרב לברך והוא היה תלמידו וה"ה בקדימת אכילת הפרוס' דמ"ש וכההיא דר"פ דאפסיקינהו וחד לאבא מרי בריה הגם דאמרינן דאין שנים מפסיקין לאחד:

שם גמ' אין הבוצע כו' מפי המסובין. כתב הרמב"ם אין הבוצע כו' רשאי לטעום כו' טעמו דהא כתב בתחילת הפרק וז"ל משלים הברכה ואח"כ בוצע ע"כ. והכי מסיקי' בדף ל"ט הלכתא כרבא דאמר מברך ואח"כ בוצע ומש' דבגמר הברכה תו לא בעי להמתין

ולהכי בהכרח לפרושי הא דאין הבוצע רשאי לבצוע דבבציעת אכילה קא'. ורש"י פירש דאף עניית אמן מן הברכה ואין זה פשטא דמלתא:

שם גמ' ת"ר אין עונין לא אמן חטופה כו' פי' רש"י ותוס' דמיירי בשאינו לא שומע ולא יודע הברכה שעליה הוא עונה אמן כו' יע"ש. ונראה לי דמאי דאמרינן דעונים אמן אם יודע הברכה שעליה עונה היינו ברכה שאינו חייב בה א"נ בברכה שחייב בה אבל אינו יוצא י"ח בעניית אמן דהא בעינן שישמע הברכה שהוא חייב בה. וקשה לי מאי איסור איכא לענות אמן אפילו אינו יודע הברכה כיון שאינו יוצא בה י"ח ולמה יתייתמו בניו. ובחיבורי חפץ ה' פי' דמיירי בשיכול לתת דעתו ולענות ולא נתן דעתו ועונה יתומה בהכי הוא דנענש ודמיא לחטופה וקטופה אבל אם אינו יכול לשמוע וכההיא דאלכסנדריאה ואפילו אינו יודע הברכה שעונה עליה אמן כגון שהיה עובר אחורי ב"ה ושמע שעונים אמן ואינו יודע מצי לענות אמן. והרמב"ם כתב בפ"א מה"ב וז"ל וכל מי שלא שמע את הברכה שהוא חייב בה לא יענה אמן בכלל העונים ע"כ דעת רבינו לחלק בין שהוא חייב לשאינו חייב וההיא דאלכסנדריא לא היו חייבין בהם. ונ"ל לדעת הרמב"ם שטעם הקפדת הדבר לפי שהוא יוצא בברכה זו כפי הדין ומן הראוי שישמע הברכה וכיון שלא שמע וענה אמן בדרך זה יתומה ענוש יענש ואין לומר שיחזור ויברך ברכה שהוא חייב בה דהא כיון שנתכוון לצאת בברכה זו הו"ל ברכה שניה ברכה לבטלה כיון דנפק ידי חובה. ותדע דכתב הרמב"ם למעלה מזה וז"ל כל השומע א' מישראל מברך כו' אע"פ שלא שמע כו' פי' או' הברכה כולה היינו שכולה לא שמעה לא שלא שמע כולה אלא מקצתה דא"כ הול"ל אע"פ שלא שמע כל הברכה והבן. ואו' אע"פ שאינו חייב באותה ברכה פי' לא מיבעיא אם היא ברכה שחייב בה אם שמעה וקאי אריש ואינו חוזר לאע"פ שלא שמע או יתפרש עז"ה ל"מ אם הוא חייב בה שצריך לענות אמן ויתכוין שלא לצאת כי לא אסרינן לענות אמן אלא אם יכוין בה לצאת כשאר העונים אותה ולזה ג"כ דקדק הרמב"ם ואמר לא יענה אותה בכלל העונים ע"כ דלא הוה צריך למכתב בכלל העונים אלא רמז לנו דלא אסיר אלא אם עונה בכלל העונים שהוא לצאת אבל אם הוא מופרש בענייתו מהם שהוא מתכוין שלא לצאת כמותם אדרבא מצוה לענות עמהם כמ"ש למעלה. וליכא לפרש אומ' בכלל העונים היינו לומר שלא שמע אלא העונים שהיו עונים וענה עמהם בלא שמיעה דא"כ היל"ל עם העונים מהו בכלל העונים נמצינו אומרים לדעת רבינו דכל ברכה שאינו חייב בה צריך לענות אמן הגם שלא שמע ולא ידע כל עיקר הברכה שהוא עונה עליה ה"ז עונה אמן והו"ל כברכה שאינו חייב בה שהרי אינו יודע מה היא. ואם ענה אמן ונמצאת שהיתה ברכה שהוא חייב בה ודאי שלא יצא

י"ח ובהיכא שיודע הברכה מה היא ולא שמע אסור לענות אמן משום דבעניית אמן הוא יוצא ואם ענה הנה הוא יוצא באמן יתומה וענשו יתייתמו בניו ובהא מלתא דיוצא י"ח אם ידע הגם שלא שמע מסכימי' התוס' ורש"י בדבר אלא דלדעת התוס' ורש"י מותר לכתחלה ולדעת ר' הוא נענש אם עשה כן. ואם הוא מתכוין שלא לצאת בענייתו לדעת רבינו מיהא ה"ז עונה אמן הגם דלא שמע וזהו הדרך הנכון בפירושא דסוגיא. שוב בא לידי שיטת הרשב"א למסכת סוכה ומצאתי שכתב וז"ל כיון שהגיע לענות אמן כו' וא"ת והא הויא אמן יתומה אלא במתכוין לצאת י"ח בזה מברכה שהוא חייב בה כגון של בה"מ וכיוצא בו אבל כשאינו בא לצאת י"ח באותה ברכה לית לן בה וכן נהגו כו' עכ"ל משמע שדעת הרב כדעתינו ומההיא דאמרינן בס"פ אלו דברים עונין אמן אחר ישראל המברך ואין עונין אמן אחר כותי המברך עד שישמע כל הברכה וגרסינן עלה בש"ס למימרא דישראל אע"ג דלא שמע כל הברכה עונה וכי לא שמע היכי נפיק אמר חייא בר רב בשלא אכל עמהם ע"כ מוכח מהכא דאם לא שמע לא נפק ל"ק דהא לא אמרינן דיצא אלא אם ענה דיעבד שלא להצריכו לחזור לברך ברכה אחרת וענשו כרוך בעקבו. ותלמודא קא פריך אמאי דקתני עונין אמן אחר ישראל המברך דמש' אפילו לכתחלה עונה הגם דלא שמע ויוצא בה י"ח להכי פריך היכי נפיק פי' היכי אמרי' ליה דעונה אמן ויהא נפיק בענייה ריעא כזו להורות לו לעשות כן אבל אם ענה אין לומר לו לחזור לברך ברכה אחרת וכל זה לדעת הרמב"ם אבל לדעת רש"י ותוס' ורבי' יונה דסוברים דאפי' לכתחל' הגם שלא שמע יענה ויוצא י"ח כל שיודע הברכה שעונה אחריה קשה תלמודא. ואפשר לומר דהני מילי דיוצא כשידע דוקא בשיהיה שם בשעת הברכה והיה בדעתו כשהיה המברך מברך על מה שהיה המברך אומר וענה אמן הגם שלא שמע יצא וכההיא דאלכסנדריאה של מצרים. אבל אם בא וענה עמהם לא יצא ומתני' סתמא קתני בכל גוונא והגם דהו"ל לשנויי הב"ע כשהיה שם בשעת ברכה וידע ונתכוון לענות אלא שלא שמע כהך דאלכסנדריאה של מצרים. בחר הש"ס לשנויי שינוייא רויחא כשלא אכל עמהם. ותו אפשר דגם התוספות ז"ל מודים דלכתחלה צריך לשמוע הברכה ודוקא באלכסנדריאה של מצרים דלא הוה סגי בלאו הכי:

שם גמ' לא צריכא אלא שהקדימו בשבלים ע"כ. וי"ל דמאי קמ"ל ר"ל מתניתין היא ואי לאשמועינן טעמא דמתניתין הו"ל לאשמועי' מלתיה אמתני' ולימא הכי מ"ט אכל מעשר א' מזמן עליו ולזה י"ל דר"ל לא אתא אלא למיהב טעמא להאי דינא שנאמר והרמותם וכו' מעשר וכו' ולא תרומה גדולה כו' אלא דקשה דהא מדקתני לה מתני' בדיעבד דומיא דדמאי מה דמאי דוקא אם עבר ואכל אנו מתירים לו לברך מטעם הואיל דאי בעי כו'

ה"נ מעשר ראשון ולר' אבהו התר גמור הוא לכל אדם מעשר ראשון שלא ניטלה ממנו תרומה גדולה כיון שהקדימו בשבולים ולכתחילה נמי וליכא למימר דמדאורייתא הוא דפטור בן לוי מתרומה גדולה אבל מדרבנן בעי לאפרושי דא"כ הדרא קושיין הא לא חזי ליה כדפרכינן בדמאי. אלא ודאי דפטור בן לוי מתרומה גדולה אפילו מדרבנן וכן פסק הרמב"ם להדיא בפ"ג מה' תרומות והיה נראה לומר דמתניתין לאו דוקא אלא שראיתי להרמב"ם שכתב בפ"א מהלכות ברכות וז"ל אבל אם אכל דמאי וכו' או מעשר ראשון שניטלה תרומתו אעפ"י שלא ניטלה ממנו חשבון תרומה גדולה והוא שהקדימו בשבלים ע"כ וי"ל דאחר שהשמיענו בפ"ג מהלכות תרומות שבן לוי פטור מתת תרומה גדולה מה מקום להשמיענו דמברכין על אכילתו פשיטא. וי"ל דקמ"ל מתניתין דלא תימא סוף סוף הרי חסריה השלימות הגם שפטור מן התרומה הרי עיקם מאמר ה' שלא הי"ל להפריש המעשר עד שיקדים התרומה ויתן אותה לכהן שזיכה לו הכתוב והוא לא כן עשה. ותמצא שאמרו בגמרא שלהי פ"ק די"ט אהך מתני' דקתני חבילי תלתן כותש וכו' דמוקמי לה במעשר ראשון שהקדימו בשבולים ופריך אמאי כותש ומשני אמר רבא קנסא ע"כ. ופסקה הרמב"ם שם בפ"ג מהלכות תרומות שכתב וז"ל בן לוי שלקח מעשר שבולין קונסין אותו לדוש ולזרות וליתן כו' מן הדגן ע"כ ומעתה תבא הסברא לומר דאין מזמנין על האוכלו קמ"ל. וכן מצאתי שכתב הרמב"ם בפירוש המשנ' וז"ל והנה עולה במחשבתינו שכל אלה אינם חייבים בזימון לפי שאינם דברים שלמים בתכלית השלימות כו' ע"כ. עוד נראה לומר דטעמא דמתני' דקתני ומעשר שני שנפדו כו' בהדי דמאי דאכילתו באיסור לאשמועינן דהגם דפטור מתרומה ואין חומש מעכב דרא דאיסורא מיהא איכא והוצרך לומר מזמנין על האוכלו ומהכא מסייעי' להההיא די"ט דקנסינן ללוי על לא טוב עשה.

שם גמ' עליך אמר קרא כו' דקדק לומר תיבת עליך גילה דעתו דלדעת אביי הגם דלא הוה אמר קרא מכל מעשרותיכם כו' לא הוה מוקי למיעוט אלא דלא אידגן כיון דאי לאו האי מיעוטא היינו מחייבים אפילו הקדימו בשבלים דיינו אם נפטרו בדלא אדגן אלא שהכתוב חש לכל הסברות ועיין מה שכתבתי בחיבורי על התור' בפרשת מצורע בפסוק מן הצרעת:

שם גמ' טבל פשיטא כו' וא"ת אמאי לא אמרינן דתנא הא קמ"ל דאין מזמנין על מי שאכל איסור דלא תימא סוף סוף הרי נהנה וי"ל דהא מדיוקא דרישא שמעינן לה דדוק' דמאי ומטעם דאמור. אי נמי דלא ניחא ליה להש"ס לומר דהיא גופא קמ"ל דאין מזמנין אאיסור דא"כ הו"ל למיתני דרך כלל אין מזמנין על אוכלי איסור ע"כ ואמאי קתני טבל

בלבד דמש' דהוה ס"ד דמזמנין עליו הגם דאין מזמנין על האוכל איסור ומשני טבל דרבנן. וא"ת הא נמי לימא דרך כלל אין מזמנין על אוכל איסור דרבנן. י"ל דהא קמ"ל דאפילו דרבנן כה"ג דקיל טפי דהא לית ביה דרא דאורייתא. אי נמי טעמא דנקט טבל מלתא אגב אורחין קמ"ל דאיכא טבל דרבנן וכההיא דאמרינן בריש מכילתין דקתני משעה שהכהנים כו' לומ' העריב שמשו וכו':

שם גמ' מהו דתימא כדאמר ליה רב פפא כו'. פי' לא דר"פ פליג ארבי דהא מתניתין קשיתיה אלא דלא תימא כדהוה ס"ד ר"פ קמ"ל. ור"פ בתר טעמא הוא דמהדר דקאמר מאי שנא בשיבולין:

שם גמ' בגר שמל ולא טבל כו' ע"כ. רמב"ם בפ"ה מהלכו' ברכות כתב כלשון המשנה וז"ל והעכו"ם אין מזמנין עליו ע"כ ולא הוצרך לפרש משום דסמך על מה שכ' בפי"ג מהלכות איסורי ביאה וז"ל גר שמל ולא טבל וכו' אינו גר עד שימול ויטבול ע"כ וכל שלא מל וטבל עכו"ם הוי אלא דקשה לי דבפרק החולץ דף מ"ו מייתי הש"ס פלוגתא דר' אליעזר ור' יהושע וחכמים דלר' אליעזר מל ולא טבל הרי זה גר וגמר לה מאבותינו שמלו ולא טבלו כשיצאו ממצרים ור' יהושע סובר טבל ולא מל וכו' הרי זה גר שכן הנשים שיצאו ממצרים טבלו ולא מלו וחכמים אומרים בין מל ולא טבל בין טבל ולא מל אינו גר עד כו' אמר רבי חייא אמר רבי יוחנן לעולם אינו גר עד שימול ויטבול ופרכינן פשיטא יחיד ורבים הלכה כרבים מאן חכמים ר' יוסי ע"כ. לפום מאי דמפרשינן הכא והעכו"ם היינו שמל ולא טבל עדיין קשה למאי איצטריך ר' יוחנן למימר הא אמרה חדא זמנא הלכה כסתם משנה והכא קרי למל ולא טבל עכו"ם. וי"ל דאצטריך למימר דאתי מתניתין כרבי יהושע דמוקמינן התם דבעי טבילה לעיכובא ומל ולא טבל אינו גר אבל אם טבל ולא מל הרי זה גר ומזמנין עליו ואתא ר"י ואמר דהלכתא דבעינן תרויהו מל וטבל ובר מן דין לא הוי גר וכרבי יוסי. ומעתה אה"נ דמצינן לאוקומי מתניתין כרבי יהושע אלא דתלמודא מוקי לה כרבי יוסי וכר"י דפסק הלכתא כרבי יוסי וכן פסק הרמב"ם בפי"ג מהלכות איסורי ביאה אלא דקשה דהוה ליה לרבי יוחנן למימר הלכה כרבי יוסי *בזמן הבית וי"ל דמלתא אגב אורחין קמ"ל דלא בעינן הרצאת דמים ואי הוה אמר הלכה כר"י לא הוה שמעינן דלא בעינן הרצאת דמים משום דהך מתניתא דמייתי בה פלוגתא דר"י ורבי יהודה לא משמע מינה דלא בעי הרצאת דמים ומדר"י שמעינן לה וכן ראיתי להרשב"א שהוכיח דלא בעינן הרצאת דמים מפ"ד דכריתות. ויראה לי דהוה מצי למיתני במתניתא דמזמנין על הגר דמל וטבל הגם דלא הביא קרבנו דסוף סוף הא לא הושלם בתכלית השלימות וכמו שכן רמז הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה וז"ל והעיקר

בידינו שהעכו"ם שנתגייר לא תעלה לו קדושה ולא יהיה בכלל ישראל אלא בשלשה דברים דוקא מילה וטבילה והרצאת קרבן ע"כ. וטעמא דלא תני לה משום דלא מסיים דינא דהא לר' אליעזר מל ולא טבל מזמנין עליה ולרבי יהושע טבל ולא מל מזמנין עליו ולרבי יוסי דוקא מל וטבל ופלוגתא לא קתני ולהכי לא קתני אלא איסורא דעכו"ם אין מזמנין עליה מלתא דמתפרשא לכולהו לכל חד וחד כדאית ליה. ואם תאמר ברישא נמי ניתני סתמא מזמנין על הגר ומתפרשא למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה הא מלתא מסיפא משתמעא דדוקא עכו"ם הוא דאין מזמנין ועכו"ם מיקרי למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה ומינה ידיע מאן דמזמנין עליה והבן:

שם גמ' כל המשחרר עבדו עובר בעשה שנאמר לעולם בהם תעבודו כו' מצוה דרבים שאני ע"כ. זה לשון הרמב"ם בפ"ט מהלכות עבדים אסור לאדם לשחרר עבד כנעני וכל המשחררו עובר בעשה שנאמר לעולם בהם תעבודו ומותר לשחררו לדבר מצוה אפילו למצוה של דבריהם כגון שלא היו עשרה בבית הכנסת כו' ע"כ. מדבריו משמע דהגם דלא הוי מצוה של רבים אלא כל דהוי שחרורו לדבר מצוה. ולקולא אמר ואפילו מצוה של דבריהם כגון כו' והגם דמציאות דמייתי הוי מצוה של רבים משמע מדבריו שאין זה לעיכובא אלא מציאות דמצוה דרבנן קאמר ולא הנאה דבעינן דוקא כה"ג ודבריו ז"ל אזדי כההיא דגרסינן בפרק השולח דמייתי הא דרב יהודה דכל המשחרר עבדו ופריך עלה מההיא דרבי אליעזר דשחרר עבדו לאשלומי עשרה ומשני מצוה שאני וקבלה תלמודא לשינויא דמצוה שאני דמשמע כל מצוה וטעמא דמלתא דלא אמר קרא לעולם בהם תעבודו אלא דוקא שלא לשחררו לטובתו ולהנאתו של עבד אבל לצורכי עצמו של האדון ליהנות משיחרורו במצוה שהוא חפץ לעשות לא קאמר קרא דאסיר ודרך זה מצאתיהו שהביאו הר"ן בפרק השולח. וז"ל הסמ"ג אמר רב יהודה כל המשחרר עבדו עובר בעשה ומותר לשחררו לדבר מצוה ומצינו בר' אליעזר שהלך לבית הכנסת כו' ושחרר עבדו והשלים עשרה ע"כ. דבריו אלו מוכיחים כהרמב"ם דלאו דוקא מצוה דרבים דהא מלתא פסיקתא כתב מות' לשחררו לדבר מצוה אלא דבתר הכי מייתי הך דר' אליעזר להלכה למעשה. גם לגמור מינה דאפילו למצוה דרבנן מות' לשחררו:

ותדע דהר"ן ז"ל התם בפרק השולח כתב וז"ל עובר בעשה משמע דלאו עשה גמור וכו' דאי עשה גמור הרי דחינן עשה של תורה כו' ויש מתרצים שלא אמרה התורה לעולם בהם תעבודו אלא שלא יתן להם מתנת חנם וכו' וכיון דאיכא מצוה כו' והוה ליה כנותן דמי עצמו ע"כ. לשני הדרכים אין אנו יכולין לקחת מהם אלא הדרך השני דהראשון הרי להדיא גילה דעתו הרמב"ם דעשה גמור הוא שהרי מנאו בכלל העשין והוא עשה רל"ה.

אלא ודאי דדעת הרמב"ם ז"ל היא דעת המתרצים ומאי דפריך הכא הש"ס מצוה הבאה בעבירה והוצרך לשנויי מצוה דרבים הרי הדר ביה הש"ס בגיטין. אי נמי הכא לרווחא דמלתא משני הכי וטפי מיסתבר לומר דלא הוו גרסי לה מדלא נחת הר"ן לישבה לדעת יש מתרצים שהביא או להקשות להם מינה. עוד נראה לומר דתלמודא דפריך במסכתא דידן מצוה הבאה בעבירה טעמו הוא משום דלא משתמע מהך עובדא דר' אליעזר דאיהו גופיה הוה בעי לצלויי אלא ששחררו משום הנך דבעו צלויי ולהכי פריך תלמודא כיון דאיהו לא עביד מצוה אלא להנך אם כן הוה לה מצוה הבאה בעבירה אבל אה"נ דמשום עצמו מצי שחרוריה כדעת יש מתרצים ואה"נ דהוה מצי תלמודא לשנויי משום לצלויי איהו עבד אלא שתירץ אפילו את"ל כדסבר המקשה מצוה דרבים שאני. ובגיטין דלא הקשה סבר לאוקומי בדלא צלי ר"א ושחררו למצותו ושפיר מצי עביד הכי וכדעת היש מתרצים. ולדרך זה מתוקם תלמודא דידן עם תלמודא דגיטין ונפק לן דינא דלא מצי לשחרורי עבדיה אלא בשביל לעשות מצוה איהו גופיה האדון ואפילו מצוה דרבנן אבל לזכות אחרים דוקא לרבים אבל ליחיד לא במצוה שהיא דרבנן מיהא:

דף מח.

גמ' ולית הלכתא ככל כו' התו' בדבור המתחיל ולית כו' כתבו דקאי אקטן פורח דלא מהני פורח לבד אלא דבעינן נמי יודע למי מברכין והכריחו משום דאין דרך הש"ס לומר הכי לסתור דברי האמוראים והבריתא בלא שום טעם ע"כ והרמב"ם כתב בפ"ה מהלכות ברכות וז"ל קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו ואעפ"י שהוא כבן שבעה כבן שמנה ע"כ. דעת הרמב"ם דמאי דקאמר הש"ס לית הלכתא כו' הוי אכולה מלתא דקא' הש"ס ומאי דקאמרי התוס' דאין דרך הש"ס וכו' לא ידענא מאי דוחקייהו כיון דתלמודא קאמר להדיא לית הלכתא כו' וטעמא משום דר"נ בתראה הוא לכל הנך אמוראי דמייתי הש"ס. אלא דקושטא הוא דבעינן לישובי הך מתניתא דמייתי הש"ס לסיועי לרבי יוחנן ויש לפרשה דמאי דקתני בסיפא ואין מדקדקין בקטן פירושו אפילו בן שבעה ושמונה כל דיודע למי מברכין ורישא מיירי מן הסתם אי נמי מאן דתני רישא לא תני סיפא והכי משמע מהירושלמי דמייתי מתניתא דקתני סיפא לבד. והגאון בה"ג והרי"ף כתבו להדיא כדעת הרמב"ם ופשטא דסוגיין דהך עובדא דאביי ורבא דהוו יתבי קמיה דרבה כותייהו משמע דלדעת התוספות מדחקי לה יעש"ד:

שם גמ' ששה ודאי לא מיבעיא לי כו'. כתב הרמב"ם בפרק חמישי מהלכות ברכות וז"ל ששה שאכלו פת כו' ירק אין מצטרפין ע"כ. רבינו מפרש מאי דקאמר ודאי לא מבעיא לי פירושו פשיטא לי מלתא ולא מיבעיא ובסברתו קאי עד השתא ולא כפירוש רש"י

דקובל הוה ומתחרט על דלא מיבעיא ליה דא"כ כיון דאיהו גופיה ספוקי מספקא ליה ורבי ירמיה פשיטא ליה דמצטרפין לא הוה שביק פשיטותיה דרבי ירמיה כיון דרבי זירא גופיה לא הוה אלא מסופק. אלא ודאי כדכתיבנא. וכן משמע מדברי הרי"ף ואית לי לאוכוחי כותיה מסוגייא דהא כיון דממה דבעא מרב יהודה שמנה ושבעה וגילה דעתו דרובא לא מהני אלא דרובא דמינכר ולא הות ליה אפילו בספיקא מן הסתם במאי תשתנה דעתו ר' זירא למיהדר לומר דרובא מהני ולא בעינן רובא דמינכר:

שם גמ' אפילו לא טבל עמהם אלא בציר כו' הרמב"ם כתב בפרק ה' מה"ב וזה לשונו שבעה שאכלו פת ושלשה אכלו עמהם ירק או ציר וכיוצא מצטרפין לזמן כשם כו' בד"א בעשרה אבל בשלשה צריך שיאכלו כל אחד ואחד מהם כזית פת ואחר כך מזמנים ע"כ. בדברי התוס' בד"ה ט' שאכלו כו' כתבו טעם לפסק זה דבעשרה מצטרף ולא לשלשה מההיא דמייתי התם בירושלמי משם ר"י דאין מזמנין עד שיאכל כזית אלא דקשה לי אמאי אמרה ר' יוחנן תרי זמני חדא דמייתי בתלמודא דידן וחדא דמייתי בירוש' בשלמא תרי מתניתא דרשב"ג חדא דמייתי בירושלמי וחדא דמייתי הכא בבבלי מצינן למימר דמעיקרא אמרה רשב"ג למלתיה סתם וכד אתו רבנן ופליגו בין עשרה לשלשה הדר איהו ופירש אפילו שלשה. אלא רבי יוחנן לימא אין מזמנין ומכ"ש שאינו מוציא אחרים י"ח. ואי לאו דברי הרמב"ם הוה אמינא לכאורה דירושלמי ובבלי פליגי ותרי אמוראי אליבא דר"י חד רבי חייא בר אבא בשם ר"י והוא דמייתי תלמודא דילן וחד רבי יעקב בר אחא דמייתי הירושלמי ולהכי לר' יעקב בר אחא בהכרח למימר דר"י דלא כרשב"ג כדמשני הירושלמי. ולרבי חייא בר אבא מצי לאוקומי ר"י כרשב"ג כדמשני תלמודא דילן וכיון דר"י כרשב"ג לא שנא שלשה לא שנא עשרה כדקתני רשב"ג להדיא דמייתי בירושלמי והלכתא כתלמודא דילן כדקיימא לן אלא דהרמב"ם והרי"ף פסקי לחלק בין שלשה לעשרה דבשלשה בעינן דאכלי דגן כהך מימרא דר"י דמייתי בירוש' ונראה דלעולם דירושלמי ובבלי לא פליגי ור"י אמר תרתי חדא הך דאין מזמנין עד שיאכל כזית פת דאפילו זימון לא מזמן ואצ"ל דאינו מוציא אחרים י"ח וזה בשלשה אבל בעשרה עדיין אני אומר כיון דמצטרף ה"ה דמוציא אחרים וכדס"ד הש"ס דפריך מהך דרשב"ג לר"י ואיכא טעמא נמי בהאי מלתא דכיון דבצירופו קא מדכרי להו אלקינו יש מקום לומר דכחד מינייהו הוי קמ"ל ר"י מימרא דאין מוציא אחרים כו' עד שיאכל כזית. ומהשתא מלתיה דר"י דאין מוציא בעשרה קיימא ופריך תלמודא נמי מרשב"ג דמלתא דלא קיימא בפלוגתא בכהא לא פליגי עליה חכמים וכדכתיב' בסמוך ומשני אצטרופי מצטרף אבל להוציא אחרים כו'. ומהשתא לית לן בתלמודא דילן לאוכוחי דבשלשה נמי מצטרף

ומימרא דר"י דמייתי בירושלמי ליכא מאן דפליג עליה ותו מדקאמר רב יהודה משמיה דרב תשעה אכלו דגן ואחד אכל ירק מצטרפין ע"כ. מדלא קאמר אלא צירוף לעשרה ולא אמר לשלשה ש"מ דוקא. וא"ת מאי שנא לעשרה משלשה משום דבעיקר הזימון בעינן דלהוו שלשה דאכלו דגן אבל בענין תוספת זכרון אלקינו בברכת הזימון לא בעינן אלא רובא דמנכר ואי הוה סביר רבי' דאפי' לעיקר זימון מצטרף אחד שאכל ירק לישמועינן הא ואין צ"ל לעשרה אלא ודאי דדוקא לעשרה:

דף מח:

גמ' אמר רב נחמן משה תקן להם לישראל כו' פי' תקן מטבע הברכות שאמר השי"ת בפ' וברכת את ה' כדמייתי הש"ס מתני' בסמוך וברכת זו ברכת הזן והגם שהשם ית' אמרם יחד כל אחת בזמנה היא דהא לא מצו לברוכי על הארץ והם עדיין לא באו וכן על זה הדרך. ומה שאמר השם לברך הוא כד מטי ליה מלתא דעלה מברך ליה בימי משה דמטא להו מזונא ברכו הזן ותקן להם משה המטבע והגם דאמרי' בכיצד מברכין דף מ' ע"ב וז"ל בנימן כרך ריפתא ואמר בריך מאריה דהאי פיתא ואמר רב יצא ע"כ. הרי דגם דשינה ממטבע שעשה משה סוף סוף הרי אמר ברכה לה' על המזון סברא הוא דבדיעבד יצא וכד מטא ג"כ להו ארעא ברכו על הארץ כמו שנצטוו וכן על זה הדרך ולעולם כל השלש ברכות מן התורה וז"ל הרמב"ם בפרק ראשון מהלכות ברכות מצות עשה מן התורה לברך אחר אכילת מזון ע"כ וכאן לא פי' הרמב"ם כמה ברכות הם מן התורה ובפרק שני מהל' ברכות כתב ברכה ראשונה משה תקנה כו' הפועלין שהיו עושין מלאכתן כו' אין מברכין לפניה ומברכין אחר סעודתן ב' ברכות בלבד כדי שלא יתבטלו ממלאכת בעה"ב ברכה אחת כתיקנה שניה פותחת בברכת הארץ וכולל בה בונה ירושלים וחותם בברכת הארץ ע"כ וכתב הכ"מ דלהרמב"ם ז"ל טעם שעקרו חכמים ברכת הארץ מהפועלים משום דלא הויא אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא דמדאוריתא אין חיוב אלא ברכה ראשונה והוכיח כן ממה שכתב הרמב"ם בס' המצות מצות תשעה עשר שציונו לברכו אחר האכילה ולא הזכיר מין הברכות הרי דלא הוי מדאוריתא אלא ברכה אחת והוכיח כן הרב גם מדברי הרמב"ן שכתב בהשגות וז"ל שאין מטבע לברכת המזון מן התורה אבל נצטוינו מן התורה לברך אחר אכילתינו כל אחד כפי דעתו כענין ברכת בנימן רעיא כריך ריפתא כו' בריך רחמנא כו' ובאו הנביאים ותקנו כו' ע"כ. הנה ממה שכתב הכ"מ דב' אינם אלא אסמכתא מוכח דאם נסתפק אם בירך אותם אינו חוזר ומברך. וקשה אם כן אמאי כתב רמב"ם בסוף פ"ב וז"ל וכן אם נעלם ממנו ולא ידע אם בירך אם לא בירך חוזר ומברך ע"כ. משמע דעל כל ברכת המזון הוא אומר דאל"כ היה לו לחלק דדוקא ברכה

א' הוא דמברך מספק. ותו היכי מצי למי' דאין מן התורה אלא ברכה אחת והרי ממה דגרסינן בדף מ"ו וז"ל סברוה דכ"ע ברכת הטוב והמטיב לאו דאוריתא ובתר הכי מסיק דקיימא בפלוגתא מש' דלכ"ע שלש ברכות מיהא דאוריתא גם מהנך הוכחות דמוכיח התם הש"ס לברכת הטוב והמטיב דהוי דרבנן ממה דפותחת בברוך גם מדעוקרין אותה בבית האבל. ומינה נמי נשמע לשלש ברכות דהוו דאוריתא דאל"כ אמאי אינם פותחים בברוך ולמה אומרים אותה בבית האבל אלא ודאי דאוריתא נינהו. וכמה נפלאו בעיני דברי הרב שכתב דמש' כן מדברי הרמב"ן ז"ל אם מאותו לשון שהביא משמו לא ידענא מנין קא דייק לה. ומוכיחין הדברים דמשמע ליה מהא דכתב הרמב"ן נצטוינו מן התורה לברך כל אחד כפי דעתו כבנימן רעיא וכו' משמע ליה דבברכה אחת יוצא ידי חובתו מדאוריתא ולהכי כתב דמשמע כן מדברי רמב"ן ובמחילה מכבודו דלעולם שלש ברכות מדאוריתא נינהו ולא אמר רמב"ן אלא לענין המטבע של כל ברכה וברכה אבל גוף הברכה עצמה באיזה אופן שתהיה בעי ברוכי מדאו' ולהכי כד פריך תלמודא בההיא דבנימן רעיא והא בעי ברוכי שלש ברכות ומשני מאי יצא ברכת הזן ולא משני מאי יצא ידי חובתו חובת אוריתא משום דמדאוריתא נמי שלש בעי ברוכי אלא ודאי דליתא להא דכתב הכ"מ. והתוספות בדף י"ו ד"ה וחותם כתבו וז"ל אע"ג דמדאוריתא הם יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה הואיל וטרודים במלאכת בעל הבית ע"כ. והדבר נראה דחוק שיעקרו דבר תורה בלא סיבה הכרחית כההיא דעקרינן תקיעת שופר משום שבות של דבריהם ונטילת לולב ביום ראשון שחל להיות בשבת דטעמם הוא לאלומי איסורייהו ואיסורייהו גופיה הוי סמוכות התורה משא"כ בנדון כהא דפועלים לא ידענא דכוותה גם אין הדעת מקבלת ותמצא בפ"י משביעית ובגיטין בתקנה שתיקן הלל פרוזבול וז"ל המשנה פרוזבול אינו משמט וזה אחד מן הדברים שהתקין הלל כו' וגרסי' בגיטין דף ל"ו וז"ל ומי איכא מידי דמדאוריתא משמטא שביעית והתקין הלל דלא משמטא אמר אביי בשביעית בזמן הזה כו' ותקינו רבינו דתשמט כו' ראה הלל וכו' והתקין וכו' רבא אמר הפקר ב"ד הפקר ע"כ. הנה בנדון זה דתקין הלל כיון דהוי תיקון למיחוש מניעת הלואת חן וחסד ועוברין על פן יהיה דבר כו' מצי הלל לתקן ולבטל מצות שמוט ואעפ"כ בעי תלמודא מי איכא מידי דמדאוריתא משמטא שביעית והתקין הנ"ל דלא משמטא ומכ"ש בנדון זה דידן דביטול מצוה דאו' היא מי איכא מידי דמצו רבנן לבטלה משום מלאכה של בעה"ב שוב ראיתי להרב בעל לח"מ שדחה דברי הכ"מ שפי' דטעם הרמב"ם הוא משום דסובר דאין מן התורה אלא ברכה אחת והקשה עליו א"כ אמאי לא עקרו גם ברכת הארץ כיון דלא הוי אלא מדרבנן ולדידי הא מיהא לא קשיא

דהא גם למאי דישבו התוספות טעמא דפטרו הפועלים מברכת בונה ירושלם מטעם דכח יש ביד חכמים לעקור דבר תורה. קשה ג"כ אמאי לא עקרו גם ברכה שניה גם ראשונה אלא ודאי דחכמים לא שיערו בשכלם שכל עליון להקל מעל הפועלים אלא חלק מן הכל ולא הכל ולא חציו וכמו כן נאמר לדעת הכ"מ בברכות דרבנן ולא נראה להם לבטל שני ברכות. ומה שנראה בעיני לומר הוא דדעת הרמב"ם ז"ל הוא כדכתיבנא בריש פרק כיצד מברכין בד"ה אלא סברא וכו' דמדאוריתא לא מוכח להדיא שיברך שלש ברכות אלא שיברך על השלשה דברים על המזון ועל הארץ כשירשו הארץ ועל ירושלים כשתבנה ויש במשמעות הדברים שיברך על כל אחד ברכה בפני עצמה ויש במשמעות נמי שיברך ברכה אחת לכולן והתורה מסרה הדבר לחכמים והם אמרו שעל אכילה היותר ראויה למאכל אדם שהוא הפת יברך שלשה ברכות ועל הדייסא ופת הבאה בכיסנין וכיוצא בהם ברכה אחת מעין ג' ובפועלים הגם שיאכלו פת הקלו עליהם שלא יברכו אלא שתים אחת ברכת הזן ואחת יכללו בה הארץ וירושלם ובזה יוצאים ג"כ י"ח דאוריתא שהרי מזכירים וטעם שלא אמרו שיברכו ברכה אחת מעין ג' כי לא נראה להם להקל אלא בכה"ג או אפשר כיון דקרא כתב ברכת הארץ וברכת ירושלם כאחת הארץ הטובה רמז דעבדינן להו בברכה אחת אם יצטרך הדבר כאשר יחזה לרבנן משא"כ בברכת הארץ עם ברכת הזן דתיבת על מפסקת ביניהו אבל עכ"פ בעי לברוכי אכולהו שלש או כל חדא ברכה בפ"ע או בדרך כללות ולהכי אמור רבנן דהפועלים ברוכי לא מברכי הג' אבל כוללים אותה דבר תורה דלא מצו למעקר דבר תורה כה"ג ואם שכחו פועלים ולא כללו בונה ירושלם בברכת הארץ צריכין לברך ברכת בונה ירושלים בפני עצמה. ולזה דקדק רמב"ם וכתב בסדר זה הפועלים כו' ומברכין לאחר סעודתן ב' ברכות בלבד ולא כתב דאין מברכין ברכת בונה ירושלם דאז שמעינן דעיקר הברכה פטור ממנה ואחר האמת לא היא דאינו פטור מברכת בונה ירושלם אלא דאינו מברך אלא ב' ברכות וא' מהם יש בה ברכת הארץ וברכת בונה ירושלם והבן וברכת זמון דהוי דאוריתא לס' ת"ק אבל לסב' רבי דמפיק לזימון מגדלו לא הוי מדאוריתא ואסמכתא בעלמא ולהכי אם נסתפקו אם זמנו אם לאו לא מזמינן מס' ודינה כדין ברכת הטוב והמטיב ומאי דתניא בתוס' דברכות ריש פרק ו' וז"ל ברכת זימון מן התורה שנאמר ואכלת ושבעת וברכת וכו' ע"כ הויא כת"ק דרבי ולהכי לא כתב רמב"ם ס' זימון דמברך

דף מט.

גמ' ר' אבא אומר צריך כו' וכל שאינו אומר ברית ותורה כו' לא יצא ע"כ. ז"ל רמב"ם בפ"ב מהלכות ברכות ברכת הארץ צריך לומר הודייה וכו' וכל שלא אמר ארץ חמדה

טובה ורחבה בברכת הארץ לא יצא י"ח וצריך להזכיר בה ברית ותורה להקדים ברית לתורה כו' ע"כ. ממה דלא כללינהו כחדא עז"ה וכל שלא אמר ארץ וכו' ברית ותורה לא יצא אי נמי עז"ה וצריך להזכיר בה ארץ חמדה טובה ורחבה ברית ותורה ומדמפליג להו ואמ' בחדא לא יצא ובחדא אמ' צריך לבד שמע מינ' דאם לא אמ' ברית ותורה יצא וקשה דמהש"ס מוכח להדיא דלא יצא ולא אשכחן פלוגתא בהאי מלתא והרי"ף ז"ל מייתי נמי בהלכותיו להא דכל שאינו אומר בברכת הארץ ברית ותורה לא יצא י"ח ופסקה. וכן ראיתי לבה"ג שכתב שאם לא אמר ברית ותורה לא יצא. ונראה כי טעמו דרמב"ם ז"ל הוא כיון דבבריתא דמייתי הש"ס לעיל וז"ל ר"א אמר כל שלא אמר ארץ חמדה כו' לא יצא נחום הזקן או' צריך שיזכור בה ברית רבי יוסי אמר צריך שיזכור בה תורה משמע דדוקא ארץ חמדה הוא דאם לא אמר לא יצא אבל ברית ותורה אם לא אמר יצא י"ח ברכת מזון והגם דאמר ר' אבא כל שאינו כו' לא קימא לן הכי אלא כפשטא דמתניתא תו דאשכחן דרב לא סבר הכי כדאמר רב חסדא משמיה דרב דא' ר"ח לר' זירא וז"ל אמר רב חננאל אמר רב לא אמר ברית ותורה כו' יצא ע"כ והגם דרב אפילו לכתחילה קאמר דאין לומר ברית ותורה וכמו שכתב הרשב"א בחידושיו טעמא דמלתא שלא יתקנו ב' מטבעות לנשים לחוד ולאנשים לחוד לזה אפילו האנשים לא לימרו ברית ותורה והגם דרב יצא אמר נוכל לומר דאיידי דמאן דפליג וסובר לא יצא נקט איהו יצא ואית דגרסי רב לא הוה אמר לא ברית ולא תורה וזו היא גרסת הרשב"א וכיון דאשכחן מתניתא דקתני דבעי לממרינהו פסקינן כמתניתא דלכתחילה כדקתני וכרב אם לא אמר ולית הלכתא כהנך אמוראי דאמרי לא יצא כיון דרב פליג ומתניתא לא מסייעא להו דלא קתני לא יצא:

ומעתה סליק פסקיה דרמב"ם על נכון אלא דכולהו רבוותא בה"ג והרי"ף והרא"ש פסקי דלא יצא וכיון דהרמב"ם לא אדכר האי פסקא להדיא שמע מינה דתלי ליה האי דינא ולענין הלכה לא יצא ידי חובתו:

שם גמ' ומאי שנא הכא חדא התם תרתי וכו' בהאי ישובא שלש שיטות רש"י פי' דמקדש שבת וישראל הוא ענין קדושה שקדש ה' ב' שבתו ישראל ואינה נקראת חבילות אבל התם מושיע יש' ובונה ירושלים תרי מילין נינהו והו"ל חבילות וישוב זה נכון אלא דחסר לנו בו טעמא דמלתא אמאי אין נעשין מצות חבילות והרי אנו מברכין ברכה אחת מעין שלש ואין אנו אומרים אין עושין מצות חבילות גם בברכת הארץ אנו מזכירין הארץ ובריתומילה ונתינת התורה בברכה אחת ומאי שנא חתימה מאי שנא פתיחה והרי"ף כתב וז"ל ומאי שנא הנך כל חדא וחדא בהדי נפשה כתיבא אבל הכא הא בהא תליא ע"כ.

פי' הר' יונה שהרי מצינו כמה פסוקים שמורים בהם תשועת ישראל בלבד ואינו מזכיר בנין ירושלם כו' אבל מקדש השבת כו' פי' שקדושת ישראל תליא בקדושת שבת כו' ואין דבריו נראים דהא בחתימת מושיע ישראל ובונה ירושלים נאמר דהגם דהרבה מקראות נזכרו יחד כיון דאיכא פסוקים שמזכיר תשועת ישראל ואין מזכיר בנין ירושלים לא סמכי' להו יחד בברכה א' ואמאי לא הוי נמי הכי קדושת שבת וישראל דהרבה מקראות הוזכרה קדושת שבת לבד קודם שהיו ישראל בעולם כתיב ויברך אלהים את יום השבת ויקדש אותו וישראל לא נתקדשו עד מעמד הר סיני דכתיב ממלכת כהנים וגוי קדוש. ועוד שהרי הוזכרה קדושתם בפ"ע בלא הזכרת קדושת שבת והגם דיכול לומר דהגם שהוזכר' קדוש' ישראל בפ"ע עכ"ז אי לאו שמירת קדוש' שבת אין להם קדושה עכ"ז הרי גם הבטחת תשוע' ישראל בבנין ירושלים הויא. ומה שכתב הר' יונה בשם רבינו אפרים הספרדי דשאני שבת וישראל כיון דשני קדושו' באין בזמן אחד כמו קדוש' אחת הוו ע"כ ולא ידעתי למה לא נאמר ג"כ כשיבנה ה' ירושלים במהרה בימינו שג"כ באו יחד תשועתינו ובנין בית תפארתנו כי היכי דבאו ביום שבת קדוש' שבת וישראל כאחד ולו יהי' שתקדי' אחת מהנה כשתבא השניה הרי עמדו יחד ועל אותה שעה אנו מברכים:

ובה"ג הביא דבריו רש"י וז"ל ובה"ג גריס הכי חוץ מזו ומ"ש הני תרתי קדושי נינהו ומודה רבי דחתמינן בהו בשתים אבל נחמה חדא מלתא היא ובחדא בעי למיחתם וכתב עליו רש"י ז"ל ואינו נ"ל דא"כ אית ליה לרבי חותמין בשתים כו' ולא היה לו לכלול כו' ועוד רבי כי אמרה לאו אנחמה אמרה עכ"ל. הגם דרש"י ז"ל הוא הנותן אמרי שפ"ר ומימיו מים חיים אלא דדברי גאון בעיני שרירי וקיימי ואינהו אנהרינהו לעייניו וזה פי' דבריו כיון דתרתי קדושי נינהו וכד קדש קב"ה לשבת לחודיה קדשיה וכד סדר וקדש לישראל קדושה אחריתי עביד ושפיר פלגינן להו בתרתי אבל תשועת ישראל ובנין ירושלם חדא מלתא ואין מן הנכון לומר חתימה בחדא מלתא כפולה כיון דהיינו הך ובעי' מטבע הגון בברכות והוא טעם אין עושין המצות חבילות ושפתים ישק על דרך זה ומה שהקשה רש"י על דבריו דרבי לאו אנחמה אמרה הא ודאי רבי אמרה למלתיה בנחמה והראיה דמקשה ליה לוי סתם ומשני ליה על ברכת נחמה ואי לאו בדידה אמרה למלתיה מאן דכר שמה דנחמה אלא ודאי דעלה אמרה ומעתה דברי גאון חיים וקיימים וסרו מעליו תמיהותיו של רש"י ופשוט ואולי דמצי לישב דברי הרי"ף כדעת גאון עז"ה התם כל חדא וחדא פירוש קדושת שבת וקדו' ישראל כל אחת באנפי נפשה כתיבא והוו להו תרי מילי ולהכי מצי למימר תרוייהו הכא פי' במה דאנן קיימין לומ' אין חותמין בתרתי הא בהאי תליא אי בני ירושלם זוהי תשועתן של ישראל ואי מושיע להו לישראל בני נמי ירושלם

ובזה אתי מדוייק נמי אומרו הא בהא תליא. והגם דתיבת הנך לא משמע דקאי אמקדש השבת וישראל דהא בה עסיק דקאמר חוץ מזו דהיינו מקדש שבת כו' וא"כ הו"ל למימר ומאי שנא זו כו' הא לאו דוקא דמצינן למימר דלוי הוא דהדר למשאל ומאי שנא פי' מ"ש מקדש שבת כו' מחתימת נחמה דבה קאמר רבי אין חותמין וכד משני ליה רבי קרי לנחמה דבה קאי דיניה הכא וקרי למקדש השבת וישראל התם. והגאון ז"ל אמר למלתיה בקוטב אחר דהיכי דנשמע שפיר דתרתי קאמר קאי אשבת וישראל וחדא דקאמר קאי בנחמה ורבי איהו דקאמר ומאי שנא ולעולם דעת הגאון ודעת הרי"ף ושארי הגאונים אחת היא שוב אשכחתיה לדברי גאון בהלכות קידוש והבדלה וז"ל איתיביה לוי לרבי על הארץ כו' מקדש השבת וישראל והזמנים אמר ליה חוץ מזו ומאי שנא התם נחמה הוא ודקאמר רבי לא מיבעי ליה למיחתם אלא בחדא אבל בתרתי לא כגון בונה ירושלם ומושיע ישראל דחדא מלתא היא אבל הכא שבת וי"ט כו' חתים בב' עכ"ל משמע דלא הוי גריס אלא ומאי שנא הת' נחמה היא והגאון הוא דמפרש לה פרושי.

שם גמ' טעה ולא הזכיר של שבת אומר כו'. הרמב"ם ז"ל בפ"ב מה"ב די"ב כתב וז"ל שכח ולא הזכיר בשבת או בי"ט קדושת היום אם נזכר כו' בשבת אומר ברוך ה' אשר נתן מנוחה כו' בא"י מקדש השבת ובי"ט אומר ברוך אשר נתן ימים טובים כו' בא"י מקדש ישראל והזמנים משמע דאינו חותם בה במלכות אלא בא"י לבד והגם דאין בה מלכות לא בחתימה ולא בפתיחה כיון דסמוכה היא לא בעיא מלכות ודברי הרי"ף ז"ל כדברי הרמב"ם הם שכתב וז"ל וחותם בא"י מקדש השבת מדנחת לפרש הזכרת השם ולא הזכיר מלכות ש"מ דדוקא קאמר. אלא דקשה א"כ אמאי פותח בה בברוך. והתוס' כתבו כיון שלא נתקנה לאומרה שם אלא לפרקים בשכח רצה אין זו קרויה סמוכה וצריך לפתוח בברוך ע"כ ולדעתם ז"ל גם הפתיחה צריך לאומרה בשם וכ"כ הרשב"א בחדושיו ונראה לומר לדעת הרמב"ם ז"ל דסמוכה לחברת' חשיבא והגם דהוי מדרבנן הרי קבעוה בתוך ברכת המזון ושם ומלכות דידה בברכות הסמוכה לה נינהו וכמ"ש הרשב"א ענין זה בחדושיו. וקושית אינה פותחת בברוך נראה דלא חשיבא פתיחה בברוך אלא אם מזכיר ברכה כתקנה שיאמר בה שם ומלכות ואתה ואלקינו כדאיתא בירושלמי דפרק הרואה וז"ל רב אמר צריך אתה ושמואל אמר צריך אלקינו ופסק הרמב"ם ז"ל לכולהו ועל מטבע זה הוא שא' שהסמוכה אינה פותחת אבל מטבע כזה שאין בו לא שם ולא מלכות ולא אתה ולא תיבת אלקינו לא מיקרי פותחת בברוך ולהכי כתב רמב"ם בשכח של י"ט יאמר ברוך אשר כו' ולא הזכיר בה ה' משום דהוי סמוכה לחברתה. וטעם שאמר בשכח של שבת ברוך ה' לישנא דקרא נקט דכתיב ברוך ה' אשר נתן מנוחה ולהכי לא

אמר ברוך אתה ה' דאז מיחזי כפתיח' בברוך ובדברי הרי"ף ליכא אלא בברוך אשר בין בשבת בין ביום טוב וכן גם כן בסמ"ג:

וראיתי להר"ב כ"מ והלח"מ שכתבו בדרך פשיטות דשם ומלכות נמי בעי לאדכורי לדעת הרמב"ם ואין נלע"ד כן דהא כיון דנחתו הרי"ף והרמב"ם לכתוב נוסח הברכה ולא כתבו כלישנא דמייתי בתלמודא משמע דנחתי לדיוקי. ומ"ש הלח"מ וז"ל ואע"פ שלא הזכיר בה אלא שם ודאי דמסתמא מלכות נמי בעי לאדכורי דשם בלא מלכות לא מהני מידי ע"כ דבריו צודקים בברכה שאינה סמוכה אבל בסמוכה לא מדכיר בה מלכות ולהרמב"ם ז"ל זו סמוכה היא וקושית פתיחת בברוך כבר ישבתי דלא מקרי פתיחה בברוך אלא אם אמר בא"י אמ"ה או בא"י מיהא משא"כ ברוך שנתן כו' או ברוך ה' שנתן מנוחה כו' דלישנא דקרא קאמר ואת"ל דלא מיקרי סמוכה אפשר דסובר הרמב"ם בזה כדעת הראב"ד שהביא דבריו הרשב"א בחדושיו בפרק הרואה וז"ל כתב הראב"ד כל הברכות האלו אינן צריכות לא שם ולא מלכות והביא ראיה מברכת הזימון שאין בה לא שם ולא מלכות כו' והוא ז"ל עצמו דחה ראיה זו דילמא טעמא דברכת הזימון משום דאיכא בעיקר ברכת המזון שלש ברכות דאית בהו הזכרות ומלכות לפיכך הקלו בה ע"כ ולמה לא אמרי דהרמב"ם ז"ל סובר כמו כן בברכה זו דהקלו בה ולא הצריכוה מלכות אשר על כן נראה דלא לאדכורי מלך העולם אלא כמטבע הבא בדברי הרמב"ם והרי"ף ומה גם דאיכא מאן דסבר והוא הראב"ד דלא בעי כל עיקר לאדכורי לא שם ולא מלכות וא"כ ולואי שנעמוד בדידה לאדכורי שם בחתימה אבל בפתיחה לא לימא לא שם ולא מלכות זולת בשבת דלימא כלישנא דקרא ברוך ה' אשר נתן מנוחה. ומה מאד נפלאו ממני דברי רבינו יונה שכתב וז"ל שחותם בה בא"י אמ"ה מקדש השבת דממ"נ אם דעתו ז"ל דהיא סמוכה לחברתה למה יחתום במלכות ואם אינה סמוכה א"כ צריך שיפתח בה בשם ומלכות בא"י אמ"ה אשר נתן מנוחה בא"י מקדש השבת ויש לדחוק דבריו אלא דלענין דינא אורויי לא מורינא איפכא מכולהו רבוותא בתראי ז"ל דנראה בעינייהו דדעת הרמב"ם ז"ל כדעת התוספות דלא הויא סמוכה לחברתה ובעי ברוכי בפתיחה בא"י אלקינו מלך העולם אשר וכו' בא"י מקדש השבת:

שבתי וראה תלמודא צווח ככרוכיא כדפרישנא בדעת הרי"ף ורמב"ם ממה דקאמר רב גדל תלת מימרי בהדדי בחד לישנא טעה ולא הזכיר שבת או' ברוך שנתן שבתות כו' טעה ולא הזכיר של יום טוב אומר ברוך שנתן י"ט כו' טעה ולא הזכיר של ר"ח אומר ברוך שנתן ראשי חדשים ע"כ. חד לישנא נקט רב גדל בפתיחת הברכות של שלשתן ולא נסתפק אלא אי אמרי' בה שמחה בר"ח ואי חתים וא"כ לדברי התוס' דסברי דפתיחה

של שבת ושל יום טוב בהזכרת שם ומלכות מאי שנא בר"ח נמי דקאמר בהדייהו דהא לא נסתפק אלא בחתימה סמי מכאן חתימה אבל פתיחה לא שניא ולא מידי משל שבת וי"ט אבל לשיטת הרמב"ם בפתיחה דכולהו תלת דאדכר רב גדל לית בהו לא שם ולא מלכות מה טוב ומה נעים כי מאי דמפליג בין של שבת וי"ט לשל ראש חדש הוי בחתימה והוא פסק הרמב"ם והרי"ף דבשל ראש חדש אומר נמי ברוך אשר נתן כדברי רב גדל וכנוסח של שבת וי"ט ואיכא שינוי דאי נמי אתחיל בהטוב בטלה לה משא"כ בשבת וי"ט וכדברי רב גדל מטעמא דבראש חדש דאי לא בעי לא אכיל וליכא לאוכוחי מדלא חתים בה ממילא פתיחה בלא הזכרה הויא דהא בורכא דהחתימה תליא בברכה אריכתא ובראש חדש כיון דמסתפק הוה אי אמר בה שמחה אי לא אמר שמחה אי אמרינן דלא אמר בה שמחה לא הוי ברכה אריכתא לא חתמינן בה והני תרי ספקי דנקט רב גדל אי חתים ואי אמר שמחה חדא נינהו דאי הוה פשיטא ליה בחדא מינייהו ממילא הוה פשיט אידך על זה הדרך אי פשיט ליה דאמר שמחה ממילא פשיט ליה דחתים בה דהא הוי ברכה אריכתא ואי הוה ידע דחתים ממילא הוה פשיט ליה דאמ' שמחה. תו ליכא לאוכוחי דלא אמרינן בה הזכרה מההיא דא' רב נחמן טעה ולא הזכיר ראש חדש בתפלה מחזירין אותו בברכת המזון אין מחזירין אותו כו' ע"כ דהתם בחזרת ברכת י וברכת המזון קא עסקינן ומה ענין הא להא ודע דלסברת בה"ג דבר"ח חותם בה והוא אמר דאם פתח בהטוב והמטיב דאינו חוזר יע"ד בהלכות קדוש והבדלה דף י"ג ע"ב. ומעתה סלקא שמעתתא מחוורתא ומתרצתא כדברי הרי"ף והרמב"ם וכדכתיבנא בפירו' דידהו. ולענין הלכה המורה צדק לבבו יבין דברי אלקים חיים:

דף מט:

גמ' אי בעי אכיל כו' כתבו התוספו' בד"ה אי בעי וז"ל וסעודה שלישית של שבת היה מסופק ר"י דשמא אי בעי לא אכיל אלא מיני תרגימא כו' ע"כ והרמב"ם כתב בפ"ב וז"ל שכח ולא הזכיר בשבת או בי"ט קדושת היום אם נזכר כו' ע"כ מדלא מחלק מידי משמע דבכל ג' סעודות ואפילו אי אכל ארבע סעודות וטעמו נראה כיון דנתחייב בהזכרת קדושת שבת בברכת המזון של סעודת שבת הרי היא כמטבע ברה"מ והו"ל כשאר דברים המעכבים בבה"מ דלא יצא אם לא אמרן ושניא ראש חדש כיון דאין חיוב באכילה לא תקנו על הספק ברכה ודוק ולענין הלכה כיון דהתוס' עצמן ספוקי מספקא להו והרי"ף והרמב"ם כתבו סתם לא שנא א' וב' לא שנא ג' מברך אלא דבהא מכריע אני לומר להלכה דמברכין בלא שם ומלכות אלא במטבע הבא בדברי הרי"ף והרמב"ם דכתיבנא בדבור הקדום:

דף נ.

גמ' שלשה שבאו משלש חבורות פי' הגם דאלו לא הסבו יחד לאכול מעולם אעפ"י כיון שכל א' חל עליו חיוב הזימון עם בני חבורתו והם שלשה אינן רשאין ליחלק. וז"ל הרמב"ם בפ"ה מה' ברכות שלשה בני אדם שבאו מג' חבורות של שלש שלש אינן רשאין ליחלק ואינן חייבי' בזימון שכבר זמנו עליהן ע"כ קשה אמאי נקט שבאו מג' חבורות של ג' שלש דאסורין ליחלק והגם תלמודא הכי קאמר עכ"ז איכא לישב הש"ס דהכי קאמר ששלשה נשארו ולבד מן הנפרדי' קאמר משא"כ דברי הרמב"ם דבדיוקא נינהו ותו קשה אומרו רשאין ליחלק דמשמע דאי בעו שלא ליחלק מזמנין ואמאי והא כבר זמון. ותו אמאי הדר למימר ואינן חייבין שכבר וכ' ולישב זה היה נראה לומר דהכי פי' ואם כבר זימנה כל כת וכת על כל אחד מהשלשה הגם שאלו השלשה גמרו אכילתן אח"כ שלשתן יחד רשאין ליחלק ועל מה שנתחייבו כבר בזימון גמר אומר ואינן חייבין בזימון וא"ת פשיטא סד"א כיון שלא גמרו לאכול בחבור' ראשונה והשתא הוא דגמור השתא הוא דחל עלייהו חיובא דמעיקרא קמ"ל דפרח מנייהו וכמו שכתבו התו' אלא דהו"ל הרמב"ם להקדים לומר אינן חייבין בזימון שכבר זימנו כו' ובתר הכי לימא ורשאין ליחלק דהוי דינא דמה שאכלו בתר הכי ותו על מי סמך הרמב"ם להבין בדבריו דקאי אמאי דאכלו יחד בתר הכי כיון שלא רמזו הרמב"ם בדבריו כלל. והנכון בעיני לפרש בדבריו דשיטתו היא כשיטת רבינו האיי גאון דמפרש דמאי דקאמר אין רשאין ליחנק היינו מחבורתן הראשונה כי היכי דלא ליפקע זימון מחבורתן ואי דסד"א כיון דנגבי הנפרדים מיהא לא פרח זימון מנייהו דהדור ומזמני שלשתן יחד בתר הכי קמ"ל דאינן רשאין ליחלק משום אינך והיינו דקאמר ר"ח והוא שבאו משלש חבורות של שלש שלש בני אדם לומר אבל מארבעה רשאין לבא ודוקא שלשה דמצו מזמני יחד והם דברי הרמב"ם ג' בני אדם שבאו מג' וכו' אינן רשאין ליחלק פי' אלא נאמר להם שיחזרו כי היכי דלא ליפקע זימון מבני חבורתן. ואומרו ואם כבר זימן כו' פי' בזה הם רשאין ליחנק מחבורתן וא"ת מאי קמ"ל פשיטא הא קמ"ל דאינן חייבין לברך בשע' הזימון עם חבורתן ורשאין ליחלק זה הוא מה שאמר רבא ולא אמרן אלא דלא אקדימו הנך ואזמון עלייהו בדוכתייהו ואומרו רבינו ואינן חייבין בזימון פי' הגם שבאו יחד לברך ברה"מ לא תימא כיון דברכת הזימון עם ברכת המזון חובתה יזמנו כשיברכו קמ"ל דאין מזמנין והיינו סיפא דדברי רבא דאמר אבל אזמון עלייהו כו' פרח זימון מנייהו וכדמייתי ראיה רבא מהך משנה דמטה שגנבוה כו' דלא הדרא לטומאה ראשונה הגם שלא נטהרה אלא בפריקתה ועומק הענין יגיד דלא יצאו ידי זימון כמצטרך השלשה שבאו משלש חבורות דאם יצאו ידי חובת זימון כדינו

א"כ לא דמו למטה כו' שהיינו דנים בה שתחזור לטומאה דשאני טומאה דהפירוק הוא דאפקעה מטומא' ואיכא פנים למימר אם חזרה תחזור לטומאה אבל הזימון הא אזמון ואפילו אם היו נשארים במקומן הא אזמון חדא זמנא אלא ודאי כדכתי' והיינו טעמא דהוצרך הרמב"ם לאשמועינן דאי אזמון עלייהו לא חייבו אותם חכמים שלא ליחלק אם הוצרכו לצאת כדפרישנא במה שכתב ואם כבר זימנו וכו' רשאין כו' ובזה עלו דברי הרמב"ם כהוגן וגירסת הרמב"ם במאי דקא' הש"ס אמר רבא לא אמרן כו' הוא כגירסתנו לא כגירסת רבינו האיי ז"ל:

דף נ:

גמ' כמאן אזלא הא דאמר שמואל כר' אליעזר ה"ה דהוה מצי לאוקמיה אפילו אליבא דחכמים דלא פליגי עליה דר' אליעזר אלא במידי דממאי' אבל דלאו ממאיס מודו ושמואל נמי דקאמר עושה אדם כל צרכיו בפת בדלא ממאיס קאמר וכדמוקי ליה תלמודא בשבת דף נ' אלא משום דאיכא בריתי דמייתי הש"ס בסמוך דקתני להדיא אפילו מידי דלא ממאיס כהא דזריקת הפת דמוקמי לה אימוראי בסמוך דלא ממאיס ואעפ"כ אסיר לזלזולי ביה ואי מוקמינן לחכמי' דר"א דלא פליגי אלא בנטיל' ביין דממאיס אבל דלא ממאיס אפילו פת שרי מתני' דאין זורקין כו' כמאן לא רבנן ולא ר"א להכי קאמר הש"ס שמואל כרבי אליעזר והגם דר"א לא איירי בפת אלא ביין ובמידי דממאיס מדשרא יין הגם דממאיס חות דרגא דשרי בפת בהיכא דלא מימאיס מיהא וכפ"ז הך מתני' דקתני אין זורקין את הפת דמוקמי לה אפילו בדלא מימאיס דלא כשמואל. ורבותינו בעלי התו' כתבו דמודה שמואל אמאי דקתני בבריתא ופי' מאי דקא' הש"ס דשמואל כר"א פי' דר"א סבר לה כשמואל ועדיפא מינה כו' ודרך זה דוחק ומאי דהכריחם לפרושי הכין מההיא די"ט דקא' דמטלטלין סופלי לחייותא אגב ריפתא כשמואל ולע"ד אין זה הכרח דמצי' למי' דלעולם שמואל כל מידי שרי למעבד בפת ואפי' ממאיס אלא מההיא דרב ששת דמס' שבת דמוקי ליה בדלא ממאיס והכא בי"ט סבר סתמא דתלמודא כוותיה בנדון זה דסופלי אגב ריפתא דליכ' זלזול כולי האי דכיון דפת מנח קמיה ואיהו אכיל תמרי ושדי סופלי על הפת דבשולחן דקאי קמיה ולא ממאיס הפת מחמתן ובתר שקיל ריפתא וסופלי עילויה לא מיחזי בזיון הפת כהא דזורקין הפת או שיושב עליו או שאר תשמיש דכייל שמואל במלתיה ואמר עושה אדם כל צרכיו בפת ומוקי ליה הש"ס כר"א ולא קיימא לן כשמואל אלא במאי דקאמר הש"ס בהך דסופלי אבל לא בשאר דברים כההיא דזריקת הפת. והרמב"ם בפ"ז כתב וז"ל אין מניחין בשר חי על הפת ואין זורקין את הפת ולא החתיכות וכו' מפני שהן נמאסים ע"כ פסק ז"ל

כמו שמחלק מר זוטרא דבפת הגם דלא ממאיס אסיר ובשא' אוכלין דוקא אי ממאיס ומודה הרמב"ם בההיא דסופלי אגב ריפתא והגם דלא פסקה הרמב"ם בה' שבת טעמו הוא משום דבשבת קי"ל כר"ש דשרי במוקצה ושרי לטלטולינהו בעצמן בלא ריפתא ולדעת רמב"ן ז"ל במלחמותיו עם הרז"ה אבל בלאו האי טעמא פשיט' דשרי לאשתמושי בפת בכה"ג. נמצינו אומרים להלכה דקי"ל כשמואל בתשמיש הפת בדרך שאינו דרך בזיון וקי"ל נמי כמתניתין דקתני אין זורקין אפי' לא ממאיס כיון דהוי דרך זלזול בפת וכל זה בפת אבל שאר אוכלין כל דלא ממאיס שרי וכן הוא דעת התוס' ג"כ לענין דינא: **שם גמ'** אמר רב יהודה שכח והכניס כו' תני חדא וכו' הא דתניא בולען במשקין עכ"ל כתב הרמב"ם בפ"ח מה' ברכות וז"ל שכח והכניס אוכלין לתוך פיו בלא ברכה אם היו משקין בולען ומברך עליהן בסוף עכ"ל דבריו ז"ל משתמעי בתרי גווני אחד דמברך דקא' היינו ברכה ראשונ' והוא מה שהבין הראב"ד שהתנה והוא שבדעתו לאכול יותר. והב' דברכה אחרונה קאמר והיה נראה להכריע דברכה ראשונ' קאמר דאי אחרונה פשיטא דיברך אם שתה כשיעור ואפשר לומר דאצטריך לפי שכללא הוא שכתב הרמב"ם בסמוך הלכ' ח' וז"ל וכל הטעון ברכה לאחריו טעון ברכה לפניו ע"כ וא"כ סד"א שזה שלא היתה לו ברכה לפניו לא לבריך אחריו קמ"ל דמברך לאחריו כיון דמה שלא בירך הוא מחמת טעות ומיקרי טעון ברכה לפניו והא מיהא נקוט בידך דדברי הרמב"ם אי מפרשינן דאברכה אחרונה קאי ואי מפרשינן דאברכה ראשונה קאי בהכרח דקאי אמאי דאכיל בתר הכי וכדברי הראב"ד ז"ל ולא אמאי דכבר אכל דהרי הרמב"ם גופיה כתב בפי"א מה' ברכות וז"ל אם שחט בלא ברכה אינו חוזר אחר השחיטה ומברך וכן אם כסה הדם בלא ברכה כו' אינו חוזר ומברך ע"כ והרי אפילו בה"ג דסובר בברכת כיסוי דמצי ברוכי בתר דמכסה בדין ברכת הנהנין כתב בריש פרקין דאם גמר מלאכול אינו מברך על מה שכבר אכל אלא אם יאכל אח"כ ואצ"ל לדעת הרמב"ם דאפילו בדין דכיסוי לא מסתבר ליה לברוכי בתר הכי היכי מצי למימר בברכת הנהנין יברך ברכה ראשונה אחר שאכל על מה שכבר אכל ועיין מ"ש בס' פר"ת על י"ד סי' י"ט ס"ק ג':

דף נא.

גמ' בעו מיניה מר"ח וכו' סוגייא זו פירשתיה בס' פר"ת דאליבא דהרמב"ם משתמעא שפיר ושם פירשתי דברי רש"י שדבריו כאן אין להם הבנה.

פרק ח - אלו דברים

דף נב.

גמ' ויחזרו ויטמאו את הכוס משמע דמשקין הטמאי' מחמת סתם ידים מטמאין כלים וקשה למה שכתב הרמב"ם בפ"א מה' אבות הטומאות וז"ל הואיל וידים שניות אם נגעו במשקים עשאום תחילה וכו' אבל אין משקין אלו שיטמאו מחמת הידים מטמאין כלים שעיקר טומאת הידים מדבריהם ע"כ וכן כתב בפ"ז מהל' הנז' וז"ל והוא שיהיו אותם המשקין טמאים מחמת אב מאבות הטומאה בין של תורה בין של דבריהם ע"כ. וראיתי שכבר תמה עליו הראב"ד ז"ל. וראיתי להרב כ"מ שכתב וז"ל ואי אפשר לומר דמחמת ידים לא טומאת ידים לבד קאמר אלא היינו לומר שיהיה טמא טומאת הגוף מחמת שרץ כו' דהא פריך בתר הכי וליטמאו ידים כו' ומשני ידים שניות כו' וכתב הר"י קורקוס דההיא לא מכרעא כולי האי דלב"ש הוא דאמר כן ע"כ ואני אומר דדברי הר"י קורקוס ז"ל דחוקים דהא לא אשכחן ב"ש וב"ה דאיפליגו בהכי וקשה אתלמודא דשבת דמנא ליה דב"ש וב"ה פליגי בהכי ואני אומ' שדעת הרמב"ם היא דגם במשקין הבאים מחמת הידים סובר רבינו ז"ל שמטמאים הכלי אלא שמחלק אם הידים נטמאו בטומאה שבאה מאב פי' כגון שנטמאו בשרץ או במשקין אחרים שנטמאו בשרץ או בראשון לטומאת מת וכל כיוצא בזה שהטומאה באה מתחילתה מאב הגם שמשקין אלו עתה לא נטמאו באב הרי אלו מטמאין את הכלי ולא מיעט הרמב"ם שאין משקין מטמאין הכלים אלא משקין שנטמאו בטומאה שאין לאותה טומאה אב כללי כגון סתם ידים שגזרו עליהם טומאה או ידים שנטמאו בספר במשקין אלו היא שכתב הרמב"ם שאינן מטמאין את הכלי ולזה הוא שחזר ופי' הרמב"ם ז"ל וכתב פ"ח דהמשקין הטמאים מחמת סתם ידים אין מטמאין את הכלים ולא הספיק לו מה שכתב קודם לזה בפ"ז מהלכות אלו והוא שיהיו אותם המשקין טמאים מחמת אב מאבות ע"כ דאדרבא במאמר זה כלל כל משקין שנטמאו מחמת הידים ואפי' נטמאו בראשון שנגע באב ומכ"ש שנטמאו מחמת הידים אלא ודאי דלא קאמ' אלא משקין הבאות מחמת סתם ידים או שנטמאו בספר ופי' מה שאמר בפ"ז והוא שיהיו טמאים מחמת אב כו' פי' שטומאה זו עתה באה מטומאה שיש לה אב ולעולם אפי' לא נטמאו אלא בראשון מטמאין כלים ולפי השתא מפרשינן מאי דקאמ' ויחזרו ויטמאו הכוס הכי קא' כיון דנטילת ידים זו מועלת ג"כ לנגע בראשון או במשקין שנטמאו בשרץ כמו שמועלת לסתם ידים גזרו דלמא יהיו ידיו שניות לטומאה שיש לה אב ויטמאו המשקין את הכוס ובזה יעלו דברי הרמב"ם על נכון:

אחר שכתבתי זה מצאתי להרמב"ם ז"ל בהקדמת טהרות שכתב וז"ל וכן משקין טמאים יטמאו הכלים כולן אבל בתנאי שיהיו אלו המשקין יתטמאו מחמת השרץ ר"ל שיהי' נסמך בטומאתו אליו כמו שיטמאהו האב או הראשון או השני לא שיהיה נטמא בידים טמאים לפי שהידים טמאים מטמאים את המשקין ג"כ כו' וזהו אומרו במס' שבת דאיטמו מחמת שרץ כאשר אמרו ז"ל שאלו המשקין טמאין אבל לא שנטמאו בידים טמאות אשר הן שניות לעולם כו' ע"כ והן הנה הדברים שכתבנו בפי' דבריו וברוך ה' שכיווננו אל האמת:

דף נב:

גמ' מסייע לר"י דאמר פירורין כו' כתב רמב"ם בפ"ו מהלכות ברכות וז"ל אבל פירורין שיש בהם פחות מכזית מותר לאבדם ביד עכ"ל וכבר העירו ראשונים ז"ל במה שיש להקשות מההיא דפרק כל הבשר דקאמר דכנשי לנשווראה משום דקשה לעניותא ופרש"י נשווראה פירורי אוכלין ע"כ וההיא בהכרח דמיירי בפחות מכזית דאי לת"ה היכי הוה ס"ד דאביי למימר דטעמא דכנשי נשווראה משום נקיותא הלא משנה ערוכה היא מכבדין את הבית ואח"כ נוטלין לידים משום הפסד אוכלין ומודים ב"ה אי לאו מטעם דסברי אין משתמשין בשמש עם הארץ ובס' חפץ ה' הכרעתי מכח קושיא זו כגיר' רש"י דגריס בפרק נוטל מסייע לר"י דאמר פירורין פחות מכזית אסור לאבדן ויישבתי סוגיא דהכא על זה האופן דמדקתני נוטל את שיש בהן כזית ומניח את שיש בהן פחות מכזית זה יגיד שאסור לאבדן ביד דאי מותר מאי קמ"ל דיניחם ולא יחוש לס' התזת מים עליהן השתא אבודי מאבדן ביד להניחם בשולחן מיבעיא אלא ודאי דאסור לאבדן ביד ומסייע לר"י דאמר אסור לאבדן ביד וקמ"ל תנא דהכא דלא קפדינן כולי האי לסלקן מחמת חשש ניצוצות מים הניתזין ודברי התוס' לא נראו בעיני דהא לא הוה אמר ר"י מותר לאבדן במלתא דאיכא מיחוש הסובב עניות דהגם דמעיקר דינא שריא איכא למיחש להזקא אלא דלדעת הרמב"ם ז"ל דמתיר לאבדן ביד מוכח דהוה גריס בש"ס כגירסת התוס' דר"י אמר מותר לאבדן ביד ונראה ליישב לדעת הרמב"ם ההיא דחולין דהוו קפדי על איבודייהו דרך זלזול כגון למדרך עלייהו או לזורקן באשפה או במקום הטינופת אבל לאבדן דרך כבוד וכהא דמייתי התם דההוא גברא דהוה מהדר עליה שרא דעניותא ולא הוה יכיל ליה דהוה זהיר אנשיורא כו' אתא מרא עקרינהו ליבלי ושדינהו לנהרא כו' ע"כ הרי דההוא גברא אביד להו וחזינן לשרא דעניו' דצווח ווי דאפקיה ההוא גברא מביתיה והיינו דברי ר"י אבל אסור למשדינהו באתרא דבזיונ' כי היכי דלא ליתי לידי עניות ואולי כי לזה נתכוון הרמב"ם במה שדקדק לומר מותר לאבדן ביד דלא הוה

צריך למימר תיבת ביד אלא למימר דוקא איבוד ביד כגון לשורפן או להשליך בים אבל זולת זה לא ובעי למיכנש להו כדאמרינן בחולין וליכא למימר דטעמא דשדי בנהר הוא משום דשכיחי דגים לא הוי איבוד גם אי הוה מנח להו ביבלי ולכלינהו עופי ועורבי דשכיחי אלא ודאי דלא קפיד אלא בהיכא דשדו להו אארעא דהוי דרך ביזוי אבל איבוד שרי כר' יוחנן:

שם גמרא בשלמא נר משום דלא שבת אלא בשמים וכו' הכא במסיבת כותים שסתם מסיבת כותים לע"ז ומסקינן מה טעם קאמר מה טעם אין מברכין על הנר ועל הבשמים משום דסתם מסיבת כותים לע"ז. קשה בשלמא בשמים דסתם מסיבתן לע"ז אבל בלאו הכי מברכין אלא נר מאי איריא דסתם כו' בלאו הכי נמי אין מברכין משום דאין מברכין על הנר שלא שבת וי"ל דמיירי אפי' הדליקוהו במוצאי שבת אלא דאית לן למיקם עלה דמלתא אי מאי דמסקינן דמה טעם קאמ' קאי אנר נמי או אבשמים הנה לפום גירסא דקמן דקא' הכי מה טעם אין מבדילין על הנר ולא על הבשמים של כותי' מפני שסתם מסיבת כותים לע"ז לפום האי גירסא נר נמי אסור מטעם סתם מסיבת ע"ז אלא דהרי"ף ממה שכתב וז"ל נר משו' דלא שבת בשמים משום דסתם מסיבת כותים לע"ז נר' מדבריו דלא גריס אלא מה טעם אין מברכין על הבשמים של עכו"ם משום כו' ולפ"ז אם הדליקו עכו"ם נרות במוצאי שבת במסיבתן מברכין עליה וכ"כ הרא"ש וז"ל נר של כותים משום דלא שבת ובשמים של כותים משום דסתם מסיבתן לע"ז עכ"ל והיא דעת הרי"ף ז"ל אלא דהרמב"ם כתב בפכ"ט מהלכות שבת וז"ל ואין מברכין על הנר של עכו"ם שסתם מסיבתן לע"ז ע"כ נראה דגריס בסוגיין מה טעם אין מברכין לא על הנר כו' מפני שסתם מסיבתן כו' ונפקא מינה לענין דינא בין הרמב"ם להרי"ף ז"ל דלהרי"ף אם הדליק העכו"ם נר במוצאי שבת דליכא מיחוש נר שלא שבת מברכין עליו דלא חיישינן לסתם מסיבתן לע"ז אלא בבשמים מסתמא לע"ז עבדי במסיבתן משא"כ הנר דהעכו"ם מדליקין נר לעצמן להאיר בחשך ואין סתמו לע"ז כבשמים ולרמב"ם גם בנר אמרינן סתם מסיבתן לע"ז ולא שנא אלא דאיכא למיקם בדברי הרמב"ם שכתב ואין מברכין על נר של עכו"ם משמע לא שנא איכא מסיבה לא שנא ליכא מסיבה אסור ובפ"ט מהל' ברכות כתב וז"ל בשמים של מסיבה של עכו"ם אין מברכין עליהם שסתם מסיבת עכו"ם לע"ז ע"כ לפ"ז מחמיר רבינו בחששת נר מחששת בשמים דבנר לא אמר של מסיב' עכו"ם ובבשמים אמר של מסיבה כו'. והגם דגם בנר גמר אומר שסתם מסיבתם כו' לא דייקינן מינה דבמסיבה איירי דמצינן לפרושי' דהכי קאמר מה טעם אסרו נר של עכו"ם מטעם דסתם מסיבתן כו' לזה אסרו כל נרותיהם ותדע דכשרוצה לומר דוקא של מסיבה דייק לה

להדיא כמו שכתב בדין הבשמים בשמים של מסיבת כו' ולא סמך להבין דבמסיבה איירי ממה דמסיים בה מפני שסתם מסיבה כו' והרי"ף והרא"ש כתבו בשמים של כותים אסור כו' משום סתם מסיבת עכו"ם כו' משמע מדבריהם דאפילו אינן בשמים של מסיבת אסור כדרך שפסק הרמב"ם בנר פסקו הם בבשמים וקשה בשלמא לדברי הרי"ף והרא"ש מצינן למימר דלא גרסי בש"ס הכא במאי עסקי' במסיבת ע"ז אלא להרמב"ם דדייק בבשמים דדוקא של מסיבתן א"כ מוכח דקא גריס הכא במאי עסקינן במסיבתן א"כ השתא בשמים דעלייהו משני תלמודא מה טעם אין מברכין כו' קא מתני בה הרמב"ם ז"ל דדוקא במסיבה נר דאיכא למימר דלא קאי עלה מה טעם דקאמר תלמודא כל עיקר מנ"ל לאסור שלא במסיבה ונראה דבהכרח לפרש דברי הרמב"ם ז"ל דלא אסר נר של עכו"ם אלא במסיבה דוקא ולא חש לפרש לה להדיא אלא בבשמים דס"ד לאסור גם בלא מסיבה אבל בנר לא חש עלי' למיטעי ומה גם שכבר קדם והתנה בבשמים לזה הספיק לו במה שגמר אומר שסתם מסיבת' לע"ז לומר דלא אסיר אלא במסיבה כבשמים וכן נראה מדברי הטור דמפרש בדברי הרא"ש דלא אסר בבשמים של עכו"ם אלא במסיבה הגם דהרא"ש ז"ל כתב בבשמים כלשון הרמב"ם בנר וכמ"ש דבריו למעלה:

נמצינו אומרים דבבשמי' דעת אחת להרי"ף והרמב"ם והרא"ש לא אסיר אפי' במסיבתן כל דהדליקוהו במוצאי שבת דליכא מיחוש נר שלא שבת ולהרמב"ם ז"ל דינו כבשמים לאסור במסיבה וגירסת הש"ס שוה בין להרי"ף ז"ל בין להרמב"ם ז"ל זולת דבר זה דמה טעם אין מברכין על הנר דהרמב"ם גריס ליה והרי"ף והרא"ש לא גרסי אלא מה טעם אין מברכין על הבשמים וכו' וזה הוא שכתב ה"ה ז"ל דאיכא חילוף גירסאות בין הרי"ף והרמב"ם ז"ל ולא כמו שרצה לפרש בדבריו הר"ב כסף משנה וכמו שכתבתי בימי חורפי בס' חפץ ה' בס"ד. ושוב בעיני יפלא דברי הרב כיון דהר' המגיד לא הזכיר מ"ש הרמב"ם בבשמים ששם גילה דעתו דוקא בשמים של מסיבה ודברי הרמב"ם בנר הם כדברי הרי"ף ז"ל בבשמים מה בבשמים בדברי הרמב"ם בדין נר של עכו"ם תפרש בדברי הרי"ף ז"ל בדין בשמים שהרי לשון א' אמרו שניהם ומה מקום לחילוק הגרסאות והדברים ברורים אצלי כשמש דלא נתכוון הרב המגיד אלא למה שפירשנו בו ועקר:

שם אין מברכין לא אנר כו' גרסינן בשלהי מס' י"ט דף ט"ל וז"ל ת"ר ה' דברי' נאמרו בגחלת כו' גחלת של ע"ז אסורה ושלהבת מותרת ע"כ ואיתא בירושל' וז"ל מברכין על השלהבת ואין מברכין על הגחלת ע"כ וכתב הרא"ש התם בשלהי י"ט וז"ל והא דאסרינן לברך בשלהבת ע"ז אע"ג דשריא היינו משום דיש עמה גחלת ע"כ גם מצאתי בשיטת הרשב"א למס' י"ט שכתב וז"ל גחלת של ע"ז אסורה ושלהבת מותרת הקשה הרב ר'

אלחנן א"כ למה אמרו בברכות פ' אלו דברים דאין מברכין על השלהבת של ע"ז ותירצו דדוקא כשיש גחלת עמה ע"כ. הנה מאי דדייקו גחלת עמה לאו דוקא גחלת אלא נר בין של שמן בין של שעוה ולא שרי אלא שלהבת לחודה דאי אחוזה אפילו בקיסם אסיר דהא כל מידי הנעשה לע"ז אסור כדאיתא בפ' הנחנקין ובשלהי מכות ואפילו בכל שהוא ולזה כל דהשלהבת ישנה בין בגחלת בין בפתילה של שמן בין בכל דבר אין מדליקין ממנה ונראה דה"ה אם הדליק נר מנר של ע"ז ואפילו ממסיבת העכו"ם לדעת הרמב"ם דאסר בנר משום סתם מסיבה כו' דאסיר וטעמ' דכיון דהוי איסור כל שהשלהבת דבוקה וכשבא זה והדליק ממנה הדלקה זו שהדליק אסורה היא דהא אין מברכין על השלהבת הגם שאינו נהנה אלא מאור השלהבת והא דכוותה והא לא דמיא לנפח ונתק שלהבת ממקומה דמצי ליהנות מאותה שלהבת אחר שנתקה מאחיזתה מה שאין כן מה שלקח כל זמן שהשלהבת אחוזה במקום אסורה הגם שלא עשה אלא הדלקת נר משלהבת הוי איסור הנאה נר שני:

וראיתי להר"ב ים של שלמה ז"ל שכתב בשלהי י"ט דין י"ד וז"ל ומ"מ שמעינן מינה דמותר להדליק נר מבית תפלות שלהם וראוי אפילו לברך עכ"ל ומוכח מדבריו דאפילו נר של ע"ז עצמה מותר להדליק ממנו נר ולברך עליו ואין אני רואה הכרח לדבריו ז"ל וליכא לאוכוחי ממה דאמרינן בסוגיין בסמוך בנר שהדליק ישראל מעכו"ם דשרי מטעמא דכי קא מברך אתוספתא דהתירא קא מברך דהתם ליכא איסור הנאה אלא דאין מברכין על נר שלא שבת ולזה כל דאיכא תוספת' דהתירא הרי הוא מברך על נר דלא אתעביד ביה עבירה בשבת אבל אם הדליק נר מנר של ע"ז דהוי איסור הנאה דכתיב ולא ידבק בידך מאומה וכו' אדרבא דייקינן מסוגיין לאסור ממה דקמסיק הש"ס בשלהבת וקאמר לעולם איסורא איתיה דמשום הכי קתני מתני' המוציא שלהבת בשבת לרשות הרבים חייב אם כן כיון דהך דנטל באיסור נטל דהא דבוקה בגחלת היתה הגם שניתוסף בה היתר הרי אין ביטול לע"ז כל עיקר אם לא שנאמר שסובר הרב דאיסור שלהבת דבוקה לא הוי אלא מדרבנן ולא החמירו בה אלא כל שהיא דבוקה אבל אם הדליקו ממנה לא החמירו וצריך להביא ראיה לדבריו ז"ל ובחי' חפץ ה' מצאתי כתוב אצלי דכל דאיכא למיחש לעכו"ם אסרינן נר מנר ואפילו ישראל מכותי ודוקא בחשש נר שלא שבת הוא דשרינן ישראל מכותי. ולענין הלכה יש לסמוך על דעת גדול מהרש"ל להתיר בנר מסיבתן ולא בנר עכו"ם עצמה:

דף נג.

גמ' בדין הוא דאפילו מחצה על מחצה נמי מברך ע"כ הרמב"ם כתב כלשון הברייי' ולא חש לספק הנופל מתחילת דבריו לסוף דבריו. והרב המגיד נתן טעם משום שאינו מצוי הוא. וקשה למה כתבו רבינו בפ"ו מהלכות שבת בדין מרחץ וז"ל עיר שישראל ועכו"ם דרים בתוכה והיתה בה מרחץ אם רוב עכו"ם כו' מחצה למחצה כו' וכן כל כיוצא בזה עכ"ל. אם כן דדבר מצוי הוי מחצה ומחצה ואמאי לא השמיענו כמו כן בדין זה. שוב ראיתי להרמב"ן ז"ל במלחמות שהליץ בעד הרי"ף על קושית המאור שטעם שלא הזכיר מחצה הוא מפני הרחקת מציאותן ע"כ. וראיתי להרי"ף שכתב בפרק כל כתבי גבי מרחץ וכו' דין מחצה למחצה ואם כדברי הרמב"ן לא הוה מזכיר ג"כ שם. ואולי כי לפי מה שהוצרך להודיענו במרחץ מחצה למחצה אסיר בזה אנו מגלים דעתו דבהיכא דלא אמר הכי דינו כרוב. וליכא למימר דסמך למגמר מיניה דהוה ליה להקדים ועוד כיון דקא חזי הרמב"ם לתלמודא דקא' הכא דמחצ' למחצה שרי אי תימא דדעתו לאסור הו"ל למיכתביה להדיא אלא כדכתיבנא. אי נמי כיון דאין כל נרות עכו"ם אסירי דהא איכא נר עכו"ם שהדליק מישראל ומצטרף למחצה ישראל והגם דאיכא נמי נר של ישראל שהדליק מעכו"ם הא נמי שרי והיינו נמי טעמא דגמרא דקאמר בדין הוא דאפי' מחצה שרי דמנא ליה לתלמודא למימר הכי בדין הוא ומ"ש ממרחץ שאנו אומרים מחצה למחצה אסיר וכן בנר של מסיב' דקתני התם מחצ' על מחצ' אסור ולפום מאי דכתיבנא שפיר:

שם גמרא ראה תינוק כו' הרי"ף והרמב"ם ז"ל השמיטוה מההלכו' וכבר תמה על הרי"ף ז"ל הרז"ה בהשגותיו וישב הרמב"ן דמשום הרחקת מציאותן והכי נמי יש לנו לומר לדעת הרמב"ם ז"ל. אי נמי אפשר לומר דכיון דעקר דדינא דקמ"ל תנא הכא הוי חדא מתרתי או דאפי' בעיר שרובה ישראל בעי בדיקה דברובה עכו"ם פשיט' דלא מברך עד דבדיק וידע דיש' הוא ולבתר דידע דישראל הוא נמי פשיטא דמברך אלא ודאי לא אתא אלא להיכא דרובה ישראל וקמ"ל דאסיר לברך עד דבדיק ליה מטעם דחזה בידיה נר סמוך לחשיכה אתרע דהא אין דרך למהר כ"כ להדלי' כמו שכתב רש"י ז"ל או דמה דחדית לן תנא הוא דכיון דראה אבוקה צריך לבדו' אחריו לידע אם הוא ישראל כדי לברך על האבוקה וכדברי רבא דקא' בפסחים אבוקה מצוה מן המובחר והיינו טעמא דנקט תנא אבוקה ולא אמר אור או נר ונראה לי דהרמב"ם ז"ל דהא מלתא דבעי למיבדק ליה כגון דנקט בידיה בזמן שאינן רגילין ישראל ליקח במוצאי שבת הא מלתא הוי מלתא

דפשיטא ולא אצטריך לאשמועינן והא מלתא דאבוקה מצוה מן המובחר פסקה הרמב"ם בפרק הנז'.

וראיתי להר"ב מגן אברהם ז"ל שכתב טעם שהשמיטו הפוסקים דין שצריך בדיקה לקטן שבידו נר סמוך לשקיעת החמה כו' משום דגם הגדולים אינם נזהרים בזה ומדליקים מהר וטעם זה לא יקובל בדברי הרמב"ם ז"ל מפני שהרמב"ם אינו משמיט הדינים מפני טעם כזה והוא מודיע דינים אפי' לימות המשיח ואפי' לדעת הפוסקים האחרונים איכא לצדודי בהאי טעמא דאדרבא פשיטא דצריך בדיקה. ובהיכא דטלטל עכו"ם ואפי' ישראל נר הדולק בשבת מסתברא דלא נאסר נר זה לברך עליו ובהיכא דהדליק עכו"ם מנר זה אפש' כיון דנר זה שעליו מברכין לא הודלק בשבת לא אסיר אלא הדולק ממנו שנעשה בעבירה ובהיכא שהוציאו ממנו שמן הגם שהמוציא חייב חטאת יש פנים להתיר. ובהיכא דהוסיפו בו שמן אפי' היה בו שמן שיספיק עד הלילה מסתבר לאסור:

שם גמרא הא בתחילה הא בסוף בפי' דהא מלתא איפליגו רבוואתא רש"י ז"ל מפרש דטעם בתחילה דלא משום דאינו עשוי להאיר משא"כ לבסוף דעשוי להאיר וכוותיה פי' בה"ג וכן העלה הרא"ש והאחרונים. אבל רבינו האיי גאון פי' דטעמא דבתחילה אסור משום דלא צליל נהוריה מחמת דסליק קטרא וכתב עליו ה"ה ועקר כדברי רבינו האיי גאון והרי"ף ולא גילה דעתו אלא שכתב הא לכתחילה הא דיעבד ע"כ. הרמב"ם בפרק כ"ט מהלכות שבת כתב וז"ל נר של כבשן ושל תנור כו' לכתחילה לא יברך עליו ע"כ ודבריו ז"ל סתומים כדברי הגמ' והנה נפקא מינה לענין דינא בין שני הדרכים דלדעת רש"י ז"ל אפילו צליל נהוריה בתחילה וכגון כבשן שעציו עצי זית וכדומה דאפילו בתחילה לא עביד קטרא כל עיקר אף על פי כן אין מברכין ולרבינו האיי מברכין. ואולי דסובר הרמב"ם ז"ל דלא נפקא מידי משני הפירושים וזה הוא טעמו שלא פי' והגם דהוו עצים דלא עבוד קטרא מלתא דלא שכיחא דעבדו עצים כהאי בכבשן ואי נמי עבוד לא פלוג רבנן כל בתחילה לא מברכין ולא פליגי רבינו האיי ובה"ג אלא בטעמא דדינא:

שם גמרא תני חדא אור של ב"ה כו' כתב הרמב"ם בפ' כ"ט מה' שבת וז"ל אור של בית המדרש אם יש שם אדם חשוב שמדליק בשבילו מברכין עליו של בית הכנסת אם יש שם חזן שהוא דר שם מברכין עליו כו' ע"כ דברי רבינו תלוי כפי הגירסא דהוה גריס ונראה טעמא דבנר בית המדרש הספיק באדם חשוב ובבית הכנסת דוקא חזן דר שם משום דבבה"כ מוכחא מלתא דודאי לא הדליקו אלא לכבוד ס"ת ולא לאדם חשוב זולת אי איכא חזן שדר שם דאז הוא דמוכחא מלתא דלהאיר נמי לחזן עבוד אלא אי איכא אדם חשוב דהא אין רגילות להדליק נרות לכבוד בית המדרש ואי ליכא אדם חשוב מכרעא מלתא

דלכבוד בהמ"ד הוא דעבוד אבל אי איכא אדם חשוב תלינן למימר דלהאיר ליה עביד ודרך זה מסתבר וכן הוא בהלכות דין חלוקת אור של בית המדרש. ואית לן לאוכוחי כדעת הרמב"ם מההיא דמייתי הש"ס בסמוך אמר רב יהודה אמר רב כל שמוציאין לפניו ביום ובלילה אין מברכין עליו ע"כ והרי נר המוציאין בלילה אנן סהדי דמוציאין גם להאיר דהא אפילו מת שאינו חשוב מוציאין בלילה להאיר וא"כ במת חשוב לא גרע שלא יוציאו נר להאיר ואעפ"כ כיון דנר זה היו מוציאין אותו ביום לכבודו עבוד ולא מברכין אפי' בלילה הגם דאיכא הכרח להאיר וא"כ בבית הכנסת דודאי דלכבוד עביד הגם דאיכא אדם חשוב הו"ל כנר שמוציאין ביום ובלילה דאין מברכין אבל שמש בית הכנסת כל כך הוי הנר לחזן כל כבוד דהא לחזן הדר בעי נר וחזן זה שמש בית הכנסת הוא ואין גדר בנר זה לו' עליו נר זה לא לשמש עביד כמו שאנו אומרים בנר של מתים שמוציאין ביום נר לכבוד המת מוציאין אותו ביום והבן והרמב"ם השמיט חילוק זה שיוצא הוא מהמובן מדין בית הכנסת ובית המדרש שכתב:

שם גמרא היו יושבים בבית המדרש והביאו אור כו' פירשתי למעלה דף מ"ג ד"ה אמר רב לא שנו. והרמב"ם השמיט דין זה ואפשר לומר דטעמו הוא משום דמפרש פלוגתא דב"ש וב"ה עז"ה ב"ש אומרים כל אחד מברך לעצמו מטעם בטול בית המדרש וב"ה אומרים אין צריך ואם ירצו אחד מברך לכלם והגם דאיכא מיחש ביטול בית המדרש כיון דאיכא ברוב עם הדרת מלך לא חיישינן לביטול מעט כזה אבל אי לאו טעמא דאיכא הדרת מלך חיישינן לבטול בית המדרש אפי' זמן מועט וכההיא דר"ג דמוסכם הוא ולפום דרך זה סברת ב"ה אם רצו לברך כל אחד לעצמו או א' מברך לכולם לזה לא הביא רמב"ם פסק בזה וכל א' יעשה כרצונו:

דף נג:

גמ' אמר רב יהודה אמר רב לא יאותו כו' ממש כו' כתב הרמב"ם פכ"ט מהלכות שבת וז"ל אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו כדי שיכיר בין מטבע וכו' ע"כ פסק הרמב"ם כדעת רבא דאמר יאותו ממש וכן בהלכות ובכל הפוסקים ז"ל וקשה והרי רב אשי דהוי בתראה לכלהו אמוראי דמייתי הש"ס סבר כרב יהודה אמר רב דלא יאותו ממש וי"ל כיון דפשטא דמתני' וגם פשטא דברייתא דקתני עד שיראה שלהבת וישתמש לאורה מוכח כרבא ותו מדקא מייתי תלמודא הא דרבא בתר מימרא דרב אשי מוכח דקא מסיק תלמודא כותיה דרבא:

שם גמרא מחלוקת בשכח וכו' קשה היכי תיסק אדעתין למיטעי בהכי ולמימר דתנא יודיענו כחא דב"ש במקום ב"ה ומה גם דב"ש לחומרא ואדרבה כחא דבית הלל בעי

לאשמועינן דהוו ב"ה לקולא דאיכא נמי כחא דהתרא. וי"ל דהכא שפיר תיסק אדעתין דקמ"ל כחא דב"ש והגם דהוי לאי' משום דנפקא מינה נמי לב"ה אי בעי לחזור למקומו יש שכר לפעולתו ארנקא דדהבא וכדאשכח ההוא תלמידא אלא דאין מחייבין אותו ב"ה ואי הוה תני מזיד לא הוה שמעינן דבשוכח יתחייב לב"ש ומינה לב"ה אפילו מצוה להכי תנא שוכח דב"ש מחייבין וב"ה פוטרין פטור הוא דהוי אבל אם רצה יחזור ובזה לא קשה ממתני' דקתני אמרו לו לרבי טרפון כדאי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי ב"ה. אי נמי אפשר דהכא קיימא לן הלכה כב"ש. וכן מצאתי שכתב בה"ג דף י' וז"ל דהלכתין כב"ש דהנהו תרי תלמידי כו' והלכה דמותר להשתמש בשמש ע"ה:

שם גמרא עד כמה שיעור עיכול אמר ר"י כל שאינו רעב כו' כתב הרא"ש ז"ל וז"ל אמר ר"י כו' וכן לענין שתיית יין ואכילת פירות אם אינו צמא או רעב ותאב לאותן פירות יברך ע"כ וכתב הר"ב כ"מ בפ"ב מהלכות ברכות וז"ל ותמיהא לי אם אכל פירות ונתעכלו שהוא רעב אע"פ שאינו תאב לאותן פירות למה לא יברך ע"כ. דברי הרב תמוהים התחלתן לסופן. א' אומרו למה לא יברך מה תמיהא היא זו והרי נתעכלו כדקתני במתני' עד שיתעכלו ודפירשו בה כל שאינו רעב זה רעב והא ודאי פשיטא דתיבת לא ט"ס וצ"ל למה יברך ותמיהתו היא למה יברך כיון שנתעכל המזון שבמעיו הגם שאינו תאב פי' דהנה תמצא דלפעמים יהיה האדם רעב ולא יהי' תאב לדבר הזה כלל ועיקר ויחפוץ במין אוכל אחר ותמיה' זו ודאי דהויא תמיהא וצריכה ישוב. אלא דקשה לי מהיכן הבין בדבריו של הרא"ש מרן ז"ל דס"ל הכין. ונראה לי שהרב מרן ז"ל דקדק דברי הרא"ש ז"ל שהוצרך אם אינו צמא אם רעב ותאב לאותן פירות וכו' דמלת ותאב מיותרת ולא הול"ל אלא אם אינו צמא או רעב לאותן פירות ותו לא ואמאי אצטריך להתנו' עוד תנאי שני ודבריו של הרא"ש ז"ל סובלים שני דרכים. א' דהגם שאינו רעב אם גם בלא רעבון יש לו רצון ותאב לאכול מפירות הללו לא יברך ולזה התנה אם אינו רעב וגם אינו תאב ולפי דרך זה נפקא תמיהא לדברי הרא"ש עז"ה אם אכל והוא אינו רעב שלא נתעכל המזון שבמעיו אע"פ שהוא תאב לאותם פירות למה לא יברך והרי עדין לא נתעכל שהרי אינו רעב. ודרך ב' נתכוון לומר עז"ה אם אינו רעב ותאב פי' ב' דברים אלו הם דברים המחייבים אותו לברך וכל דהויא חדא מינייהו או אינו רעב או אינו תאב לפירות אלו יברך ולא הזכיר הרא"ש תאב אלא להשוותה לרעב דכשם שאינו רעב מיחייב גם אינו תאב מיחייב ושיעור דברי הרא"ש במאמר רעב ותאב או זה או זה ואינו רעב לבד יברך ואינו תאב לבד יברך ולפי דרך זה תהיה התמיהא על דברי הרא"ש עז"ה בשלמא אם אינו רעב יברך הגם שאינו תאב לאותן פירות שפיר אלא אם אינו תאב והוא רעב שנתעכל

המזון שבמעיו אמאי יברך וב' דרכי התמיהא יכולין אנו ליישב בדברי הכ"מ או נגיה בדבריו עז"ה אם אכל ולא נתעכלו שאינו רעב אע"פ שאינו תאב למה לא יברך או נגיה אם אכל ונתעכלו כו' למה יברך. ולי נראה דלב' דרכים הסובלים דברי הרא"ש ל"ק מידי בין לדרך הא' דתנאי הוא דבעינן אינו רעב גם אינו תאב סובר הרא"ש דאם הוא תאב זה יגיד שנתעכל והגם שאין לו רעב מצוי הוא דבר זה שבגמר העיכול לא ירגיש אדם ברעב וזה הוא מבחן שהוא תאב לאכול א"נ כגון שאכל פירות בתחלת הסעודה ונתעכלו בתחי' ואינו רעב ממזונו למה יברך כיון שהפירות נתעכלו והראיה שהוא תאב לאכול מהם. גם לדרך השני משכחת לה שהוא רעב ולא נתעכלו פירות שאכל כגון שלאחר הסעודה הביאו לפניו פירות והמשיך באכילתן זמן מה ובזה כשיתעכל מזון סעודתו עדין עיכול הפירות שאכל לא הגיע לחצי עיכול ונמצא הוא רעב שהרי נתעכל מזונו ותאותו סתומה מתאות הפירות להיות שעודן לא גמרו להתעכל ואינו תאב לאכלן ולמה יפטר מברכתן והם עדין לא נתעכלו. והרמב"ם כתב בפ"ב מה"ב וז"ל מי שאכל ושכח ולא בירך אם נזכר קודם שיתעכל המאכל שבמעיו חוזר ומברך נתעכל המזון שבמעיו אינו חוזר ומברך וכן אם נעלם ממנו ולא ידע אם בירך או לא חוזר ומברך והוא שלא נתעכל המזון שבמעיו ע"כ קשה למה לא השמיענו שיעור העיכול דהא תלמודא בעי לה ומפלגן סברות. ואולי דדעת רבינו היא דכדי שיתעכל כו' היינו כל עוד שאינו רעב ותלמודא לא קבעי אלא משום דאיכא מאן דמפיק לה מפשטה ומפ' כל זמן שיצמא כו' אבל אי לאו הכי פשיטא דכל כל שאינו רעב הוי ולהכי לא הזכיר רבינו אלא לשון המשנה וטעם אומרו חוזר ומברך שלא הי"ל אלא ה"ז מברך רמז בזה שלכתחלה יחזור למקומו אם עמד דמצוה מן המובחר ישנה אפילו בנדון זה ותדע שכתב בפ"ג ולכתחלה לא יברך כו' אלא יושב ובמקום שאכל ע"כ אלמא דמצוה מן המובחר לברך במקום שאכל. ואומרו נתעכל המזון אינו חוזר ומברך פי' איסור איכא בברכה ואומרו וכן אם נעלם כו' פי' גם כן חייב הגם שאינו אלא ספק כיון דהוי ברכה זו דאורייתא כמ"ש בתחלת פ"א וזה שחזר לומר והוא שלא נתעכל פי' דוקא שלא נתעכל ודאי אבל ספק נתעכל לא הוי כספק בירך שמברך מספק דשאני האי ספיקא מהאי ספיקא:

פרק ט - הרואה

דף נד.

מתני' בנה בית חדש כו' כתבו התוס' בפ"ב דסוכה דף מ"ו וז"ל ודאמרינן בפרק הרואה דמברך על כלים חדשים כתב רבינו שרירא גאון ז"ל דלא סמכינן עלה דמסקינן בפר'

בכל מערבין דבעינן מידי דאתי מזמן לזמן וק' מפדיון הבן עכ"ל מוכח מדבריהם דאפילו מצוה הבאה לו אפילו פעם א' בחייו גם שזמנה קבוע שצריך שיהיה הבן בן ל' יום לפדיון בכור כיון דאינה מתחדשת בכל שנה אינו מברך שהחיינו ונשען הגאון אההיא דבכל מערבין דף מ' ע"ב דגרסי' התם אמר רבא כי הוינן בי רב הונא איבעיא לן מהו לומר זמן בר"ה וביוה"כ כיון דמזמן לזמן אתו אמרינן א"ד כיון דלא איקרו רגלים לא אמרינן ע"כ. מדקאמר הש"ס כיון דמזמן לזמן כו' משמע דאי לאו דאתי מזמן לזמן לא מצו ברוכי הגם דהוי מצוה. וי"ל בדברי התוס' הנה עיקר דבריהם ז"ל שהוצרכו לחלק הוא מחמת שהוקשה להם מ"ט יש מצות שתקנו לברך שהחיינו כעשיית סוכה ולולב כדאשכחן הכא ובעשיית ציצית ותפילין לא תקנו כדמוכח בפרק התכלת ומזה הוצרכו לתרץ דמצוה שיש עליה שמחה תקנו שהחיינו והעמידו מתני' דהרואה דקנה כלים חדשים כדקאמ' רב שרירא דלא סמכינן עלה וכו' יע"ש. תחלה נעמוד על עומק הסוגיא דהתכלת דהתם פריך למ"ד דמברכין על מעשה המצות מדשלח ר"ח כו' משמיה דר"י על תפלה של יד או' כו' ואי' לעשות תפי' לא מברך ע"כ. וקשה מאי מוכח דילמא דבהא לא אירי ר"י ולעולם אה"נ דמברך. וכתבו התוס' לתרץ זה שם בד"ה ואלו וכו' וז"ל ויודע היה ששאלו כל עניני ברכות ע"כ ומזה למדו לומר הכא שגם ברכת שהחיינו שאל שאין לברך. ולע"ד אין זה הכרח דלו יהיה שנצדיק ששאלו דרך כלל על כל הברכות עכ"ז נוכל לומר שלא השיבם אלא על הברכות שישנם בגדר ספק אבל ברכת שהחיינו מתני' היא קנה כלים חדשים מברך שהחיינו ולהכי לא הזכירה להם ותו קשה לי לדבריהם דדחו למתני' דהרואה ואוקמו ההיא דהתכלת דלא מברך על תפילין שהחיינו והרי ר"י מרא דשמעתתא בתפילין אמר בקנה כלים חדשים דמברך שהחיינו דאמר לקמן דף ס' ר"י אמר אפילו יש לו כיוצא בהם צריך לברך כו' ומה גם דמייתי סתמא דתלמודא בלא פלוגתא. ותו קשה היכי מצינן למימר לית הלכתא כהא דהרואה אלא כההיא דמערבין דהא התם לא אשכחן תנא דנימא דסמכינן עליה אלא דברי אמוראי ומי מצו אמוראי למימר הפך מתני' באין חולק ואי תימא דמשמעות דהך דמערבין היא הפך מתני' דהרואה אמאי לא אותבינהו תלמודא מינה. ותו דעדיפא מינה דבדף ס' מייתי ברייתי' פלוגתא דר"מ ור"י בקנה כלים ויש לו כיוצא בהן דלר"מ אינו מברך ולר"י מברך וא"כ תקשי ההיא דמערבין דמשמע דאין מברכין אלא על הבא מזמן לזמן ולא על כלים חדשים כמאן לא כר"מ ולא כר"י דכ"ע ל"פ אלא בקנה ויש לו אבל באין לו קתני בהדיא דלכ"ע צריך לברך. ותו קשה שהרי איכא תוספתא להדיא בפ"ב דברכות דקתני העושה סוכה לעצמו אומר ברוך שהגיעני וכו' העושה לולב כו' יע"ש הרי להדיא דמברך שהחיינו על

ציצית ותפילין כמו שמברך על הסוכה ועל הלולב ומשום הך תוס' הן אמת דלדעת רבינו שרירא מידי דהוה דדחי משנה סתמית דהרואה מכ"ש דלא יחוש לתוספתא אלא הא מיהא אזדא לה קו' התו' בציצית ותפילין ומעתה צריכין לדחות הך דיוקא שדייקו התו' בסיום דבריהם בסוכה וקשה מפדיון הבן נראה דלא העמידו כן במסקנא דהא טרקא גלא באנפייהו קו' פדיון הבן שלא מצאו לה תי' לא משום שיש בה שמחה דהא טפי איכא שמחה במילה מפדיון הבן וגם אינה מזמן לזמן. עוד ראיתי שכתבו במנחות בד"ה ואלו לעשות כו' וז"ל ובתוס' דברכות תני העושה ציצית לעצמו מברך שהחיינו ובפרק הרואה נמי אמר דאכלים חדשים וכ"כ רב שרירא גאון ע"כ זו היא גירסא שלפנינו. והרב מהרש"א גורס גירס' אחרת ולפי גירסתנו זאת משמע דהדר ביה ר' שרירא גאון וכיון דלא איתברר האי פיסקא דרב שרירא מכמה פירכי אהדרנא אפאי לגאון אחרינא והוא בה"ג שכתב בפרק הרואה וז"ל בנה בית חדש כו' אומר ברוך שהחיינו ע"כ. מוכח דקיימי' כההיא דפ' הרואה ודלא כרב שרירא והר"ן כתב במס' סוכה וז"ל כתבו בתוס' יש מצות כו' ולי נראה דשהחיינו במצות דזמן תלי כדמוכח בס"פ מערבין כו' הלכך סוכה ולולב ומ"מ מזמן לזמן קא אתו ופדיון הבן אע"ג דלאו מזמן לזמן וכו' כיון שהיא מצוה תלויה בזמן שלשים של תינוק שיצא מכלל נפל כו' אבל תפילין ומיל' לא תלה בזמן כו' יע"ש. דקדק הרב לומר שהחיינו במצות לומר שהוא הצדיק דברי רב שרירא כיון דבעי' מזמן לזמן דוקא אבל ה"מ של מצות אבל שהחיינו של קניית כלים חדשים ובנין בתים שניא. ובזה מתוקמא מתני' דהרואה כהלכתא אלא דהתוספ' קשיתי' דקתני דמברך אתפי' ואולי דמדק' תלמודא במערבין דבעי' מזמן לזמן קים ליה לתלמודא דלא קיימא הך תוספתא כהלכתא וממה שדקדק לומר הר"ן תפילין ומילה ולא אמר ציצית גילה דעתו להדיא דציצית מברך שהחיינו מידי דהוה קנה כלים חדשים ודין ציצית כדין סוכות הוי אבל תפי' דלאו כלי הנכנס בגדר מאי דקתני מתני' קנה כלים חדשים כו' ולא הוי אלא מצוה דינו כשאר מצות דבעי' באים מזמן לזמן והוא לא"ה הוא וכמו כן כל המצות כגון קבע מזוזה לפתחו עשה מעקה לגגו ואצ"ל כיסה הדם דהוי דבר שאין בו קנין דפשיט' דאין מברכין שהחיינו וא"ת לדעת הר"ן אמאי אין מברכין שהחיינו על התפי' כשהוא לובשו פעם א' והא דמי לפדיון הבן והא עדיפא דאינו לובש תפילין עד דמטא זמנא דמצי לשמור תפילין. וי"ל דשאני פדיון הבן דלא מצי לפדותו אלא מבן חדש ודכתי' ופדויו מבן חדש תפדה משא"כ תפילין כל דמנח ליה אפי' מקמי הכי לא ולא מיקרי אתי מזמן לזמן וא"ת כיון דלא מתני דבעי' מזמן לזמן אלא בשהחיינו של המצות אבל שהחיינו שמברך על ההנאות והטובות לא בעינן א"כ מברכין נמי שהחיינו

על הבן הנולד דלא גרע ממצא מציאה או קנה כלים וקושטא הוא דלא נפק ליה מכלל נפל עד ל' יום ואז הוא דחשיב טובה ובעי ברוכי מידי דהוה קנה כלים וא"כ כפי השתא לית אנן צריכין לטעמ' דפדיון הבן דמברכין דדילמא לאו על המצות הוא מברך אלא על שנתן לו מתנה טובה דהתקינוה חז"ל בשעת פדיון דאז הוא דמנכרא מתנתו ית' לחיים: וי"ל דלא ניחא ליה להר"ן לתרץ הכי משום דא"כ מברך ג"כ על בן הפשוט שהחיינו כשיגיע לל' יום ולא אשכחן דאמור רבנן שיברך שהחיינו אלא בפדיון הבן להכי הוכרח לשנויי דברכת שהחיינו באה מטעם דמצות פדיון באה לשלשים יום ומ"מ קשה אמאי לא מברך על נתינת הבן שהחיינו וי"ל כיון שברכת שהחיינו שעל הטובות צריכה להיות סמוך לטובה כגון הקונה כלים בשעת קנייה הוא מברך מטעם שאין הברכה אלא ע"י שמחת הלב שהוא שמח בקנייתן כמ"ש הרא"ש והוא מהירו' ואם כן כיון שבשעת לידת הבן אינו יכול לברך שהחיינו מטעם שעדין הוא בספק נפל עד ל' יום וכשיגיעו שלשים יום כבר עברה השמחה ואין זמן לברכה והא למה זה דומה לבשורה של גשמים שאם עבר שעת הבשורה שוב לא יברך וכמ"ש הרא"ש וז"ל שמברכין בשעת ירידתן ע"כ והכי מסתברא דאי מפלגא שעתא לא מברכי' כל הני ברכות דשהחיינו ודהטוב והמטיב. אלא דק' לי מהך דתניא א"ל ילדה אשתך זכר אומ' ברוך הטוב והמטיב ומסיק לה משום דאיכא אשתו בהדיה וכדקתני קצרו של דבר על שלו אומר שהחיינו שלו ושל חבירו או' הטוב והמטיב. וא"כ מוכח להדיא דמברך הטוב והמטיב ולא אשכחן מאן דפליג עלה לא בתנאי ולא באמוראי. וי"ל דההיא דוקא דשמע משמע אבל דחזי לא וכדס"ד הש"ס בסמוך לפלוגי ואיכא טעמ' בהא מלתא דכששומע האדם שמוע' טובה שמחתו מרובה וע"ז יברך משא"כ דחזי ליה דלא דמי דייקא נמי דקתני א"ל ילדה אשתו ולא תנא ילדה אשתו בן דמשמע דוקא אמרו לו ומדינא דמתני' דקתני על בשורות טובות אומר הטוב והמטיב. שוב באו לידי תשו' הרשב"א סי' רמ"ה והביאם הב"י סי' רמ"ג וז"ל מסתבר' דכל שנולד לו בן צריך לברך שהחיינו בין נולדו לו בנים אחרים או לאו אלא שלא ראיתי נוהגים כן אפילו הגדולים שבארץ כו' יע"ש. ולפום מאי דכתיבנא איכא טעמא ולדעת הרשב"א הרוצה לברך שהחיינו בשעת לידה יברך ולענין דינא נ"ל דכד מברכין שהחיינו בשעת המילה יכוין לפטור עצמו בברכה זו וכל זה כשהיה שם בשעה שנולד אבל א"ל ילדה אשתו ה"ז מברך תכף הטוב והמטיב. גרסינן במסכת מנחות דף ע"ה ומייתי לה בכ"מ דף ל"ו תניא היה עומד ומקריב מנחות בירו' אומר ברוך שהחיינו כו' ופיר' רש"י וז"ל כגון שלא הקריב כהן זה עדין מנחה מימיו או שהקריב מנחה חדשה כגון מנחת העומר ע"כ. וקשה לדרך הא' שכתב רש"י שכהן זה עדין לא הקריב מימיו מנחה והרי

איתא בפרק התכלת דף נ"א ע"ב דאין הכהן נכנס לעבוד עד שיביא מנחה כו' ופי' רש"י בד"ה כהנים הדיוטות וז"ל דכשכהן הדיוט נתחנך לעבודה באותו יום היה מקריב עשרון ע"כ. ולפום השתא כי קא מקריב כהן תחילה דידיה מקריב וכיון דכן היכי מסיים תנא נטלן לאכלן והא כתיב וכל מנחת כהן כליל תהיה כו' ובמכילתין דחו התוספת פירוש רש"י שכתב בדף ל"ז ע"ב ד"ה היה עומד וז"ל ודלא כפי' רש"י דמנחות דמיירי בכהן שלא הקריב מנחה מעולם ול"נ דמיירי במנחות ישראל וכגון שכבר הביא מנחתו ואתרמי ולא הקריבה בידו והקריבה כהן אחר ומשכחת לה כגון שבין הבאת מנחתו להקרבה אירע לו אונס המונעו מלהקריב בידו והקריבה חבירו כשיקרי' מנחת יש' לפי שהיא תחילת הקרבתו שזה א' לו שלא הקריב מימיו יברך שהחיינו והגם דכהן יקריב מנחת חינוכו היינו למצוה ולא לעיכובא ובמכילתין פר' כ"מ דף ל"ז כתב וז"ל היה יש' עומד ונתנה לכהן להקריבה או' ברוך שהחיינו אם לא הביא מנחות זה ימים רבים ע"כ לדבריו ז"ל כאן מוכח דסובר דאפי' במצות לא בעינן שתתחדש משנה לשנה ומברכין שהרי ישראל זה יכול היה להביא מנחה בכל עת ואף על פי כן קאמר דמברך שהחיינו:

אבל משני הדרכים שכתב במנחות לדרך הא' דכהן זה לא הקריב מנחה מימי' פי' ועתה התחיל להקריב ונתחנך לעשות מצות ה' יברך. א"נ טעמו כיון דחינוך זה בא בזמן קצוב שהרי אינו יכול ליכנס ולהקריב עד עשרים שנה הו"ל ג"כ כבא מזמן לזמן כדרך שכת' הר"ן בפדיון הבן כיון שלא היה יכול ליכנס להקריב מקמי הכי ולדרך הב' שכתב מנחת העומר הוי דבר המתחדש משנה לשנה ומברכין עליו. אפילו אליבא דרב שרירא דאין מברכין על התפיל' מודה בזה ומסתברא דרש"י כיון דגילה דעתו במכילתין דישראל שלא הביא מנחה כמה ימים מברך שהחיינו הגם דאשכחן ליה דפי' במנחות ב' דרכים אחרים לאו משום הכי אמרי דחזר בו בדין שהחיינו שאין לברך בכה"ג אלא דבמנחות ניחא ליה לפרושי כולה מילתא בכהן כפשטא דמתני' להכי לא פי' כמו שפי' בברכות ולעולם מאי דשמעי' בדבריו לענין דין שהחיינו הכי קאי. אלא דהא מיהא בעי' שטעם שלא הביא מנחה זה ימים רבים מיירי שלא היה יכול והן עתה הגיעה ידו עשות אבל מגיע מלתא דלא מסתברא דתיפוק מפומיה נמצינו או' לדעת רש"י ז"ל דכל ששהה אדם לעשות מצוה לאנסו כשיבא לעשותה יברך שהחיינו וזה דלא כדעת רב שרירא והתו' והר"ן ופי' דמתני' דהיה עומד ומקריב לדעתייהו מיירי במנחה ראשונה שהיה מקריב משמר הנכנס כיון שהיו כ"ד משמרות והיה זמנם מגיע לששה חדשים היו מברכין שהחיינו. ולדבריהם הגם שאנשי משמר אם היה כל אחד מהם רוצה בא ומקריב מנחתו היה רשאי וכדאמרינן בס"פ הגוזל עצים ת"ר מנין לכהן שבא ומקריב קרבנותיו בכל עת

ובכל שעה שירצה ת"ל ובא בכל אות נפשו ושרת כו' הרי שאין זמן בכל השנה שאין כהן זה יכול לעבוד בבה"מ אעפ"כ כיון שלא היה בא להקריב קרבן ישראל אלא מזמן לזמן היה מברך שהחיינו דרך זה קצת דחוק. והרמב"ם בחר דרכו של רש"י השני שכתב במנחות דחזור אל הכהן המקריב מנחת העומר והרשב"א בחי' הסכים לדעת התו'. נמצינו למדים לדעת התו' דהגם דיכול להקריב בכל עת שירצה כיון שאינו מקריב קרבן הזולת אלא מזמן לזמן יברך שהחיינו וזה הוי בכלל מאי דאמרינן בפרק בכל מערבין דאתי מזמן לזמן והרמב"ם בפי"א סה"ב כתב וז"ל כל מצוה שהיא מזמן לזמן כו' יע"ש. הנה חלוקא א' שכתב רבי' מודים בה כ"ע ואפילו לדעת רב שרירא גאון. וחלוקה ב' שכתב כגון ציצית כו' גם חלוקה ג' כגון מילה כלהו דלא כרב שרירא ודלא כהתו' זולת בפדיון הבן דמודי' התו' והר"ן וציצית לס' הר"ן ולא מטעמיה דחשיב ליה מטעם קנין מצוה דבר מצוה אלא מטעם קניית כלי חדש אבל לצד היותו מצוה לא היה מברך וכדין תפילין. וטעם רבינו הוא דמה לי קנה כלים חדשים לצורך גופו מה לי קנה לצורך נשמתו ומתני' מסייעא ליה דקתני עשה תפי' לעצמו מברך שהחיינו וכתבתיה למעלה. ובכלל חלוקא ג' נכלל ג"כ כהן ביום שמתחנך להקריב יברך שהחיינו ולא כתבה רבי' בפ"ה מהלכות כלי המקדש שסמך על הכלל שכתב כאן והטור סי' כ"ב כתב שיברך שהחיינו על הציצית ול"ק ההיא דעירו' דמחמתה נדי רבי' שרירא והתוס' והר"ן ופי' דדוקא הבא מזמן לזמן דההיא לאו קנין היא לו ושאר דברים ג"כ דמילה ופדיון כו' סובר רבי' דגם אלו חשובים הבאים מזמן לזמן. ותלמודא דקאמר בפ' בכל מערבין הבא מזמן לזמן מסתברא דלאו למי' דדוקא הבא מזמן לזמן הוא דמברכי' אלא לפום מאי דעסיק ביה אמר בהאי לישנא ומאי דעליה קאי הוא יוה"ך והיכי מצי למינקט נושא אחר ולעולם אנה"נ כל שבא לזמן רחוק ואפי' מצוה יודה הש"ס דמברכין שהחיינו וכדתני בבריתא דמברך על המילה ומאי דלא תני בברית' דמילה ברכת שהחיינו בהדי שאר ברכות דמילה משום דתנא לא קתני אלא ברכות של מילה אבל ברכת שהחיינו ישנה בכל מצות המתחדשות בזמנים מופלגים ובכללא תניא ומרן בב"י הנז' כתב וז"ל ויש לתמוה על רבינו שכתב גבי ציצית שמברך שהחיינו ולא כתב כן גבי תפי' ע"כ. ול"נ שהטור פ' כדעת הר"ן שסובר דלא מברכי' על המצות שהחיינו אלא מצות הבאים מזמן לזמן אבל ציצית מידי דהוה כלים חדשים וכמו כן כת' בב"י בשם רבינו הגדול מהר"י אבוהב ומ"ש שמברך שהחיינו בציצית אינו מטעם המצות אלא מטעם קנה כלים חדשים. וא"ת לדעת הרמב"ם הקונה מצות לפסח וכן הקונה מרור למצותו או הקונה טלה לפסחו וכיוצא בזה יברך שהחיינו דכיון שמברך גם על כלי שאינו ראוי לתשמיש אדם אלא למצוה לבד לא גרעי הני מנייהו

ולא מפטר שאו' בי"ט ואמאי לא מברכין אקנייתן כמו על קנין מזוזה. ואולי דהני לא מנכרא רישום המצוה בהו דטלה ומרור ומצה דכוותייהו אדם קונה לצורך עצמו ואין ניכר היותם למצוה כתפילין אלא דדברי הרמב"ם צריכין חיזוק דמנ"ל לברך על כל כי האי דעל מה שהוזכרנו במשנה אנו מצטערים והוא בא ומוסיף עליהם ולואי שנעמוד בשלנו דלדבריו ז"ל אם היתה לו מזוזה וקנה אחרת יברך שהחיינו כדק"ל אפילו היו לו וקנה יברך ודברים אלו צריכים ראיה. והגם דמתני' קתני עשה תפילין למצוה יברך שהחיינו יכולים לפרש שהכונה הוא על שהגיעו פ' לחינוך מצו' אבל אם כבר בירך על חינוכו למצוה לא יברך ואם קנה מזוזה או תפילין אחר שכבר נתחנך למצוה לא יברך וכמו שהעלתי בס' פרי תואר בה' כיסוי הדם ודעת רמ"א שם דיברך על כיסוי הדם שהחיינו ס' זו לא כר"ע והתו' ולא כדעת הר"ן ולא כדעת הרמב"ם ז"ל ולא ידענא מאן חתים עלה מרבנן פסקאי גם לא כדעת רש"י בפי' דההיא דמנחות ל"מ בשני דרכים שכתב במנחות אלא אפילו לדרך שפי' בברכות בישראל שלא הביא מנחה זה ימים רבים דהתם טעמא הוא שלא היה יכול להביא נאנסו כיון דעכשיו מביא מברך והוא דומה לנתחדש לו לזמן רחוק מעשה מצוה משא"כ מצוה שיכול לעשותה בכל עת שירצה למה יברך עליה. ותו לכשנא' דדעת רמ"א סמך על סברא זו שכתב רש"י וסובר דאפילו שלא ע"י אונס קאמר רש"י דמברך אם זה ימים רבים לא הקריב מנחות אם כן ג"כ יברך על הכיסוי אם הפליג ולא כיסה זה ימים ואמאי לא אמר אלא פעם ראשונה. ותו פשי' דלא דמיא הך להההיא דישראל שלא הקריב וכו' דשאני מנחה דהוי מלתא דאית בה שמחה שמקריב לחם לאלקיו ולזה יאות לברך שהחיינו וכמו שחילקו התו' במצוה שיש בה שמחה משא"כ כיסוי הדם דמה שמחה יש בו. וכל זה הוא לדעת רש"י אבל לדעת כל רבוותא אינו מברך ישראל על הבאת מנחה אפי' פעם ראשונה ופי' דמתני' דהיה עומד ומקריב מנחה לאו הכי מתוקמא אלא כשאר פירו' דאיתמרו בה ב' מה שפירש"י במנחות וחד של התוס' וכתבתיו למעלה ותו ליכא למיחש להא דכיסוי הדם וכמ"ש בס' פר"ת יע"ש:

דף נט:

גמ' לפרקים עד כמה כו' הרמב"ם בפ"י מה"ב כתב וז"ל על ההרים כו' אם ראה א' מהן משלשים יום לשלשים יום מברך עושה מעשה בראשית הרואה הים הגדול מל' יום לשלשים יום מברך שעשה הים הגדול ע"כ דעת רבי' דהגם דלא קתני לפרקים אלא ר"י מינה נשמע לת"ק דמסתמא לא פליג ת"ק בהכי ולהכי כתב בהרים וימים כו' מל' לשלשים יום. וטעם שפ' בים הגדול כר"י משום דלא משמע דפליג עליה ת"ק בהא ומאי

דכתב הרמב"ם בפי' המשניות ולית הלכת' כר"י אולי דסובר דר"י פליג על דברי ת"ק במאי דקאמ' שיברך על כל הימים וסובר ר"י דלא יברך אלא על ים הגדול דהא לא קתני אלא הרואה הים הגדול ואזדא לטעמיה דאמר בפ"ח דפרה ובפ"ה דמקואות ר"י אומר ים הגדול כמקוה ופירש רש"י שם וז"ל לא קרא הכתוב מקוה אלא לים הגדול דביה משתעי קרא במעשה בראשית ששם נקוו כל מימי בראשית ע"כ. הרי שכל מי בראשית נקוו בים הגדול ואם כן כל הימים לא נקראו מעשה בראשית אלא ים הגדול ולהכי דן בכל הימים לבד מים הגדול דין מעין לטהרת מצורע ולמי חטאת כו' ור"מ פליג עליה וסובר דמ"ש הכתוב קרא ימים לא לים אוקיינוס לבד אלא שנקוו הימים למקומות הרבה ולכל מקום ומקום שנקוו שם המים נקרא ימים ונקוו המים להרבה מקומות ולהכי כל הימים פסולים לטהרת המצורע וכיון דלר"י כל מי בראשית כים הגדול נינהו להכי קאמר דאין לברך אלא על ים הגדול אבל שאר ימים לבד ממנו ולבד מד' נהרות במקומות שלא נשתנו ע"י אדם אינם מעשה בראשית ואינם אלא מעיינו' שנתקבצו מימיהם ונעשו ימים לזה פי' הרמב"ם בפי' המשנה בזה דלא כר"י אלא דמברכין על כל שאר הימים וכן פ' בה' מקואות פ"ט וז"ל כל הימים פסולי' לזבים ולמצורעי' כו' הרי דפ' כר"מ דמ"ש הפ' קרא ימים הוא לכל הימי' דמי בראשית נעשו מהם כל הימים. ועיין במ"ש הרא"ם בפ' זה בפ' בראשית. ומעתה ה"ט שכתב הרמב"ם בפי' המשנה סתם אין הלכה כר"י ולא פי' במאי קאמר אין הלכה כו' משום דסו' דת"ק לא פליג עליה בברכת ים הגדול ומה שי"ל בדברי הרמב"ם דידיה אדידיה בדין זה עיין מ"ש בס"ד במסכת חגיגה:

דף ס.

גמ' וא"ד אמר ר"ה וכו' ור"י אמר אפילו קנה וחזר וקנה כו' מהכא מוכח דלא כהרשב"א בתשו' והביאה בב"י שכתב וז"ל אותן דבפרק הרואה דקנה כלים חדשים כו' י"ל דלאו בחובה אמרום אלא רשות כו' יע"ש וקשה לי על דבריו היכי מצי למימר רשות והרי ר"ה ור"י צריך קא' ולא רשות ומה שהוצרכו לומר זה הוא ממה שלא ראו שמברכין כשנולד להם בן. וכבר ישבנו בשני דרכים אחד דסומכין על מה שמברכין בשעת מילה. והב' דכיון דעד ל' יום החזיקו הפ' בס' נפל לענין פדיון בכור לא מצי ברוכי כשנולד ולאחר ל' יום כבר נתיישנה שמחתו ולא יברך והרמב"ם ז"ל כתב בפ"י מה"ב וז"ל והקונה כלים חדשים בין יש לו כיוצא בהם בין אין לו מברך בא"י שהחיינו וכו' נראה דפ' כלישנא קמא וכר"י וטעמו כמ"ש הרשב"א בחי' וז"ל ומשום דכל ברכות אלו אינן אלא מדבריהם כו' בשל דבריהם הלך אחר המיקל ועוד דפשטא דמתני' דר"מ ור"י הכי אתיא כו' והיינו טעמיה דרבינו אלא דהרי"ף בתר דכתב תרי לישני כתב וז"ל וקי"ל כר"י וכלישנא בתרא

דאמר בין קנה כיוצא בהן בין לא קנה כיוצא בהן ובין יש לו כיוצא בהן ובין אין לו כיוצא בהן צריך לברך וכן הלכתא עכ"ל וי"ל בדברי הרי"ף כיון דכתב בין דקנה כיוצא בהן וכו' מה מקום לומר עוד בין ישנו כיוצא בהן השתא קנה כיוצא בהן יברך יש לו מיבעיא וראיתי להמאור שכתב עליו וז"ל מצאתי בהל' הרי"ף מכלל דכי קנה וחזר וקנה הואיל ועכשיו אין לו כיוצא בהן דברי הכל צריך לברך וזה בחילוף ממה שאנו רגילין לפרש ולא כך היא הגירסא בספרים שלנו אלא מכלל דכי קנה וחזר וקנה דברי הכל צריך לברך ע"כ גירסא זו שכתב המאור בדברי הרי"ף לא היא גירסתינו בהרי"ף אלא כגירסתו של המאור אלא דהרמב"ן ז"ל העמיד גירס' המאור בהרי"ף ופירשה וז"ל ספרי ספרד יותר נאמנים מספרינו כו' ותרי לישני פליגי בהא דלישנא קמא אמר ל"ש אלא שאין לו כיוצא בהן מכלל דכל שאין לו צריך לברך אעפ"י שקנה וחזר וקנה מדלא אמר שאין לו ולא קנה אבל יש לו או קנה א"צ לברך. וללישנא בתרא עדיף לן לא קנה לברוכי עליה אעפ"י שיש לו ע"כ. פי' דללישנא קמא לא תלי דינא אלא ביש לו אבל הקנין אינו מבטל ממנו ברכה פעם ב' כל שאין קנין א' בעין ור"י פליג בשיש לו דוקא דכיון שלא קנה בשום פעם ולא בירך יברך בפעם הזאת אבל קנה ובירך ויש לו עדין הקנין לא יברך על כיוצא בהן דהא איכא תרתי כבר קנה ועודינו לקנין דמסתמא לא פליגי ר"ה ור"י בקצוות דלר"ה אפי' לא קנה אם יש לו לא יברך ולר"י אפי' יש לו ואפי' קנה יברך אלא דעת ר"י היא קנה ויש לו מה שקנה לא יברך ונמצא לפ"ז דשניהם שוים בקנה וחזר וקנה על זה האופן אם קנה ואין לו עכשיו וחזר וקנה לכ"ע יברך ואם קנה ויש לו עדין כשחזר וקנה פעם ב' לכ"ע לא וללישנא בתרא לא תלי מלתא אלא בקנה דלד"ה כל שקנה וברך פעם אחת שוב לא יברך ל"ש יש לו או אין לו דלא תלי דינא ביש לו או אין לו ור"י סבר אפילו קנה יחזור ויברך ל"ש יש לו ל"ש אין לו ולפום האי לישנא לר"י אפילו קנה כיוצא בהם וישנם יברך ולפום האי גירסא בכלהו מכלל דקאמר הש"ס גרסי' צריך לברך. מכלל דלישנא קמא ה"ק מכלל דכי קנה וחזר וקנה ואין לו לקנין א' כ"ע צריך לברך. ומכלל דלישנא בתרא עז"ה מכלל דכי יש לו וקנה כיון שלא קנה פעם אחרת יחזור ויברך. ולפום דרך זה פריך תלמודא שפיר מפלוגתא דר"מ ור"י דפליגי באין לו דמשמע דל"פ אלא באין לו אבל קנה ויש לו לא בשלמא ללישנא דמודים כ"ע בקנה ויש לו דאין לברך שפיר אלא ללישנא בתרא דלר"י אפילו קנה ויש לו מברך כמאן לא כר"מ ולא כר"י ומשני כו' ולפום השתא הוכרח הרי"ף לאסוקי במלתיה ולומר בין קנה בין יש לו פי' קנה ויש לו מה שקנה והא מלתא דוקא ללישנא בתרא הוא דמברך לר"י אבל ללישנא קמא לא מברך בכה"ג אפילו לר"י ולהכי נקט הרי"ף במלתיה דקי"ל כר"י וכלישנא בתרא. ונראה להכריח דגירסת

הרי"ף הוי כגירסא שגרס בו הרז"ה והסכים עלה הרמב"ן וה"פ אמר ר"ה ל"ש אלא שאין לו כיוצא בהן אבל יש לו לא. ממה דמחליט לברך כל שאין לו ולא אמר ולא קנה ש"מ דכל שאין לו הגם שכבר קנה יברך ור"י סבר אפילו יש לו ולהאי לישנא מודים כ"ע דכי קנה ואין לו וחזר וקנה דיברך ולא אמרינן הא כבר קנה פעם א' וביך ול"פ אלא ביש לו אבל הקנין שקנה פעם א' אינה מבטלת הברכה ממנו. ובהיכא דקנה ויש לו לכ"ע אין מברך דהא לא פליג ר"י אלא ביש לו. אבל קנה ויש לו לא וללישנא בתרא ה"ק לא שנו אלא לא קנה דלא ביך פעם א' פי' וכל דלא קנה הגם דיש לו יברך אבל קנה כיוצא בהן וביך אינו מברך ול"ש יש לו או אין לו לא אזלינן אלא בתר אם קנה שכבר ביך בקנין ראשון ור"י אמר אפילו קנה כבר פעם אחרת יברך ולהאי לישנא אם יש לו וקנה פעם א' מודים כ"ע דיברך. ולפום האי שיטה אם אמר הרי"ף אפילו קנה וחזר וקנה לא משמע מינה דקאמר דחוזר ומברך אפילו מאי דקנה עודם אצלו ואפ' דלא מצריך ברכה אלא אם אין לו אבל אם יש לו לא קמ"ל והוא אומרו בין קנה בין לא קנה בין יש לו בין אין לו ודוק. וטעמו דהרי"ף דסובר דאפילו קנה וחזר וקנה יברך על קנין שני הגם שקנין ראשון קיים משום דהכי מוכח ממה דפריך תלמודא מהך מתני' דר"מ ור"י ומשני כחא דהיתרא עדיף ע"כ. בשלמא אי אמרת דלס' ר"י דקנה וחזר וקנה מברך אפילו ישנו לקנין ראשון שפיר אלא אי אמרת דדוקא בדליכא לקנין ראשון מאי פריך תלמודא לר"י דילמא הא אתא לאשמועינן ר"י דאפילו אית ליה כיוצא בהם מברך ואה"נ אם קנה וחזר וקנה וליתיה לקנין ראשון דהא מיהא אין לו כיוצא באלו שקנה אלא ודאי דכל שקנה וחזר וקנה ואפילו ישנם לאותם שקנה פעם א' אעפ"כ יברך על קנין ב' הגם שיש לו מקנין ראשון וא"ת גם ללישנא קמא נמי דמודים כ"ע בקנה וחזר וקנה דמברך ול"פ אלא אם אין לו ולר"י אפילו אין לו אם כן לר"י אפילו אין לו ואפילו חזר וקנה יברך ואמאי כתב הרי"ף הלכה כר"י וכלישנא בתרא הא אפילו ללישנא קמא וי"ל דללישנא קמא לא מצינן לדיוקי לר"י דאפילו קנה ויש לו מה שכבר קנה דיברך על קנין ב' דהא לא אדכר קנין א' כל עיקר במלתייהו אלא דאנן מדייקיינן מדלא א' ל"ש אלא שלא קנה ש"מ דהגם דקנה כל שאין לו יברך ור"י דפליג נ"ל דלא פליג אלא בשאין לו דאדכר בבר פלוגתיה אבל לא בקנה ויש לו דמסתמא דלא פליג בקצוות דלר"ה דוקא אין לו בין קנה בין לא קנה ולר"י אפילו קנה ויש לו. ומעתה נראה לפרש דעת הרמב"ם דאפי' קנה ויש לו וחזר וקנה יברך ובחר לומר בין יש לו בין אין לו מלומר בין קנה בין לא קנה דלא משמע באומרו קנה שכונתו לומר ויש לו ולא חש עליה למיטעי דדוקא יש לו בלא קנין אבל קנה וישנה לא דהא לא נ"ל האי סברא לפלוגי בהכי אלא בתלמודא ממאי דחמינא פלוגתא דר"ה ור"י כי

היכי דלא עבידנא להו דפליגי בקצוות אמינא דלר"י אם קנה וישנו לקנין לא פליג אדר"ה אבל בדברי הרמב"ם דלא אדכר אלא הלכה פסוקה מנא יס"ד לחלק בקנה ואדרבא ממה דלא אמר אבל קנה ויש לו יברך בזה גילה דעתו דל"ש יש לו מירושה ומתנה ל"ש יש לו שקנה וכבר כתבתי בכמה מקומות דהרמב"ם בפסקיו סמך שיפסוק הפוסק מספרו באין צורך לראות הש"ס כי ממנו תוצאות תורת האדם וכפ"ז לא יחוש לטעי' הנמשכות מדברי הש"ס אלא למה שיסתפק האדם מדבריו עצמו ושמור לך כלל זה ומעתה קם הרמב"ם ג"כ בשיטת הרי"ף רבו דאפילו קנה וחזר וקנה ויש לו קנין הראשון ה"ז מברך וכלישנא בתרא:

שם גמרא היכי דמי כגון דאשכח מציאה כו'. כתב רמב"ם פ"י מהלכות ברכות וז"ל הגיעה אליו טובה כו' אע"פ שהדברים מראים שטובה זו תגרום לו רעה מברך הטוב והמטיב ע"כ. ודקדק לומר אע"פ שהדברים כו' לומר דהגם שיש ידים מוכיחות לרעה אשר תבואהו וכגון שראוהו בני אדם כשמצאה וכמו שפי' בפי' המשנה דאל"כ פשיטא דטובה גמורה היא דמנין יכנס לו מיחוש ובזה דמיא הא לחלוק' דמברכין על הרעה מעין כו' דהתם נמי איכא טובה דארעא:

דף סג.

גמרא ומנין שאין עונין אמן במקדש וכו' וי"ל למאי דאמרינן ביומא דף ל"ה תניא רבי אומר כי שם ה' אקרא כו' אמר להם משה לישראל כשאני מזכיר שמו של הקב"ה אתם הבו גודל ע"כ. דילמא מאי דאמר הכתוב קומו ברכו אלקיכם כו' ויברכו את שם כו' מיירי בברכה שצריכין לומר על הזכרת ה' שהיו אומרים ב"ש"כ"מ"ל"ו אבל עניית אמן לעולם היתה במקדש כגבולין ואולי דההיא דהזכרת שם המפורש מיירי דכשהיו מזכירים בוידויים והגרלה וכהנים על הדוכן היו עונין בשכמל"ו וכן תמצא שכ' הרמב"ם בפ"ב מהלכות עבודת יוה"כ וז"ל כל הכהנים והעם היו כו' ואומר' בשכמל"ו שנאמר כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלקינו ע"כ. והיה קשה לי אמאי לא אמר רמב"ם טעם או' בשכמל"ו הוא במקום אמן שהרי במקדש במקום אמן היו אומרים בשכמל"ו כדמשמע מתלמודא דידן ובמ' סוטה אלא הטעם הוא דלא היו עונים בשכמל"ו אלא אחר הברכה לבד ולזה הוצרך לתת טעם לבשכמל"ו בעניית העם אחר הזכרת ה' בוידויים מדכתיב כי שם ה' אקרא ומעתה ההיא ברייתא דיומא דאמר רבי בהזכרת שם המפורש איירי ואפי' בלא ברכה ועיקר אבל הזכרת ה' בברכתינו אין צריך דבר אלא עניית אמן אחר סיום הברכה ומשנת חסידות שנה הרא"ש דכת' הטור ששמע שהיה אומר על הזכרת ה' בברכה ברוך הוא וברוך שמו ולא הורה כן בהוראותיו דאין לה עיקר מהגמרא ודלא כהפר"ח שחשב

שנתעלמה הך דיומא מכל הפוסקים ולא היא דשניא ההיא דמיירי בשם המפורש דעל זה קאי כי שם ה' אקרא ולזה דקדק לומר שם גם אמר לשון קריאה לפי שהזכרתו בקול גבוה וכמ"ש הרמב"ם בפ"ב מה' עבודת יוה"כ וז"ל היה מגביה קולו אלא לחששת הפרוצין חזרו לאומרו בקול נמוך. אבל על פי מה שצוה משה צריך בקול רם כמ"ש בפרק ואלו נאמרין בכל לשון כה תברכו בקול רם. ולדברי הפר"ח כולהו סוגיי לא מתיישבן ודע שלא היו מזכירים במקדש שם המפורש אלא בברכת כהנים דוקא ויוה"כ יוד פעמים מפי כהן גדול בוידויו ובהגרלה. ובכל פעם שהיו שומעין ה' היו אומרים השומעין בשכמל"ו ובי"ה כשהיה אומר כהן גדול היו כורעים ומשתחוים והגם דהרמב"ם לא הזכיר בפי"ד מה"ת אלא שיאמרו בסוף כל ברכ' כהנים ברוך ה' אלקים אלקי ישראל מן העולם ועד העולם ולא אמר עניית בשכמל"ו על הזכרת ה' סמך על מה שעתיד לומר בפ"ב מהל' עבודת יוה"כ ומה שלא אמר שיענו לבסוף בשכמל"ו כדמשמע מפ"ב דתעניות וכמו שכן כתב איהו נמי בפ"ד מה' תעניות וז"ל והן עונין אחריו בשכמל"ו ואולי דהתם כיון דאמר המברך בא"י אלקי ישראל כו' שייך לומר בשכמל"ו אבל בברכת כהנים שכבר ענו על הזכרת ה' לפי שהוא שם המפורש בשכמל"ו מה שייך לומר בשכמל"ו על וישם לך שלום לזה אמר שיאמרו ברוך ה' אלקים כו' שגם היא מברכות הנאמרים במקדש שיבנה במהרה בימינו אמן: